

NOU

Norges offentlige utredninger **2001: 17**

Om inntektsoppgjørene 2000-2001

Rapport nr 1, 2001 fra Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene
Avgitt til Arbeids- og administrasjonsdepartementet 28. mars 2001

Statens forvaltningstjeneste
Informasjonsforvaltning

Oslo 2000

Forord

Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene legger med dette fram sin første rapport for 2001. Vanligvis har utvalget kommet med sin første rapport i slutten av januar. Da det i år ikke er sentrale lønnsforhandlinger, har ikke partene hatt samme behov for en rapport så tidlig.

Rapporten gir i stor grad oversikt over de samme områder som utvalgets rapporter foran inntektsoppgjørene i de senere år. Det gjelder utviklingen i lønninger og inntekter, priser og konkurranseevne. Det gis dessuten en omtale av internasjonal økonomi og norsk økonomi. Som tidligere gis det anslag for prisutviklingen i inneværende år. Nytt i denne rapporten er en omtale i kapittel 5 av ulike indikatorer for å beskrive utviklingen i lønnsomheten i industrien og i noen andre næringer. I et vedlegg presenteres rapporten fra en arbeidsgruppe utvalget har satt ned for å vurdere sammenlikningsgrunnlaget for lønn og produktivitet i et internasjonalt perspektiv.

Siden forrige rapport har Lars Haukjem og Arnulf Leirpoll kommet inn som nye medlemmer fra henholdsvis Kommunenes Sentralforbund og Arbeids- og administrasjonsdepartementet.

I tillegg til utvalgets medlemmer og sekretariatet har følgende deltatt i arbeidet med rapporten: Eystein Gjelsvik og Ellen Horneland, Landsorganisasjonen i Norge, Oddbjørn Eidem, Næringslivets Hovedorganisasjon, Albert Johansen, Akademikernes Fellesorganisasjon, Stein Gjerding, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund, Anders Kleppe, Akademikerne, Eirik Solberg, Kommunenes Sentralforbund, Ivar Jørgensen, Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon og Brynjar Indahl, Finansdepartementet.

Oslo, 28. mars 2001

Svein Longva Leder

Lars Haukjem

Lars Haartveit

Arnulf Leirpoll

Olav Magnussen

Øystein Olsen

Stein Reegård

Tove Storrødvann

Bjørn Tore Stølen

Lars Erik Wærstad

Tormod Belgum, Arbeids- og administrasjonsdepartementet,

Ragnhild Nersten, Arbeids- og administrasjonsdepartementet

Torbjørn Eika, Statistisk sentralbyrå

Espen Erlandsen, Finansdepartementet

Helga Birgitte Aasdalen, Finansdepartementet

Kapittel 1

Sammendrag/hovedpunkter fra rapporten

Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene legger vanligvis fram sin første rapport - om grunnlaget for inntektsoppgjørene – i slutten av januar med en oppdatering i slutten av mars. I år er det ikke sentrale lønnsforhandlinger. Partene har derfor ikke hatt samme behov for en rapport i januar i år. Utvalget valgte derfor å vente med rapporten til slutten av mars, slik at en kunne få med de endelige tallene for lønnsutviklingen i 2000. Rapporten gir oversikt over lønns- og inntektsutviklingen, herunder lederlønn og lønnsutviklingen for kvinner og menn, prisutviklingen og utviklingen i konkurranseevnen. Det er også korte oversikter over utviklingen i internasjonal økonomi og i norsk økonomi. Utvalget presenterer dessuten en prognose for konsumprisveksten i 2001. I et eget avsnitt legges det fram en del statistikk som kaster lys over utviklingen i lønnsomheten i industrien og en del andre næringer. Det gjøres også sammenlikninger med lønnsomheten i andre land. For noen grupper er det knyttet usikkerhet til fordelingen av lønnsveksten gjennom både 1999 og 2000. Tallene for lønnsvekst og overheng kan derfor bli revidert for enkelte grupper i utvalgets rapport nr. 2 som kommer i juni i år.

1.1 Lønnsutviklingen

Den gjennomsnittlige *lønnsveksten* for alle lønnstakere under ett fra 1999 til 2000 er anslått til om lag 4¹/₂ prosent mot 4,9 prosent året før. Lønnsveksten ser ut til å bli noe høyere enn lagt til grunn under lønnsoppgjøret våren 2000.

Lønnsveksten fra 1999 til 2000 eksklusiv avsetningen til to nye feriedager i 2001 er beregnet til 4,5 prosent for industriarbeidere i NHO-bedrifter og til 4,7 prosent for industrifunksjonærer. I forretnings- og sparebanker har lønnsveksten vært 5,4 prosent og i forsikring 3,9 prosent. For heltidsansatte i HSH-bedrifter i varehandelen er lønnsveksten beregnet til 4¹/₂ prosent. For ansatte i staten, kommunene og i skoleverket er lønnsveksten beregnet til henholdsvis 4,5 prosent, 4,0 prosent og 6,0 prosent

Utvalget anslår *overhenget til 2001* til knapt 2¹/₂ prosent for alle grupper under ett. Dette er om lag 1¹/₄ prosentpoeng høyere enn til 2000, men om lag 3³/₄ prosentpoeng lavere enn til 1999. Det er særlig i skoleverket, staten og i kommunene at overhenget til 2001 er høyere enn til 2000. For industriarbeidere er overhenget beregnet til 1,9 prosent og for industrifunksjonærer til 3,2 prosent. For heltidsansatte i HSH-bedrifter i varehandelen er overhenget beregnet til 1³/₄ prosent og for ansatte i forretnings- og sparebanker til 1,4 prosent. For ansatte i staten, kommunene og i skoleverket er overhenget beregnet til henholdsvis 2,6 prosent, 2,1 prosent og 5,1 prosent.

I løpet av den siste tiårsperioden har det generelt sett vært en tilnærming i gjennomsnittlig lønn mellom *kvinner og menn* innen alle hovedområder utvalget har tall for. Tilnærmingen har vært sterkest blant ansatte i staten, skoleverket og varehandelen. I de siste årene har utviklingen vært mer sammensatt;

med en viss tilnærming innen noen grupper og stabilitet eller svakt økende lønnsforskjeller for andre grupper.

For *toppleder* i privat næringsvirksomhet har gjennomsnittlig lønnsvekst fra 1999 til 2000 vært 16,4 prosent i foretak med over 250 ansatte/lønnsforhold. Lønnsveksten var enda høyere blant topplederne som tjener mest i disse foretakene. For den best betalte fjerdedelen av topplederne var lønnsveksten hele 27,7 prosent. Tallene er basert på Skattedirektoratets lønns- og trekkoppgaverregister.

Ellers varierte lønnsveksten fra 4,2 prosent for toppledere i foretak med 25-49 ansatte/lønnsforhold til 6,6 prosent for ledere i foretak med 100-249 ansatte/lønnsforhold.

I perioden 1995-2000 har lønnsveksten i gjennomsnitt for lønnstakere vært 26,8 prosent eller 4,9 prosent per år. I denne perioden varierte lønnsveksten fra i gjennomsnitt om lag 33 prosent for lederne i foretak med 25-49 lønnsforhold til om lag 84 prosent for lederne i de største foretakene.

1.2 Prisutviklingen

Konsumprisindeksen økte med 3,1 prosent fra 1999 til 2000 mot 2,3 prosent i de to foregående årene. Prisvekst på energiprodukter som bensin, fyringsolje og parafin, grunnet sterk oppgang i råoljeprisen og økte avgifter, forklarer mye av at prisstigningen tok seg opp i 2000 sammenliknet med årene før.

12-månedersveksten i konsumprisindeksen for februar i år var 3,6 prosent og i gjennomsnitt for de to første månedene ble økningen 3,5 prosent. Noe av prisoppgangen kan nok tilskrives den generelle økningen i momssatsen fra 23 prosent til 24 prosent fra årsskiftet, foruten økningen av forbruksavgiften på elektrisitet.

Som i de senere årene, ble prisveksten fra 1999 til 2000 for Norge høyere enn i EU-landene og blant handelspartnerne ellers. Forskjellen for fjoråret var henholdsvis 0,6 prosentpoeng og 0,9 prosentpoeng. Mot slutten av 2000 ser det ut til at forskjellene minsket noe. I de tre siste månedene av 2000 var prisstigningstakten i Norge på 3,1 prosent, mens veksten i EU-landene var 2,8 prosent og hos handelspartnerne 2,4 prosent.

Med bakgrunn i de beregninger og forutsetninger som er gjort, anslår Beregningsutvalget en *gjennomsnittlig økning i konsumprisindeksen på om lag 3 prosent fra 2000 til 2001*.

I modellberegningene er det lagt til grunn forutsetninger om bl.a. utviklingen i importpriser, råoljepriser og elektrisitetspriser, samt tatt hensyn til effekter på prisutviklingen av det statlige avgiftsopplegget. Utvalget har som en teknisk forutsetning lagt til grunn at den importveide kronekursen, som i tillegg til euro også omfatter blant annet dollar og asiatiske valutaer, blir liggende ut året om lag på det gjennomsnittlige nivået som i årets elleve første uker. Det innebærer at den gjennomsnittlige importveide kronekursen i 2001 blir om lag 1 prosent sterkere enn gjennomsnittskursen i 2000.

Modellberegningen ga en gjennomsnittlig stigning i konsumprisene fra 2000 til 2001 på 3,1 prosent. Prisutviklingen gjennom året påvirkes i stor grad av avgiftsopplegget og av utviklingen i elektrisitets- og bensinprisene. Det leg-

ges til grunn at elektrisitetsprisene gjennom inneværende år vil ligge klart høyere enn i fjor.

Beregningene viser imidlertid en fallende prisstigning gjennom året målt ved endring i forhold til samme kvartal året før; fra 3,7 prosent i første kvartal til 2,5 prosent i fjerde kvartal. Halvering av matmomsen fra 1. juli bidrar til å trekke ned prisstigningstakten gjennom andre halvår.

1.3 Industriens konkurranseevne

Etter en periode med forbedring av konkurranseevnen fram til 1996-97, har pris- og kostnadsutviklingen i Norge vært sterkere enn hos handelspartnerne. Tallene viser at både lønninger og priser har steget mer enn i omverdenen. Utslaget har vært større for lønnskostnadene enn for den alminnelige prisutvikling. Den relative økningen de tre siste årene i det norske nivået for lønnskostnadene er på linje med den nedgangen som fant sted i første del av 1990-tallet. Svekkelsen av den norske kronekursen i samme periode, som må antas forbigående, har foreløpig hindret store utslag av dette regnet i felles valuta.

I 2000 ble lønnsveksten i norsk industri klart høyere enn hos våre handelspartnere, men dette ble mer enn motvirket av en svekkelse av kronekursen. Beregningsutvalget anslår at lønnsveksten i Norge, inklusive avsetningen til to nye feriedager, var 5¹/₄ prosent fra 1999 til 2000. OECD utarbeider anslag for lønnsveksten i industrien for våre viktigste handelspartnere. Når disse tallene veies sammen, anslås lønnsveksten hos handelspartnerne samlet til i underkant av 4 prosent fra 1999 til 2000.

Sammenliknbare tall for arbeidere i industrien, indikerer at lønnskostnadsnivået i 2000 lå 18 prosent over gjennomsnittsnivået for våre viktigste handelspartnerne målt i felles valuta. Dette er marginalt høyere enn i 1999. Lønnskostnadsnivået i Norge ligger langt nærmere våre handelspartnere når funksjonærene inkluderes i sammenlikningene for industrien.

I ettertid kan industriens totale konkurranseevne et stykke på vei avleses gjennom utviklingen i markedsandelene for industriprodukter på hjemmemarkedene og eksportmarkedene. I perioden 1988-97 økte den tradisjonelle industriens markedsandeler på eksportmarkedene med om lag 10 prosent. Foreløpige tall indikerer at eksportmarkedsandelene for tradisjonelle industrivarer gikk betydelig ned fra 1997 til 2000. Hjemmemarkedsandelene for tradisjonelle industrivarer har fortsatt å falle, også som følge av økt internasjonal arbeidsdeling.

1.4 Inntektsutviklingen

Kraftig økning i oljeprisen bidro til at *disponibel realinntekt for Norge* økte med hele 15,8 prosent fra 1999 til 2000. Også i 1999 bidro økende oljepris til vekst i disponibel realinntekt, men i et mer moderat omfang. Mens produksjonsutviklingen nærmest ikke ga noe bidrag til realinntektsveksten i 1999, var det i 2000 klare bidrag både fra fastlandsøkonomien og oljeproduksjonen, om enn langt lavere enn i konjunkturoppgangen på 1990-tallet.

Husholdningenes disponible realinntekt gikk ifølge foreløpige tall fra nasjonalregnskapet og Beregningsutvalget opp med 1,7 prosent fra 1999 til 2000.

Dette er 0,6 prosentpoeng lavere enn veksten i 1999, og hele 3,5 prosentpoeng lavere enn veksten i 1998. En må tilbake til 1987 for å finne en lavere inntektsvekst. Lønnsinntektene og stønadene fra det offentlige ga de største bidragene til inntektsveksten. Regnet per person gikk disponibel realinntekt opp med 1,2 prosent i 2000.

Reallønn etter skatt - ofte kalt "*kjøpekraften*" - økte i gjennomsnitt for lønns-takerne med om lag 1¹/₄ prosent fra 1999 til 2000. For hovedgrupper av lønns-takene varierte veksten mellom 1 og 2,4 prosent.

Den *disponible realinntekten for minstepensjonister* uten andre inntekter eller formue steg med 1,1 prosent både for enslige og ektepar fra 1999 til 2000 etter en vekst året før på 5,2 prosent for enslige og 5,7 prosent for ektepar. I gjennomsnitt for 2000 utgjorde minstepensjonen kr 86 756 for enslige og kr 149 312 for ektepar.

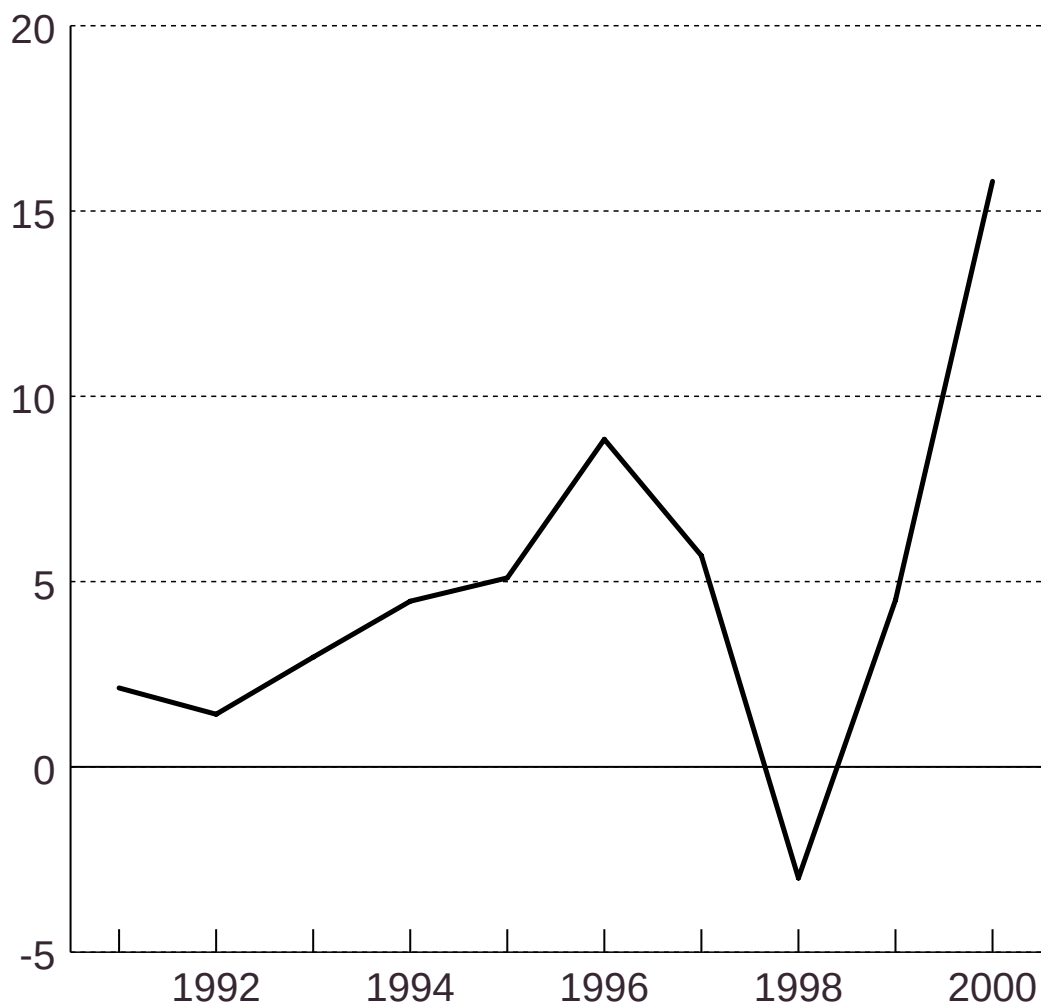
Kapittel 2

Den samlede inntektsutviklingen

- *Kraftig økning i oljepris bidro til at disponibel realinntekt for Norge økte med hele 15,8 prosent fra 1999 til 2000. Også i 1999 bidro økende oljepris til vekst i disponibel realinntekt, men i et mer moderat omfang. Mens produksjonsutviklingen nærmest ikke ga noe bidrag til realinntektsveksten i 1999, var det i 2000 klare bidrag både fra fastlandsøkonomien og oljeproduksjonen om enn langt lavere enn i konjunkturoppgangen på 1990-tallet. Ifølge Beregningsutvalgets anslag var det et moderat fall i lønnskostnadene som andel av faktorinntekt i markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge i 2000, etter å ha økt gjennom de foregående seks årene.*

2.1 Disponibel inntekt for Norge

Den høyeste veksten i oljeprisen siden 1974 bidro til en kraftig økning i *disponibel inntekt for Norge* i 2000. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall var økningen fra 1999 til 2000 på hele 193,2 milliarder kroner, mens økningen i 1999 var på 66,5 milliarder kroner

Figur 2.1 Disponibel realinntekt for Norge. Prosentvis vekst fra året før

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 2.1: Inntektsutviklingen for Norge. Milliarder kroner (løpende priser) ¹⁾

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998 *	1999 *	2000*
Bruttonasjonalprodukt	763,4	784,9	823,7	867,6	928,7	1016,6	1096,2	1109,4	1192,8	1403,0
-Kapitalslit	127,7	131,8	137,6	142,7	150,3	157,5	167,1	180,7	191,9	207,5
Nettonasjonalprodukt	635,7	653,2	686,1	724,9	778,5	859,1	929,0	928,7	1000,9	1195,5
-Formuesinntekt og lønn fra utlandet, netto	-25,3	-17,5	-19,8	-15,4	-11,9	-11,7	-11,0	-7,6	-12,3	-13,1
Nasjonalinntekt	610,4	635,7	666,3	709,4	766,6	847,4	918,1	921,0	988,7	1182,4
-Stønader og løpende overføringer fra utlandet, netto	-7,9	-9,0	-9,5	-12,2	-13,1	-9,7	-9,8	-11,5	-12,6	-13,1

Tabell 2.1: Inntektsutviklingen for Norge. Milliarder kroner (løpende priser) ¹⁾

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998 *	1999 *	2000*
Disponibel inntekt for Norge	602,5	626,7	656,8	697,2	753,6	837,6	908,3	909,6	976,1	1169,3

* Foreløpige tall

¹⁾ Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrunding

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall var økningen i *disponibel realinntekt for Norge* 15,8 prosent i 2000, mot 4,5 prosent i 1999 og -3,0 prosent i 1998. Veksten i disponibel realinntekt for Norge i fjor, er den klart sterkeste årlige veksten i de siste 30 år. Oljeprisen steg mye kraftigere i 1974 enn i 2000, men norsk oljeproduksjon var dengang forsvinnende liten.

Tabell 2.2: Vekst i disponibel realinntekt for Norge ¹⁾. Prosent

	Endring fra året før									
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998 *	1999 *	2000 *
Vekst i disponibel realinntekt	2,1	1,4	3,0	4,5	5,1	8,8	5,7	-3,0	4,5	15,8
Bidrag til vekst, prosentpoeng: ²⁾										
Produksjonsvekst i utvinning og rørtransport av råolje og gass ³⁾	2,3	1,8	0,2	2,1	1,4	2,0	1,4	-1,0	-0,1	0,7
Produksjonsvekst i øvrige næringer ³⁾	1,4	2,2	3,0	4,5	2,9	3,6	3,7	2,7	0,3	1,5
Endring i bytteforholdet	-0,9	-3,8	0,1	-2,4	0,2	2,8	0,5	-4,9	4,9	13,7
Herav prisutviklingen på råolje og gass	-1,8	-2,1	-0,1	-1,8	-0,9	3,2	-0,2	-4,7	4,2	12,0
Endring i rente- og stønadsbalansen overfor utlandet	-0,6	1,2	-0,4	0,3	0,5	0,5	0,1	0,2	-0,6	0,0

* Foreløpige tall

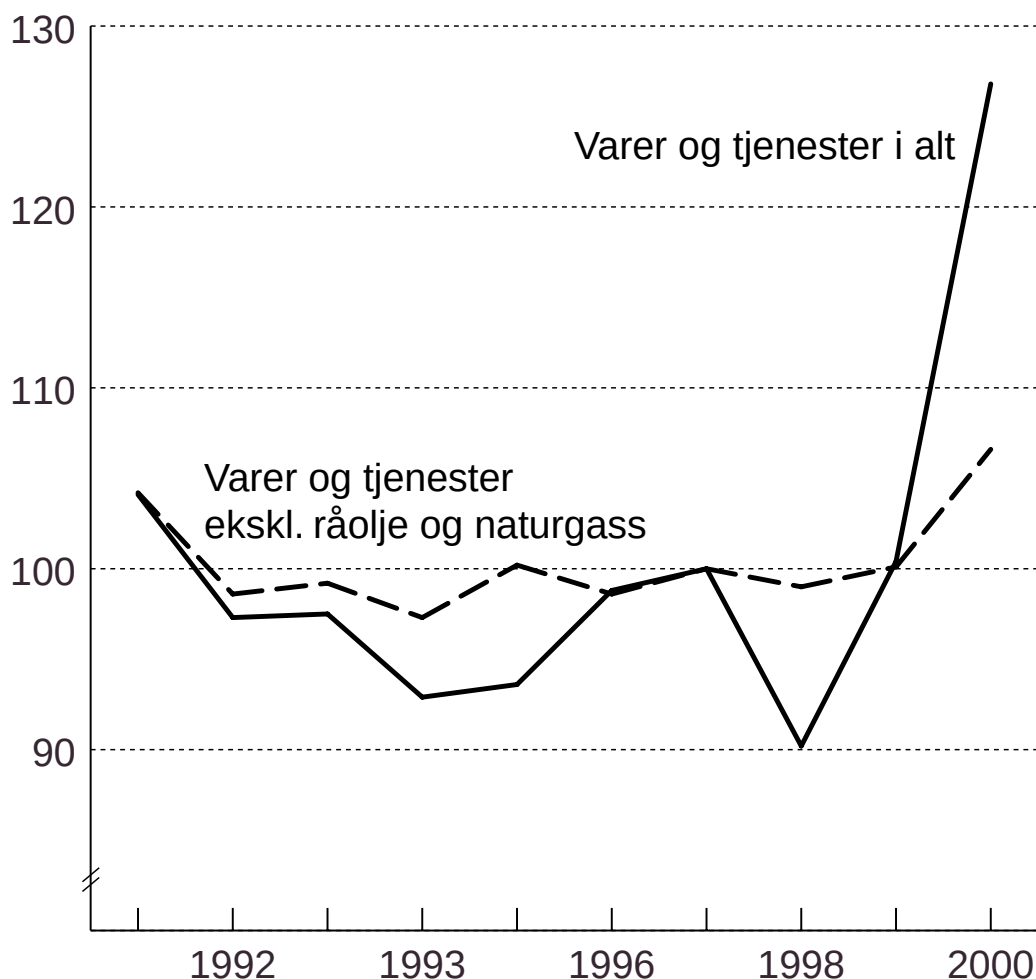
¹⁾ Inntektstallene er deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for netto innenlandsk sluttanvendelse, dvs. innenlandske sluttleveringer inklusive lagerendring, men eksklusive kapitalslit.²⁾ Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrunding.³⁾ Produksjonsvekst målt ved nettoproduktet regnet i faste priser.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Veksten i disponibel realinntekt kan splittes i *bidrag* fra henholdsvis innenlandsk produksjonsvekst (nettonasjonalprodukt i faste priser), endring i rente- og stønadsbalansen overfor utlandet og endring i bytteforholdet overfor utlandet ("terms of trade"). Vekstbidragene er vist i tabell 1.2, der bidraget fra produksjonsvekst er splittet opp i petroleumsvirksomhet og øvrige næringer.

Etter to år med negative bidrag fra *produksjonsveksten i petroleumsvirksomhet* til veksten i disponibel realinntekt for Norge, viser de foreløpige nasjonalregnskapstallene et bidrag på 0,7 prosentpoeng i 2000. Vekstbidraget fra *produksjonsveksten i øvrige næringer* var 1,5 prosentpoeng, noe som er klart høyere enn i fjor, men en må ellers tilbake til 1991 før den siste konjunkturoppgangen satte inn, for å finne et lavere vekstbidrag.

Oljeprisutviklingen har vært helt dominerende for *utviklingen i bytteforholdet overfor utlandet* de siste tre årene. I de siste to årene førte de økte oljeprisene til at utviklingen i bytteforholdet overfor utlandet bidro markert til veksten i disponibel realinntekt for Norge. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall var vekstbidraget fra bytteforholdsutviklingen 13,7 prosentpoeng i 2000 og 4,9 prosentpoeng i 1999. Også prisutviklingen på andre produkter bidro til denne bedringen i bytteforholdet, men i langt mindre målestokk.

Figur 2.2 Bytteforholdet overfor utlandet. 1997=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Overskudd i Norges driftsbalanse overfor utlandet gjennom hele 1990-tallet har medført en stadig reduksjon i Norges nettogjeld, og Norge kom i 1996 over i en netto fordringsposisjon. I tråd med denne utviklingen har vekstbidragene fra *endringene i rente- og stønadsbalansen* i årene 1994-98 vært positive. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall var imidlertid bidraget i 1999 på -0,6 prosentpoeng og i 2000 var bidraget nøytralt. Denne utviklingen henger blant annet sammen med at utlendingers investeringer i Norge har vært konsentrert om rentebærende objekter, mens norske plasseringer i utlandet i større grad er preget av aksjekjøp, blant annet plasseringen av Statens petroleumsfond. Dermed vrir Norges nettoavkastning fra renter og over til utbytte og kursgevinster. Denne effekten forsterkes av den økte rentedifferansen mellom Norge og utlandet som oppsto i 1998. Løpende rentebetalinger registreres i likhet med utbytte som en del av rente- og stønadsbalansen, mens kursgevinster (og tap) inngår i posten "omvurderinger" i kapitalregnskapet.

2.2 Faktorinntekt, lønn og driftsresultat

Faktorinntekten gir uttrykk for den inntekten som tilfaller produksjonsfaktorene arbeidskraft og kapital. Faktorinntekt beregnes som nettonasjonalprodukt (eller nettoproduktet for en næring) fratrasket netto produksjonsskatter, eller som summen av lønnskostnader og driftsresultat. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall økte faktorinntekten for økonomien som helhet i fjor med 21,8 prosent etter en økning på 8,6 prosent året før. I 1998 var det en nedgang på 0,7 prosent. Forløpet domineres av utviklingen i petroleumssektoren. Eksklusive petroleumsvirksomheten økte faktorinntekten i 1998 med 7,1 prosent, med 2,7 prosent i 1999 og med anslagsvis 6 prosent i 2000.

Veksten i de samlede *lønnskostnadene* i Norge gikk ned fra 9,7 prosent i 1998 og 6,3 prosent i 1999 til 5,4 prosent i 2000. Dette var en følge av at både lønns- og sysselsettingsveksten ble redusert. Etter at *driftsresultatet* for økonomien som helhet falt kraftig i 1998, var det en markert økning i 1999 og en meget kraftig økning i 2000. Denne utviklingen er igjen sterkt påvirket av utviklingen i petroleumssektoren. Driftsresultatet i petroleumsutvinning og rørtransport ble nær halvert fra 1997 til 1998 og utviklingen nesten reversert i 1999. Beregningsutvalget anslår videre at driftsresultatet i denne sektoren mer enn doblet seg fra 1999 til 2000. I de øvrige sektorene falt driftsresultatet med 9,9 prosent i 1999, etter å ha gått ned med 0,8 prosent året før. For 2000 anslår Beregningsutvalget at driftsresultatet i disse sektorene økte med 8,3 prosent.

Tabell 2.3: Nettonasjonalprodukt og faktorinntekt. Milliarder kroner¹⁾

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998 *	1999 *	2000* 2)
Nettonasjonalprodukt	635,7	653,2	686,1	724,8	778,4	859,1	929,0	928,7	1000,9	1195,5
Netto produksjonsskatter	82,5	87,4	94,0	104,9	118,1	129,8	143,4	148,2	153,7	163,2

Tabell 2.3: Nettonasjonalprodukt og faktorinntekt. Milliarder kroner¹⁾

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998 *	1999 *	2000* 2)
Faktorinntekt	553,2	565,8	592,1	619,9	660,3	729,3	785,6	780,5	847,3	1032,3
Lønnskostnader	374,0	388,2	396,2	415,8	440,1	470,6	509,6	558,9	594,3	626,3
Driftsresultat	179,2	177,7	195,8	204,1	220,2	258,7	276,0	221,6	253,0	406,0
Driftsresultat i olje- og gas- sutvinning inkl. tjenester og rørtransport	53,3	51,5	52,8	55,7	60,8	102,5	114,8	61,8	109,0	250,1 ³⁾
Driftsresultat i øvrige sek- torer	125,9	126,1	143,1	148,4	159,4	156,2	161,2	159,8	143,9	155,9 ³⁾

* Foreløpige tall

1) Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrunding

2) De påløpte lønnskostnadene i 2000 knyttet til ferieutvidelsen i 2001, blir for privat sektor og for staten ikke registrert før feriepengene utbetales i 2001 i nasjonalregnskapet.

3) Beregningsutvalgets anslag

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Tabell 2.4: Faktorinntektsutviklingen. Vekst fra året før i prosent

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998 *	1999 *	2000* 1)
Nettonasjonalprodukt	6,3	2,7	5,1	5,7	7,4	10,4	8,1	0,0	7,8	19,4
Faktorinntekt	6,4	2,3	4,6	4,7	6,5	10,4	7,7	-0,7	8,6	21,8
Lønnskostnader	4,7	3,8	2,1	4,9	5,8	6,9	8,3	9,7	6,3	5,4
Driftsresultat	10,1	-0,8	10,2	4,2	7,9	17,5	6,7	-19,7	14,1	60,5
Driftsresultat i olje- og gas- sutvinning inkl. tjenester og rør- transport	3,3	-3,4	2,5	5,5	9,2	68,7	12	-46,2	76,5	129,4 ²⁾
Driftsresultat i øvrige sektorer	13,2	0,2	13,5	3,7	7,4	-2,1	3,2	-0,8	-9,9	8,3 ²⁾

* Foreløpige tall

1) De påløpte lønnskostnadene i 2000 knyttet til ferieutvidelsen i 2001, blir for privat sektor og for staten ikke registrert før feriepengene utbetales i 2001 i nasjonalregnskapet.

2) Beregningsutvalgets anslag

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

2.3 Endringer i funksjonell inntektsfordeling

I tabell 1.5 og 1.6 og figur 1.3-1.5 vises tall for lønnskostnader og driftsresultat for hovedgrupper av sektorer for å belyse hovedtrekk ved utviklingen i den funksjonelle inntektsfordelingen.

Tabell 2.5: Lønnskostnader for noen hovedgrupper av næringer. Milliarder kroner og prosentvis fordeling

	199 1	199 2	199 3	199 4	199 5	199 6	199 7	1998 *	1999 *	2000* 1)
Alle næringer	374,0	388,2	396,2	415,8	440,1	470,6	509,6	558,9	594,3	626,3
Offentlig forvaltning ²⁾	106,8	113,5	117,4	122,3	128,2	137,3	145,2	158,3	169,3	180,4 ³⁾
Ideelle organisasjoner, boligjenester og eget bruk	11,9	12,4	12,5	12,8	13,1	14,1	14,9	15,2	15,9	16,4 ³⁾
Markedsrettet virksomhet ⁴⁾	255,3	262,3	266,3	280,7	298,8	319,2	349,5	385,4	409,2	429,6 ³⁾
Olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	9,6	10,2	11,1	11,6	11,9	12,5	13,7	14,6	15,4	15,5
Markedsrettet virksomhet ellers	245,8	252,1	255,2	269,0	286,9	306,7	335,8	370,8	393,8	414,1 ³⁾
Markedsrettet virksomhet Fastlands-Norge	238,7	245,1	248,0	261,8	279,5	299,2	327,7	361,6	383,6	403,4 ³⁾
Industri	63,9	64,7	67,1	71,1	75,8	79,8	86,9	93,2	95,7	96,9
Verkstedindustri og skipsbyggingsindustri mv.	24,0	24,9	25,8	27,2	29,4	31,0	34,8	37,7	39,1	38,4
Råvarebasert industri	15,3	15,1	15,6	16,3	17,5	18,2	19,0	20,4	21,1	21,8
Øvrige industrisektorer	24,6	24,7	25,7	27,6	28,9	30,6	33,1	35,1	35,6	36,7
Øvrig markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge	174,9	180,3	180,8	190,6	203,8	219,4	240,8	268,4	287,9	306,6 ³⁾
I prosent av samlede lønnskostnader										
Offentlig forvaltning ²⁾	28,6	29,2	29,6	29,4	29,1	29,2	28,5	28,3	28,5	28,8 ³⁾
Ideelle organisasjoner, boligjenester og eget bruk	3,2	3,2	3,2	3,1	3,0	3,0	2,9	2,7	2,7	2,6 ³⁾
Markedsrettet virksomhet	68,3	67,6	67,2	67,5	67,9	67,8	68,6	69,0	68,8	68,6 ³⁾
Olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	2,6	2,6	2,8	2,8	2,7	2,7	2,7	2,6	2,6	2,5
Markedsrettet virksomhet ellers	65,7	64,9	64,4	64,7	65,2	65,2	65,9	66,4	66,3	66,1 ¹⁾
Markedsrettet virksomhet Fastlands-Norge	63,8	63,1	62,6	63,0	63,5	63,6	64,3	64,7	64,6	64,4 ³⁾
Industri	17,1	16,7	16,9	17,1	17,2	17,0	17,0	16,7	16,1	15,1
Verkstedindustri og skipsbyggingsindustri mv.	6,4	6,4	6,5	6,5	6,7	6,6	6,8	6,8	6,6	6,1
Råvarebasert industri	4,1	3,9	3,9	3,9	4,0	3,9	3,7	3,6	3,5	3,5
Øvrige industrisektorer	6,6	6,4	6,5	6,6	6,6	6,5	6,5	6,3	6,0	5,9
Øvrig markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge	46,8	46,4	45,6	45,9	46,3	46,6	47,3	48,0	48,4	48,9 ³⁾

* Foreløpige tall

¹⁾ De påløpte lønnskostnadene i 2000 knyttet til ferieutvidelsen i 2001, blir for privat sektor og for staten ikke registrert før feriepengene utbetales i 2001 i nasjonalregnskapet.

²⁾ Vannforsyning, kloakk- og renovasjonsvirksomhet i kommuneforvaltningen er definert som markedsrettet virksomhet og er derfor tatt ut av offentlig forvaltning i denne oppstillingen.

³⁾ Beregningsutvalgets anslag.

⁴⁾ Markedsrettet virksomhet er samlingen av produksjonsenheter som henter mer enn 50 prosent av sine inntekter fra salg i markedet.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 1.5 viser at mens de *samlede lønnskostnadene* i 2000 ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall var 626,3 milliarder kroner, kan lønnskostnadene innenfor markedsrettet produksjon anslås til 429,6 milliarder kroner. Forskjellen utgjøres av lønnskostnadene i offentlig forvaltning, i ideelle organisasjoner og i produksjonen av boligjenester.

I 1993 utgjorde lønnskostnadene i offentlig forvaltning ¹ 29,6 prosent av de totale lønnskostnadene. Gjennom de fem påfølgende årene har lønnskostnadene i offentlig forvaltning utgjort en stadig mindre del av de totale lønnskostnadene, noe som i første rekke reflekterer at sysselsettingen i markedsrettet virksomhet har tatt seg opp og vokst mer enn i offentlig sektor. Denne utviklingen snudde imidlertid i 1999. Mens andelen i 1998 var 28,3 prosent, var den ifølge Beregningsutvalgets anslag kommet opp i 28,8 prosent i 2000.

Industriens lønnskostnader som andel av de totale lønnskostnadene holdt seg fra 1990 til 1997 stabilt rundt 17 prosent. I de tre siste årene har industriens andel sunket og Beregningsutvalget anslår at den i 2000 kom ned i 15,1 prosent.

Tabell 2.6: Driftsresultat for noen hovedgrupper av næringer. Milliarder kroner

	199 1	199 2	199 3	199 4	199 5	199 6	199 7	1998 *	1999 *	2000 ¹⁾
Alle næringer ²⁾	212,3	211,5	228,5	235,3	249,7	289,1	306,0	253,1	285,5	445,1
Offentlig forvaltning ³⁾	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ideelle organisasjoner, boligjenester og eget bruk	44,1	46,6	49,3	49,5	49,3	48,8	47,3	45,2	46,6	49,0
Markedsrettet virksomhet ⁴⁾	168,2	164,9	179,2	185,8	200,3	240,3	258,7	207,9	238,9	396,1
Olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	53,3	51,5	52,8	55,7	60,8	102,5	114,8	61,8	109,0	249,7
Markedsrettet virksomhet ellers	114,9	113,4	126,4	130,0	139,6	137,8	143,9	146,1	129,9	146,5
Markedsrettet virksomhet Fastlands-Norge	108,0	113,4	124,7	130,2	139,1	138,4	142,4	147,0	134,4	145,7
Industri	13,6	14,9	18,6	19,6	25,4	21,8	22,5	24,0	15,3	16,2
Verktedindustri og skipsbyggingsindustri mv.	3,9	4,0	4,7	4,2	5,0	5,6	6,7	8,3	7,3	5,7
Råvarebasert industri	2,4	0,8	3,7	5,8	11,0	8,8	8,2	10,6	6,8	10,1

1. Eksklusive vannforsyning, kloakk- og renovasjonsvirksomhet i kommuneforvaltningen.

Tabell 2.6: Driftsresultat for noen hovedgrupper av næringer. Milliarder kroner

	199 1	199 2	199 3	199 4	199 5	199 6	199 7	1998 *	1999 *	2000 ¹⁾
Øvrige industrisektorer	7,3	10,1	10,2	9,6	9,3	7,4	7,6	5,1	1,3	0,5
Øvrig markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge	94,4	98,5	106,1	110,5	113,7	116,7	119,9	123,0	119,1	129,5
I prosent av driftsresultatet i alle næringer										
Ideelle organisasjoner, boligjenester og eget bruk	20,8	22,0	21,6	21,0	19,7	16,9	15,5	17,9	16,3	11,0
Markedsrettet virksomhet ⁴⁾	79,2	78,0	78,4	79,0	80,2	83,1	84,5	82,1	83,7	89,0
Olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	25,1	24,3	23,1	23,7	24,3	35,5	37,5	24,4	38,2	56,1
Markedsrettet virksomhet ellers	54,1	53,6	55,3	55,2	55,9	47,7	47,0	57,7	45,5	32,9
I prosent av driftsresultatet i markedsrettet virksomhet Fastlands-Norge										
Industri	12,6	13,1	14,9	15,1	18,3	15,8	15,8	16,3	11,4	11,1
Verktedindustri og skipsbyggingsindustri mv.	3,6	3,5	3,8	3,2	3,6	4,0	4,7	5,6	5,4	3,9
Råvarebasert industri	2,2	0,7	3,0	4,5	7,9	6,4	5,8	7,2	5,1	6,9
Øvrige industrisektorer	6,8	8,9	8,2	7,4	6,7	5,3	5,3	3,5	1,0	0,3
Øvrig markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge	87,4	86,9	85,1	84,9	81,7	84,3	84,2	83,7	88,6	88,9

* Foreløpige tall

¹⁾ Beregningsutvalgets anslag. I tråd med nasjonalregnskapets føringsmetode er det forutsatt at de påløpte lønnskostnadene i 2000 knyttet til ferieutvidelsen i 2001 for privat sektor og for staten ikke registreres før feriepengene utbetales i 2001. Denne påløpte kostnadsøkningen er således inkludert i driftsresultatet i 2000.

²⁾ Forskjellen mellom totalt driftsresultat og driftsresultatet for næringsvirksomhet skyldes en korreksjonspost i nasjonalregnskapet for frie banktjenester, som er beregnet fra rentemarginene i bankene. Dette regnes ikke som verdiskapning for økonomien under ett.

³⁾ Vannforsyning, kloakk- og renovasjonsvirksomhet i kommuneforvaltningen er definert som markedsrettet virksomhet og er derfor tatt ut av offentlig forvaltning i denne oppstillingen.

⁴⁾ Markedsrettet virksomhet er samlingen av produksjonsenheter som henter mer enn 50 prosent av sine inntekter fra salg i markedet.

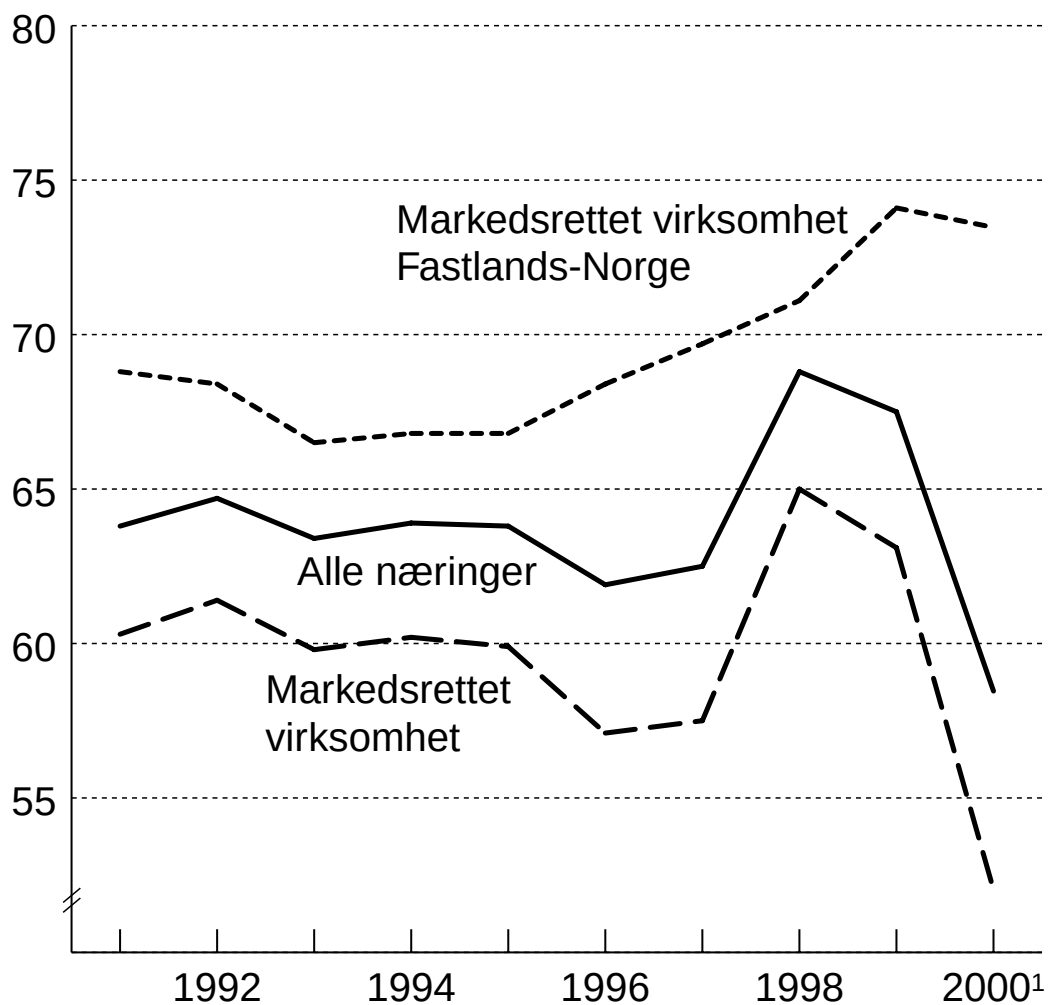
Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Driftsresultat(jfr. tabell 1.6) påvirkes sterkt av den generelle konjunktursituasjonen i norsk og internasjonal økonomi, og viser derfor betydelig svingninger fra år til år. Prisene på en del norske eksportprodukter er spesielt konjunkturfølsomme, noe som fører til store fluktuasjoner i driftsresultatet for en del næringsgrupper. Bevegelsene i oljeprisen er av særlig betydning ettersom overskuddene i oljevirksomheten i perioder har utgjort en betydelig del av samlet driftsresultat i Norge.

I årene 1990 til 1995 utgjorde driftsresultatet i *petroleumssektoren* rundt 24 prosent av næringenes samlede driftsresultat. Markerte bevegelser i oljepris har bidratt til kraftige svingninger i denne andelen i de siste fire årene. Etter å

ha vært oppe i 37,5 prosent i 1997 falt petroleumssektorens andel av samlet driftsresultat til 24,4 prosent i 1998 for deretter å øke til 38,2 prosent i 1999 og til anslagsvis 56,1 prosent i 2000.

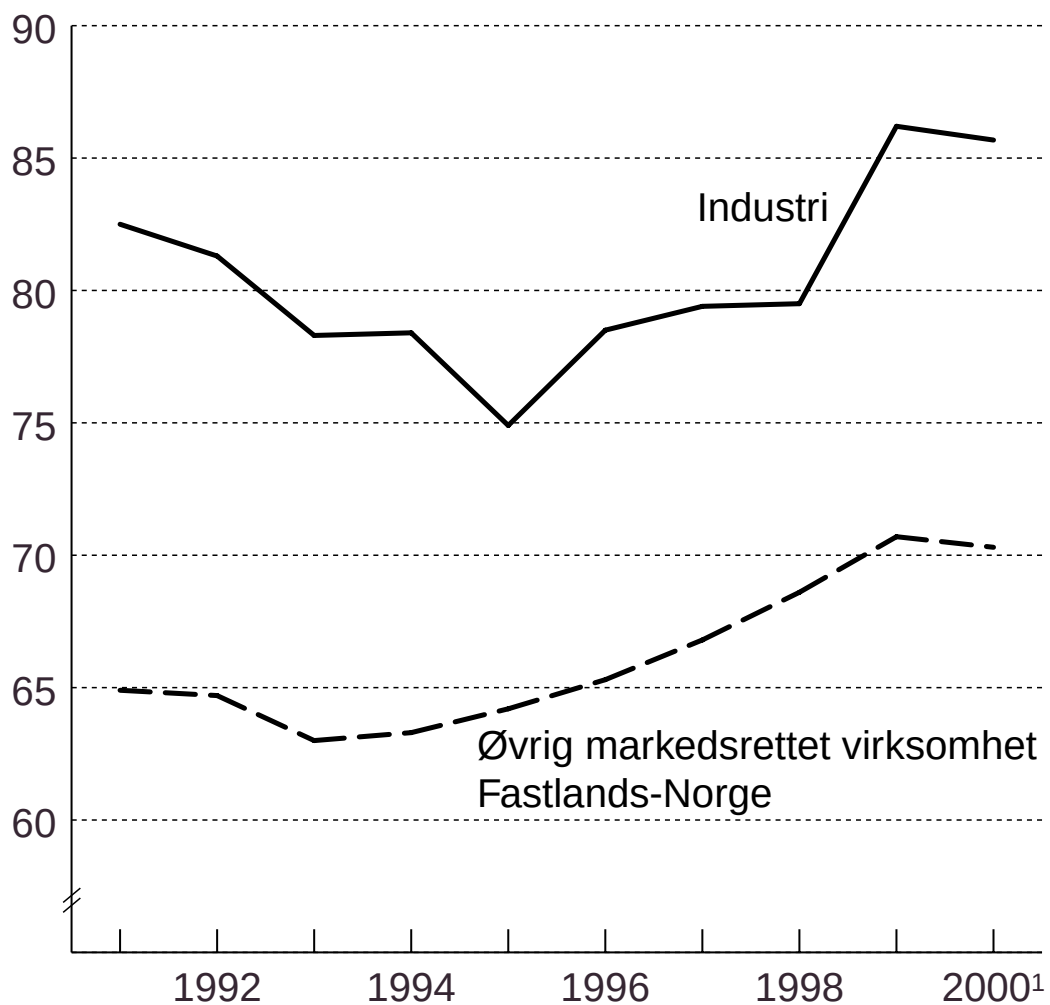
Driftsresultatet i *markedsrettet virksomhet på fastlandet* økte ifølge Beregningsutvalgets anslag med 11,3 milliarder kroner eller 8,4 prosent etter et fall av om lag samme størrelsesorden året før. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall falt driftsresultatet i *industrien* med 36,0 prosent fra 1998 til 1999, og kom ned i 15,3 milliarder kroner, eller vel 10 milliarder lavere enn toppnivået i 1995. Beregningsutvalget anslår at driftsresultatet i industrien gikk opp til 16,2 milliarder i 2000. Etter at industriens andel av det samlede driftsresultatet i markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge var oppe i over 18 prosent i 1995, har andelen gjennomgående blitt redusert. Ifølge Beregningsutvalgets anslag var andelen vel 11 prosent i 2000. Utviklingen i driftsresultatet i industrien er i stor grad dominert av svingningene i de råvarebaserte sektorene, men nedgangen fra 1998 til 1999 var særlig sterk i industrisektorer som i stor grad leverer konsumvarer til hjemmemarkedet. Denne utviklingen ser ut til å ha fortsatt i 2000. Det må understrekes at det er knyttet spesielt stor usikkerhet til nasjonalregnskapets tall for driftsresultat etter sektor, og at revisjonene her kan bli forholdsvis store.

Figur 2.3 Lønnskostnader i prosent av faktorinntekt

¹⁾Beregningsutvalgets anslag. I tråd med nasjonalregnskapets føringsmetode er det forutsatt at de påløpte lønnskostnadene i 2000 knyttet til ferieutvidelsen i 2001 for privat sektor og for staten ikke registreres før feriepengene utbetales i 2001. Denne påløpte kostnadsøkningen er således inkludert i driftsresultatet i 2000.

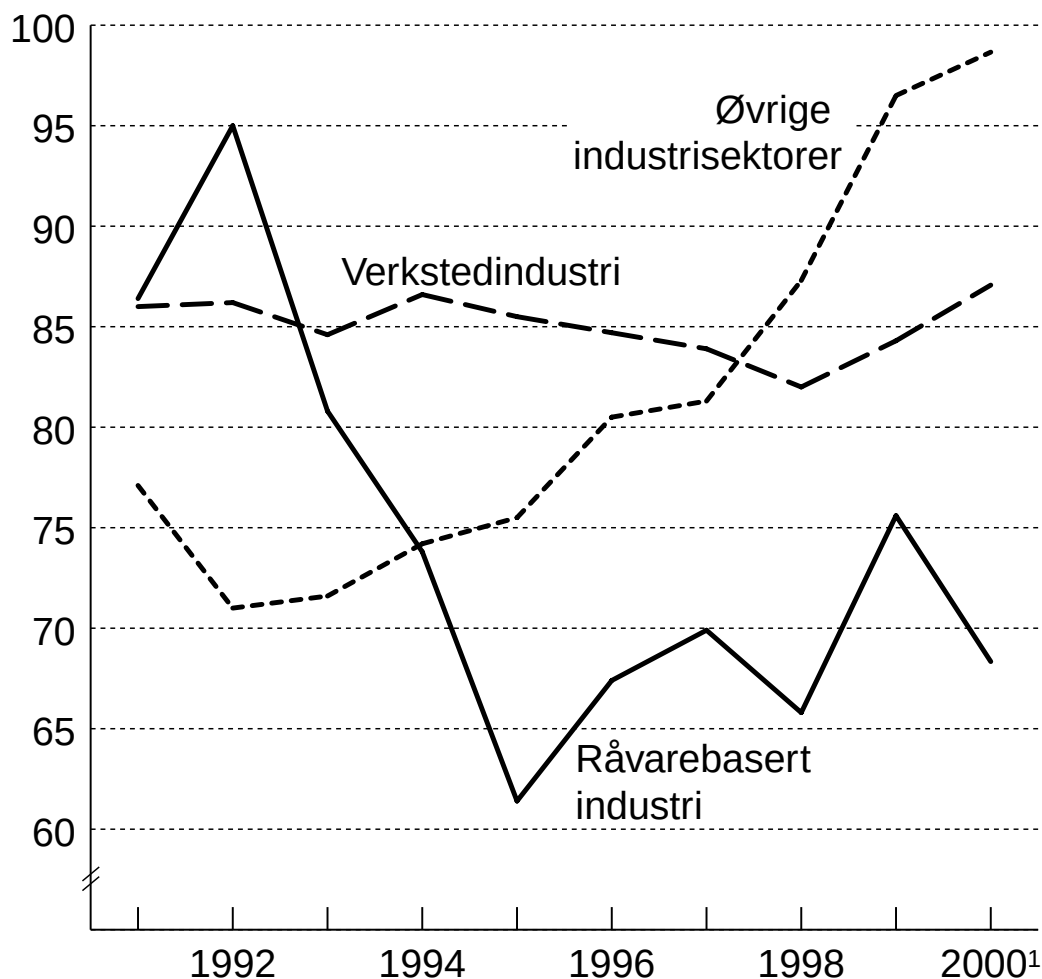
Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 2.4 Lønnskostnader i prosent av faktorinntekt

1) Beregningsutvalgets anslag. I tråd med nasjonalregnskapets føringsmetode er det forutsatt at de påløpte lønnskostnadene i 2000 knyttet til ferieutvidelsen i 2001 for privat sektor og for staten ikke registreres før feriepengene utbetales i 2001. Denne påløpte kostnadsøkningen er således inkludert i driftsresultatet i 2000.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 2.5 Lønnskostnader i prosent av faktorinntekt

1) Beregningsutvalgets anslag. I tråd med nasjonalregnskapets føringsmetode er det forutsatt at de påløpte lønnskostnadene i 2000 knyttet til ferieutvidelsen i 2001 for privat sektor og for staten ikke registreres før feriepengene utbetales i 2001. Denne påløpte kostnadsøkningen er således inkludert i driftsresultatet i 2000.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figurene 1.3 til 1.5 viser hvordan lønnskostnadene som andel av faktorinntekten har utviklet seg over tid for en del næringsgrupper. I *markedsrettet virksomhet* lå *lønnskostnadsandelen* i første halvdel av 1990-tallet forholdsvis stabilt på rundt 60 prosent (jfr. figur 1.3). Andelen kom i 1998 opp i 65,0 prosent og falt deretter til 63,1 prosent i 1999. I fjor ser lønnsandelen i markedsrettet virksomhet til å ha falt til 52,0 prosent. Utviklingen i driftsresultatet i petroleumsvirksomheten kan forklare mye av denne utviklingen.

I *markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge* var det en jevnt synkende tendens i lønnskostnadsandelen fra slutten av 1980-tallet til og med 1993, hvor den var nede i 66,5 prosent. Lønnskostnadsandelen var forholdsvis stabil i de neste to årene, men har deretter vist en markert stigning. Ifølge foreløpige

nasjonalregnskapstall var andelen i 1999 kommet opp i 74,1 prosent. Beregningsutvalget anslår at andelen falt med 0,6 prosentpoeng i 2000.

Figur 1.4 viser utviklingen i lønnskostnadsandelen i *industrien* og i *den øvrige markedsrettede virksomheten i Fastlands-Norge*. I industrien nådde lønnskostnadsandelen en topp i 1991 med 82,5 prosent. I løpet av de fire påfølgende årene sank andelen, og kom ned i knappe 75 prosent i 1995, men har deretter stort sett økt. Foreløpige nasjonalregnskapstall viser at lønnskostnadsandelen i industrien var 86,2 prosent i 1999. Ifølge Beregningsutvalgets anslag var andelen i 2000 0,5 prosentpoeng lavere. I øvrig markedsrett virksomhet i Fastlands-Norge var lønnskostnadsandelen i 1993 nede i 63,0 prosent. Deretter økte andelen helt til 1999, med en andel på 70,7 prosent. Beregningsutvalget anslår at andelen falt med 0,6 prosentpoeng i 2000.

Figur 1.5 viser utviklingen i lønnskostnadene som andel av faktorinntekten for ulike deler av *industrien*. Gjennom perioden fra 1990 til 1998 har det vært en forholdsvis jevn nedadgående tendens i lønnskostnadsandelen i *verkstedindustrien*, men ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall økte andelen noe i 1999. Den ser ut til også å ha økt i 2000. I *råvarebasert industri* er det store fluktasjoner i lønnskostnadsandelen. Dette reflekterer konjunkturfølsomheten i denne virksomheten. Store prisendringer gir seg utslag i kraftige svingninger i faktorinntekt og driftsresultat. Fra et toppnivå i 1992 på 95,0 prosent, bidro høy prisvekst i 1994 og 1995 til at lønnskostnadsandelen ble kraftig redusert, og den kom ned i 61,4 prosent i 1995. Deretter har det vært en tendens til økning og lønnskostnadsandelen var i 1999 kommet opp i 75,6 prosent. I 2000 ser det ut til at høy prisvekst har bidratt til at lønnskostnadene som andel av faktorinntekten gikk ned med over 6 prosentpoeng. Lønnskostnadsandelen i *øvrig industri* nådde et bunnpunkt i 1992 med på 71,0 prosent og har deretter steget. Ifølge de foreløpige nasjonalregnskapstallene, har økningen vært spesielt kraftig i 1998 og 1999. For 2000 er Beregningsutvalgets anslag 98,7 prosent.

2.4 Den institusjonelle inntektsfordelingen

I dette avsnittet presenteres hovedtrekk i inntektsutviklingen i Norge etter *institusjonell sektor*. Det vises kun tall for total disponibel inntekt for de ulike gruppene av inntektsmottakere. I neste kapittel gis imidlertid en nærmere presentasjon og analyse av inntektsutviklingen for husholdningssektoren.

Tabell 2.7: Disponibel inntekt for Norge etter inntektsmottaker. Milliarder kroner og prosentvis fordeling

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998 *	1999 1)	2000*
Offentlig forvaltning	182,0	179,8	184,6	208,0	245,3	290,6	327,0	301,0	337,7	..
Stat	79,1	68,8	68,4	86,7	119,0	158,4	181,4	157,0	178,0	..
Kommune	102,8	111,0	116,2	121,3	126,3	132,2	145,6	144,0	159,7	..

Tabell 2.7: Disponibel inntekt for Norge etter inntektsmottaker. Milliarder kroner og prosentvis fordeling

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998 *	1999 1)	2000*
Finansinstitusjonene	12,7	15,4	14,4	12,9	6,7	15,0	16,1	18,6	23,5	..
Ikke-finansielle foretak	16,9	14,4	17,9	20,4	20,4	23,2	23,2	4,4	2,5	..
Husholdninger	391,0	417,1	439,9	455,9	481,2	508,8	541,9	585,6	612,2	643,1
Disponibel inntekt for Norge	602,5	626,7	656,8	697,2	753,6	837,6	908,3	909,6	976,1	1169,3
Memo: Disponibel inntekt for Norge ekskl. driftsresultatet i petroleumssektoren	549,2	575,1	603,9	641,4	692,7	735,1	793,4	847,8	867,1	919,1 2)
Prosentvis fordeling										
Offentlig forvaltning	30,2	28,7	28,1	29,8	32,5	34,7	36,0	33,1	34,6	..
Stat	13,1	11,0	10,4	12,4	15,8	18,9	20,0	17,3	18,2	..
Kommune	17,1	17,7	17,7	17,4	16,7	15,8	16,0	15,8	16,4	..
Finansinstitusjonene	2,1	2,5	2,2	1,9	0,9	1,8	1,8	2,0	2,4	..
Ikke-finansielle foretak	2,8	2,3	2,7	2,9	2,7	2,8	2,6	0,5	0,3	..
Husholdninger	64,9	66,6	67,0	65,4	63,9	60,7	59,7	64,4	62,7	55,0
Disponibel inntekt for Norge	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Memo: Husholdningenes disponible inntekt som andel av disponibel inntekt for Norge ekskl. driftsresultatet i petroleumssektoren	71,2	72,5	72,8	71,1	69,5	69,2	68,3	69,1	70,6	70,0 2)

* Foreløpige tall

1) Foreløpige nasjonalregnskapstall justert for endringer publisert i Økonomiske analyser 1/2001.

2) Beregningsutvalgets anslag.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Disponibel inntekt i *offentlig forvaltning* var ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall 337,7 milliarder kroner i 1999. Dette er i prinsippet det beløpet som i 1999 var disponibelt for offentlig konsum og sparing. Sparingen kan enten være i form av netto realinvesteringer eller ved at det offentlige øker sine fordringer på andre sektorer (netto finansinvestering).

I de første årene på 1990-tallet vokste disponibel inntekt for offentlig forvaltning mindre enn inntektene for landet som helhet. Økte stønadsutbetalinger til husholdninger og en generelt sett svak utvikling i aktivitetsnivået som bremsset skatteinngangen - bidrar til å forklare utviklingen. Svekkelsen av statens budsjettbalanse i disse årene førte også til en reduksjon i offentlig forvaltnings netto renteinntekter. Denne utviklingen snudde imidlertid i 1994 og i 1997 var offentlig forvaltnings andel av disponibel inntekt for Norge økt med i overkant av 8 prosentpoeng fra bunnåret 1993. Økningen hadde blant annet sammenheng med det generelle konjunkturoppsvinget samt økte inntekter

fra petroleumsvirksomheten. Reduserte oljepriser bidro til at offentlig forvaltnings andel ble redusert med knappe 3 prosentpoeng fra 1997 til 1998. Foreløpige nasjonalregnskapstall viser at offentlig forvaltnings andel av disponibel inntekt for Norge økte med 1,5 prosentpoeng fra 1998 til 1999, og var da oppe i 34,6 prosent.

Finansinstitusjonenes andel av disponibel inntekt for Norge har vært forholdsvis stabil de 10 siste årene. I 1995 falt andelen imidlertid klart, noe som kan føres tilbake til store overføringer fra Norges Bank til statsforvaltningen.

Ikke-finansielle foretak økte gjennomgående sine inntekter noe sterkere enn totalen gjennom første halvdel av 1990-tallet. I årene 1993 til 1997 lå andelen forholdsvis stabilt på noe under 3 prosent, før den kom ned i 0,5 prosent i 1998 og 0,3 prosent i 1999. Redusert oljepris og økte rentekostnader var en viktig faktor bak den markerte nedgangen i 1998. Den svake utviklingen fra 1998 til 1999, til tross for kraftig vekst i oljeprisen, har blant annet sammenheng med redusert driftsresultat i øvrig virksomhet og en ytterligere økning i rentekostnadene.

Husholdningssektoren (inklusive ideelle organisasjoner) er den klart største av de institusjonelle sektorene målt ved disponibel inntekt. På 1990-tallet har husholdningenes andel av disponibel inntekt for Norge svingt rundt 64 prosent, men falt i 2000 ned på 55,0 prosent. Sett i forhold til disponibel inntekt for Norge eksklusive driftsresultatet i petroleumssektoren, har husholdningenes disponible inntekt utgjort rundt 70 prosent de siste 10 årene.

Boks 2.1 Noen inntektsbegreper i nasjonalregnskapet

Bruttonasjonalproduktet gir uttrykk for den samlede verdiskapingen i landet, utført av innenlandske produsenter i markedsrettet og ikke-markedsrettet virksomhet. Etter fradrag for kapitalslit, som er den beregnede verdireduksjonen av produksjonskapitalen i landet som følge av slitasje og elde, framkommer *nettonasjonalproduktet* som netto verdiskaping eller netto inntekt opptjent i Norge.

Uten økonomisk samkvem med andre land ville nettonasjonalprodukt også vært landets disponible inntekt. Som deltaker i det internasjonale økonomiske samkvem vil imidlertid Norge ha finansinntekter av fordringer på utlandet og utlendinger ha tilsvarende inntekter på fordringer på oss, og vi kan motta og gi inntektsoverføringer. *Nasjonalinntekten* er den samlede inntekt som tilfaller nordmenn, og framkommer ved å legge netto renter, aksjeutbytte og andre primære inntekter fra utlandet til nettonasjonalproduktet. Ved i tillegg å legge netto stønader og andre løpende overføringer fra utlandet til nasjonalinntekten, får en fram *disponibel inntekt for Norge*. Ved å deflatere disponibel inntekt for Norge med nasjonalregnskapets prisindeks for netto innenlandsk sluttanvendelse, kommer en fram til begrepet *disponibel realinntekt for Norge*.

Bytteforholdet overfor utlandet er en betegnelse på forholdet mellom gjennomsnittlig eksportpris og gjennomsnittlig importpris. Hvis prisene på

norsk eksport over en periode stiger mindre enn prisene på de produkter Norge importerer, betyr dette at landet kan importere mindre for hver enhet eksportvare enn tidligere. En slik forverring i bytteforholdet trekker isolert sett disponibel realinntekt ned.

Nettonasjonalprodukt (nettoprodukt i en næring) fratrukket *netto produksjonsskatter og lønnskostnader* gir *driftsresultat*. Lønnskostnadene omfatter kontant- og naturallønn utbetalt til arbeidstakerne og arbeidsgivers trygde- og pensjonspremier. Driftsresultatet utgjør det beregnede overskuddet og kan tolkes som godtgjøring til produksjonsfaktorene kapital og eiernes egen arbeidsinnsats. Som følge av at tall for driftsresultat beregnes som restposter, må en regne med til dels store feilmarginer i disse anslagene.

I den *institusjonelle inntektsfordelingen* splittes disponibel inntekt for Norge opp etter hvilke institusjonelle sektorer inntektene tilfaller. Blant institusjonelle sektorer skiller en vanligvis mellom: Offentlig forvaltning, finansielle foretak, ikke-finansielle foretak, husholdninger og utlandet.

Offentlig forvaltning består av statsforvaltningen (inklusive trygdeforvaltningen) og kommuneforvaltningen. Inntektene består i hovedsak av skatt på inntekt og formue, trygde- og pensjonspremier og produksjonsskatter. De viktigste postene på utgiftssiden ved beregning av disponibel inntekt er produksjonssubsidier og stønader til private konsumenter.

Finansforetak består av Norges Bank, private og offentlige banker, forsikringsselskaper, kredittforetak og andre finansieringsinstitusjoner.

Ikke-finansielle foretak (selskaper) består av statsforetak (inklusive statens forretningsdrift), kommuneforetak og private ikke-finansielle foretak.

Husholdningssektoren omfatter alle personer hjemmehørende i Norge og ideelle organisasjoner med virksomhet rettet mot husholdningene.

Kapittel 3

Nærmere om inntektsutviklingen for husholdningene

I avsnitt 2.1 gjengis tall for husholdningenes disponible realinntekt basert på nasjonalregnskapet. I avsnitt 2.2 presenteres mer detaljerte tall for inntektsutviklingen for utvalgte eksempler på lønnstakerhusholdninger der en spesielt fokuserer på betydningen av ulik lønnsutvikling og skattesystemet. I avsnitt 2.3 omtales utviklingen i pensjonsytelser fra folketrygden.

3.1 Disponibel realinntekt i husholdningssektoren

- *Husholdningenes disponible realinntekt* gikk ifølge foreløpige tall fra nasjonalregnskapet og Beregningsutvalget opp med 1,7 prosent fra 1999 til 2000. Dette er 0,6 prosentpoeng lavere enn veksten i 1999, og hele 3,5 prosentpoeng lavere enn veksten i 1998. En må tilbake til 1987 for å finne en lavere inntektsvekst. Lønnsinntektene og stønadene fra det offentlige ga de største bidragene til inntektsveksten. Regnet per person gikk disponibel realinntekt opp med 1,2 prosent i 2000.

Tabell 3.1: Husholdninger og ideelle organisasjoner. Inntekter og utgifter¹. 1990-1999

Milliarder kroner	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998 *	1999 *	2000 *
Inntekter	580,6	609,2	629,0	642,6	676,4	713,3	754,3	824,9	874,8	917,2
Lønnsinntekter	289,0	299,3	310,5	326,4	346,7	371,2	402,0	441,5	468,9	492,7 ⁶
Blandet inntekt ²	81,9	84,4	88,3	89,9	92,5	93,6	94,7	98,0	101,2	103,3
Herav: Tjenester fra egen bolig	40,3	43,0	45,7	45,8	45,2	44,7	42,9	44,3	46,0	48,7 ⁶
Formuesinntekter	46,1	48,7	46,3	39,2	44,0	44,4	43,2	54,0	59,3	61,5
Herav: Avkastning på forsikringskrav ³	18,8	20,5	20,0	17,2	18,5	18,6	18,7	19,6	19,8	19,2
Offentlige stønader	125,0	134,0	139,5	141,9	146,7	154,5	161,0	172,2	184,8	196,8
Andre inntekter ⁴	38,7	42,7	44,4	45,2	46,4	49,6	53,5	59,1	60,6	62,9 ⁶
Utgifter	189,7	192,0	189,1	186,7	195,1	204,5	212,5	239,2	262,9	274,1
Skatt av inntekt og formue	89,4	88,2	94,1	101,3	109,2	119,0	131,2	142,6	151,4	158,6 ⁶
Formuesutgifter	70,7	70,7	60,8	48,1	46,6	44,4	37,8	47,7	58,9	62,2
Andre utgifter ⁴	29,6	33,1	34,1	37,4	39,3	41,1	43,5	48,9	52,3	53,3 ⁶
Disponibel inntekt	391,0	417,1	439,9	455,9	481,2	508,8	541,9	585,6	612,2	643,1

Tabell 3.1: Husholdninger og ideelle organisasjoner. Inntekter og utgifter¹. 1990-1999

Milliarder kroner	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998 *	1999 *	2000 *
Disponibel realinntekt ⁵	478,3	497,1	513,8	526,2	542,6	565,1	587,4	617,9	632,1	643,1
Vekst i disponibel realinntekt, prosent	3,5	3,9	3,4	2,4	3,1	4,1	4,0	5,2	2,3	1,7

* Foreløpige tall.

1) På grunn av avrunding summerer ikke underkomponentene seg nøyaktig opp til totaltallet.

2) Blandet inntekt er den delen av driftsresultatet som tilfaller husholdningssektoren. Denne inntekten inkluderer også avlønning for arbeid utført av eierne eller deres familie i egen næringsvirksomhet. Boligtjenester, eller driftsresultat fra egen bolig, er avkastningen av boligkapitalen. Som det fremgår av tabellen utgjør boligtjenester fra egen bolig omtrent halvparten av blandet inntekt.

3) Avkastning på forsikringskrav er avkastningen på husholdningenes fordringer på forsikringsselskap, og private pensjonskasser og fond. Disse fordringene er i all hovedsak verdien av private livs- og pensjonsforsikringer.

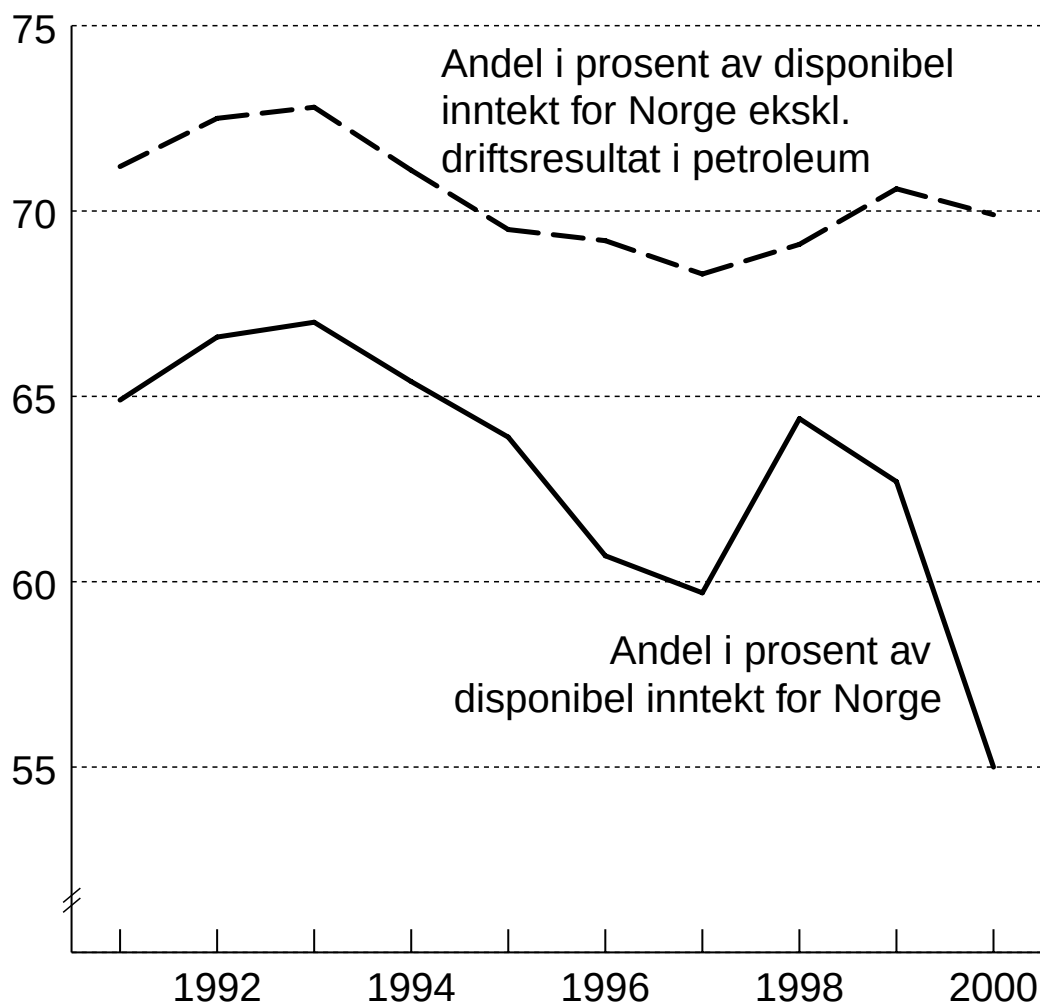
4) Andre inntekter- og utgifter består av skadeforsikringserstatninger, premier og ytelser til og fra kasser og fond, overføringer til og fra ideelle organisasjoner og stønader til og fra utlandet.

5) 2000-kroner. Nasjonalregnskapets prisindeks for konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner er brukt som deflator.

6) Beregningsutvalgets anslag

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Nasjonalregnskapets inntektsregnskap inneholder en samlet oversikt over husholdningssektorens inntekter og utgifter, dvs. etter at en har summert over alle økonomiske enheter hjemmehørende i husholdningssektoren. (For en nærmere redegjørelse for hva som inngår i husholdningssektoren se boks 2.1). Figur 2.1 viser husholdningenes disponible inntekt som andel av disponibel inntekt for Norge, og som andel av disponibel inntekt for Norge eksklusive driftsresultatet i petroleumssektoren. I 1999 steg oljeinntektene kraftig og veksten i husholdningenes disponible inntekt flatet ut, noe som bidro til at husholdningenes andel av disponibel inntekt for Norge falt. Denne utviklingen ble ytterligere forsterket i 2000, med lavere vekst i husholdningenes disponible realinntekt og enda kraftigere vekst i oljeinntektene. Husholdningenes andel av disponibel inntekt for Norge eksklusive driftsresultatet i petroleumssektoren har vist et jevnere forløp, med en nedadgående tendens i konjunkturoppgangen etter 1993 og fram til 1997. For 1998 og 1999 viser foreløpige nasjonalregnskapstall at andelen steg noe. For 2000 viser tallene en svak nedgang.

Figur 3.1 Husholdningenes disponible inntekt.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 2.1 viser husholdningenes inntekter og utgifter fordelt på ulike poster. Det har på 1990-tallet vært høy vekst i disponibel realinntekt for husholdningene. Veksten var spesielt høy i årene 1991-1993 og 1996-1998. I følge foreløpige nasjonalregnskapstall, økte husholdningenes disponible realinntekter med 1,7 prosent i 2000. Dette er 0,6 prosentpoeng lavere enn veksten i 1999, og hele 3,5 prosentpoeng lavere enn veksten i 1998.

Figur 3.2 Vekst i disponibel realinntekt for husholdninger og ideelle organisasjoner. Prosentvis endring fra året før.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 2.2 og 2.3 viser hvordan de ulike inntekts- og utgiftskomponentene har bidratt til veksten i husholdningenes disponible realinntekter i perioden 1991-2000².

Bidraget fra *lønnsinntektene* var små i perioden 1991-1993. I perioden 1994-1998 steg bidraget fra lønnsinntektene markert. Vekstbidraget fra *lønnsinntektene* var i 2000 8,6 milliarder 2000-kroner som tilsvarer 1,4 prosentpoeng. Dette er 1,5 prosentpoeng lavere enn lønnsbidraget i 1999, og nesten 4 prosentpoeng lavere enn bidraget i 1998.

2. Bidragene fra de ulike inntekts- og utgiftskomponentene må ses i sammenheng. Et eksempel kan være at når det positive bidraget fra lønnsinntektene øker, medfører dette automatisk at det negative bidraget fra skatt av inntekt og formue også øker.

Tabell 3.2: Disponibel realinntekt for husholdninger og ideelle organisasjoner. Endring i milliarder 1999-kroner.

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998 *	1999 *	2000 *
Endring i disponibel realinntekt	16,0	18,8	16,7	12,4	16,4	22,4	22,4	30,5	14,2	11,0
Bidrag fra										
- Lønnsinntekter	2,8	3,2	6,0	14,1	14,2	21,3	23,5	30,1	18,2	8,6 ¹⁾
- Blandet inntekt	5,2	0,5	2,5	0,6	0,6	-0,3	-1,3	0,8	1,1	-1,2
- Offentlige stønader	6,4	6,8	3,3	0,9	1,5	6,2	2,9	7,2	9,1	6,0
- Skatt av inntekt og formue	0,0	4,3	-4,8	-7,0	-6,3	-9,0	-10,1	-8,3	-5,8	-2,3 ¹⁾
- Netto formuesinntekter	3,5	3,9	9,3	6,6	7,4	2,9	5,8	0,7	-6,2	-1,2
- Andre inntekter netto	-2,1	0,3	0,5	-2,9	-1,0	1,4	1,5	-0,1	-2,2	1,0 ¹⁾

* Foreløpige tall

¹⁾ Beregningsutvalgets anslag

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Tabell 3.3: Bidrag til vekst i disponibel realinntekt. Prosentpoeng.

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998 *	1999 *	2000 *
Vekst i disponibel realinntekt. Prosent	3,5	3,9	3,4	2,4	3,1	4,1	4,0	5,2	2,3	1,7
Bidrag fra										
- Lønnsinntekter	0,6	0,7	1,2	2,7	2,7	3,9	4,2	5,1	2,9	1,4 ¹⁾
- Blandet inntekt	1,1	0,1	0,5	0,1	0,1	-0,1	-0,2	0,1	0,2	-0,2
- Offentlige stønader	1,4	1,4	0,7	0,2	0,3	1,1	0,5	1,2	1,5	0,9
- Skatt av inntekt og formue	0,0	0,9	-1,0	-1,4	-1,2	-1,7	-1,8	-1,4	-0,9	-0,4 ¹⁾
- Netto formuesinntekter	0,8	0,8	1,9	1,3	1,4	0,5	1,0	0,1	-1,0	-0,2
- Andre inntekter netto	-0,5	0,1	0,1	-0,6	-0,2	0,3	0,3	0,0	-0,4	0,2 ¹⁾

* Foreløpige tall

¹⁾ Beregningsutvalgets anslag

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Offentlige stønader, som er den viktigste inntektskilden for pensjonister og trygdede, har i perioden 1991-2000 gitt positive bidrag til veksten i husholdnin-

genes disponible realinntekt. I perioden 1991 til 1995 var det gjennomgående en avtakende tendens i bidraget fra stønadsveksten. Nedgangen i antall arbeidsledige forklarer mye av denne utviklingen. Nasjonalregnskapstall viser imidlertid at bidraget fra offentlige stønader tok seg markant opp i 1996, og var da nesten på høyde med bidragene i begynnelsen på 1990-tallet. For 1997 viser nasjonalregnskapstall at vekstbidraget fra offentlige stønader var på 0,5 prosentpoeng. I 1998 økte dette bidraget igjen til 1,2 prosentpoeng, som må ses i sammenheng med en økning i pensjonssatsene, vekst i antall pensjonister, samt innføring av kontantstøtteordningen. Foreløpige nasjonalregnskapstall viser at denne utviklingen fortsatte i 1999 og bidro da med 1,5 prosentpoeng til økningen i husholdningenes disponible realinntekt. For 2000 viser foreløpige tall at vekstbidraget har sunket noe.

Bidraget fra *skatt av inntekt og formue* vil være negative selv med uendrede gjennomsnittlige skattesatser så lenge realinntektene øker. I forbindelse med skattelettelsen ved innføringen av det nye skattesystemet i 1992 bidro denne utgiftsposten med nær 1 prosentpoeng til den sterke veksten i husholdningenes disponible realinntekt fra 1991 til 1992. De negative vekstbidragene for årene 1993-2000 har sammenheng med realinntektsveksten som fant sted i denne perioden. For 2000 viser foreløpige nasjonalregnskapstall at skatt av inntekt og formue bidro til å redusere veksten i husholdningenes disponible realinntekt med 2,3 milliarder 2000-kroner, tilsvarende 0,4 prosentpoeng.

Husholdningenes formuesinntekter består av renter på bankinnskudd, aksjeutbytte, beregnet avkastning på forsikringskrav og leieinntekter fra landeiendom. Formuesutgiftene består i all hovedsak av gjeldsrenter. Posten *netto formuesinntekter* bidro positivt til veksten i husholdningenes disponible realinntekter i perioden 1991-1998. Denne utviklingen henger blant annet sammen med den sterke finansielle konsolideringen i husholdningene, med betydelig gjeldsnedbetaling eller økning av fordringer. Vekstbidraget fra husholdningenes netto formuesinntekter var på 1 prosentpoeng i 1997. I perioden 1998-2000 endret dette bildet seg. En markant økning i rentene i 3. kvartal 1998 bidro til en økning i husholdningenes netto renteutgifter. Denne utgiftsøkningen ble til en viss grad motvirket av at husholdningenes aksjeutbytte også økte, slik at posten kun ga et svakt positivt bidrag til den sterke veksten i husholdningenes disponible realinntekt i 1998. Det var en betydelig økning i netto renteutgifter i 1999. Inntektene fra aksjeutbytte økte ikke like mye, slik at posten netto formuesinntekter ga et negativt vekstbidrag på 6,2 milliarder 2000-kroner, noe som tilsvarer 1,0 prosentpoeng. Netto renteutgifter økte også i 2000, men det ser ut til at aksjeutbytte har økt kraftig, noe som har bidratt til at det negative vekstbidraget fra netto formuesinntekter bare var på 0,2 prosentpoeng.

Disponibel realinntekt og antall personer

Inntektstall fra inntektsregnskapet for husholdningssektoren er summariske i den forstand at de ikke korregerer for endringer i husholdningenes antall og sammensetning. Disponibel realinntekt regnet per person kan for 2000 anslås til i overkant av 142 000 kroner. Med omtrent 2,2 personer per husholdning (jfr. Inntekts- og formuesundersøkelsen 1997) blir gjennomsnittlig disponibel

inntekt per husholdning rundt 314 000 kroner. I tabell 2.4 vises årlig prosentvis vekst i disponibel realinntekt i husholdningssektoren regnet per person i perioden 1991-2000. For 2000 viser foreløpige nasjonalregnskapstall at veksten var på 1,2 prosent. Dette er 0,3 prosentpoeng lavere enn veksten i 1999, og hele 3,3 prosentpoeng lavere enn veksten i 1998.

3.2 Vekst i reallønn etter skatt for utvalgte lønnstakerhusholdninger

- *Lønnstakere hadde en gjennomsnittlig økning i reallønn etter skatt på om lag 1¹/₄ prosent fra 1999 til 2000. For hovedgrupper av lønnstakerne lå veksten mellom 1 og 2,4 pst. Dette var klart lavere enn året før.*

Tabell 3.4: Vekst i disponibel realinntekt per person ¹⁾. Prosent

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
								*	*	*
Disponibel realinntekt per person	2,9	3,3	2,8	1,9	2,6	3,6	3,4	4,5	1,5	1,2

* Foreløpige tall

¹⁾ Basert på tall fra folkemengden ved utgangen av året.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Boks 3.1 Nærmere om noen begreper knyttet til husholdningenes inntekter

Utviklingen i husholdningenes *disponible realinntekter* blir i hovedsak bestemt av fire forhold; inntektsutviklingen, skatteendringer, utviklingen i netto formuesinntekter og prisutviklingen.

– En personhusholdning kan ha *inntekt* fra flere kilder, f.eks. lønnsinntekt og blandet inntekt, som er driftsresultatet fra næringsvirksomhet, som inkluderer avlønning for arbeid utført av eierne eller deres familie. Husholdningene kan ha formuesinntekter som består av renteinntekter på bankinnskudd, utbytte på aksjer, avkastning på forsikringskrav og leieinntekter fra landeiendom. Husholdningen kan også ha inntekter fra pensjoner og andre trygdeordninger. En lønnstakerhusholdning har lønn som hovedinntekt, mens blandet inntekt og trygde er hovedinntekter for henholdsvis personlig næringsdrivende og trygdede. Det er grunn til å merke seg at varige konsumgoder utenom bolig ifølge konvensjonene i nasjonalregnskapet regnes som konsumert i sin helhet det året de anskaffes. I tråd med dette inngår derfor ikke beregnet avkastning på varige konsumgoder (utenom bolig) som inntekt i nasjonalregnskapets inntektsregnskap. Husholdningene er derimot eiere av produksjonssektoren for boligjenester i regnskapet, og mottar følgelig den beregnede avkastningen på boligkapitalen i denne sektoren som

en del av sin inntekt.

–*Skatten* for ulike husholdninger kan variere selv om den samlede inntekten i utgangspunktet er lik. Ulike inntektsarter kan etter skattereglene bli behandlet forskjellig. Skattene vil også være avhengige av hvordan husholdningene innretter seg. F.eks. vil skattene avhenge av om inntekten i husholdningen er opptjent av en eller flere personer og fordelingen av inntekt dem i mellom. Videre kan fortsatt en husholdning til en viss grad påvirke skattens størrelse ved sin finansielle tilpasning.

–I nasjonalregnskapet kommer husholdningenes totale formuesutgifter til fratrekk ved beregning av disponibel inntekt. Kjøp av varige konsumgoder utenom bolig regnes i nasjonalregnskapet som konsum og ikke som investering. I tråd med dette tas det ikke hensyn til at beholdningen av de varige konsumgodene (utenom bolig) gir en avkastning gjennom flere år. Hvis kjøp av disse varige godene lånefinansieres kommer renteutgiftene til fradrag ved beregning av disponibel inntekt i nasjonalregnskapet.

–Beregninger av *disponibel realinntekt* krever en omregning til faste priser, dvs. en må dividere den løpende inntekten med en *prisindeks*. Valget av prisindeks er ikke opplagt. Det vanlige er å deflatere husholdningenes inntekter med en felles prisindeks - enten konsumprisindeksen eller nasjonalregnskapets prisindeks for husholdningers og ideelle organisasjoners totale forbruk. I beregningene i denne rapporten er den sistnevnte prisindeksen benyttet.

Det bør understrekes at disponibel realinntekt ikke gir direkte uttrykk for *levestandard*. Ett problem i denne forbindelse er knyttet til bruk av en felles prisindeks som nevnt ovenfor. En får ikke tatt hensyn til at husholdninger kan ha ulik forbrukssammensetning og at prisene på ulike varer og tjenester varierer for ulike husholdninger. Videre bør det påpekes at offentlig konsum ikke er med i beregningene selv om denne posten er et viktig bidrag til levestandarden. Skatt på inntekt og formue kommer til fradrag i disponibel inntekt, og endringer i produksjonsskatter tas hensyn til gjennom virkninger på prisene. Motytelsene, bortsett fra kontantytelser i form av stønader og pensjoner o.l., faller derimot utenfor.

Det bør også nevnes at enkelte inntektskomponenter som inntektsføres i nasjonalregnskapet, ikke utbetales til husholdningene det aktuelle året. Et eksempel på dette er avkastning på husholdningenes forsikringskrav.

Omvurdering av aktiva, f.eks. ikke realiserte aksjegevinster/tap, endringer i verdien av boligkapitalen o.l., inngår ikke i begrepet disponibel inntekt slik det er presisert ovenfor. Slike omvurderinger av aktiva vil påvirke forbruksmulighetene over tid, men hører begrepsmessig hjemme i et kapitalregnskap for husholdningene.

omfatter pensjonsinntekter, blandet inntekt (i hovedsak driftsresultatet fra næringsvirksomhet) og netto formuesinntekter, jfr. boks 2.2 I dette avsnittet studeres inntektsutviklingen for ulike grupper lønnstakerhusholdninger, som har lønn som hovedinntektskilde. Den totale *lønnsveksten*, avhenger bl.a. av den tariffmessige lønnsøkningen det forhandles om under lønnsoppgjørene og av virkningen av lønnsglidningen. I tillegg vil skatter og økning i priser normalt bidra til at realverdien av den totale lønnsøkningen blir mindre enn økningen i det nominelle lønnstillegget. Det er derfor alminnelig interesse for beregninger som belyser hvordan skatter og priser påvirker *reallønn etter skatt*.

Økningen i gjennomsnittlig reallønn³ etter skatt for lønnstakere med et fullt normalårsverk (uten overtid) var om lag 1¹/₄ prosent fra 1999 til 2000. Veksten i husholdningenes reallønnsinntekter, som i tillegg til lønnsveksten er påvirket av utviklingen i antall utførte årsverk, var om lag 1,7 prosent i samme periode. Veksten i husholdningenes disponible realinntekt regnet per person var om lag 1,2 prosent fra 1999 til 2000.⁴

3.2.1 Nærmere om beregninger av utviklingen i reallønn etter skatt fra 1998 til 2000 for hovedgrupper av lønnstakere

Reglene for beskatning av lønnsinntekt har i stor grad vært uendret i perioden 1992 til 2001. Maksimal skatt på alminnelig inntekt har vært 28 prosent i disse årene. Maksimal marginalsatt på lønn var 48,8 prosent i 1992, 49,5 prosent fra 1993 til 1998 og 49,3 prosent i 1999 og 55,3 prosent i 2000 og 2001. Skattesatser og inntektsgrenser mv. for inntektsårene 1997 til 2001 fremgår i vedlegg 9, tabell 9.1.

I tabell 2.5 legger Beregningsutvalget fram beregninger av utviklingen i reallønn etter skatt for hovedgrupper av lønnstakere fra 1998 til 2000. Det er i hovedsak tatt utgangspunkt i datamaterialet for årslønnsveksten som gjengis i tabellene 3.1 og 3.2.

Tabell 3.5: Beregnet vekst i årslønn for heltidsansatte i utvalgte forhandlingsområder. Enslige uten fradrag

Grupper	Årslønn i 1999, kr	1998/99		1999/2000	
		Lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt	Anslått lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt
Industriarbeidere ¹⁾	242 400	4,7	2,5	4,5	1,5
Industrifunksjonærer ²⁾	334 800	4,9	2,8	4,7	1,4
HSH-bedrifter i varehandel	247 200	4,9	2,7	4,5	1,5
Forretnings- og sparebanker	311 600	5,2	3,0	5,4	1,9

3. Utgangspunktet for beregningene i dette avsnittet er gjennomsnittlig årslønn for lønnstakere som har utført et fullt normalårsverk uten overtid.
4. Negative vekstbidrag fra netto formuesinntekter og blandet inntekt for husholdningene som gruppe og ulik vekst i antall årsverk og antall personer var viktige kilder til den ulike inntektsveksten for de to inntektsbegrepene. Den ulike inntektsveksten skyldes bl.a. også at de to inntektsbegrepene er forskjellige og at det er benyttet ulike deflatorer.

Tabell 3.5: Beregnet vekst i årslønn for heltidsansatte i utvalgte forhandlingsområder. Enslige uten fradrag

Grupper	Årslønn i 1999, kr	1998/99		1999/2000	
		Lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt	Anslått lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt
Statsansatte ³⁾	272 200	4,7	2,9	4,5	1,2
Skoleverket ³⁾⁴⁾	268 300	4,5	2,8	6,0	2,4
Kommuneansatte ³⁾	240 800	5,0	2,8	4,0	1,0
Veid snitt av alle grupper ⁵⁾	278 400	4,9	2,9	4 ¹ ₋₂	1 ¹ ₋₄

¹⁾ Gjelder for industriarbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 37,5 t/uke. Omfatter industriarbeidere som inngår i NHO-bedrifter

²⁾ Industrifunksjonærer i NHO-bedrifter.

³⁾ Både lønnsnivået og lønnsveksten for statsansatte, kommuneansatte og skoleverket gjelder per årsverk.

⁴⁾ Ansatte i skoleverket med gjennomsnittlig årslønn på 268 300 kroner falt ut av toppskatteposisjon (269 100 kroner) i 1999. Vekst i reallønn etter skatt er derfor relativt høy fra 1998 til 1999 for denne gruppen. I 2000 kommer en gjennomsnittlig ansatt i skoleverket inn under toppskatten igjen (277 800 kroner). Vekst i reallønn etter skatt er derfor relativt lav fra 1999 til 2000.

⁵⁾ Gjennomsnittet er veid med andel av total utbetalt lønn som vektor.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

Tabell 2.5 viser at lønnstakere som har hatt en årslønn og en lønnsvekst som tilsvarer gjennomsnittet for alle grupper, har fått en økning i reallønn etter skatt ⁵ på om lag 1¹₋₄ prosent fra 1999 til 2000. Dette er en nedgang på 1,7 prosentpoeng i forhold til veksten fra 1998 til 1999. Hovedårsaken til dette er økningen i prisveksten fra 2,3 prosent fra 1998 til 1999 til 3,1 prosent fra 1999 til 2000.

For industriarbeidere økte reallønningen etter skatt i gjennomsnitt med 1,5 prosent fra 1999 til 2000, mens økningen for industrifunksjonærer i NHO-bedrifter var 1,4 prosent i samme periode. For kommuneansatte økte reallønningen etter skatt i gjennomsnitt med 1 prosent fra 1999 til 2000, mens veksten for statsansatte var på 1,2 prosent. For ansatte i skoleverket økte reallønningen etter skatt med 2,4 prosent i denne perioden.

Tabellen illustrerer at ansatte i HSH-bedrifter innen varehandelen har fått en vekst i reallønn etter skatt på om lag 1,5 prosent fra 1999 til 2000. I samme periode hadde ansatte innen bankvirksomhet en tilsvarende kjøpekraftsutvikling på 1,9 prosent.

Beregningsutvalget har også sett på hva familietyper kan bety for kjøpekraftsutviklingen. I tabell 2.6 har en beregnet utviklingen i reallønn etter skatt for lønnstakere med en lønnsinntekt i 2000 på henholdsvis 250 000 kroner og 450 000 kroner. Beregningene er utført for enslige lønnstakere, for lønnstak-

5. Det er sett bort fra endringer i skattemessige fradrag den enkelte måtte ha hatt. Når en forutsetter at netto fradragene vokser i takt med lønnen, vil størrelsen på fradragene i liten grad påvirke veksten i reallønn etter skatt i denne perioden.

ere som forsørger ektefelle og to barn, og for ektepar der begge ektefeller arbeider og har to barn.

De generelle forutsetningene for beregningene er nærmere omtalt i boks 2.2.

Boks 3.2 Beregninger av endringer i reallønn etter skatt

Beregningene av endringer i reallønn etter skatt i dette avsnittet bygger på følgende forutsetninger:

- Inntektstakeren mottar bare én inntektsart (lønn).
- Det er bare tatt hensyn til skatteregler som berører alle eller de fleste lønnstakere. Det vil bl.a. si at det kun gis standardfradrag i inntekt (personfradrag, minstefradrag og særskilt fradrag i arbeidsinntekt).
- Barnetrygd regnes som negativ skatt. Det er ikke tatt hensyn til andre overføringer fra offentlige budsjetter, herunder kontantstøtten som ble innført fom. 1.8.1998.
- Det er brukt samme prisindeks (konsumprisindeksen) for alle husholdningstyper ved omregning til reallønn. Konsumprisindeksen økte med 2,3 prosent fra 1998 til 1999 og med 3,1 prosent fra 1999 til 2000.

Beregninger basert på så enkle forutsetninger må brukes med forsiktighet. Beregningsutvalget mener likevel av flere grunner at denne type beregninger kan ha interesse:

- Resultatene indikerer i hvilken retning endringer i sentrale skatteregler isolert sett trekker.
- Siden det forhandles bare om lønn, kan beregninger der en kun endrer lønnen være av særlig interesse.
- Beregningsmåten tilsier likevel at det ikke legges vekt på mindre avvik mellom gruppene.

Den nominelle lønnsinntekten etter skatt beregnes ved at en trekker inntektsskatter og avgifter til folketrygden fra lønnsinntekten. For barnefamilier tar en også hensyn til forsørgerfradraget i skatt og barnetrygden. Lønnsinntekt etter skatt beregnet på denne måten gir uttrykk for hva lønnstakeren har til disposisjon av lønnsinntekten (og eventuelt barnetrygden) til betaling av gjeldsrenter og til kjøp av varer og tjenester etter at samlede skatter er betalt. En kommer deretter fram til endring i reallønn etter skatt ved å deflatere endringen i den nominelle lønnsinntekten etter skatt med endringen i konsumprisindeksen.

Utvalget har i beregningene i tabell 2.6 lagt til grunn en lønnsvekst på 4,9 prosent fra 1998 til 1999 og 4¹/₂ prosent fra 1999 til 2000.

Tabell 3.6: Beregnet vekst i reallønn etter skatt for utvalgte lønnstakerhusholdninger.

Lønnsinntekt	1998-1999		1999-2000	
	Nominell lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt	Nominell lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt
<i>250 000 kroner i 1999</i>				
Enslig lønnstaker uten barn ¹⁾	4,9	2,7	4 ¹ ₋₂	1 ¹ ₋₂
Ektepar med én inntekt og 2 barn mellom 3 og 16 år ²⁾	4,9	1,8	4 ¹ ₋₂	-1 ¹ ₋₄
<i>450 000 kroner i 1999</i>				
Enslig lønnstaker uten barn ¹⁾	4,9	2,8	4 ¹ ₋₂	1 ¹ ₋₄
Ektepar med én inntekt og 2 barn mellom 3 og 16 år ²⁾	4,9	2,2	4 ¹ ₋₂	1 ¹ ₋₄
Ektepar med 2 barn mellom 3 og 16 år, hvor den ene ektefellen tjener 300 000 kroner og den andre 150 000 kroner ³⁾	4,9	2,3	4 ¹ ₋₂	1 ¹ ₋₂

¹⁾ Enslige lønnstakere uten barn blir liknet i klasse 1.

²⁾ Ektepar med én inntekt vil bli liknet i klasse 2.

³⁾ Ektefellene i dette typehusholdet vil bli liknet særskilt i klasse 1.

Kilde: Kilde: Beregningsutvalget.

Tabell 2.6 illustrerer hvordan kjøpekraften for de valgte husholdningstypene påvirkes av skatteendringene fra 1999 til 2000. Med de forutsetningene som er valgt, varierer endringen i reallønnen etter skatt for de utvalgte typehusholdningene fra en nedgang på om lag 1¹₋₄ prosent til en økning på 1¹₋₂ prosent i denne perioden. Reduksjonen i barnetrygdsatsene for å finansiere en utvidelse av barnetrygd til 18 år fra 1. mai 2000 var en vesentlig årsak til den lavere reallønnsveksten etter skatt for lønnstakere med barn mellom 3 år og 16 år i forhold til lønnstakere uten barn.

3.2.2 Kort om endringer i skatteregler for lønnstakere fra 2000 til 2001

Skattereglene for lønnstakere for 2001 er i hovedsak en videreføring av skatteoppleggene i perioden fra 1992 til 2000, jfr. vedleggstabell 9.1. Øvre grense i minstefradraget ble oppjustert med om lag 10 prosent til 40 300 kroner i 2001. Forsørgerfradraget innlemmes i den ordinære barnetrygden i tillegg til at søskengraderingen oppheves. Den ordinære barnetrygden fastsettes til 11 664 kroner per barn. Grensen for fradrag for utgifter til reise mellom hjem og arbeid er hevet fra 8 500 kroner i 2000 til 8 800 kroner i 2001. Videre ble normalsatsen for beregning av fordel av lån hos arbeidsgiver vedtatt økt fra 5 prosent til 6 prosent i 2001.

3.2.3 Isolert virkning av endret lønnsvekst fra 2000 til 2001 for utviklingen i lønnsinntekt etter skatt

Tabell 2.7 illustrerer for utvalgte husholdningstyper hvordan lønnsinntekten etter skatt i 2001 isolert sett påvirkes av at lønnen i 2001 endres med 1 prosent. For alle husholdningstypene endres inntekt etter skatt prosentvis mindre enn lønningene. Skattesystemet betyr forholdsvis mer for virkningene av alternative lønnsendringer på inntekt etter skatt for høye lønnsinntekter og for barnefamiliene. Det skyldes at marginalsatten særlig for disse gruppene er høyere enn gjennomsnittsskatten og at barnetrygd og forsørgerfradrag i skatt er fastlagt i nominelle kronebeløp.

Tabell 3.7: Isolert endring i nominell lønnsinntekt etter skatt ved 1 prosentpoeng endring i lønnsinntekten i 2001. Utvalgte lønnstakerhusholdninger ¹⁾

Lønnsinntekt i husholdningen	Husholdningstype. Prosentvis vekst		
	Enslig uten barn	Ektepar med én inntekt, 2 barn, 10 og 7 år	Ektepar, 2 inntekter ²⁾ , 2 barn 10 og 7 år
125 000	0,8	0,6	
200 000	0,9	0,7	
250 000 (150 000 + 100 000)	0,9	0,8	0,8
350 000 (200 000 + 150 000)	0,8	0,6	0,8
400 000 (250 000 + 150 000)	0,8	0,7	0,8

¹⁾ Barnetrygden regnes som negativ skatt.

²⁾ Inntektene er fordelt mellom ektefellene som antydnet i parentesene i forspalten.

Kilde: Kilde: Beregningsutvalget.

3.3 Utviklingen i pensjonsytelser fra folketrygden fra 1998 til 2000

Hovedkomponentene i pensjonsytelsene fra folketrygden er grunnpensjon (som er et grunnbeløp (G) for enslige og 0,75 G for ektefeller), særtillegg og tilleggspensjon. Minstepensjonen består av grunnbeløp ($1\frac{1}{2}$ for ektepar) og særtillegg. Særtillegget kan oppfattes som en minimums tilleggspensjon.

Pensjonistenes inntekter fra folketrygden blir endret 1. mai hvert år gjennom en økning av grunnbeløpet i folketrygden, ev. også i kombinasjon med en oppjustering av særtilleggssatsene. Utviklingen i grunnbeløpet i folketrygden, minstepensjonene for enslige og ektepar og pensjonene til enslige fødte uføre/unge uføre i perioden 1.5.1993 til 1.5.2001 fremgår av vedlegg 9, tabell 9.2.

Tabell 2.8 viser beregnet vekst i minstepensjon og vekst i disponibel realinntekt for minstepensjonister uten andre inntekter eller formue fra 1998 til 2000. Veksten i disponibel realinntekt faller fra om lag 5,2 prosent for enslige og 5,7 prosent for ektepar i 1998/99 til om lag 1,1 prosent for begge grupper i 1999/2000. Dette skyldes i all hovedsak at det ikke var noen økning i

utbetalt pensjon utover regulering av grunnbeløpet i 2000 og at prisveksten økte fra 2,3 prosent fra 1998 til 1999 til 3,1 prosent fra 1999 til 2000.

Tabell 3.8: Utviklingen i minstepensjonene. ¹⁾ *Prosentvis endring fra året før.*

	Minstepensjon i 2000, kr	1999		2000	
		Vekst i utbetalt pensjon	Vekst i disponibel realinntekt	Vekst i utbetalt pensjon	Vekst i disponibel realinntekt
Enslig	86 756	7,6	5,2	4,2	1,1
Ektepar	149 312	8,1	5,7	4,2	1,1

¹⁾ Veksten i utbetalt minstepensjon fra 1998 til 2000 gjelder dem som var minstepensjonister gjennom hele denne perioden.

Kilde: Kilde: Beregningsutvalget.

Pensjonister har rett på særfradrag for alder og uførhet mv. og betaler lav trygdeavgift på inntekter som ikke gir opptjening av pensjonspoeng. En særskilt skattereduksjonsregel sikrer videre at minstepensjonister uten særlig formue eller inntekter utenom pensjon ikke skal betale skatt. Denne fordelingen avtrappes gradvis ved økende inntekt.

Pensjonister med tilleggspensjon utover særtillegget vil generelt øke sin pensjonsinntekt i takt med økningen i grunnbeløpet. Økningen i grunnbeløpet var 4,5 prosent fra 1998 til 1999 og om lag 4,2 prosent fra 1999 til 2000.

Beregningene ovenfor gjelder pensjonsytelser fra folketrygden. Pensjonistenes inntektsforhold bestemmes også av andre pensjonsordninger, men utvalget har ikke vurdert ytelser fra disse.

For utviklingen i disponibel realinntekt for den enkelte pensjonist kan resultatet variere noe, avhengig av bl.a. pensjonens størrelse, pensjonistens sivilstand og andre inntekts- og formuesforhold.

3.3.1 Kort om endringene i de særskilte skattereglene for pensjonister fra 2000 til 2001

Grensene for skattefri nettoinntekt for pensjonister er oppjustert med om lag 4 prosent til 76 800 kroner for enslige pensjonister og 125 400 kroner for pensjonistektepar fra 2000 til 2001. Særfradraget for alder og uførhet mv. er holdt nominelt uendret på 17 640 kroner i 2001.

Kapittel 4

Lønnsutviklingen i senere år

- Den gjennomsnittlige lønnsveksten fra 1999 til 2000 for alle grupper under ett er anslått til om lag $4\frac{1}{2}$ prosent mot 4,9 prosent året før. Lønnsveksten ser ut til å bli noe høyere enn lagt til grunn under lønnsoppgjøret våren 2000, bl.a. i LO/NHO-oppgjøret. Dette skyldes økt lønnsglidning.
- Lønnsveksten fra 1999 til 2000 eksklusiv avsetningen til to nye feriedager i 2001 er beregnet til 4,5 prosent for industriarbeidere i NHO-bedrifter og til 4,7 prosent for industrifunksjonærer. For ansatte i HSH-bedrifter i varehandelen har veksten vært $4\frac{1}{2}$ prosent. I forretnings- og sparebanker er lønnsveksten beregnet til 5,4 prosent og til 3,9 prosent i forsikring. For ansatte i staten, kommunene og i skoleverket er lønnsveksten beregnet til henholdsvis 4,5 prosent, 4,0 prosent og 6,0 prosent. Med bakgrunn i informasjon fra den kvartalsvise lønnsindeksen er det for noen grupper i privat sektor knyttet usikkerhet til fordelingen av lønnsveksten gjennom både 1999 og 2000. Tallene for lønnsvekst og overheng kan derfor bli revidert for enkelte grupper i utvalgets rapport nr. 2 i juni i år.
- Overhenget til 2001 anslås til knapt $2\frac{1}{2}$ prosent for alle grupper under ett. Dette er om lag $1\frac{1}{4}$ prosentpoeng høyere enn til 2000, men om lag $\frac{3}{4}$ prosentpoeng lavere enn til 1999. Det er særlig i skoleverket, staten og i kommunene at overhenget til 2001 er høyere enn til 2000. For industriarbeidere er overhenget beregnet til 1,9 prosent og for industrifunksjonærer til 3,2 prosent. For heltidsansatte i HSH-bedrifter i varehandelen er overhenget beregnet til $1\frac{3}{4}$ prosent og for ansatte i forretnings- og sparebanker til 1,4 prosent. For ansatte i staten, kommunene og i skoleverket er overhenget beregnet til henholdsvis 2,6 prosent, 2,1 prosent og 5,1 prosent.
- I løpet av den siste tiårsperioden har det generelt sett vært en tilnærming i gjennomsnittlig lønn mellom kvinner og menn innen alle hovedområder utvalget har tall for. Tilnærmningen har vært sterkest blant ansatte i staten, skoleverket og i varehandelen. I de siste årene har utviklingen vært mer sammensatt; med en viss tilnærming innen noen grupper og stabilitet eller svakt økende lønnsforskjeller for andre grupper.
- Fra 1999 til 2000 varierte veksten i topledernes lønninger i privat næringsvirksomhet fra vel 4 til om lag $16\frac{1}{2}$ prosent litt avhengig av hvilke foretaksstørrelser en ser på. Lønnsveksten var høyest for ledere i de store foretakene (over 250 ansatte/lønnsforhold). Samlet lønnsvekst har vært 60 prosent for toplederne i de store foretakene fra 1997 til 2000. Lønnsveksten fra 1999 til 2000 var hele 27,7 prosent blant den fjerdedelen som tjener mest av lederne i foretak med over 250 ansatte/lønnsforhold.

4.1 Lønnsutviklingen for hovedgrupper av lønnstakere

Beregningsutvalget legger i dette kapitlet fram en del statistikk og beregninger som gir et hovedinntrykk av lønnsutviklingen fra 1999 til 2000. Det gis dessuten anslag på lønnsoverhenget til 2001 for ulike grupper. I de store

forhandlingsområdene ble de sentrale tariff tilleggene i 2001 fastlagt ved forhandlingene våren 2000. I dette kapitlet gis det en oversikt over lønnstilleggene både i 2000 og 2001 for en del grupper. En mer detaljert oversikt over resultatene av lønnsoppgjøret i 2000 gis i vedlegg 2.

Beregningene av årslønn og årslønnsvekst bygger i hovedsak på prinsipper og forutsetninger som utvalget har lagt til grunn i tidligere rapporter. Utvalget understreker at en med dette ikke har tatt standpunkt til eventuelle andre prinsipper som partene måtte ønske å legge til grunn under forhandlinger.

Årslønnsvekst for hovedgrupper

Beregningsutvalget presenterer tall for gjennomsnittlig årslønn både for heltidsansatte, dvs. arbeidstakere som har utført et fullt avtalefestet normalt årsverk uten overtid og gjennomsnittlig lønn per bergnet årsverk. Det siste begrepet omfatter både heltids- og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter. Beregningene av lønnsvekst er ført fram til 2000 og gjengis i tabellene 3.1 og 3.2. Begge tabellene bygger på lønnsstatistikk for gruppene og på opplysninger om reguleringstidspunkter i de enkelte år.

Statistisk sentralbyrå har i de senere år foretatt en full omlegging av lønnsstatistikken i privat sektor. En har fått en individbasert statistikk som per i dag dekker alle lønnstakere med unntak av hotell- og restaurantvirksomhet og primærnæringene, og som er sammenliknbar mellom næringer, jfr. boks 3.1. Det er tall etter den nye lønnsstatistikken for årene 1997-2000.

Boks 4.1 Ny lønnsstatistikk i privat sektor

Statistisk sentralbyrå har etablert ny strukturstatistikk for lønn, en statistikk som en gang per år kartlegger nivå, fordeling og endring i lønn. Statistikken er enhetlig og dekker per i dag alle næringer i privat sektor med unntak av hotell- og restaurantvirksomhet og primærnæringene. Den er utviklet i tråd med EØS-retningslinjer på området og i nært samarbeid med partene i lønnsoppgjøret for å dekke krav til forhandlingsstatistikk.

Dekning

Statistikken bygger på opplysninger fra et utvalg av bedrifter i alle næringshovedområder ¹⁾ med unntak av primærnæringene og hotell- og restaurantvirksomhet. Utvalgene varierer i størrelse fra om lag 40 til 80 prosent (i gjennomsnitt om lag 67 prosent) av alle ansatte i næringshovedområdet, alt avhengig av i hvor stor grad næringen er omfattet av krav fra forhandlingsstatistikken. Det innhentes opplysninger på individnivå i alle næringer og for alle ansatte uavhengig av stilling og arbeidstid.

Lønnsbegrep

Strukturstatistikken for lønn er basert på kontantlønnsbegrepet, gjennomsnittlig månedsfortjeneste. I månedsfortjenesten inngår fast avtalt lønn inkl. faste tillegg, uregelmessige tillegg og bonuser. Lønnsbegrepet omfatter ikke overtidsgodtgjørelse og naturalytelser, men det innhentes opplysninger om overtidsgodtgjørelse og gis tall for gjennomsnittlig overtidsgodtgjørelse per måned som en tilleggsopplysning. Den faste avtalte lønnen er gitt for en oppgitt lønnsperiode (per time, dag, uke, 14 dager, måned osv.), mens de andre lønnskomponentene er for perioden "hittil i år". Lønnsendringer inngår fra det tidspunkt de er avtalt, slik at tidspunktet for eventuelle etterbetalinger ikke påvirker den beregnede lønnsutviklingen.

Arbeidstid

I lønnsstatistikken innhentes opplysninger om avtalt arbeidstid og overtidstimer. Avtalt arbeidstid blir benyttet som basis for å definere om en arbeidstaker er heltidsansatt eller deltidsansatt. I lønnsstatistikken blir heltid definert som arbeidstid på 33 timer eller mer per uke. Det skilles ikke mellom arbeid på skift/turnus og på dagtid. Videre benyttes avtalt arbeidstid for å beregne månedsfortjeneste for arbeidstakere som har timelønn.

Avtalt arbeidstid er eksklusive spisepauser. Det gjøres ingen fradrag for fravær grunnet ferie, sykdom, permisjon e.l. For arbeidstakere som har en varierende arbeidstid fra uke til uke blir det innrapportert gjennomsnittlig arbeidstid per uke for året eller for siste måned.

Kjennemerker

SSB samler videre inn opplysninger om alder, kjønn og stilling for den enkelte ansatte.

Stillingskodene og stillingsbetegnelsene SSB får inn, er kjente betegnelser innen de enkelte næringsområder. Det foretas omkoding til stillingskoder i tråd med internasjonale anbefalinger og for å kunne rapportere statistikken etter de retningslinjer SSB har på området. I den nye lønnsstatistikken nyttes standard for yrkesklassifisering (Standard for yrkeskoding C 521 STYRK) som er den norske versjonen av den internasjonale yrkesstandarden ISCO-88. Kompetansenivå og spesialisering er de to hovedprinsippene standarden bygger på for å klassifisere yrkesutøvere etter yrke. SSB kopler også til datamaterialet opplysninger om høyeste fullførte utdanning fra registeret over befolkningens høyeste utdanning. Her gjenstår det fortsatt en god del arbeid for å få til en stillingskoding som har nok detaljert informasjon for sentrale brukere av statistikken.

Status

Strukturstatistikken ble etablert første gang per oktober 1997. Det ble for samme tidspunkt gjennomført tellinger etter gammelt opplegg (dob-

belt-telling). Dette ble også gjentatt ved tellingen per oktober 1998 for arbeiderstatistikken i NHO-bedrifter. Fra og med oktober 1999 er SSBs nye strukturstatistikk også her det eneste datagrunnlaget.

Kvartalsstatistikk

SSB har arbeidet med etablering av en ny kvartalsvis lønnsindeks. Hovedhensikten med denne indeksen er måling av lønnsendring gjennom året til bruk i konjunkturovervåkingen. Det er siden 1. kvartal 1998 innhentet opplysninger for et utvalg av bedrifter i noen hovednæringsområder. Utvalget er trukket blant de bedriftene som er med i strukturstatistikken og det foretas rotasjon av utvalget en gang i året. SSB publiserer nå endringstall etter den kvartalsvise lønnsstatistikken for industri, olje- og gassutvinning og bergverksdrift, bygg- og anleggsvirksomhet, samferdsel, varehandel og forretningsmessig tjenestetyting og eiendomsdrift. Etter hvert vil de kvartalsvise lønnsindeksene bli utvidet til å omfatte de samme næringsområder som strukturstatistikken. De kvartalsvise lønnsindeksene blir publisert om lag tre måneder etter statistikkkvartalets utløp.

¹⁾ I følge Standard for næringsgrupper 1994 (C 182)

Boks 4.2 Grunnlag og metoder for beregning av lønnsnivå og lønnsvekst

Lønnsstatistikken som innhentes har noe ulik dekningsgrad for de enkelte næringene. I lønnsstatistikken er også tatt med lønnstakere som ikke omfattes av tariffoppgjørene.

Beregningene av lønnsnivå og lønnsvekst i tabellene 3.1 og 3.2 er basert på oppgaver over time- eller månedsfortjeneste eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre typer tillegg. Dvs. at månedsfortjenesten består av fast avtalt lønn inkl. faste tillegg, uregelmessige tillegg og bonuser. Uregelmessige tillegg omfatter bl.a. tillegg for ubekvem arbeidstid, utkallingstillegg, skifttillegg, smusstillegg, offshoret tillegg og andre tillegg som følge av arbeidets art. Uregelmessige tillegg er som regel knyttet til spesielle arbeidsoppgaver eller arbeidstider.

Beregningene inneholder de samme lønnskomponentene for alle grupper. I privat sektor er dette sikret gjennom SSBs nye lønnsstatistikk. I offentlig sektor produseres lønnsstatistikken ved hjelp av registre i henholdsvis Arbeids- og administrasjonsdepartementet og Kommunenes Sentralforbund. Lønnsbegrepene her er forenlig med de i SSBs nye lønnsstatistikk. I lønnskomponentene inngår lønnstillegg som kan ha bakgrunn i spesielle forhold i en bransje, f.eks. skifttillegg og ulempetillegg. Videre inngår bonus i lønnsbegrepet. Derimot inngår ikke

opsjoner og fordel ved aksjer til underkurs, jfr. boks 3.1 for nærmere omtale av lønnsbegrepet.

Beregningene av lønnsnivå og lønnsvekst er utført både for heltidsansatte, dvs. for lønnstakere som har utført et fullt normalt årsverk og for et beregnet årsverk. Et fullt normalt årsverk svarer imidlertid ikke til det samme antall arbeidstimer for alle lønnstakergrupper. Begrepet "beregnet årsverk" omfatter både heltids- og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter. Ved beregningene forutsettes det at det gis godtgjørelse for ferie- og sjukefravær som er lik lønnsinntekten for arbeidet tid av tilsvarende lengde som fraværet.

I noen områder står deltidsansatte for en stor del av årsverkene. I det kommunale- og fylkeskommunale tariffområdet arbeider om lag 58 prosent av de ansatte deltid (utfører om lag 40 prosent av årsverkene), mens andelen er vel 40 prosent i varehandelen (utfører om lag $\frac{1}{4}$ av årsverkene) og om lag $\frac{1}{3}$ i skoleverket (utfører om lag $\frac{1}{4}$ av årsverkene). For de andre gruppene/næringene i tabellene 3.1 og 3.2 ligger deltidsandelen rundt 20 prosent eller lavere.

Fram til og med 1998 var metoden for beregning av årslønn og årslønnsvekst i tabellene 3.1 og 3.2 annerledes for arbeidere i NHO-bedrifter enn for de andre gruppene i tabellene. Hovedårsaken til ulik metode var at for arbeidere registrerte en timefortjenesten for alle kvartaler, mens en for de fleste grupper av månedslønte bare registrerte den faste månedsfortjenesten en gang i året. Fra og med 1999 registrerer en fast avtalt lønn en gang i året også for arbeidere i NHO-bedrifter. For ansatte i NHO-bedrifter innhentes det i tillegg opplysninger om fast avtalt lønn "hittil i år", dvs. fra årsskiftet til tellingstidspunktet for statistikken (september/oktober).

For arbeidere i NHO-bedrifter ble årslønn og årslønnsvekst fram til og med 1998 beregnet ved å legge til grunn gjennomsnittlig timefortjeneste eksklusiv overtidsbetaling omregnet til 37,5 t/uke multiplisert med 1950 timer i året.

For gruppene/næringene i tabellene 3.1 og 3.2 med unntak av for arbeidere og funksjonærer i NHO-bedrifter, beregnes årslønn for et bestemt år ved å ta utgangspunkt i lønnsstatistikken for vedkommende år, f. eks. i oktober. En kan dermed anslå økningen i den faste avtalte lønnen siden oktober året før. I tillegg innhentes det for alle grupper opplysninger om uregelmessige tillegg "hittil i år", f. eks. skift- og smusstillegg, som inngår med $\frac{1}{9}$ i den totale månedsfortjenesten dersom statistikkens tellingstidspunkt er i oktober. Bonus o.l. innhentes for de 4 siste kvartaler og inngår med $\frac{1}{12}$.

Økningen i den faste avtalte lønnen deles i tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning. Tariffmessig lønnsøkning anslås på grunnlag av tariffavtaler og kan fordeles på bestemte tidspunkter i 12-måneders perioden. Lønnsglidningen, som beregnes som en restpost, blir fordelt på ett eller flere tidspunkter for de ulike gruppene. Beregningsmåten fører til at fordelingen av veksten på de enkelte år er usikker.

For arbeidere og funksjonærer i NHO-bedrifter tas det ved beregning av årslønn utgangspunkt i lønnsstatistikken for de 9 første månedene for

alle lønnskomponenter, dvs. avtalt lønn, uregelmessige tillegg og bonus. I tillegg har en avtalt lønn per 1. oktober.

For flere grupper vil det normalt være rimelig å la lønnsnivået per september/oktober løpe ut året, f. eks. for funksjonærer i NHO-bedrifter, ansatte i HSH-bedrifter i varehandel, bank, forsikring, staten, skoleverket og kommunene. Ved beregning av årslønnsvekst etter 1998 er dette også lagt til grunn for arbeidere i NHO-bedrifter. Dette gjelder under forutsetning av at det ikke gis sentrale tillegg de siste tre månedene av året eller det foreligger andre opplysninger om utviklingen.

Det legges til grunn at bonus fordeler seg jevnt over året (fast påslag per tidsenhet, f. eks. per måned), mens veksten i uregelmessige tillegg fra året før som et utgangspunkt legges til avtalerevisjonen 1.4 eller 1.5 alt etter hvilken gruppe en ser på. Det gjelder både privat og offentlig sektor bortsett fra for arbeidere og funksjonærer i NHO-bedrifter. Her kan sammenhengen mellom avtalt lønn "hittil i år" og på tellingstidspunktet og informasjon om tariff tilleggene si noe om når veksten i uregelmessige tillegg er kommet.

Bonus i f. eks. 4. kvartal 2000 får vi oversikt over i januar/februar 2002. Først da kan vi beregne endelig årslønn for 2000.

Med bakgrunn i informasjon fra den kvartalsvise lønnsindeksen til Statistisk sentralbyrå vil utvalget for noen grupper i privat sektor se nærmere på fordelingen av lønnsveksten gjennom både 1999 og 2000. Tallene for lønnsvekst og overheng kan derfor bli revidert for enkelte grupper i utvalgets rapport nr. 2 i juni i år

I beregningene av årslønn for heltidsansatte i privat sektor inngår de som har en avtalt arbeidstid på 33 timer eller mer i uken. Dette er i samsvar med heltidsdefinisjonen i offisiell lønnsstatistikk.

Av tabellene 3.1 og 3.2 framgår lønnsutviklingen i noen store forhandlingsområder. Størrelsen på lønnsveksten har variert og viste en fallende tendens fram til 1993/1994. Deretter har veksttakten økt noe igjen, særlig fra 1997 til 1998. I 1999 og 2000 har veksttakten avtatt. Unntaket er ansatte i skoleverket og i forretnings- og sparebanker i 2000. Den forholdsvis sterke lønnsveksten i skolesektoren skyldes spesielle tillegg, jfr. omtale av lønnstilleggene i skolesektoren i 3.2.5.

Fra 1999 til 2000 kan lønnsveksten i de store forhandlingsområdene beregnes til 4,5 både for arbeidere i industrien i NHO-bedrifter, for heltidsansatte i HSH-bedrifter i varehandelen og for statsansatte. For kommuneansatte er veksten beregnet til 4,0 prosent, mens veksten har vært 4,7 prosent for industrifunksjonærer i NHO-bedrifter. Den sterkeste gjennomsnittlige lønnsveksten fra 1999 til 2000 har det vært blant ansatte i skoleverket og i forretnings- og sparebanker, henholdsvis 6,0 prosent og 5,4 prosent.

Det bør utvises forsiktighet ved sammenlikning mellom gruppene. Dette gjelder særlig ved vurdering av utviklingen i ett enkelt år. Videre kan variasjoner i lønnsutviklingen mellom grupper bl.a. ha sammenheng med endringer

i sammensetningen av arbeidsstyrken, endringer i stillingsstruktur m.m, se boks 3.3 .

Tabell 4.1: Beregnet årslønnsvekst for noen store forhandlingsområder. Heltidsansatte¹⁾

	Industri- arbeidere ²⁾	Industri- funksjonærer ³⁾	HSH- bedrifter i varehandel ⁴⁾	Forretnings- og sparebanker ⁵⁾	Stats- ansatt e	Skole- verket	Kommun- e- ansatte
1990-91		5,4	5,9	5,9			
1991-92		3,8	3,6	3,0			
1992-93		3,5	3,5	3,6			
1993-94		3,5	3,3	3,8			
1994-95		3,8	4,0	3,7			
1995-96		4,3	5,4	4,7			
1996-97		4,7	4,1	4,9			
1997-98		6,8	6,1	6,8			
1998-99		4,7	4,9	5,2			
1999-2000		4,7	4 ¹ ₋₂	5,4			
1990-95		21,7	22,0	21,6			
Gj. sn per år		4,0	4,1	4,0			
1995-2000		27,9	27,7	30,1			
Gj. sn per år		5,0	5,0	5,4			
Årslønn 1999, kr		334 800	247 200	311 600			

¹⁾ I beregningene av årslønn fra og med 1997 for heltidsansatte i privat sektor inngår de som har en avtalt arbeidstid på 33 timer eller mer i uken. Dette er i samsvar med heltidsdefinisjonen i offisiell lønnsstatistikk for privat sektor.

²⁾ Industriarbeidere i NHO-bedrifter

³⁾ Industrifunksjonærer i NHO-bedrifter

⁴⁾ Omfatter varehandelsbedrifter som er medlemmer i HSH. Lønnsveksten i HSH-området fra 1998 til 1999 er sterkt preget av at langt flere HSH-bedrifter er med i statistikken for 1999 enn i tidligere år. På individnivå har økningen vært særlig stor for personer i stillingsgrupper med lønn under gjennomsnittet for HSH-bedrifter, noe som har trukket lønnsveksten ned. Tallet i tabell 3.1 for 1998-99 gjelder for ansatte i identiske bedrifter, dvs. bedrifter som er med i statistikken både i 1998 og 1999. I varehandelen totalt er årslønnsveksten fra 1998 til 1999 beregnet til 5,0 prosent, i engroshandel totalt til 4,8 prosent og i detaljhandel totalt til 3,7 prosent, se vedleggstabell 9.4.

⁵⁾ Forretnings- og sparebanker. Fondsmeglere i finansinstitusjoner kom med i statistikken i 1995. Disse er ikke med i veksttallet for 1994-95, men er med i årene etter. Lønnsveksten fra 1998 til 1999 er påvirket av utbetaling i Kreditkassen fra et "ansettelsesfond" som ble bygd opp gjennom avsetninger i 1997 og 1998. Årslønnsvirkningen i 1999 utgjorde om lag 1¹₋₂ prosent for hele tariffområdet.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Tabell 4.2: Beregnet lønnsvekst for noen store forhandlingsområder. Per beregnet årsverk ¹⁾.

	Industri- arbeidere ²⁾	Industri- funksjonærer ³⁾	HSH- bedrifter i varehandel ⁴⁾	Forretnings- og sparebanker ⁵⁾	Statsansatte	Skoleverket ⁷⁾	Kommune- ansatte ⁹⁾
1990-91	4,8				4,9	3,8	5,5
1991-92	3,0				4,3	3,6	2,9
1992-93	2,4				2,6	2,1	2,5
1993-94	2,9				2,2	1,7	2,4
1994-95	3,4				3,1	2,7	2,8
1995-96	4,2				4,4	4,1	4,4
1996-97	3,7				4,3	3,5 ⁸⁾	3,9
1997-98	5,6				6,4	5,8	5,9
1998-99	4,7			5,1	4,7 ⁶⁾	4,5	5,0
1999-2000	4,5			5,3	4,5	6,0 ¹⁰⁾	4,0
1990-95	17,6				18,3	14,7	17,1
Gj. sn per år	3,3				3,4	2,8	3,2
1995-2000	24,8				26,8	26,3	25,4
Gj. sn per år	4,5				4,9	4,8	4,6
Lønn 1999, kr	242 400			303 300	272 200	268 300	240 800

¹⁾ Begrepet "per årsverk" omfatter både heltids- og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter

²⁾ Omfatter industriarbeidere som inngår i NHO-bedrifter. Lønnsveksttallene er for industriarbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 37,5 t/uke

³⁾ Omfatter industrifunksjonærer i NHO-bedrifter

⁴⁾ Omfatter varehandelsbedrifter som er medlemmer i HSH

⁵⁾ Se fotnote 5 i tabell 3.1

⁶⁾ Eksklusiv BA-selskapene. ⁶⁾

⁷⁾ Omfatter alle stillinger knyttet til undervisningen lønnet i samsvar med avtaler inngått mellom staten og hovedsammenslutningene i staten/Norsk Lærerlag.

⁸⁾ Veksten fra 1996 til 1997 er påvirket av at det kom inn en ny stor gruppe i statistikken i 1997 med lavere gjennomsnittslønn. Antall årsverk på grunnttrinnet økte med vel 5000 årsverk, noe som bidro til å trekke lønnsveksten for skoleverket totalt ned. I perioden 1.10.96 til 1.10.97 var veksten i månedsførtjenesten 3,9 prosent totalt, mens den var 5,7 prosent for identiske personer.

6. Omfatter NSB BA og Posten Norge BA. Dette er såkalte særlovselskaper hvor organisasjonsmodellen er hentet fra aksjeselskapsloven. BA betyr "begrenset ansvar", og innebærer at det er staten som eier som har begrenset ansvar for selskapet og ikke selskapet selv. For de ansatte i NSB BA og Posten Norge BA gjelder lov om offentlige tjenestetvister og deler av tjenestemannsloven. Dette har gjort det nødvendig med særlov, selv om de ellers er organisert som aksjeselskap.

⁹⁾ Omfatter primærkommunene og fylkeskommunene og andre virksomheter som er medlemmer i KS. Oslo og Bærum er ikke med i tallene i perioden 1990-94. Oslo er heller ikke med for 1995-2000.

¹⁰⁾ Kompensasjon for endringer i særavtalen om arbeidstid trakk opp lønnsveksten med om lag 1,4 prosentpoeng.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Vedleggstabell 9.4 viser lønnsutviklingen for noen flere grupper.

Tallene i utvalgets rapporter har tradisjonelt hatt mest fokus på å beskrive utviklingen over tid i lønn og de komponenter som har bidratt til denne. Selve lønnsnivået er gitt bare for enkelte år. Vedleggstabellene 9.5 og 9.6 viser lønnsnivå og lønnsutvikling i årene 1997-1999 for visse utdanningsgrupper. Tabellene mangler bl.a. tall for fagutdanning, noe utvalget vil komme tilbake til i senere rapporter. Tall for 2000 kommer utvalget tilbake til i rapporten i juni i år.

Vedleggstabellene 9.5 og 9.6 er framkommet ved å koble lønnsstatistikken mot registeret over befolkningens høyeste utdanning. Tabellene viser lønnsnivå og lønnsutvikling for heltidsansatte (9.5) og per årsverk (9.6). Imidlertid har vi foreløpig bare tall per årsverk for næringene i privat sektor. Det er liten forskjell mellom lønnsnivået for heltidsansatte og lønn per årsverk i de ulike næringene bortsett fra i varehandelen der omfanget av deltidsarbeid er størst i de gruppene i privat sektor som er med i tabellene 9.5 og 9.6.

Den sterkeste lønnsveksten i perioden 1997-99 har det vært for utdanningsgruppene med inntil 4 års utdanning og mer enn 4 års utdanning på høyskole eller universitet i industrien og i varehandelen. Tabellen viser videre at det er betydelige lønnsforskjeller for samme utdanningsgrupper mellom de ulike næringer/sektorer.

I vedleggstabell 9.7 vises lønnsutviklingen per årsverk for utdanningsgrupper i det kommunale tariffområdet. Utdanningsgrupperingen her er ikke sammenliknbar med grupperingen i vedleggstabellene 9.5 og 9.6.

I tabell 3.3 har en beregnet gjennomsnittlig lønnsutvikling for to hovedsektorer:

- ansatte i industrien
- ansatte i offentlig forvaltning

Samlet årslønnsvekst fra 1999 til 2000 for alle grupper er beregnet til 4¹₂ prosent mot 4,9 prosent året før. Fra 1999 til 2000 var lønnsutviklingen ganske lik i de to hovedsektorene det gis tall for i tabell 3.3. Lønnsutviklingen for ansatte i industrien i tabell 3.3 er basert på lønnsutviklingen i NHO-bedrifter i industrien. Om lag ³₄ av sysselsettingen i industrien er i NHO-bedrifter. Tabellen viser videre at lønnsveksten i offentlig forvaltning har vært noe svakere enn i industrien i perioden 1990-2000. Dette skyldes hovedsakelig svakere lønnsvekst i første halvdel av perioden.

Tabell 4.3: Årslønnsvekst i prosent for alle grupper og for to hovedsektorer i økonomien.

År	Alle grupper ¹⁾	Industrien ²⁾	Offentlig forvaltning ³⁾
1990-91	5,3	5,1	4,9

Tabell 4.3: Årslønnsvekst i prosent for alle grupper og for to hovedsektorer i økonomien.

År	Alle grupper ¹⁾	Industrien ²⁾	Offentlig forvaltning ³⁾
1991-92	3,6	3,3	3,5
1992-93	2,9	2,9	2,4
1993-94	2,7	3,1	2,2
1994-95	3,0	3,6	2,8
1995-96	4,4	4,2	4,3
1996-97	4,3	4,1	3,9
1997-98	6,2	6,1	6,0
1998-99	4,9	4,7	4,8
1999-2000	4 ¹ ₂	4,6	4,6
1990-2000	50,5	50,4	47,1
Gj.sn per år	4,2	4,2	3,9
Årslønn 1999	278 400	281 000	255 700

¹⁾ Beregning basert på statistikk for grupper som samlet mottar knapt 90 prosent av samlet utbetalt lønn i Norge.

²⁾ Omfatter arbeidere og funksjonærer i NHO-bedrifter.

³⁾ Omfatter det kommunale- og det statlige tariffområdet.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

I tabell 3.4 er årslønnsveksten de siste årene for hovedgruppene i tabellene 3.1 og 3.2 splittet opp i bidrag fra overheng, bidrag fra sentralt fastlagte tariff tillegg og bidrag fra lønns glidning. I offentlig sektor har bidraget fra lønns glidningen i perioden 1995-2000 ligget i størrelsesorden 0-0,8 prosent i året. For gruppene i privat sektor har det variert mellom 1 og 2,2 prosent unntatt for industrifunksjonærer. For store grupper industrifunksjonærer avtales ikke sentrale tillegg. For disse avtales alle tillegg lokalt, blant annet som resultat av lokale forhandlinger. Dette medfører at all lønns endring for disse betraktes som lønns glidning i hht. Beregningsutvalgets definisjon av dette.

Tallene i tabell 3.4 for industriarbeidere, staten, skoleverket og kommunene er basert på lønn per årsverk. For de andre er det lønn for heltidsansatte.

Tabell 4.4: Samlet årslønnsvekst fra året før dekomponert i overheng, tariff tillegg og lønns glidning. 1996-2000.

	1996	1997	1998	1999	2000	Gj. sn 1996-2000
<i>Industriarbeidere: Årslønnsvekst</i>	4,2 1,2	3,7 1,6	5,6 1,3	4,7 2,8	4,5 1,2	1,7
<i>Herav: Overheng Tariff tillegg</i>	1,4 1,6	0,6 1,5	2,7 1,6	0,2 1,7	1,1 2,2	
<i>Lønns glidning</i>						
<i>Industrifunksjonærer: Årslønnsvekst</i>	4,3 1,7	4,7 2,2	6,8 2,3	4,7 3,3	4,7 2,0	2,7
<i>Herav: Overheng Lønns glidning</i>	2,6	2,5	4,5	1,4	2,7	

**Tabell 4.4: Samlet årslønnsvekst fra året før dekomponert i overheng, tariff tillegg og lønns-
glidning. 1996-2000.**

	1996	1997	1998	1999	2000	Gj. sn 1996-2000
<i>HSH-bedrifter i varehandel:</i>	5,4 1,5	4,1 1,6	6,1 1,1	4,9 ²⁾	4 ¹ 2 ¹ 1 ¹ 4	1,6
Årslønnsvekst Herav: Overheng	2,1 0,2	1,0 0,2	3,2 0,1	1,7 0,8	1,8 0,1	
Tariff tillegg Garantitillegg Lønns- glidning	1,6	1,3	1,7	0,3 2,1	1 ¹ 4	
<i>Forretnings- og sparebanker:</i>	4,7 1,6	4,9 1,5	6,8 1,5	5,2 2,3	5,4 1,3	2,1
Årslønnsvekst Herav: Overheng	2,0 1,1	1,4 2,0	3,1 2,2	1,0 1,9	0,9 3,2	
Tariff tillegg Lønns- glidning						
<i>Statsansatte: Årslønnsvekst</i>	4,4 1,6	4,3 2,2	6,4 1,8	4,7 ³⁾ 3,7	4,5 1,4	0,6
Herav: Overheng Tariff tillegg	2,6 0,2	1,5 0,6	3,8 0,8	³⁾ 0,6 ³⁾	2,3 0,8	
Lønns- glidning				0,4 ³⁾		
<i>Skoleverket: Årslønnsvekst Herav:</i>	4,1 1,4	3,5 ¹⁾	5,8 1,3	4,5 3,7	6,0 1,1	0,2
Overheng Tariff tillegg Endring	2,6 0,1	2,0 1,6	4,0 0,5	0,7 0,1	3,1 1,4	
arbeidstidsavtale Lønns- glidning		-0,1			0,4	
<i>Kommuneansatte: Årslønnsvekst</i>	4,4 1,1	3,9 2,6	5,9 1,3	5,0 4,4	4,0 0,8	0,4
Herav: Overheng Tariff tillegg	3,0 0,3	0,9 0,4	4,3 0,3	0,2 0,4	2,8 0,4	
Lønns- glidning						

¹⁾ Tallet er påvirket av at det kom inn en ny stor gruppe i statistikken i 1997, se fotnote 8, tabell 3.2.

²⁾ Se fotnote 4, tabell 3.1

³⁾ Fra og med 1999 er beregningene eksklusiv BA-selskapene.

Kilde: Kilde: Beregningsutvalget, Kommunenes Sentralforbund og Arbeids- og administrasjonsdepartementet

Boks 4.3 Strukturendringer

Lønnsutviklingen for en gruppe kan være påvirket av flere forhold som f. eks. endring i kvalifikasjoner/utdanning blant arbeidstakerne, endringer i stillingsstruktur, forskyvninger i timeverkene mellom bransjer/bedrifter med ulikt lønnsnivå, endret omfang av skiftarbeid og med endringer i sammensetningen av arbeidsstyrken (f. eks. alder og endringer i andelen menn/kvinner). For mange grupper gir lønnsstatistikken begrenset informasjon om slike endringer. Utvalget mener en bør være forsiktig med å trekke bastante konklusjoner om forskjeller i lønnsutviklingen mellom ulike grupper/næringer fordi strukturendringer kan virke noe forskjellig. Særlig gjelder dette over en så lang tidsperiode som i tabellene 3.1 og 3.2.

Utvalget har fått beregnet hva endringer i aldersstrukturen har betydd for lønnsveksten for noen grupper. På slutten av 1980-årene og begynnelsen av 1990-årene utgjorde den en forholdsvis stor andel av lønnsveksten for disse gruppene, men har avtatt de siste årene og var nær null i 1996 og negativ for noen grupper i 1997. For 1998 foreligger det tall for ansatte i bank og forsikring.

Endringer i lønnsveksten som følge av endringer i aldersstrukturen kan bl.a. komme av at andelen yngre arbeidstakerne blir redusert ved oppsigelser/innskrenkninger. Yngre arbeidstakere har vanligvis lavere lønn enn gjennomsnittet og slike endringer i sysselsettingen trekker lønnsveksten opp.

Endringer i aldersstrukturen kan også skyldes liten nyrekruttering/stagnasjon i sysselsettingen i mange områder og/eller at rekrutteringen skjer på høyere lønnsnivå (alder) enn gjennomsnittet fra før. Slike endringer trekker vanligvis lønnsveksten opp. I 1997 med økning i sysselsettingen var det f. eks. i funksjonærgruppa i NHO-bedrifter en rekruttering av yngre aldersgrupper med lønnsnivå noe under gjennomsnittet, noe som trakk samlet lønnsvekst ned.

Lønnsøkning som følge av endringer i aldersstrukturen antas å fordele seg noenlunde jevnt over året, og denne formen for lønnsøking er derfor lagt til midt i året (1. juli).

4.2 Lønnsutviklingen i enkelte tariffområder

4.2.1 Innledning

I dette avsnittet gis det en oversikt over lønnstilleggene både i 2000 og 2001 i en del tariffområder. Innføring av den femte ferieuken var også en del av lønnsoppgjøret i 2000. Både i privat og offentlig sektor ble det avtalt at den resterende delen av den femte ferieuken tas ut med 2 feriedager i 2001 og de øvrige 2 i 2002. Opptjeningen av 2 ekstra feriedager både i 2000 og 2001, vil ikke føre til økt årslønn, etter den beregningsmetoden utvalget benytter. I privat sektor vil imidlertid opptjeningen isolert sett øke veksten i de påløpte kostnadene per arbeidet time med om lag 0,8 prosentpoeng i hvert av årene.

Regnskapsforskriftene for kommunene innebærer at det må avsettes midler til feriepenger året før utbetalingen skjer. I kommunal- og fylkeskommunal sektor ble denne merutgiften beregnet til 1,1 mrd kr. i 2000. I staten avsettes det ikke midler til feriepenger året før utbetalingen skjer, slik som prinsippene er for privat sektor og for kommunesektoren. Budsjettvirkningen eller kostnadene av økt ferie for statsansatte i 2001 og 2002 vil derfor i hovedsak komme i disse to årene. For skoleverket er de 2 ekstra feriedagene både i 2001 og 2002 tatt ut i penger i stedet for redusert tilstedeværelsesplikt, jfr. 3.2.5.

I varehandel kan deltidsansatte som arbeider 3 dager eller mindre per uke kreve at den avtalefestede ferien plasseres i arbeidsfrie perioder.

4.2.2 Lønnsutviklingen for arbeidere i NHO-området

- *For INDUSTRIARBEIDERE steg lønn per årsverk (både heltid og deltid) fra 1999 til 2000 med 4,5 prosent, mens veksten året før var 4,7 prosent, basert på statistiske opplysninger fra 1. januar til 1. oktober de respektive årene.*

Lønnsveksten for kalenderåret bygger på at lønnsnivået per 1. oktober 2000 gjelder fram til 31. desember 2000, på samme måte som for sammenlikningsperioden i 1999.

Tabell 3.5 viser utviklingen i timefortjenesten, fordelt på tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for voksne arbeidere i industrien (menn + kvinner) fra samme periode året før. Timefortjenestene er beregnet eksklusive overtidstillegg og omregnet til 37,5 t/uke.

Lønnsoppgjøret for arbeidere i LO/NHO-området ble gjennomført som et samordnet oppgjør. Etter streik og fornyet mekling ble tilleggene gitt med

virkning fra konfliktens slutt 9. mai 2000 innenfor alle arbeidergrupper. Gjennomsnittlig tariff tillegg for industriarbeidere ble kr. 2,11, eksklusive prosent tillegg. Vanligvis omfatter slike tillegg noe i underkant av 5 prosent av tillegget på grunnsatsene, slik at det totale tariff tillegg for industriarbeidere beregnet på Beregningsutvalgets årslønnsbegrep kan beregnes til tilnærmet kr. 2,20.

Etter den beregningsmåten Beregningsutvalget benytter, kan lønnsoverhendet inn i 2000 beregnes til 1,2 prosent. Tariff tillegg slår ut med et bidrag på 1,1 prosent i årslønnsveksten fra 1999 til 2000. Bidraget fra lønns glidningen i 2000 (fra det nivået som var registrert per 1. oktober 1999) er således beregnet til 2,2 prosent.

På grunn av ny form for lønnsregistrering er imidlertid forholdet mellom beregningene for lønns overheng og bidrag fra lønns glidning det på løpende år mer usikker enn tidligere.

Bidraget fra lønns glidningen har de siste 5 årene i gjennomsnitt vært 1,7 prosent. Fram til 1998 var imidlertid lønns overhendet beregnet på grunnlag av tall for 4. kvartal, slik at bidraget fra lønns glidningen ble noe lavere.

Lønns overhendet for industriarbeidere inn i 2001 er på samme måte som inn i 2000 beregnet til 1,9 prosent mot 1,2 prosent året før. Vel en halv prosent skyldes høyere tariff tillegg i 2000 og senere reguleringstidspunkter for disse tilleggene.

Avtalte tariff tillegg per 1. april 2001 bidrar til årslønnsveksten med om lag 0,8 prosent fra 2000 til 2001, slik at lønns veksten før bidraget fra lønns glidningen etter 1. oktober 2000 er 2,7 prosent fra 2000 til 2001.

De gjennomsnittlige *tariff tilleggene*, inklusive den direkte effekten av skift tillegg og andre tillegg knyttet til arbeidets art er beregnet til (totale nivå tillegg):

Per 1. april 1991:	134 øre/time, 1,5 prosent.
Per 1. april 1992:	38 øre/time, 0,4 prosent.
Per 1. april 1993:	65 øre/time, 0,7 prosent.
Våren 1994 ¹⁾ :	26 øre/time, 1,3 prosent.
Per 1. april 1995:	108 øre/time, 1,1 prosent
Våren 1996 ²⁾ :	212 øre/time, 2,0 prosent
Per 1. april 1997:	91 øre/time, 0,9 prosent
Våren/sommeren 1998 ²⁾ :	432 øre/time, 3,7 prosent
Per 1. april 1999:	28 øre/time, 0,3 prosent
Per 9. mai 2000:	220 øre/time, 1,7 prosent
Per 1. april 2001 ³⁾ :	148 øre/time, 1,1 prosent

På grunn av forbundsvise lønnsreguleringer både i 1994, 1996 og 1998, ble sentrale lønns tillegg gitt fra det tidspunkt de enkelte bransjeavtalene hadde utløp. De fleste har utløp 31. mars.

¹⁾ Ca. $\frac{3}{4}$ av tariff tilleggene etter lønnsoppgjøret i LO-NHO området i 1994 gjelder fra 2. kvartal 1994 og ca. $\frac{1}{4}$ gjelder fra 3. kvartal.

²⁾ Både i 1996 og 1998 var det en del arbeidskonflikter som resulterte i at tariff tilleggene ble gitt fra et noe senere tidspunkt enn det normale ved utløp av den enkelte tariffavtale eller bransjeavtale. Ca. 2/3 av tillegget fikk virkning i 2. kvartal og ca. 1/3 i 3. kvartal.

3) Anslag

Tabell 4.5: Tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for industriarbeidere basert på timefortjenester eksklusiv overtidsbetaling omregnet til 37.5 t/uke. Endring i prosent fra samme kvartal året før

Tidsrom	Lønnsøkning per time	Herav:		Lønnsglidning som
		Tariffmessig økning	Lønnsglidning	prosentandel av total lønnsutvikling
1994 1.kvartal	2,9	0,8	2,2	75
1994 2.kvartal	2,7 ¹⁾	1,1	1,7	62
1994 3.kvartal	3,0 ¹⁾	1,3	1,7	55
1994 4.kvartal	3,0	1,3	1,7	57
1995 1.kvartal	2,9	1,3	1,6	55
1995 2.kvartal	3,5	1,4	2,1	59
1995 3.kvartal	3,6	1,1	2,5	69
1995 4.kvartal	3,6	1,1	2,5	69
1996 1.kvartal	4,2	1,1	3,1	74
1996 2.kvartal	3,8 ¹⁾	1,4	2,4	66
1996 3.kvartal	3,9 ¹⁾	2,1	1,8	47
1996 4.kvartal	4,6 ¹⁾	2,1	2,5	55
1997 1.kvartal	3,6	2,0	1,6	44
1997 2.kvartal	4,3 ¹⁾	1,6	2,7	62
1997 3.kvartal	3,9 ¹⁾	0,9	3,1	79
1997 4.kvartal	3,4 ¹⁾	0,9	2,5	75
1998 1.kvartal	3,5	0,9	2,6	74
1998 2.kvartal	5,6 ¹⁾	3,0	2,6	47
1998 3.kvartal	6,1 ¹⁾	3,9	2,2	36
1998 4.kvartal	7,2	3,9	3,3	46
1999	4,7	1,3	3,4	72
2000	4,5	1,2	3,3	73
1-3. kvartal 1999- 1-3. kvartal 2000	4,4	1,0	3,4	77
1. oktober 1999- 1. oktober 2000	4,5	1,8	2,7	61

¹⁾ Beregningsgrunnlaget: Gjennomsnittlig timefortjeneste eksklusiv overtidstillegg, betaling for helligdager, feriepenger o.l. Omregning av timefortjenestene til felles ukebasis har betydning bare når det er vesentlige endringer i arbeidstiden.

²⁾ Korrigert for etterbetalinger.

Kilde: Kilde: NHOs kvartalsstatistikk fram til 1998. Fra 1999 er grunnlagsmaterialet innsamling til SSBs strukturstatistikk per 1. oktober og data for "hittil i år" (3 første kvartaler)

- *For arbeidere i BYGGEVIRKSOMHET innenfor LO-NHO-området steg årslønnsveksten fra 1999 til 2000 med 5,5 prosent, mot 5,8 prosent året før.*

Byggevirksomhet består av arbeidere innenfor tømrerfaget, murere, grunnarbeid innenfor stein-, jord- og sementarbeid, bygge- og tømmermestere, elektrotekniske installasjonsfirmaer, malermestere, rørleggerbedrifter, kobber- og blikkenslagermestere o.l.

Etter flere år med lav gjennomsnittlig lønnsvekst for byggevirksomhet før 1994, var det en jevnt stigende lønnsvekst fram til 1998/99 (om lag 8 prosent fra 4. kvartal 1997 til 4. kvartal 1999). I 1999 og i starten av 2000 var det for denne sektoren en noe avtakende lønnsvekst. Lønnsveksten fra 1. oktober 1999 til 1. oktober 2000 på vel 6 prosent tyder på en tiltakende lønnsvekst for arbeidere innenfor byggevirksomhet i LO-NHO-området utover i 2000.

Tarifftillegget for byggearbeidere i 2000 ble kr. 1,70 per time, inklusive generelt tillegg og forbundsvise tillegg gjennom økning i minstelønnsattsene. Dette betyr isolert sett et bidrag på 1 prosent lønnsvekst fra 1999 til 2000. Den gjennomsnittlige lønnsveksten i bransjen styres imidlertid i større grad av typen arbeidsoppdrag med akkordbestemt avlønning etc.

Anleggsbransjen består av kraftlinjefirmaer og anleggsbedrifter med oppdrag både innenfor kraftverkssektoren, oljerelaterte virksomheter og veiprosjekter (inkl. tunnelarbeider).

For *bygge- og anleggsvirksomhet* under ett er lønnsveksten fra 1999 til 2000 beregnet til 5,3 prosent mot 5,6 prosent året før.

Samferdsel (arbeidere) i NHO-området omfatter rutebilsektoren (om lag 60 prosent), grossistbedrifter, spedisjonsfirmaer, oljeselskaper, m.v. (utgjør om lag 30 prosent) og andre virksomheter tilknyttet transport resten. Hele gruppen hadde en økning i årslønn fra 1999 til 2000 på 4,1 prosent.

Lønnsveksten for de 3 første kvartaler av 2000 i forhold til de samme kvartalene i 1999 var 3,9 prosent, mens lønnsveksten fra 1. oktober 1999 til 1. oktober 2000 var 4,7 prosent, noe som skyldes at de fleste grupper innenfor området fikk lavlønns tillegg ved tariffoppgjøret våren 2000.

Innenfor rutebilsektoren som utgjør den største gruppen, ble det i 2000 gitt et tariff tillegg på i størrelsesorden kr. 3,70 per time, mens grossister/speditører fikk kr. 3,20 per time, samt noen grupper lavere.

Tilsvarende vil tariff tilleggene for 2001 variere innenfor enkeltgrupper fra 1 kr. per time til 3 kr. per time avhengig av lønnsnivået innenfor respektive tariffavtaler.

4.2.3 Lønnsutviklingen for funksjonærer i NHO-bedrifter

- *Veksten i årslønn for industrifunksjonærer(heltid) i NHO-bedrifter ble 4,7 prosent fra 1999 til 2000, det samme som året før.*

Lønnsveksten for industrifunksjonærene (som utgjør vel 60 prosent av alle funksjonærer innenfor NHO-området) fra kalenderår til kalenderår har vært stabil.

Lønnsvekst "hittil i år" 2000 (i praksis ca.3 første kvartaler av året) i forhold til tilsvarende periode av 1999 var 4,4 prosent, mens tilsvarende vekst i fjor var 4,7 prosent. Lønnsveksten for "siste lønnsperiode" ved rapporteringstidspunkt, som i praksis betyr fra ca. 1. oktober 1999 til ca. 1. oktober 2000

var 5,5 prosent mot 4,7 prosent året før. Dette tyder på en tiltakende lønnsvekst utover i året 2000 og fører til at lønnsoverhenget for funksjonærer i NHO-området blir 3,2 prosent inn i 2001, mot 2,0 prosent inn i 2000.

NHO samler ikke lenger inn reguleringstidspunktene i løpet av året (siste gang 1997), men sammenstillingen mellom lønnsnivåene per 1. oktober og "hittil i år" (3 første kvartaler) bidrar til informasjonen, slik at man kan beregne kalenderårslønnsveksten. Som i andre områder har man forutsatt ingen endringer etter 1.oktober. Bonus er med i tallene, mens overtid ikke er med.

Gjennomsnittlig lønnsvekst for *funksjonærer i alle sektorer innenfor NHO-området*(hvor man har godt nok grunnlag for beregning av utviklingstall) er 4,6 prosent fra 1999 til 2000.

I tillegg til industrifunksjonærer er funksjonærer i transport-, bygge- og anleggsvirksomhet, oljevirksomhet, forskningsinstitusjoner, rengjøring etc. med. (Gruppen dekker omlag 90 prosent av alle funksjonærgruppene innenfor NHO.)

4.2.4 Lønnsutviklingen i andre områder i næringsvirksomhet

I hotell og restaurantvirksomhet ble det for alle unntatt prosentlønnen serveringspersonale i lønnsoppgjøret våren 2000 gitt et generelt tillegg på kr 1,50 per time og et lavlønnstillegg på kr 2,- per time fra 9. mai. Potten på kr 0,20 per time til forbundsvise tilpasninger ble brukt til å øke ansiennitetssatsene fra fire år og oppover med kr 1,- per time. Videre ble det gitt et garantitillegg fra 1. oktober 2000 på kr 1,15 per time til alle fastlønte.

Lønnsveksten er 5,8 prosent fra 1. oktober 1999 til 1. oktober 2000 for fastlønte.

Utvalget har beregnet at gjennomsnittlig lønn per årsverk for fastlønte i hotell- og restaurantvirksomheter i LO- NHO-området steg med 4,8 prosent fra 1999 til 2000, mens heltidsansatt prosentlønnen serveringspersonale har hatt en vekst på 6,1 prosent fra 1999 til 2000.

Prosentlønte som har et gjennomsnittlig lønnsnivå som ligger vel kr. 100 000 høyere enn fastlønte, går betydelig ned i andel slik at gjennomsnittlig lønnsvekst for hele bransjen når denne strukturelle endringen i sammensetningen er med, blir 4,0 prosent fra 1999 til 2000.

I 2001 er det for fastlønte i hotell- og restaurantvirksomhet avtalt kr 3 per time fra 1.april som gir et bidrag til årslønnsveksten 2000-2001 på 2,2 prosentpoeng.

Overhenget til 2001 for fastlønte, beregnet til 2,5 prosent, og det sentrale tillegget i 2001, gir en årslønnsvekst for fastlønte på om lag $4\frac{3}{4}$ prosent fra 2000 til 2001. Videre blir det gitt et garantitillegg fra 1. oktober 2001. Lønnsglidningen er vanligvis lav eller tilnærmet null.

I *forretnings- og sparebanker* ble det i oppgjøret våren 2000 gitt et generelt tillegg på 1,3 prosent på alle trinn på lønnsregulativet fra 1. mai. Ifølge opplysninger fra Finansnæringens Arbeidsgiverforening utgjorde lokale tillegg 0,4 prosent 1. januar 2000. Undersøkelse av lokale tillegg per 1. juli er ikke gjennomført i 2000, men de har vanligvis ligget på om lag 0,8 til 1 prosent per dato de siste årene.

I følge lønnsstatistikken for 2000 steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 6,0 prosent for heltidsansatte fra 1. september 1999 til 1. september 2000.

På grunnlag av lønnsstatistikken for 2000 og lønnstilleggene i 2000, har utvalget beregnet årslønnsveksten fra 1999 til 2000 til 5,4 prosent for heltidsansatte. Lønn per beregnet årsverk har steget med 5,3 prosent i samme periode.

I 2001 er det avtalt et generelt tillegg på 1,2 prosent fra 1. mai som bidrar til årslønnsveksten 2000-2001 med 0,8 prosentpoeng.

Overhenget til 2001, beregnet til 1,4 prosent, og det sentrale tillegget i 2001, gir en årslønnsvekst på om lag 2¹/₄ prosent fra 2000 til 2001. I tillegg kommer lokale tillegg 1. januar og 1. juli 2001 og annen lønnsglidning (strukturendringer). I 2000 utgjorde bidraget til årslønnsveksten fra lønnsglidningen 3,2 prosentpoeng, mens bidraget fra lønnsglidningen i gjennomsnitt har vært 2,1 prosentpoeng i perioden 1996-2000.

I *forsikringsvirksomhet* ble det i lønnsoppgjøret våren 2000 gitt et generelt tillegg på 1,3 prosent på alle trinn på lønnsregulativet fra 1. mai. Ifølge opplysninger fra Finansnæringens Arbeidsgiverforening utgjorde lokale tillegg 1,2 prosent 1. januar 2000.

I følge lønnsstatistikken for 2000 steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 4,1 prosent for heltidsansatte fra 1. september 1999 til 1. september 2000.

På grunnlag av lønnsstatistikk for 2000 og lønnstilleggene i 2000, har utvalget beregnet årslønnsveksten fra 1999 til 2000 til 3,9 prosent for heltidsansatte. Lønn per beregnet årsverk har steget med 3,6 prosent i samme periode.

I 2001 er det avtalt et generelt tillegg på 1,2 prosent fra 1. mai som bidrar til årslønnsveksten 2000-2001 med 0,8 prosentpoeng.

Overhenget til 2001, beregnet til 1,2 prosent, og det sentrale tillegget i 2001, gir en årslønnsvekst på om lag 2 prosent fra 2000 til 2001. I tillegg kommer lokale tillegg 1. januar og annen lønnsglidning (strukturendringer). I 2000 utgjorde bidraget til årslønnsveksten fra lønnsglidningen 1,7 prosentpoeng, mens bidraget fra lønnsglidningen i gjennomsnitt har vært 1,7 prosentpoeng i perioden 1996-2000.

I *varehandel* ble det i lønnsoppgjøret våren 2000 mellom LO og HSH enighet om et generelt lønnstillegg til alle på kr 1,50 per time fra 1. april. Videre ble det etter mønster av avtalen i LO/NHO-området gitt lavlønns/likelønnstillegg på kr 1,50,- per time for avtaleområder med lønnsnivå mellom 87,1 prosent og 92 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn, dvs totalt kr 3,- per time. For avtaleområder med lønnsnivå lavere enn 87 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn var lavlønns/likelønnstillegget på kr 2,- per time, dvs totalt kr. 3,50 per time. Dessuten ble det som i LO/NHO-oppgjøret gitt kr 0,20 til forbundsvise tilpasninger. Disse forhandlingene omfattet overenskomstene HSH har med Handel og Kontor, Norsk Transportarbeiderforbund, Norsk Arbeidsmandsforbund, EL og IT – forbundet og Kommuneforbundet. Overenskomsten mellom HSH og Handel og Kontor er den største. Utover dette er det gitt et garantitillegg fra 1. februar 2000.

Ved oppgjøret på YS/HSH-området ble det etter mønster av LO/HSH-området enighet om den samme innretningen. Forhandlingene omfattet bl.a. Privatansattes Fellesorganisasjon og Norges Funksjonærforbund.

I følge lønnsstatistikken for 2000 steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten for heltidsansatte for varehandelen under ett med 5,9 prosent fra 1. september 1999 til 1. september 2000. For ansatte i HSH-bedrifter i varehandelen var lønnsveksten i samme periode 5,5 prosent.

På grunnlag av lønnsstatistikk for 2000 og lønnstilleggene i 2000, har utvalget beregnet årslønnsveksten fra 1999 til 2000 til om lag 4¹/₂ prosent for heltidsansatte i HSH-bedrifter i varehandelen.

For varehandelen totalt og for detaljhandel kan årslønnsveksten 1999-2000 beregnes til 4,8 prosent. For engroshandel har den vært 4,9 prosent.

Med bakgrunn i informasjon fra Statistisk sentralbyrås kvartalsvise lønnsindeks vil utvalget til rapporten i juni se nærmere på fordelingen av lønnsveksten gjennom året både i 1999 og 2000 for ansatte i varehandel. Fordelingen har betydning både for årslønnsveksten 1999-2000 og overhenget til 2000 og 2001.

For HSH-bedrifter er det for 2001 avtalt et generelt tillegg på kr. 1 per time fra 1. april og lavlønnstillegg som i 2000. Dette er beregnet å bidra til årslønnsveksten 2000-2001 med 1,3 prosentpoeng.

Overhenget til 2001, beregnet til 1³/₄ prosent, og det sentrale tillegget i 2001, gir en årslønnsvekst på vel 3 prosent fra 2000 til 2001 for ansatte i HSH-bedrifter. I tillegg kommer lønnsglidning. I 2000 utgjorde bidraget til årslønnsveksten fra lønnsglidningen om lag 1¹/₄ prosentpoeng, mens bidraget fra lønnsglidningen i gjennomsnitt har vært 1,6 prosentpoeng i perioden 1996-2000.

4.2.5 Lønnsutviklingen i offentlig sektor

Staten

I hovedoppgjøret våren 2000 ble staten, LO Stat, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund-Stat, Akademikernes Fellesorganisasjon, Akademikerne og Norsk Lærerlag etter mekling enige om bl.a. følgende tillegg:

- det gis et generelt tillegg på kr. 5000 på alle lønnstrinn på lønnstabellen fra 1. mai 2000
- det skal føres sentrale justeringsforhandlinger per 15. juli 2000 innenfor en økonomisk ramme på 2,2 prosent per dato
- med virkning fra 1. september 2000 føres det lokale forhandlinger innenfor en ramme på 0,85 prosent per dato av lønnsmassen, herav utgjør 0,1 prosent lønnsmidler som blir ledige på grunn av lønnsendringer ved skifte av arbeidstakere.
- med virkning fra 1. mai 2001 gis et generelt tillegg på kr. 2 200 på lønnstabellen
- det skal føres sentrale justeringsforhandlinger per 1. september 2001 innenfor en økonomisk ramme på 1,0 prosent per dato
- med virkning fra 1. oktober 2001 føres det lokale forhandlinger innenfor en ramme på 0,6 prosent per dato av lønnsmassen, herav utgjør 0,1 prosent lønnsmidler som blir ledige på grunn av lønnsendringer ved skifte av arbeidstakere.

I oppgjørene mellom staten og Politiets Fellesforbund, Norges Ingeniørorganisasjon og Norges Farmaceutisk Forening la Riksmeklingsmannen fram en

skisse som er tilnærmet lik skissen for hovedsammenslutningene og Norsk Lærerlag og som partene anbefalte.

Skoleverket

Skoleverket fikk en forholdsmessig større del av rammen på 2,2 prosent per 15. juli til sentrale justeringer enn statsansatte. Justeringene slo ut med om lag 3¹/₄ prosent for skoleverket og om lag 1³/₄ prosent for statsansatte. I tillegg var det et par andre forhold som skilte lønnsoppgjøret for skolesektoren fra oppgjøret for statsansatte, jfr. boks 3.4.

Boks 4.4 Lønnsøkning i skolesektoren som følge av lønnsoppgjør, endring av særavtale og kompensasjon for spesielt ferieuttak per 1. januar 2001.

- Generelt tillegg til alle per 1. mai 2000 på kr. 5000.-
- Sentrale justeringer per 15. juli 2000 ga 2 lønnstrinn eller om lag 3¹/₄ prosent til lærere og skoleledere med godkjent utdanning.
- I forbindelse med hovedtariffoppgjøret ble det inngått en intensjonserklæring mellom partene om å endre særavtaler for bedre å kunne tilpasse dem lokale forhold og skape større effektivitet. Særavtalen om arbeidstid for undervisningspersonale ble etter forhandlinger endret i en retning som skal innebære mulighet for større fleksibilitet i undervisningsplanleggingen. Som kompensasjon fikk alle lærere og skoleledere med godkjent utdanning 2 lønnstrinn eller om lag 3¹/₄ prosent fra 1. august 2000. Samarbeidet mellom lærerorganisasjonene og staten om en handlingsplan for skolen skal gå over tre år.
- Under hovedtariffoppgjøret ble det avtalt at de 2 ekstra feriedagene både i 2001 og 2002 tas ut i penger i stedet for redusert tilstedeværelsesplikt. Dette utgjør ett lønnstrinn eller vel 1¹/₂ prosent med virkningsdato 1. januar 2001.

I tillegg ble det ført lokale forhandlinger per 1. oktober 2000 for statsansatte og skoleverket innenfor en ramme på 0,85 prosent per dato.

Lønnsvekst for statsansatte

På grunnlag av lønnsstatistikk for 2000 og lønnstilleggene i 2000, er lønnsveksten per årsverk beregnet til 4,5 prosent fra 1999 til 2000.

De avtalte tilleggene i 2001 gir et bidrag til lønnsveksten fra 2000 til 2001 på om lag 1 prosentpoeng.

Overhenget til 2001 i staten er beregnet til 2,6 prosent. Sammen med de avtalte tilleggene gir dette en lønnsvekst for statsansatte fra 2000 til 2001 på om lag 3¹/₂ prosent. I tillegg kommer lønnsglidningen. I 2000 bidro lønnsglidningen til lønnsveksten fra 1999 til 2000 med 0,8 prosentpoeng. I perioden 1996-2000 var bidraget fra lønnsglidningen i gjennomsnitt 0,6 prosentpoeng.

Lønnsvekst for skoleverket.

På grunnlag av lønnsstatistikk for 2000 og lønnstilleggene i 2000, er lønnsveksten per årsverk beregnet til 6,0 prosent fra 1999 til 2000. Kompensasjon for endringer i særavtalen om arbeidstid er beregnet til å ha trukket opp lønnsveksten med om lag 1,4 prosentpoeng.

De avtalte tilleggene i 2001 gir et bidrag til lønnsveksten fra 2000 til 2001 på om lag 1 prosentpoeng. Virkningen av omgjøring av ferie til penger, jfr. boks 3.4 gir et bidrag til lønnsveksten fra 2000 til 2001 på om lag 1¹/₂ prosentpoeng

Overhenget til 2001 er beregnet til 5,1 prosent. Sammen med de avtalte tilleggene og kompensasjon for spesielt ferieuttak i 2001, gir dette en lønnsvekst fra 2000 til 2001 på om lag 7¹/₂ prosent. I tillegg kommer lønnsglidningen. I 2000 bidro lønnsglidningen til lønnsveksten fra 1999 til 2000 med 0,4 prosentpoeng. I perioden 1996-2000 var bidraget fra lønnsglidningen i gjennomsnitt 0,2 prosentpoeng.

Kommunene

I hovedoppgjøret i det kommunale tariffområdet våren 2000 ble KS, LO, Yrke-organisasjonenes Sentralforbund, Akademikernes Fellesorganisasjon og Akademikerne etter mekling enige om ny hovedtariffavtale i kommunene fra 1. mai 2000 til 30. april 2002. Det ble gitt følgende tillegg:

- det gis et generelt tillegg på kr. 5 000 fra 1. mai 2000
- det er gjennomført sentrale justeringer per 1. mai på 1,1 prosent
- det er avsatt en pott til lokale forhandlinger per 1. august på 1,5 prosent
- med virkning fra 1. mai 2001 gis et generelt tillegg på kr. 2 200
- det er gjennomført sentrale justeringer på 0,4 prosent per 1. juli
- det er avsatt en pott til lokale forhandlinger per 1. november på 0,9 prosent

Tre enkeltforbund i kommunesektoren var uenige i Riksmeklingsmannens skisse og tok ut medlemmer i streik. Det var Norsk Lærerlag, Fellesorganisasjonen for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere og Det norske maskinistforbund.

Lønnsvekst per årsverk fra 1999 til 2000 kan beregnes til 4,0 prosent fra 1999 til 2000.

I 2001 gir de avtalte tilleggene et bidrag til lønnsveksten fra 2000 til 2001 på om lag 1 prosentpoeng.

Overhenget til 2001 kan anslås til 2,1 prosent. Sammen med de avtalte tilleggene i 2001 gir dette en årslønnsvekst fra 2000 til 2001 på om lag 3 prosent. I tillegg kommer lønnsglidningen. I 2000 bidro lønnsglidningen til lønnsveksten fra 1999 til 2000 med 0,4 prosentpoeng. I perioden 1996-2000 har bidraget fra lønnsglidningen i gjennomsnitt også vært 0,4 prosentpoeng.

HSH-området omfatter en rekke tjenesteytende virksomheter hvor overenskomstene korresponderer med avtalene i staten og kommunesektoren (KS-området og Oslo kommune). Det ble enighet om samme innretning som i nevnte avtale og i hovedsak med de samme avtalemotparter.

4.2.6 Lønnsutviklingen for ledere i privat næringsvirksomhet

Utvalget presenterer i dette avsnittet opplysninger om lederlønn fra følgende kilder:

- aksjeselskapers årsberetning til Brønnøysundregisteret om lønn og annen godtgjørelse til administrerende direktør/daglig leder for årene 1995-99
- Skattedirektoratets lønns- og trekkoppgaverregister (LTO) for årene 1995-2000.

Det vises til boks 3.5 for nærmere omtale av datagrunnlag, lønnsbegrep m.m. Dette avsnittet viser følgende:

- Det er stor forskjell både i lønnsnivå og lønnsvekst mellom toppledere i små og mellomstore foretak og i de store foretakene. Særlig markert har forskjellen i lønnsvekst vært i perioden 1997-2000, se tabell 3.6.
- Innen de store foretakene er det en forholdsvis liten gruppe toppledere som trekker opp gjennomsnittlig lønnsvekst, se tabell 3.8.
- Det er få kvinnelige toppledere i privat næringsvirksomhet. I gjennomsnitt tjener kvinnelige toppledere i foretak med over 25 ansatte/lønnsforhold om lag 68 prosent av det mannlige toppledere gjør.

1. Lønnsutviklingen for identiske ledere i aksjeselskaper og i allmenne børsnoterte selskaper etter LTO-registeret

Utvalget har i dette avsnittet sett på lønnsnivå og lønnsutvikling etter to lønnsbegreper:

- Det første omfatter *all utbetalt lønn og annen kontantgodtgjørelse*, dvs. lønn og honorarer m.m for arbeid som ikke er utført som ledd i selvstendig næringsvirksomhet (kode 111) og *skattepliktige og trekkpliktige naturalytelser* som ikke er opptjent som ledd i selvstendig næringsvirksomhet (kode 112), jfr. boks 3.5.
- Det andre er et utvidet lønnsbegrep som i tillegg til postene i første punkt også omfatter kode 132, fordel ved kjøp av aksjer til underpris.

Fordel ved erverv og fordel ved salg/innløsning av opsjoner i arbeidsforhold er med i det første lønnsbegrepet, men hittil har fordelen ikke latt seg skille ut som egen post. Fra og med 2002 for inntektsåret 2001 blir fordelen registrert på egen kode i LTO. Fordel ved kjøp av aksjer til underpris er imidlertid registrert på egen kode og kan således behandles særskilt. Det første lønnsbegrepet er i store trekk det samme som vi bruker ellers i kapittel 3. Det inneholder imidlertid en del naturalytelser som ikke er med i lønnsbegrepet, slik det anvendes i lønnsstatistikken og f. eks. i tabellene 3.1 og 3.2. Naturalytelsene utgjør en liten andel, om lag 0,3 prosent av lønn og honorarer i gjennomsnitt, og er dermed av liten betydning for lønnsnivå og lønnsutvikling.

Tabell 4.6: Lønnsutviklingen ³⁾ for administrerende direktør/daglig leder ⁴⁾ i aksjeselskaper og allmenne børsnoterte selskaper. 1995-2000. Foretak med 25 lønnsforhold og over. Identiske ledere.

	Antall lønnsforhold ¹⁾			
	25-49	50-99	100-249	250 og over
1995-96	5,7	6,9	7,5	6,5
1996-97	7,3	6,2	9,2	8,0
1997-98	6,2	6,4	10,1	18,1
1998-99	5,7	8,2	11,2	16,5
1999-2000 ²⁾	4,2	4,7	6,6	16,4
1995-2000	32,7	36,8	53,2	84,2
Gj.sn. per år	5,8	6,5	8,9	13,0
Gj.sn. lønn ²⁾³⁾ 2000	452 100	560 600	694 500	1 131 100
Antall ledere 1999 og 2000	4 709	2 084	1 021	488

¹⁾ Som mål for størrelse på foretakene er benyttet antall lønnsforhold. Antall lønnsforhold angir summen av lønnsoppgaver for samme person fra samme foretak (fødselsnummer * organisasjonsnummer), noe som ikke er det samme som antall ansatte i foretaket.

²⁾ Foreløpige tall

³⁾ Omfatter lønn (inkludert fordel ved erverv og fordel ved salg/innløsning av opsjoner i arbeidsforhold), honorarer og naturalytelser

⁴⁾ Administrerende direktør/daglig leder er definert som den personen i hvert foretak som har høyest utbetalt lønn to år etter hverandre

Kilde: Statistisk sentralbyrå

I LTO-registeret er det ingen opplysninger om stilling, noe som gjør det vanskelig å skille ut administrerende direktør/daglig leder i selskapene. «Leder» er definert som den personen i hvert foretak som har høyest utbetalt lønn både i 1995 og 1996, i 1996 og 1997 osv., jfr. boks 3.5. Det kan ikke utelukkes at en på denne måten i noen tilfeller har fått med personer som har høy lønn pga. sin spisskompetanse uten å være toppleder. Utvalget tror ikke dette er noe stort problem.

Lønnsnivået for identiske ledere i foretak med 25 ansatte og over er lavere i LTO-materialet enn i Brønnøysundregisteret. Det skyldes i hovedsak at det er flere lønnsforhold enn ansatte, dvs. at det er med noen flere mindre foretak i tabell 3.6 enn i tabell 3.10 (som viser tall fra Brønnøysundregisteret). En kan derfor ikke direkte sammenlikne lønnsnivå for ledere som er sortert etter henholdsvis antall ansatte og antall lønnsforhold.

Sammenliknet med 1995-96 var det en tiltakende lønnsvekst fra 1996 til 1997 for toppledere etter LTO-registeret. Fra 1995 til 1996 hadde identiske ledere i foretak med over 25 lønnsforhold gjennomgående en lønnsvekst på om lag 6-7 ¹/₂ prosent, mens veksten var om lag 6-9 prosent fra 1996 til 1997.

Fra 1997 til 1998 var lønnsveksten for toppledere i de minste foretakene (25-49 lønnsforhold) lavere enn året før, 6,2 prosent mot 7,3 prosent. Denne

gruppen omfatter over halvparten av lederne tabell 3.6 dekker. For topplederne i de andre størrelsesgruppene var lønnsveksten større i 1998 enn året før. Særlig gjaldt dette for toppledere i foretak med over 250 lønnsforhold som hadde en vekst på 18,1 prosent fra 1997 til 1998.

Fra 1998 til 1999 har lønnsveksten vært 16,5 prosent for ledere i foretak med over 250 lønnsforhold. For de andre størrelsesgruppene har lønnsveksten vært fra om lag 5¹/₂ til om lag 11 prosent. Gjennomsnittlig lønnsvekst for lønnstakere under ett var 4,9 prosent fra 1998 til 1999.

Fra 1999 til 2000 har gjennomsnittlig lønnsvekst avtatt for toppledere i alle foretaksstørrelsene under 250 lønnsforhold og i størrelsesgruppene 25-49 og 50-99 lønnsforhold har veksten vært om lag som for gjennomsnittet av lønnstakerne. I foretak med over 250 lønnsforhold har toppledere hatt like høy gjennomsnittlig lønnsvekst i 2000 (16,4 prosent) som året før.

I perioden 1995-2000 har lønnsveksten i gjennomsnitt for lønnstakere vært 26,7 prosent eller 4,8 prosent per år. Topplederne har til dels hatt en langt sterkere lønnsvekst. Tabell 3.6 viser at i denne perioden varierte lønnsveksten fra om lag 33 prosent for lederne i foretak med 25-49 lønnsforhold til om lag 84 prosent for lederne i de største foretakene. For den siste gruppen var lønnsveksten særlig sterk fra 1997 til 2000 med en samlet vekst på 60 prosent.

Tabell 3.7 viser lønnsnivå og lønnsutvikling når en inkluderer kode 132, fordel ved kjøp av aksjer til underkurs i materialet.

Tabell 4.7: Lønnsutviklingen ²⁾, inkl. fordel ved aksjekjøp til underkurs for administrerende direktør/daglig leder ⁴⁾ i aksjeselskaper og allmenne børsnoterte selskaper. 1996-2000. Foretak med 25 lønnsforhold og over. Identiske ledere.

Antall lønnsforhold ¹⁾	Antall ledere	Fordel ved aksjekjøp til underkurs			Samlet godtgjørelse ²⁾			
		Gj. sn beløp 1999	Gj. sn beløp 2000 ³⁾	Gj. sn beløp 2000 ³⁾	Vekst 1996-97	Vekst 1997-98	Vekst 1998-99	Vekst 1999-00 ³⁾
25 - 49	4 709	37	1 131	453 300	7,3	6,2	5,7	4,4
50 - 99	2 084	988	848	561 400	7,7	6,2	8,3	4,7
100 - 249	1 021	1 656	913	695 400	11,0	8,3	11,1	6,5
250 og over	488	1 462	2 367	1 133 500	9,5	17,0	16,7	16,5

¹⁾ Se fotnote 1, tabell 3.6

²⁾ Omfatter lønn (inkludert fordel ved erverv og fordel ved salg/innløsning av opsjoner i arbeidsforhold), honorarer, naturallytelse og fordel ved kjøp av aksjer til underkurs

³⁾ Foreløpige tall

⁴⁾ Se fotnote 4, tabell 3.6

Kilde: Statistisk sentralbyrå

I 1997 betydde fordel ved kjøp av aksjer til underkurs mest for lederne i de større foretakene. Ved å inkludere fordel ved kjøp av aksjer til underkurs (kode 132) i lønnsbegrepet økte gjennomsnittlig lønnsvekst fra 9,2 prosent til

11,0 prosent for ledere i foretak med 100-249 lønnsforhold og fra 8,0 prosent til 9,5 prosent i foretak med over 250 lønnsforhold, jfr. tabellene 3.6 og 3.7.

Fordelen ved kjøp av aksjer til underkurs vil i hovedsak svinge i takt med utviklingen i aksjekursene. I 1998 har fordelene for de gruppene som er med i tabell 3.7 i gjennomsnitt betydd mindre enn i 1997, noe som gir lavere vekst fra 1997 til 1998 enn når fordel ved kjøp av aksjer til underkurs holdes utenom lønnsbegrepet. F. eks. ble veksten for toppledere i foretak med over 250 lønnsforhold redusert fra 18,1 til 17,0 prosent når fordel ved aksjekjøp til underkurs inkluderes i lønnsbegrepet.

Både i 1999 og 2000 betydde fordel ved kjøp av aksjer til underkurs mindre for lønnsveksten til toppledere enn i 1997 og 1998 i alle størrelsesgrupper. Gjennomsnittlig lønnsvekst var uendret eller endret seg med 0,1-0,2 prosentpoeng når fordel ved kjøp av aksjer til underkurs ble inkludert i lønnsbegrepet.

I boks 3.6 kommer en nærmere inn på opsjoner og kjøp av aksjer til underkurs og den skattemessige behandlingen.

Tabell 4.8: Gjennomsnittslønn ¹⁾ etter kvartil blant administrerende direktør/daglig leder ⁴⁾ i foretak med over 250 lønnsforhold ²⁾. 1999 og 2000. Identiske ledere

Kvartil	1999	2000 ³⁾	Vekst 1998-99	Vekst 1999-2000 ³⁾
1. kvartil	469 900	488 200	6,6	3,9
2. kvartil	684 400	731 400	6,9	6,9
3. kvartil	906 200	974 700	11,8	7,6
4. kvartil	1 843 000	2 330 100	25,6	27,7
Alle	971 400	1 131 100	16,5	16,4

¹⁾ Se fotnote 3, tabell 3.6

²⁾ Se fotnote 1, tabell 3.6

³⁾ Foreløpige tall

⁴⁾ Se fotnote 4, tabell 3.6

Kilde: Statistisk sentralbyrå

I tabell 3.8 er topplederne rangert etter stigende lønnsnivå. Det er 122 ledere i hvert kvartil. Tabell 3.8 viser at lederne i 4. kvartil har en gjennomsnittslønn på vel 2,3 mill. kroner i 2000 og at veksten har vært hele 27,7 prosent fra 1999 til 2000 etter en vekst på 25,6 prosent året før. Det er først og fremst lederne i denne gruppen som trekker opp gjennomsnittlig lønnsvekst for lederne i foretak med 250 lønnsforhold og over. I 2. kvartil var lønnsveksten knapt 7 prosent både i 1999 og 2000, mens den var enda lavere i 1. kvartil. Gjennomsnittlig lønnsnivå er også langt lavere med om lag 488 000 kroner i 1. kvartil og om lag 731 000 kroner i 2. kvartil i 2000.

Tabell 4.9: Lønnsutviklingen ³⁾ for administrerende direktør/daglig leder ⁴⁾ i aksjeselskaper og allmenne børsnoterte selskaper. 1999-2000 ¹⁾. Foretak med 25 lønnsforhold og over. Identiske menn og kvinner

Antall lønnsforhold ¹⁾	Antall 'ledere' 1999 og 2000		Gj. sn. lønn ^{2) 3)} 2000		Vekst 1999-2000 ²⁾	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
25 - 49	4 144	565	471 500	310 200	4,4	1,0
50 - 99	1 891	193	578 500	384 500	4,8	4,4
100 - 249	945	76	703 700	580 000	6,2	13,8
250 og over	467	21	1 153 000	645 200	16,6	9,9

¹⁾ Som mål for størrelse på foretakene er benyttet antall lønnsforhold. Antall lønnsforhold angir summen av lønnsoppgaver for samme person fra samme foretak (fødselsnummer * organisasjonsnummer), noe som ikke er det samme som antall ansatte i foretaket.

²⁾ Foreløpige tall for 2000.

³⁾ Omfatter lønn, honorarer og naturalytelser.

⁴⁾ Se fotnote 4, tabell 3.6

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 3.9 viser at det er få kvinnelige administrerende direktører/daglige ledere i foretak med over 25 lønnsforhold. Andelen varierte i 2000 fra 12 prosent i størrelsesgruppen 25-49 lønnsforhold til vel 4 prosent i foretak med over 250 lønnsforhold. Gjennomsnittlig *lønnsnivå* i 2000 (ekskl. fordel ved kjøp av aksjer til underkurs) for kvinnelige toppledere var om lag 66 prosent av mannlige topplederes i størrelsesgruppene 25-49 og 50-99 lønnsforhold, om lag 82 prosent i gruppen 100-249 lønnsforhold og om lag 56 prosent i den største gruppen. I gjennomsnitt tjente kvinnelige toppledere om lag 68 prosent av mannlige i alle foretak med over 25 lønnsforhold. Gjennomsnittlig lønnsvekst fra 1999 til 2000 var også lavere for kvinner unntatt for toppledere i størrelsesgruppen 100-249 lønnsforhold.

2. Tall fra Brønnøysundregisteret

Lønnsbegrepet som skal brukes i *årsberetningene til aksjeselskaper* og som skal innberettes til Brønnøysundregisteret er hjemlet i aksjelovens §11-12, hvor det bl.a. heter:

«.....Dessuten skal gis opplysning om de samlede utgifter til lønn og annen godtgjørelse til henholdsvis bedriftsforsamling, representantskap, samt revisor og administrerende direktør".

Dette er et omfattende lønnsbegrep og skal i prinsippet omfatte all godtgjøring til toppleder, herunder fordel ved opsjoner, fordel ved kjøp av aksjer til underkurs og naturalytelser. Det vises tall både for alle og for identiske ledere, dvs. ledere som er med i materialet to år etter hverandre.

Mange aksjeselskapene oppgir ikke lønn til administrerende direktør/daglig leder i årsberetningene. Også for de større foretakene er det mange

som ikke følger opp aksjelovens krav på dette punktet. Det er derfor knyttet en del usikkerhet til tallene fra Brønnøysundsregisteret, men i hovedsak gir de samme inntrykk av lønnsnivå og lønnsutvikling for toppledere som tallene fra LTO-registeret.

Gjennomsnittlig lønnsutvikling for *alle* administrerende direktører/daglige ledere fra 1995 til 1999 har variert en del etter foretaksstørrelse, jfr. tabell 3.10. I 1996 og 1997 varierte lønnsveksten mellom i underkant av 3 og 8 prosent, mens den var mellom om lag 7 og 14 prosent i 1998. I 1999 økte lønnsveksten ytterligere og varierte fra om lag 9 til knapt 16 prosent.

Den sterkeste gjennomsnittlige veksten i perioden 1995-99 under ett har vært for toppledere i foretak med over 250 ansatte og i foretak med 100 til 249 ansatte. I 1998 og 1999 var lønnsveksten spesielt sterk for ledere i foretak med over 250 ansatte med henholdsvis 14,2 og 15,8 prosent. Gjennomsnittlig lønnsvekst for lønnstakere under ett var til sammenlikning 4,4 prosent fra 1995 til 1996, 4,3 prosent fra 1996 til 1997, 6,2 prosent fra 1997 til 1998 og 4,9 prosent fra 1998 til 1999.

Tabell 3.10 viser at det var 5 878 ledere med oppgitt lønn i 1999 i foretak med 25 ansatte og over. Antall ledere i statistikken blir redusert til 4 488 (jfr. tabell 3.11) når en går fra alle til *identiske*, dvs. ledere som var med både i 1998 og 1999. Avhengig av hvilke foretaksstørrelser en ser på, var lønnsveksten for identiske ledere i foretak med over 25 ansatte om lag 6-8 prosent i 1996, om lag 5¹₂-10 prosent i 1997, om lag 10 til knapt 17 prosent i 1998 og om lag 11 til 22,5 prosent i 1999.

Jevnt over har det vært en tiltakende gjennomsnittlig lønnsvekst for toppledere i alle foretaksstørrelser, men topplederne i foretak med over 250 ansatte har også for identiske ledere hatt den sterkeste lønnsutviklingen fra 1995 til 1999.

Tabell 4.10: Lønnsutviklingen i prosent for administrerende direktør/daglig leder i aksjeselskaper. 1995-99. Bedrifter med 25 ansatte og over. Alle ledere.

	Antall ansatte			
	25-49	50-99	100-249	250 og over
1995-96	3,4	2,9	8,1	6,7
1996-97	2,2	5,7	8,2	4,1
1997-98	7,0	10,6	8,6	14,2
1998-99 ¹⁾	10,0	10,9	9,1	15,8
1995-99	24,4	33,5	38,6	46,9
Gj.sn. per år	5,6	7,5	8,5	10,1
Gj.sn. lønn ¹⁾ 1999	515 800	658 700	816 200	1 211 500
Antall ledere med oppgitt lønn i 1999	3 304	1 455	748	371
Antall ledere i alt i 1999	3 664	1 596	843	427

¹⁾ Foreløpige tall

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 4.11: Lønnsutviklingen i prosent for administrerende direktør/daglig leder i aksjeselskaper. 1995-99. Foretak med 25 ansatte og over. Identiske ledere.

	Antall ansatte			
	25-49	50-99	100-249	250 og over
1995-96	7,7	5,7	6,2	7,4
1996-97	5,4	10,0	9,0	6,0
1997-98	10,0	9,7	9,7	16,7
1998-99 ¹⁾	11,2	13,4	13,3	22,5
1995-99	38,9	44,6	43,9	62,7
Gj.sn. per år	8,6	9,7	9,5	12,9
Gj.sn. lønn ¹⁾ 1999	515 400	665 700	793 200	1 199 000
Antall ledere med både i 1998 og 1999	2 555	1 109	567	257

¹⁾ Foreløpige tall

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Boks 4.5 Datagrunnlag, lønnsbegrep m.m for lederlønnsberegningene

Datagrunnlag

Utvalget har fått bearbeidet opplysninger om lederlønn fra følgende kilder:

–aksjeselskapers årsberetning til Brønnøysundregisteret om lønn og annen godtgjørelse til administrerende direktør/daglig leder for årene 1995 - 99. Mange aksjeselskapene oppgir ikke lønn til administrerende direktør/daglig leder i årsberetningene. Også for de større foretakene, med mer enn 25 ansatte, er det mange som ikke følger opp aksjelovens krav på dette punktet.

–Skattedirektoratets lønns- og trekkoppgaveregister (LTO) for årene 1995-2000.

Lønnsbegrepet

Lønnsbegrepet som skal brukes i *årsberetningene til aksjeselskaper* og som innberettes til *Brønnøysundregisteret* er hjemlet i aksjelovens §11-12, hvor det bl.a. heter:

".....Årsberetningen skal gi opplysning om hvor mange personer som var ansatt i selskapet ved regnskapsårets slutt. Dessuten skal gis opplysning om de samlede utgifter til lønn og annen godtgjørelse til henholdsvis bedriftsforsamling, representantskap, samt revisor og administrerende direktør."

Dette er et omfattende lønnsbegrep og skal i prinsippet omfatte all godtgjøring til toppleder, herunder opsjoner, aksjer til underkurs og naturalytelser.

LTO-registeret inneholder alle typer ytelser fra arbeidsgiver/oppdragsgiver til arbeidstaker/oppdragstaker utbetalt på individnivå. Summene på LTO-registeret fordeles på ulike koder. Det er tatt utgangspunkt i kode 111-A som omfatter *all utbetalt lønn og annen kontantgodtgjørelse for arbeid* som ikke er utført som ledd i selvstendig næringsvirksomhet. I tillegg er tatt med kode 112-A som omfatter *skattepliktige og trekkpliktige naturalytelser* som ikke er opptjent som ledd i selvstendig næringsvirksomhet. I 1995 omhandlet kode 111-A begge disse kodene, mens 112-A i 1996 ble skilt ut som en egen kode for naturalytelser. For å kunne få en realistisk sammenligning mellom 1995 og 1996 har det derfor vært nødvendig å benytte summen av 111-A og 112-A for 1996.

Lederbegrepet

I materialet fra *Brønnøysundregisteret* er det toppleder eller administrerende direktør/daglig leder som inngår. Utvalget presenterer tall for lønnsutviklingen 1995-99 fra Brønnøysundregisteret både for *alle* ledere som inngår i materialet i de to årene og for *identiske* ledere, dvs. ledere som er med i materialet i to år etter hverandre. Tall utvalget presenterer ellers i rapporten, jfr. tabell 3.1 er som hovedregel for alle personer som inngår i lønnsstatistikken hvert år.

I *LTO-registeret* er det ingen opplysninger om stilling, noe som gjør det vanskelig å skille ut administrerende direktør/daglig leder i selskapene. Her er "leder" definert som den personen i hvert foretak som har høyest utbetalt lønn. I tillegg har en lagt til grunn at samme person må ha hatt høyest utbetalt beløp i foretaket i begge årene når en f. eks. beregner lønnsveksten fra 1999 til 2000. Grunnen til dette er at vi ønsker å unngå at stillingsopprykk påvirker lønnsveksten for denne gruppen. I de tilfeller hvor vi har personer (her definert som ledere) som har høyest lønn i mer enn ett foretak, inngår bare personen/foretaket hvor lønnen er høyest i datagrunnlaget.

Boks 4.6 Nærmere om opsjoner og kjøp av aksjer til underkurs og den skattemessige behandlingen

Opsjonsordninger i arbeidsforhold innebærer normalt at det inngås en kontrakt mellom eierne av en bedrift og ledelsen og de ansatte om et fremtidig kjøp av f. eks. en aksje eller obligasjon til en forhåndsavtalt pris (kjøpsopsjon). Ved inngåelse av en opsjonsavtale utenfor arbeidsforhold, betaler kjøper en opsjonspremie som vederlag for retten til å utøve opsjonen.

Opsjonspremien uttrykker normalt markedsverdien av opsjonen på det tidspunkt avtalen inngås. For opsjoner ervervet i arbeidsforhold settes gjerne opsjonspremien lavere dersom det i det hele tatt betales opsjonspremie.

Til og med inntektsåret 1995 ble gevinst ved innløsning eller salg av opsjon på aksje eller grunnfondsbevis i arbeidsforhold skattlagt som lønnsinntekt i det året opsjonen ble innløst eller solgt.

Fra og med inntektsåret 1996 ble det innført nye regler som innebar at fordel ved en opsjon ble skattlagt som lønnsinntekt ved *tildelingstidspunktet* for opsjonen. (Unntak ikke-børsnoterte salgsoptjoner i arbeidsforhold som først skal skattlegges ved innløsning eller salg.) Videre ble ytterligere gevinst ved innløsning eller salg av opsjonen skattlagt som lønnsinntekt. Ved innløsning, salg eller bortfall av opsjonen, ble det gitt fradrag i alminnelig inntekt for differansen mellom utgangsverdien og den fordelen som det er skattlagt for ved tildelingstidspunktet.

I skatteopplegget for 1999 ble reglene for beskatning av opsjoner i arbeidsforhold igjen endret slik at bare opsjoner der den beregnede fordelen overstiger 600 000 kroner skal beskattes ved *ervervet*. En forutsetning er at et visst antall ansatte tilbys opsjoner. Er fordelen mindre enn 600 000 kroner skal fordelen beskattes ved salg eller innløsning av opsjonen. Fordelen som oppnås i ansettelsesforhold ved at ansatte får aksjer eller kjøper aksjer til underpris, er i utgangspunktet skattepliktig som lønn. Fordelen utgjør differansen mellom salgsverdien på ervervstidspunktet og det den ansatte eventuelt har betalt for aksjen. Dersom alle ansatte i et aksjeselskap etter en generell ordning i bedriften har fått tilbud om aksjekjøp i selskapet, kan imidlertid den skattepliktige fordelen settes til differansen mellom 80 prosent av antatt salgsverdi og det den ansatte har betalt for aksjen. Reduksjonen i den skattepliktige fordelen kan likevel ikke overstige 1 000 kroner per person (endret til 1 500 kroner i skatteopplegget for 1999). Gevinst ved realisasjon av aksjene skattlegges som kapitalinntekt (28 prosent).

Fra og med inntektsåret 2000 blir det ingen beskatning ved *tildelingen* av ikke-børsnoterte opsjoner. Det skal ikke lenger stilles noen beløpsmessig begrensning eller vilkår. Gevinsten ved *salg* eller *innløsning* av opsjonen vil bli beskattet som lønnsinntekt og inngå i grunnlaget for arbeidsgiveravgift. Endringen gjelder opsjoner på både børsnoterte og ikke-børsnoterte *aksjer* og *grunnfondsbevis*.

Det blir ingen endringer for *børsnoterte opsjoner*, dvs. opsjon der selve opsjonen er børsnotert. Slike opsjoner skal fortsatt beskattes ved tildelingen, ved at kursverdien ved tildeling (minus eventuelt vederlag) behandles som lønnsinntekt. Gevinst ved senere innløsning eller salg av opsjonen behandles fortsatt også som lønnsinntekt.

4.3 Lønnsoverhenget

Med bakgrunn i informasjon fra Statistisk sentralbyrås kvartalsvise lønnsindeks vil utvalget til rapporten i juni se nærmere på fordelingen av lønnsveksten gjennom året både i 1999 og 2000 for en del grupper i privat sektor. Tallene for overheng kan derfor bli revidert for enkelte grupper i utvalgets rapport i juni i år.

Utvalget anslår overhenget til 2001 til knapt 2¹/₂ prosent for alle grupper under ett. Dette er om lag 1¹/₄ prosentpoeng høyere enn til 2000, men om lag 3³/₄ prosentpoeng lavere enn til 1999. Det er særlig i skoleverket, staten og i kommunene at overhenget til 2001 er høyere enn til 2000. Overhenget til 2001 varierer fra 1,4 prosent for ansatte i forretnings- og sparebanker til 5,1 prosent for ansatte i skoleverket. For industriarbeidere og for heltidsansatte i HSH-bedrifter er overhenget til 2001 beregnet til henholdsvis 1,9 prosent og 1³/₄ prosent.

Tabell 4.12: Lønnsoverhenget

Område/gruppe:	1999	2000	2001
Ansatte i NHO-bedrifter: Arbeidere i alt	3,1 3,0	1,7 1,4	
Industriarbeidere	2,8	1,2	1,9
Industrifunksjonærer	3,3	2,0	3,2
HSH-bedrifter i varehandel	1,7	1 ¹ / ₄	1 ³ / ₄
Forretnings- og sparebanker	2,3	1,1	1,4
Staten	3,5 ²⁾	1,4 ³⁾	2,6
Skoleverket	3,7	1,1	5,1 ⁴⁾
Kommunene	4,4	0,8	2,1
Veid gjennomsnitt ¹⁾	3,2	1,3	2 ¹ / ₂

¹⁾ Omfatter noen flere grupper enn de som er med i tabellen

²⁾ Inklusiv BA-selskapene

³⁾ Eksklusiv BA-selskapene fra og med 2000

⁴⁾ Kompensasjon for endringer i arbeidstidsavtalen per 1.8.2000 bidro til å trekke opp overhenget til 2001 med 1,8 prosentpoeng.

Kilde: Kilde: Beregningsutvalget

Boks 4.7 Lønnsoverhenget

Overhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved utløpet av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli dersom det ikke gis nye lønnstillegg eller foregår strukturendringer i det andre året.

Dersom alle lønnsoppgjør foregikk samtidig og ved begynnelsen av året og lønnsnivået ikke endret seg gjennom året, ville lønnsoverhenget per

definisjon være null og slike beregninger dermed overflødige. Tariff tillegg og lønnsøkninger ellers blir imidlertid gitt på ulike tidspunkter for ulike lønnstakergrupper og spredt utover hele året. Beregninger av overheng og årslønnsvekst er derfor nødvendig hvis det skal være mulig å sammenlikne lønnsutviklingen på kalenderåret for ulike lønnstakergrupper ved tariffoppgjør.

Det kan argumenteres for å holde bonus utenom lønnsbegrepet ved beregning av overheng. Bonus er en lønnsutbetaling som ofte skyldes spesielle forhold i ett år og ikke kommer igjen til neste år. Motargumenteter er bl.a. at bonus får et stadig større omfang og at bonus også kan være knyttet til den vanlige aktiviteten gjennom hele året. I beregningene er det lagt inn en jevn fordeling av bonus over året, dvs. et fast påslag per måned/tidsenhet. Dermed får det liten betydning om bonus inkluderes eller holdes utenfor ved beregning av overheng.

Det utarbeides ikke statistikk per 31. desember eller 1. januar for noen grupper. Overhenget må derfor anslås. For arbeidere i NHO-bedrifter har en fram til og med 1998 brukt forholdet mellom lønnsnivået i 4. kvartal og årsgjennomsnittet. Fra og med 1999 har en for ansatte i NHO-bedrifter opplysninger om utbetalt lønn "hittil i år" (3 første kvartaler) og utbetalt lønn per 1. oktober. For å kunne beregne overheng må en gjøre forutsetninger om lønnsutviklingen i 4. kvartal. For andre grupper må det dels gjøres grove anslag.

Størrelsen på overhenget vil ofte være et tolkingsspørsmål. Det kan også variere betydelig mellom områdene. Dette kan ha sammenheng med ulik lønnsvekst forrige år, men kan også ha sammenheng med at lønnstilleggene kom til ulike tider gjennom året. Lønnstillegg som gis sent i året, fører til større overheng til neste år enn tilsvarende tillegg som gis tidlig i året.

For de fleste gruppene har vi god oversikt over tidspunktene for tariff tillegg. Vi vet imidlertid mindre om når annen lønnsutvikling skjer.

4.4 Lønnsutviklingen for kvinner og menn

Utvikling i lønnsforskjeller mellom kvinner og menn

I dette avsnittet har en i hovedsak lagt til grunn samme lønnsbegrep som ellers i kapittel 3. Tabell 3.13 og 3.14 viser lønnsutviklingen for heltidsansatte kvinner og menn. I tabell 3.13 presenteres hovedgruppene. I tabell 3.14 er en del av hovedgruppene fordelt videre på undergrupper. Tabellene viser gjennomsnittlig årslønn for kvinner som andel av gjennomsnittlig årslønn for menn samt gjennomsnittlig årslønn for kvinner og menn i 2000.

Årsaker til lønnsforskjeller mellom kvinner og menn kan skyldes forskjeller i alder, utdanning og stillingsplassering. Dette kan da igjen skyldes at menn og kvinner gjør ulike valg og har ulike preferanser. Ulike konkurranseforhold sektorene imellom kan og bidra til å forklare en del av forskjellene i lønn mellom kvinner og menn. Dessuten kan strukturendringer, som er omtalt i boks 3.3, påvirke utviklingen i lønnsforskjellene mellom kvinner og menn. Lønnsforskjellene som omtales i dette avsnittet vil derfor uttrykke "bruttoforskjeller". I NOU 2000:4 vedlegg 5, presenteres analyser som belyser lønnsgapet mellom kvinner og menn nærmere. Hovedkonklusjonene fra disse

analysene er at lønnsforskjeller mellom kvinner og menn innenfor samme sektor i stor grad skyldes ulik stillingsplassering ⁷.

Lønnsforskjellene mellom kvinner og menn kan imidlertid også skyldes ulike former for diskriminering. Vi kan her skille mellom det man kaller stillingsdiskriminering (ulik adgang til stillinger), direkte diskriminering (ulik lønn for likt arbeid) samt verdsettingsdiskriminering (kvinnedominerte yrker mindre verdsatt enn mannsdominerte yrker) jfr. NOU 2000:4 vedlegg 5.

Utviklingen fra 1999 til 2000

Vi har for 1999 fått et brudd i serien på områdene HSH-bedrifter i varehandelen, forretnings- og sparebanker, varehandel i alt, forretningsmessig tjenesteyting og forsikring. For disse områdene var tallene til og med 1998 ikke inklusive direktør, disponent etc. For 1999 og 2000 er lønn for disse lederne inkludert slik at tallene nå skal omfatte alle ansatte på området. For å kunne sammenligne tallene er det laget en ny tallserie for 1998 som inkluderer alle ansatte på området.

Når det gjelder utviklingen fra 1999 til 2000 foreligger foreløpig bare tall for forretnings- og sparebanker, varehandel i alt, forretningsmessig tjenesteyting, forsikring og kommunene. Tallene viser en tilnærming i det relative lønnsnivået for kvinner og menn i varehandel i alt, forretningsmessig tjenesteyting, forsikring og forretningsdrift i kommunene. For forretnings- og sparebanker er det relative lønnsnivået uendret. For ansatte i kommunene totalt, samt behandling av klienter i kommunene har lønnsforskjellen økt.

Utviklingen fra 1990 til 2000

Det har i perioden 1990-2000 i gjennomsnitt vært en bedring i kvinners relative lønnsnivå innen alle de hovedgruppene vi har tall for (tabell 3.13). Den sterkeste tilnærmingen mellom kvinners og menns lønnsnivå har det på 90-tallet vært blant statsansatte, skoleverket og innen varehandel.

Det er fortsatt forholdsvis store variasjoner i størrelsen på lønnsforskjellene mellom kvinner og menn hovedgruppene imellom. Imidlertid er disse gruppene ikke sammenliknbare med hensyn til sammensetning. I gruppen industriarbeidere f. eks. er stillingsstrukturen relativt enhetlig, mens den er mer sammensatt blant annet i forretnings- og sparebanker og i kommunene.

Et veid gjennomsnitt av gruppene som inngår i tabell 3.13 og 3.14 (hvor sysselsettingen er brukt som vekter), viser at samlet sett utgjorde heltidsansatte kvinners lønn om lag 86 prosent av heltidsansatte menns lønn i 1998. I 1990 var andelen 85 prosent. Gruppene som inngår omfatter om lag 60 prosent av alle heltidsansatte.

Vi har ikke noe godt mål for lønnsforskjellen mellom *alle* kvinner og menn under ett. Levekårsundersøkelsen 1996 viser at gjennomsnittlig timelønn (inklusive overtidsbetaling) for kvinner utgjorde 80,6 prosent av gjennomsnit-

7. Når det gjelder for eksempel ansatte i kommunesektoren var det i 1998 31,5 prosent kvinnelige ledere mens det var hele 91 prosent kvinnelige assistenter. Denne forskjellen i stillingsplassering mellom kvinner og menn er en hovedforklaring til lønnsforskjeller mellom kvinner og menn. (Se KS 99: *Lønnsforhold, arbeidstid og tilsettsendringer*)

tlig timelønn for menn, mens levekårsundersøkelsen 1991 viste en andel på 81,3 prosent.

Forhold som kan forklare forskjellen mellom Levekårsundersøkelsen og resultatet av sammenveilingen av 3.13 og 3.14, er bl. a. at Levekårsundersøkelsen inkluderer overtid, mens det lønnsbegrep vi bruker i denne rapporten som nevnt ikke har med overtid. Videre inkluderer også Levekårsundersøkelsen deltidssysselsatte, som i stor grad er kvinner. Det er dessuten knyttet usikkerhet til disse resultatene fra Levekårsundersøkelsen, fordi den er en utvalgsundersøkelse og basert på opplysninger direkte fra inntektstakerne. Bl.a. i Beregningsutvalgets rapport nr. 1 1998 (NOU 1998:2) er det en nærmere gjennomgang av tallene fra Levekårsundersøkelsen.

Vedleggstabell 9.3 viser utviklingen for arbeidere innen en del bransjer i industrien. Innenfor flere enkeltbransjer var det fortsatt tilnærming mellom kvinners og menns gjennomsnittlige timefortjeneste fra 1997 til 1998. Det var imidlertid tilbakegang eller stagnasjon i andre bransjer. I treindustrien og i elektrokjemisk industri, som er sterkt mannsdominerte bransjer, var gjennomsnittlig timelønn for kvinner høyere enn for menn i 1998. Det foreligger ikke tall for 1999 og 2000.

Tabell 3.14 viser at innenfor landtransport, hvor kvinneandelen er lavest, er forskjellen minst mellom kvinners og menns gjennomsnittlige årslønn (1998-tall). Innenfor området behandling av klienter i kommunesektoren - som har den høyeste kvinneandelen - er imidlertid lønnsforskjellen relativt stor, og den økte fra 1995 til 2000. Hovedforklaringen til denne store forskjellen i gjennomsnittslønn mellom kvinner og menn i klientbehandelnde stillinger i kommunesektoren er at de har ulik utdanning og stillingsplassering. Om lag 30 prosent av legene og 90 prosent av hjelpepleierne er kvinner.

Flere undersøkelser⁸ har vist at det er en sterk tendens til at lønnsnivået er lavest der en finner den største andelen kvinner. Ser vi spesielt på industrien, viser kolonnene 2 og 3 i vedleggstabell 9.3 at det ikke er en slik entydig sammenheng, men sterkt kvinnedominerte bransjer, som f.eks. konfeksjonsfabrikker og vaskerier og renserier, har lavere gjennomsnittlig lønnsnivå enn de øvrige bransjer. Motsatt ser vi en tendens til høyere gjennomsnittlig lønnsnivå i sterkt mannsdominerte bransjer - som elektrokjemisk industri og grafisk industri.

Likelønnsstrekk ved lønnsoppgjør

Følgende trekk ved lønnsoppgjørene er av sentral betydning for hvordan de relative lønnsforskjellene mellom kvinner og menn utvikler seg:

1. Formen på de sentrale tilleggene, dvs. om det gis generelle prosenttillegg og/eller kronetillegg, om det gis spesielle lavlønnstillegg, tillegg til bestemte yrkesgrupper mv. Et likt kronetillegg vil gi en noe sterkere gjennomsnittlig lønnsvekst for kvinner enn for menn, ettersom kvinner i større grad enn menn er representert i lavlønngruppen.
2. Fordelingen av de lokale tilleggene.
3. De relative lønnstilleggene i typiske kvinnesektorer og næringer til for-

8. Bl.a. Marianne Nordli Hansen (ISF): *Hva betyr andelen kvinner i et yrke for lønn*. Søkelys på arbeidsmarkedet nr. 2/94.

skjell fra mannsdominerte sektorer og næringer.

Nedenfor gis hovedtrekk ved lønnsoppgjørene våren 2000 for noen grupper i privat sektor og for offentlig sektor.

Privat sektor

Oppgjøret i *LO/NHO-området* i 2000 ble gjennomført ved sentrale forhandlinger. Fra 9. mai ble det gitt et generelt tillegg på kr. 1,50 per time og et særskilt lavlønns-/likelønnstillegg på kr. 2,00 per time for overenskomster med lønnsnivå lavere enn 87 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. For overenskomster med lønnsnivå mellom 87 og 92 prosent ble det i tillegg til det generelle tillegget gitt et særskilt lavlønns-/likelønnstillegg på kr. 1,50 - per time. Dette ga – som følge av høy kvinneandel i lavere lønte bransjer - oppgjøret en likelønnsprofil.

Avtalen mellom *LO* og *HSH* ga de samme sentrale lønnstilleggene som *LO/NHO*-oppgjøret. Avtalen gjaldt fra 1. april 2000.

Både mellom *LO/NHO* og *LO/ HSH* ble det enighet om et aktivitetsprogram for å fremme likestilling.

I *forretnings- og sparebanker* og *forsikringsvirksomhet* ble partene enige om et generelt tillegg fra 1. mai på 1,3 prosent.

Offentlig sektor

I *staten* ble det gitt et generelt kronetillegg på kr. 5000 fra 1. mai. I tillegg ble det avsatt en pott til sentrale justeringsforhandlinger på 2,2 prosent med virkning fra 15. juli. Partene var bl.a. enige om at kvinner skulle få en større andel av potten enn en proratafordeling tilsa. Ved de sentrale justeringsforhandlingene i staten fikk kvinner 48,6 prosent av midlene, mens en proratafordeling tilsa 46,6 prosent. Med virkning fra 1. september 2000 ble det ført lokale forhandlinger innenfor en ramme på 0,85 prosent. Det ble også bl.a. enighet om at de sentrale parter tilrår at partene lokalt kartlegger eventuelle kjønnsbetingede lønnsforskjeller på alle nivå, og forhandlingene skal bidra til å fjerne disse. Resultatet av disse lokale forhandlingene foreligger foreløpig ikke.

I *kommunene* ble det også gitt et kronetillegg på kr 5000 fra 1. mai. Det ble gjennomført sentrale justeringer per 1. mai på 1,1 prosent. Dessuten ble det avsatt en pott til lokale forhandlinger per 1. august på 1,5 prosent.

Nærmere omtale av lønnsoppgjørene i 2000 er gitt i vedlegg 2.

Tabell 4.13: Gjennomsnittlig årslønn ¹⁾ for kvinner som andel av gjennomsnittlig årslønn for menn i noen store områder. Heltidsansatte.

														Årslønn 2000		
														Menn	Kvinner	Kvinn e- andel 2)
														Kr	Kr	
Industriarbeidere i NHO-bedrifter	1990	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1998	1999	2000					
	89,7	90,3	90,5	90,5	90,4	90,6	90,5	90,9	90,9	-						
Industrifunksjonærer i NHO-bedrifter	74,2	75,0	75,6	75,9	76,3	77,1	77,7	-	-	-						
HSH-bedrifter i varehandelen ⁶⁾	79,4	81,6	82,4	83,4	84,0	84,4	84,5	84,7	80,2 ⁵⁾	79,9 ⁵⁾						
Forretnings- og sparebanker	81,4	83,3	83,7	84,0	83,8	83,5	83,0	82,6	75,6 ⁵⁾	76,7 ⁵⁾	76,7 ⁵⁾		368 900	282 900		47
Statsansatte ³⁾	84,8	87,0	88,0	88,3	88,9	89,7	89,9	89,8	89,0							
Skoleverket	89,6	90,7	91,8	92,5	93,0	94,4 ⁴⁾	94,1	93,7	93,7	93,9						
Ansatte i kommunene	86,6	87,7	87,8	88,4	89,1	89,3	88,2	88,0	88,0	88,0	87,6		283 400	248 300		61

¹⁾ Årslønn eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre tillegg.

²⁾ Basert på tall fra lønnsstatistikken for de enkelte grupper.

³⁾ Særlig etter 1988 er enkelte statsetater omorganisert til stiftelser og aksjeselskap og er tatt ut av statistikkgrunnlaget. Tallene for andre kolonne 1998 samt 1999 er eksklusive BA-selskapene

⁴⁾ Fra og med 1996 ble godtgjørelse for faste overtidstimer tatt ut av beregningsgrunnlaget for gjennomsnittlig månedsførtjeneste. Denne endringen trakk isolert sett opp kvinners relative lønn med ca 1 prosentpoeng fra 1995 til 1996

⁵⁾ Ny tallserie hvor alle lederstillinger er inkludert.

⁶⁾ For årene 1990-1998 er disponenter og direktører ikke inkludert.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Tabell 4.14: Gjennomsnittlig årslønn ¹⁾ for kvinner som andel av gjennomsnittlig årslønn for menn i en del næringer/grupper. Heltidsansatte.

													Årslønn 2000		
													Menn	Kvinner	Kvinner andel (2)
	1990	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1998	1999	2000	Kr	Kr		
Varehandel i alt:	78,9	79,9	80,5	81,4	82,3	82,4	82,8	83,6	80,9 ₅₎	81,4 ₅₎	81,8 ₅₎	298 400	244 100	34	
Kontorfunksjonærer	70,6	71,5	72,0	72,6	72,9	73,1	74,1	75,3							
Butikkfunksjonærer	83,3	85,1	85,5	86,7	87,7	88,6	87,5	87,1							
Lagerfunksjonærer	88,1	89,3	90,0	90,1	90,4	91,0	92,3	91,4							
Landtransport (arbeidere)	93,4	93,8	93,8	94,8	94,9	94,8	94,5	94,8							
Hotell og restaurant	-	89,6	91,8	91,5	92,2	92,0	92,9	93,0							
Forretningsmessig tjenesteyting	71,1	72,2	72,6	73,8	74,9	76,1	75,7	75,7	74,5 ₅₎	76,0 ₅₎	76,5 ₅₎	372 300	284 700	32	
Forsikring	70,7	71,8	71,3	71,8	72,4	74,1	74,4	74,4	73,1 ₅₎	73,5 ₅₎	74,1 ₅₎	391 300	289 800	47	
Kommunene:															
Behandling av klienter ⁴⁾	75,2	76,2	76,7	77,4	78,3	76,9	75,1	75,0	75,0	75,0	73,9			69	
Forretningsdrift	-		86,6	87,3	87,7	88,0	87,9	90,3	90,3	90,5	90,8			14	
Statsansatte ³⁾ :															
Sivile ytre etat	84,3	85,9	86,1	86,1	87,4	86,9	86,8	87,6	87,6	89,2					
Anleggs- og næringsdrift	86,9	88,6	89,8	88,9	90,7	91,6	92,4	93,0	93,0	90,5					

¹⁾ Årslønn eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre tillegg.

²⁾ Basert på tall fra lønnsstatistikken for de enkelte grupper.

³⁾ Særlig etter 1988 er enkelte statsetater omorganisert til stiftelser og aksjeselskap og er tatt ut av statistikkgrunnlaget. Fra 1999 er BA-selskapene ikke inkludert.

⁴⁾ Hovedforklaringen til den store forskjellen i gjennomsnittslønn mellom kvinner og menn i klientbeholdende stillinger i kommunesektoren er de har ulik utdanning og stillingsplassering. Om lag 30 prosent av legene og 90 prosent av hjelpepleierne er kvinner. Legene fikk fra 1996 utvidet tariffestet arbeidstid.

⁵⁾ Ny tallserie hvor alle lederstillinger er inkludert.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Kapittel 5

Prisutvikling og konsumprisindeksen

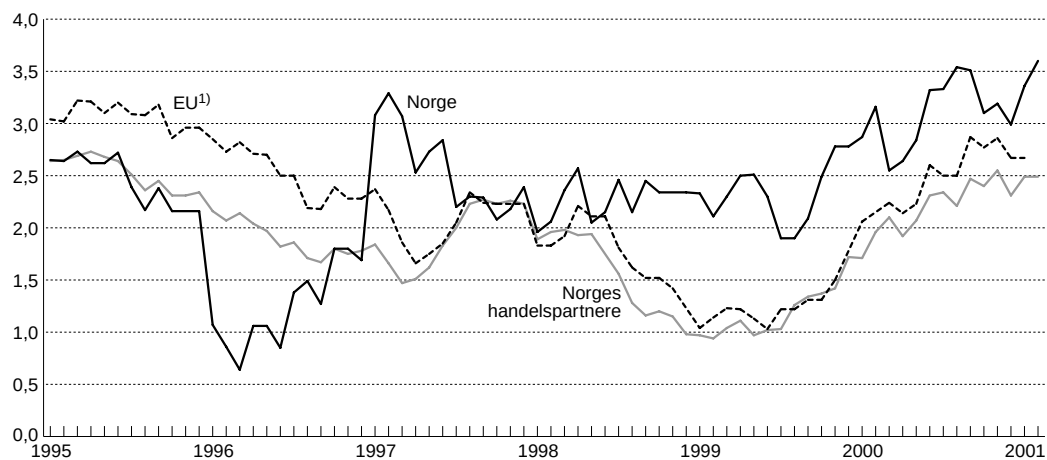
- *Konsumprisindeksen steg i gjennomsnitt 3,1 prosent fra 1999 til 2000 mot 2,3 prosent de to foregående årene. Prisvekst på energiprodukter som bensin, fyringsolje og parafin, grunnet sterk oppgang i råoljeprisen og økte elektrisitetspriser, forklarer mye av at prisstigningen tok seg opp i 2000 sammenliknet med årene før. Innføring av en ny indikator for selveieres bokostnader trakk også opp indeksen noe. Ellers bidro lavere priser på klær og teletjenester til å dempe veksten.*
- *12-månedersveksten i konsumprisindeksen for februar var 3,6 prosent og i gjennomsnitt for de to første månedene ble økningen 3,5 prosent. Noe av prisoppgangen kan nok tilskrives den generelle økningen i momssatsen fra 23 prosent til 24 prosent fra årsskiftet, foruten økningen av forbruksavgiften på elektrisitet.*
- *Som i de senere årene, ble prisveksten fra 1999 til 2000 for Norge høyere enn i EU-landene og blant handelspartnerne ellers. Forskjellen for fjoråret var henholdsvis 0,6 prosentpoeng og 0,9 prosentpoeng. Mot slutten av 2000 ser det ut til at forskjellene minsket noe. I de tre siste månedene av 2000 var prisstigningstakten i Norge på 3,1 prosent, mens veksten i EU-landene var 2,8 prosent⁹ og hos handelspartnerne 2,4 prosent.*

5.1 Konsumprisindeksen

Figur 4.1 gir en oversikt over tolv månedersveksten i konsumprisindeksen¹⁰ i Norge, for gjennomsnittet av våre handelspartnere og i EU-landene i perioden fra 1995 til og med året 2000. I perioden fra 1989 til 1997 lå prisstigningstakten i Norge under eller på linje med stigningstakten hos våre handelspartnere og i EU-landene. Etter den sterke økningen i den norske tolv månedersveksten ved årsskiftet 1996/97, har den norske prisstigningstakten ligget over nivået i EU-landene og gjennomsnittet for våre handelspartnere. I gjennomsnitt var 12-månedersvekstraten i Norge i 2000 på 3,1 prosent. Til sammenlikning var veksten i samme periode i EU-landene og hos handelspartnerne hhv 2,5 prosent og 2,2 prosent. Mot slutten av 1999 og inn i 2000 var det en tendens til økt forskjell i prisstigningstakt mellom Norge, EU-landene og gjennomsnittet av våre handelspartnere. Denne forskjellen avtok noe mot slutten av 2000. For Norge var gjennomsnittlig 12-månedersrate de siste tre månedene i 2000 på 3,1 prosent. Til sammenlikning var veksten i denne perioden i EU-landene på 2,8 prosent og hos handelspartnerne på 2,6 prosent.

9. Etter den harmoniserte konsumprisindeksen var forskjellen mellom Norge og EU-15 på 0,5 prosentenheter. Det vises til eget vedlegg om den harmoniserte konsumprisindeksen.

10. Fra og med august 1999 ble ny konsumklassifisering (COICOP) innført i konsumprisindeksen (KPI). Dette innebar bl.a. at antallet konsumgrupper ble utvidet fra 9 til 12.

Figur 5.1 Konsumprisene i Norge, hos våre handelspartnere ²⁾ og i EU-landene. Prosentvis endring fra samme måned året før.

¹⁾EU-15. ²⁾Med virkning fra 1. februar 2000 har Norges Bank endret konstruksjonen av industriens effektive valutakurs, og samtidig utvidet antallet valutaer i indeksen, jfr. vedlegg 8. Utvidelsen av antall valutaer innebærer at antall land som inngår i aggregatet "Norges handelspartnere" er utvidet fra 18 til 25 land. og tabell 4.1 er basert på tall for 25 land.

Kilde: Kilde: OECD og Statistisk sentralbyrå

Utviklingen i konsumprisindeksen for en del OECD-land fremgår av tabell 4.1.

Tabell 5.1: Konsumprisindeksen i noen OECD-land. Prosentvis endring fra perioden før.

	Gjennomsnitt 1985-95	1996	1997	1998	1999	2000	Jan. 2000- jan. 2001
Norge	4,4	1,3	2,6	2,3	2,3	3,1	3,4
USA	3,5	2,9	2,3	1,6	2,2	3,4	3,5
Japan	1,4	0,1	1,7	0,7	-0,3	-0,7	0,1
Tyskland ¹⁾	2,3	1,5	1,8	1,0	0,6	2,0	2,4
Frankrike	2,9	2,0	1,2	0,8	0,6	1,6	1,2
Storbritannia	4,8	2,4	3,1	3,4	1,6	2,9	2,7
Italia	5,7	3,8	1,8	2,0	1,6	2,6	3,0
Sverige	5,4	0,8	0,9	0,4	0,3	1,0	1,6
Danmark	3,1	2,1	2,2	1,8	2,4	2,9	-
Finland	3,8	0,6	1,2	1,5	1,2	3,3	3,3
OECD-området ²⁾	3,6	3,7	2,7	2,0	1,4	2,5	2,8
EU-15	4,1	2,5	2,1	1,8	1,2	2,5	2,6
Norges handelspartnere ³⁾	3,6	1,9	1,9	1,6	1,2	2,2	2,5

¹⁾ Fra 1993 inkluderer tallene hele Tyskland.

²⁾ Sammenveid med kjøpekraftsparitet-justerte andeler av privat konsum som vektor, eksklusive Tyrkia. For år 2000 også eksl. Hellas, Ungarn, Mexico og Polen.

³⁾ Se fotnote 2, figur 4.1.

Kilde: Kilde: OECD og Statistisk sentralbyrå

Konsumprisindeksen økte gjennomsnittlig med 3,1 prosent fra 1999 til 2000, mot en årsvekst på 2,3 prosent de to foregående årene. Prisstigningstakten varierte fra 2,5 prosent for mars til 3,5 prosent for august og september for så å bli redusert til 3,0 prosent for desember, jfr. tabell 4.2. Økningen i årsveksten i 2000 kan i stor grad knyttes til høy vekst på energiprodukter. Det var sterk prisøkning på elektrisitet og flytende brensel til oppvarming. Videre trakk økte priser på transporttjenester opp prisveksten. Særlig økte bensinprisene sterkt, (14,1 prosent), mye drevet av markert prisstigning på olje. Ellers bidro innføringen av en ny indikator for selveiernes bokostnader i august 1999 til å øke årsveksten for konsumprisindeksen for 2000 med 0,1 prosentpoeng. Lavere priser på klær og teletjenester bidro derimot til å dempe prisveksten i 2000.

Konsumprisindeksen steg med 3,4 prosent fra januar 2000 til januar 2001 og med 3,6 prosent fra februar 2000 til februar 2001. Økningen for disse månedene har bl.a. sammenheng med den generelle økningen i momssatsen fra 23 prosent til 24 prosent fra årsskiftet. Med fullt gjennomslag i prisene bidrar økningen i merverdiavgiften til å trekke opp konsumprisindeksen med i underkant av 0,6 prosent fra desember 2000 til januar 2001. Når en ser på enkeltgrupper, var prisøkningen fra februar 2000 til februar 2001 forholdsvis sterk for gruppen bolig, lys og brensel. Økte bougifter i form av høyere husleier og høyere elektrisitetspriser, særlig som følge av økt forbruksavgift på elektrisitet, var de viktigste forklaringene. Prisene på parafin og fyringsolje økte også sterkt. Økte priser på transporttjenester var en annen viktig bidragsyter til 12- månedersveksten i konsumprisindeksen. Det var særlig fly-, drosje- og busstakstene som viste klar økning. Innenfor matvaregruppen var det særlig prisene på fisk som økte. På en annen side bidro prisreduksjon på teletjenester til å trekke ned veksten i konsumprisindeksen.

Tabell 5.2: Konsumprisindeksen

	Indekstall ¹				Endring i prosent fra året før ²			
	1998	1999	2000	2001	1998	1999	2000	2001
Januar	98,9	101,2	104,1	107,6	2,0	2,3	2,9	3,4
Februar	99,3	101,4	104,6	108,4	2,0	2,2	3,2	3,6
Mars	99,8	102,1	104,7		2,3	2,3	2,5	
April	99,9	102,4	105,1		2,5	2,5	2,6	
Mai	99,7	102,2	105,1		2,1	2,5	2,8	
Juni	100,0	102,3	105,7		2,1	2,4	3,3	
Juli	100,1	102,0	105,4		2,4	2,0	3,3	
August	99,8	101,7	105,3		2,1	1,9	3,5	

Tabell 5.2: Konsumprisindeksen

	Indekstall ¹				Endring i prosent fra året før ²			
	1998	1999	2000	2001	1998	1999	2000	2001
September	100,5	102,6	106,2		2,5	2,1	3,5	
Oktober	100,6	103,1	106,3		2,2	2,5	3,1	
November	100,7	103,5	106,8		2,3	2,8	3,2	
Desember	100,8	103,6	106,7		2,4	2,8	3,0	
Årsgjennomsnitt	100,0	102,3	105,5		2,3	2,3	3,1	

¹⁾ Den offisielle konsumprisindeksen fikk fra og med august 1999 nytt basisår med 1998=100. Indekstallene til og med juli 1999 er i denne oppstillingen kjedet til 1998=100 med en desimal og er derfor ikke identisk med den offisielle indeksen i denne perioden.

²⁾ Vekstratene til og med juli 1999 er basert på de offisielle konsumprisindekstallene for denne perioden med 1979=100 og kan derfor avvike fra veksten mellom indekstallene med 1998 som basisår.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

I tabell 4.3 er konsumprisindeksen inndelt etter *konsumgrupper*. Tabellen gir en oversikt over gjennomsnittlig prisendring fra februar 1999 til februar 2000 og fra februar 2000 til februar 2001, samt bidragene til den samlede prisveksten fra de ulike konsumgruppene. Konsumgruppene "bolig, lys og brensel" og "transport" bidro mest til oppgangen i totalindeksen fra februar 2000 til februar 2001, med henholdsvis 1,44 prosentpoeng og 0,89 prosentpoeng. Innenfor førstnevnte konsumgruppe bidro "beregnet husleie" og "elektrisitet og brensel" med hhv 0,58 og 0,54 prosentpoeng til prisveksten. Innenfor "transport" kom det største vekstbidraget fra "transporttjenester" som ga 0,27 prosentpoeng økning i totalindeksen. Ellers bidro konsumgruppene matvarer og alkoholfrie drikkevarer til oppgang i totalindeksen med 0,23 prosentpoeng. Innenfor "matvarer" var det særlig prisene på fisk som økte. Gruppen "andre varer og tjenester" bidro med 0,33 prosentpoeng av samlet prisvekst fra februar 2000 til februar 2001. Denne prisoppgangen omfattet særlig frisørtjenester og toalettartikler.

På den annen side bidro konsumgruppen "post og teletjenester" til en reduksjon i totalindeksen på 0,08 prosentpoeng.

Tabell 5.3: Konsumprisindeksen - varer og tjenester etter konsumgruppe

	Vekt ¹	Endring i prosent		Bidrag i prosentpoeng	
		2000-2001	feb 99-feb 00	feb 00-feb 01	feb 99-feb 00
Totalt	1000,0	3,2	3,6	3,2	3,6
01 Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	119,1	2,0	1,9	0,24	0,23
02 Alkoholdrikker og tobakk	27,6	6,4	4,2	0,17	0,12
03 Klær og sko	58,0	-3,4	3,4	-0,20	0,20

Tabell 5.3: Konsumprisindeksen - varer og tjenester etter konsumgruppe

	Vekt ¹	Endring i prosent		Bidrag i prosentpoeng	
		2000-2001	feb 99-feb 00	feb 00-feb 01	feb 99-feb 00
Totalt	1000,0	3,2	3,6	3,2	3,6
04 Bolig, lys og brensel	262,0	5,1	5,5	1,35	1,44
Herav: Betalt husleie	40,5	4,8	4,1	0,20	0,17
Beregnet husleie	123,2	5,1	4,7	0,63	0,58
Elektrisitet og brensel	41,9	8,9	13,0	0,40	0,54
05 Møbler og husholdn. art.	63,3	1,3	1,6	0,09	0,10
06 Helsepleie	25,0	3,5	3,5	0,08	0,09
07 Transport	198,5	4,5	4,5	0,87	0,89
Herav: Kjøp av egne transportmidler	106,9	-0,9	3,1	-0,09	0,33
Drift/vedlikehold Transporttjenester	59,6 32,0	10,1 8,4	3,8 8,4	0,63 0,26	0,23 0,27
08 Post og teletjenester	20,2	-8,2	-4,1	-0,15	-0,08
09 Kultur og fritid	116,7	2,0	1,5	0,23	0,18
10 Utdanning	10,1	5,3	4,9	0,07	0,05
11 Hotell- og restauranttjenester	39,9	2,5	3,9	0,10	0,16
12 Andre varer og tjenester	59,6	1,7	5,6	0,10	0,33

¹⁾ Vektene gjelder fra august til juli. Vektene er basert på et glidende gjennomsnitt av de tre siste forbruksundersøkelsene.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

I tabell 4.4 er konsumprisindeksen inndelt etter *leveringssektorer*. Tabellen gir en oversikt over gjennomsnittlig prisendring fra februar 1999 til februar 2000 og fra februar 2000 til februar 2001, samt bidragene til den samlede prisveksten fra de ulike leveringssektorene. "Andre norskproduserte konsumvarer", «Andre tjenester» og «husleie» bidro til prisveksten fra februar 2000 til februar 2001, hhv med 1,17, 1,05 og 0,81 prosentpoeng. Innenfor "andre tjenester" bidro komponenten «andre viktige priskomponenter» til prisveksten med ca 0,66 prosentpoeng og innenfor «andre norskproduserte konsumvarer» bidro komponenten "lite påvirket av verdensmarkedets priser" med 0,65 prosentpoeng til veksten i totalindeksen. «Importerte konsumvarer» bidro med 0,48 prosentpoeng. I denne gruppen var det samme prosentvise prisstigning på konsumvarer både med og uten norsk konkurranse.

Tabell 5.4: Konsumprisindeksen - varer og tjenester etter leveringssektor

	Vekt 2000-2001 ²	Endring i prosent		Bidrag i prosentpoeng	
		feb 99-feb 00	feb 00-feb 01	feb 99-feb 00	feb 00-feb 01
Totalt	1000,0	3,2	3,6	3,2	3,6
Jordbruksvarer ¹⁾	62,8	2,6	0,8	0,17	0,05
Fiskevarer	7,4	5,1	5,9	0,04	0,04
Andre norskprod. konsumvarer	248,9	5,9	4,7	1,51	1,17
Importerte konsumvarer	268,3	-1,2	1,8	-0,31	0,48
Husleie	183,4	5,0	4,4	0,91	0,81
Andre tjenester	229,2	4,0	4,6	0,92	1,05
Herav: - med arbeidslønn som dominerende priskomponenter	64,2	5,7	6,3	0,38	0,40
- også med andre viktige priskomponenter	165,0	3,3	4,0	0,54	0,66

¹⁾ I hovedsak norskproduserte jordbruksvarer

²⁾ Vektene gjelder fra august til juli. Vektene er basert på et glidende gjennomsnitt av de tre siste forbruksundersøkelsene.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

5.2 Offentlige tjenester

Det offentlige tjenestetilbudet blir finansiert på ulike måter, bl.a. gjennom direkte skatter, avgifter og brukerbetaling. Noen offentlige tjenester tilbys gratis, andre tilbys med en viss egenandel eller til selvkost. I konsumprisindeksen inngår offentlige tjenester bare i den grad det er satt en pris på tjenestene. Noen tjenester leveres eksklusivt av det offentlige til vedtatte priser, mens andre tjenester leveres enten i samarbeid eller i konkurranse med private aktører. Det kan således være problematisk å skille ut og kategorisere tjenester som fullt ut offentlige, og av samme grunn kan det være vanskelig å få en samlet oversikt over prisutviklingen på offentlige tjenester.

Kommunale tjenester utgjør en viktig del av det offentlige tjenestetilbudet. Prisene på kommunale tjenester har økt betydelig i de siste årene. Dette har bl.a. sammenheng med at kommunale tjenester i større grad har blitt brukerfinansiert, og for kommunale tjenester som vann, avløp, renovasjon, feiing, barnehagetjenester og hjemmehjelp, er brukerbetaling vanlig. I den kommunale helse- og tannhelsepleien er det i mindre grad egenbetaling. For kommunale tjenester skal ikke kommunene beregne seg høyere priser enn det som reflekterer kostnadene ved å levere tjenestene (inkludert kostnader som følger av ulike offentlige krav og reguleringer).

5.2.1 Kommunale avgifter/gebyrer

Fra og med august 1999 ble ny konsumklassifisering innført i konsumprisindeksen. Den nye klassifiseringen innebærer at husleiekomponenten splittes i betalt og beregnet husleie. *Betalt husleie* bygger på husleier for ulike typer eierformer hvor andelsboliger og rene leieboliger har størst andel. *Beregnet husleie* måler selveiernes bokostnader og baseres på observerte husleier for tilsvarende boliger i leiemarkedet.^{11 12}

Det vil være en viss usikkerhet i hvilken grad endringer i prisene på de kommunale tjenestene fanges opp av konsumprisindeksen. Frem til august 1999 var ikke kommunale gebyr knyttet til bolig representert med egne representantvarer i konsumprisindeksen. Endring i gebyrene var derfor representert ved endring i betalt husleie, inkludert fritidsbolig. Fra august 1999 er kommunale gebyr skilt ut med egne representantvarer i konsumgruppe 044 "Andre tjenester knyttet til bolig".¹³ Denne gruppen har en vektandel i konsumprisindeksen på om lag 1,29 prosent. For andelshavere i borettslag betales kommunale gebyrer gjennom husleien. Kommunale gebyrer påvirker dermed konsumprisindeksen på to måter. For det første gjennom den innvirkning som de har på husleiene i borettslag mv. og gjennom bokostnadene for selveiere, og for det andre gjennom endringer i budsjett-/vektandelen. Utviklingen i kommunale gebyrer for vann, renovasjon, avløp og feiing, dekkes av en årlig undersøkelse, se tabell 4.5.

Tabell 5.5: Kommunale gebyrer knyttet til egen bolig. Endring i prosent. Gjelder hele landet

	jan. 97- jan. 98	jan. 98- jan. 99	jan. 99- jan.00	jan.00- jan.01
Renovasjon	8,9	16,7	6,9	7,1
Feiing	4,1	8,3	5,8	7,8
Vann	3,1	5,6	5,2	8,6
Avløp/kloakk	4,2	7,6	6,3	7,5
KPI	2,0	2,3	2,9	3,4
Betalt husleie ¹	3,0	1,7	3,3	4,2
Beregnet husleie	3,0	1,7	3,6	4,7

11. Utviklingen i husleier for gruppen betalt og beregnet husleie har til nå blitt målt gjennom en kvartalsvis husleieundersøkelse og endringer i husleiene har blitt tatt inn i KPI i mars, juni, september og desember. Fra januar 2000 er denne husleieundersøkelsen innarbeides månedlig i KPI.

12. Fram til august 1999 utgjorde renta til boligformål vektgrunnlaget. Med COICOP benyttes leieekvivalensprinsippet som vektgrunnlag.

13. Virkningen av økningen i gebyrene kan illustreres ved et regneeksempel. Betalt og beregnet husleie inngår i KPI med en samlet vekt på ca 16 prosent i 2000. Setter vi vekta for de kommunale gebyrer til 2 prosent, vil en økning i gebyrene på 10 pst gi en økning i totalindeksen på 0,2 prosentpoeng. Dette tilsvarer en husleieøkning på ca 1,2 prosent.

¹⁾ Husleie består i hht til den nye konsumvaregrupperingen av "Betalt husleie" og "Beregnet husleie". Disse er for årene forut for omleggingen beregnet til samme prosentsats.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

De kommunale gebyrene for renovasjon, feiing, vann og avløp har siden 1995 steget sterkere enn konsumprisindeksen. Årsakene til denne utviklingen er flere, bl.a. er det grunn til å tro at selvfinansierungsgraden har økt og at subsidene har blitt tilsvarende redusert. Høyere gebyrer for kommunale tjenester knyttet til egen bolig følger også som et resultat av økte kostnader i tilknytning til nye statlige krav og reguleringer. Fra januar 2000 til januar 2001 har samtlige gebyrer for ovennevnte tjenester økt sterkere enn konsumprisindeksen, fra 7,1 prosent økning for renovasjon til 8,6 prosent for vannavgiften. Dette er noe mer enn for tilsvarende periode ett år før. Når det gjelder utviklingen i kommunale gebyrer er det også betydelige geografiske forskjeller, jfr. tabell 4.6.

Generelt kan man si at bakgrunnen for de geografiske forskjellene i veksten i kommunale gebyrer både er å finne i ulike kostnadsforhold, men også i ulike strategier for prissetting av slike tjenester. Prisforskjeller kan også forklares i kvalitetsforskjeller på tjenestene. Gebyrene har hatt en klart sterkere stigning enn KPI i 2000. Som nevnt inngår kommunale gebyrer fra 2000 i KPI med egne representantvarer.

Tabell 5.6: Kommunale gebyrer knyttet til egen bolig. Endring i prosent fra januar til januar

	Renovasjon		Feiing		Vann		Avløp	
	99-00	00-01	99-00	00-01	99-00	00-01	99-00	00-01
Hele landet	6,9	7,1	5,8	7,8	5,2	8,6	6,3	7,5
Østlandet	6,7	6,9	6,9	8,3	4,1	5,8	5,6	5,9
Agder/Rogaland	14,4	11,9	-1	11,3	6	20,0	6,1	12,8
Vestlandet	3,6	5,9	6,3	6,5	6,9	15,4	7,6	10,1
Trøndelag	6,8	3,8	10,2	4,8	3,4	4,1	7,7	7,8
Nord-Norge	5,4	7,0	3,9	6,3	8,2	6,7	8,2	8,8

5.2.2 Andre kommunale og offentlige tjenester

Konsumgruppen "Sosiale omsorgstjenester" omfatter representantvarene "skolefritidsordningen", "barnehagetakster", "lønn til husmorvikar" og "lønn til hjemmehjelp". Samlet hadde "Sosiale omsorgstjenester" i 2000 en vekt på omlag 1,3 prosent i konsumprisindeksen.

I representantvaren «barnehagesatser» inngår både kommunale og private barnehager. Tabell 4.7 viser utviklingen i barnehagesatser i perioden 1995 til 2000.

Tabell 5.7: Barnehagesatser sammenliknet med konsumprisindeksen. Prosentvis endring over 12 mnd. Gjelder hele landet.

	aug. 95- aug. 96	aug. 96- aug. 97	aug. 97- aug. 98	aug. 98- aug. 99	aug. 99- aug. 00
KPI aug - aug	1,5	2,3	2,1	1,9	3,5
Kommunale barnehager	3,1	5,3	3,2	6,1	4,5
Private barnehager	3,3	3,6	5,0	7,3	4,5

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 4.7 viser at barnehagesatsene i de fem siste årene har økt prosentvis mer enn konsumprisindeksen. Sett under ett har satsøkningen i perioden vært sterkest i de private barnehagene. Fra 1999 til 2000 var imidlertid satsøkningen for kommunale barnehager og private barnehager den samme.

Under konsumgruppen «helsepleie» finner vi bl.a. tannlegehjelp og legehjelp utenom institusjon. Dette er i hovedsak private tjenester, men har i større eller mindre grad tilskudd fra det offentlige. Dessuten drives det i noen grad lege- og tannlegetjeneste på kommunal basis. Når det gjelder den kommunale tannhelsetjenesten er denne i stor grad rettet mot spesielle grupper (bl.a. skolebarn) og egenandeler er lite utbredt. I den grad kommunale innsparinger skjer gjennom reduksjon av tilbudet, påvirkes ikke prisnivået. For legetjenester, ved f. eks. kommunale legesentre eller poliklinikker på sykehus, følges avtalte satser. Kommunene yter ellers driftstilskudd til private leger etter bestemte regler og etter avtale med den enkelte lege. I konsumprisindeksen registreres bare de fastsatte egenandelssatsene. Betaling for opphold på kommunale sykehjem mv. kommer ikke med i konsumprisindeksen.

Kinodrift inngår også i det kommunale tjenestetilbudet. I tillegg til de kommunale tjenestene inngår noen tjenester i konsumprisindeksen som blir levert av offentlig eide selskaper. Dette gjelder blant annet portotakstene, TV-lisensen og NSBs takster. Tabell 4.8 viser prisutviklingen for utvalgte konsumgrupper og representantvarer som inngår i konsumprisindeksen.

Tabell 5.8: Diverse offentlige tjenester. Endring i prosent fra året før.

	Vekt 2000	1999	2000
Konsumprisindeksen	1000	2,3	3,1
Sosiale omsorgstjenester	13,3	3,5	4,6
Helsepleie	25,0	7,6	3,4
Kinobesøk	1,6	10,5	4,0
Tv-lisenser	7,0	3,0	3,3
Passasjertransport jernbane	4,8	2,4	3,1
Passasjertransport t-bane og trikk	1,9	3,6	3,0
Passasjertransport buss	7,9	1,8	4,8
Posttjenester	0,9	1,9	2,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Prisene på de fleste utvalgte offentlige tjenestene i tabell 4.8, med unntak av "passasjertransport T-bane og trikk" og "posttjenester", steg i perioden 1999 til 2000 prosentvis mer enn konsumprisindeksen. Prisene på "sosiale omsorgstjenester" steg sterkest. Sammenholdt med prisutviklingen på kommunale tjenester i tilknytning til egen bolig og utviklingen i de kommunale barnehagesatsene, er det grunnlag for å si at prisene på offentlige tjenester som direkte og indirekte inngår i konsumprisindeksen, i de senere årene har steget relativt mer enn konsumprisindeksen.

Kapittel 6

Utviklingen i norsk industris konkurranseevne

- *Etter en periode med forbedring av konkurranseevnen fram til 1996-97, har pris- og kostnadsutviklingen i Norge vært sterkere enn hos handelspartnerne. Tallene viser at både lønninger og priser har steget mer enn i omverdenen. Utslaget har vært større for lønnskostnadene enn for den alminnelige prisutvikling. Den relative økningen de tre siste årene i det norske nivået for lønnskostnadene er på linje med den nedgangen som fant sted i første del av 1990-tallet. Svekkelsen av den norske kronekursen i samme periode, som må antas forbigående, har foreløpig hindret store utslag av dette regnet i felles valuta.*
- *I 2000 ble lønnsveksten i norsk industri klart høyere enn hos våre handelspartnere, men dette ble mer enn motvirket av en svekkelse av kronekursen. Beregningsutvalget anslår at lønnsveksten i Norge, inklusive avsetningen til to nye feriedager, var 5¹/₄ prosent fra 1999 til 2000. OECD utarbeider anslag for lønnsveksten i industrien for våre viktigste handelspartnere. Når disse tallene veies sammen, anslås lønnsveksten hos handelspartnerne samlet til i underkant av 4 prosent fra 1999 til 2000.*
- *Sammenliknbare tall for arbeidere i industrien, indikerer at lønnskostnadsnivået i 2000 lå 18 prosent over gjennomsnittsnivået for våre viktigste handelspartnerne målt i felles valuta. Dette er marginalt høyere enn i 1999. Lønnskostnadsnivået i Norge ligger langt nærmere våre handelspartnere når funksjonærene inkluderes i sammenlikningene for industrien.*
- *I ettertid kan industriens totale konkurranseevne et stykke på vei avleses gjennom utviklingen i markedsandelene for industriprodukter på hjemmemarkedene og eksportmarkedene. I perioden 1988-97 økte den tradisjonelle industriens markedsandeler på eksportmarkedene med om lag 10 prosent. Foreløpige tall indikerer at eksportmarkedsandelene for tradisjonelle industrivarer gikk betydelig ned fra 1997 til 2000. Hjemmemarkedsandelene for tradisjonelle industrivarer har fortsatt å falle, også som følge av økt internasjonal arbeidsdeling.*

I dette kapitlet ser vi på noen utvalgte indikatorer som kan belyse utviklingen i industriens konkurranseevne. I avsnitt 5.1 kommenteres utviklingen i hhv. lønnskostnader, kapitalkostnader og andre kostnader. I avsnitt 5.2 går vi nærmere inn på tall for produktivitetsutviklingen. I avsnitt 5.3 kommenteres utviklingen i lønnsomheten. For å antyde noe om mulige nivåforskjeller i industriens kostnadsmessige konkurranseevne mellom land, omtales de totale lønnskostnadsnivåene for arbeidere i industrien i Norge og i andre land i avsnitt 5.4. For andre kostnadskomponenter er det svært vanskelig å finne brukbare tall for nivåsammenlikninger. I ettertid kan en et stykke på vei avlese industriens totale konkurranseevne ¹⁴ ved bl.a. å se på utviklingen i markedsandeler for industriprodukter hjemme og ute, jfr. omtale i avsnitt 5.5.

Boks 6.1 Om konkurranseevnebegrepet*Landets konkurranseevne*

Den omfattende deltakelsen i det internasjonale varebyttet har gjort det mulig for Norge å opprettholde en langt høyere materiell levestandard enn hva som ville vært mulig i en økonomi som var vesentlig mer skjermet overfor utenlandsk konkurranse.

Land som deltar i det internasjonale vare- og tjenestebyttet må over en viss tid ha en rimelig balanse i utenriksøkonomien. Fordelene ved det internasjonale varebyttet vil bli vesentlig redusert hvis vi ikke samtidig kan sørge for en full og effektiv utnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling. *Et lands konkurranseevne uttrykker derfor evnen til å opprettholde en rimelig balanse i utenriksøkonomien samtidig som en har full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling.*

I omtalen nedenfor vil Beregningsutvalget i hovedsak se på utviklingen i industriens konkurranseevne. Konkurranseevnen for en næring karakteriserer evnen til å hevde seg i konkurranse med utenlandske bedrifter. Dette gjelder for det første på produktmarkedet og for det andre på viktige markeder som for kapital og for mange råvarer. For arbeidskraft konkurrerer næringen i første rekke med andre norske bedrifter. En kan ikke uten videre trekke slutninger fra utviklingen i konkurranseevnen for en enkelt bedrift eller næring til utviklingen i konkurranseevnen for et helt land. En økonomi med vekst og omstilling vil normalt være preget av ulik utvikling i konkurranseevnen for de enkelte næringer. Videre kan en bedring i konkurranseevnen for en næring f.eks. gjennom subsidiering av innsatsfaktorene gi en dårligere utnyttelse av ressursene samlet sett, og dermed ikke bedre konkurranseevnen i samfunnsøkonomisk forstand. Det er derfor viktig å skille mellom konkurranseevnen for en enkelt næring og for Norge som helhet.

For Norge vil utviklingen i oljesektoren ha særlig stor betydning for utenriksøkonomien og dermed for landets samlede konkurranseevne. I 2000 viste driftsregnskapet overfor utlandet et overskudd på vel 195 mrd. kroner, etter et overskudd på om lag 47 mrd. kroner året før.

14. Begrepet konkurranseevne kan defineres på flere ulike måter. Hvilken definisjon som vil være mest hensiktsmessig vil bl.a. være avhengig av tidsperspektivet. En definisjon av et lands langsiktige konkurranseevne er gitt i rapporten NOU 1996:17 I Norge for tiden? der en ekspertgruppe har analysert konsekvenser av økt internasjonalisering for en liten åpen økonomi: *"Landets evne til å sikre høyest mulig avlønning av innsatsfaktorene i samfunnet gitt at man samtidig skal ha full sysselsetting og langsiktig balanse i utenriksøkonomien."* Sett på bakgrunn av at denne definisjonen er gjort innenfor et langsiktig tidsperspektiv, er det lagt til grunn at prisene på innsatsfaktorene er fleksible og at de i stor grad avspeiler verdiskapingen. "Lang sikt" er imidlertid et rent teoretisk begrep. I praksis behøver det ikke være noe godt samsvar mellom faktorpriser og verdiskaping.

Konkurransetsatte og skjermede næringer

Skillet mellom konkurransetsatte og skjermede næringer er viktig fordi økte lønnskostnader har ulik effekt på lokaliseringen av produksjonen, på prisene og på sysselsettingen i de to typene næringer.

Tradisjonelt har konkurransetsatte næringer blitt assosiert med industrien, mens skjermede næringer har blitt assosiert med innenlandske (som regel) tjenesteproduserende næringer (varehandel, transport-tjenester, finansiell tjenesteyting, annen privat tjenesteyting etc.). Økt globalisering, sterkere internasjonal konkurranse og lavere transportkostnader har imidlertid bidratt til at stadig større deler av norsk næringsliv utsettes for konkurranse fra utlandet.

Et forsøk på å avklare innholdet i begrepene konkurransetsatte og skjermede næringer er gitt i Holden-utvalgets rapport NOU 2000:21, vedlegg 8 (av professor Asbjørn Rødseth). I teorien blir skjermede næringer definert ved at de produserer varer eller tjenester som verken kan eksporteres eller importeres, mens konkurransetsatte næringer produserer varer eller tjenester som kan eksporteres eller importeres. For de konkurransetsatte næringene vil produsentprisene i stor grad blir bestemt på verdensmarkedet, mens produsentprisene i de skjermede næringene i større grad vil reflektere forholdet mellom tilbud og etterspørsel innenlands. I praksis er det imidlertid vanskelig å avgrense hvilke næringer som er konkurransetsatte og hvilke som er skjermede fordi mange næringer er i en mellomstilling.

Rene konkurransetsatte næringer kjennetegnes av bedrifter som produserer for et internasjonalt marked ved hjelp av arbeidskraft som eneste lokale produksjonsfaktor. (Bedriftene bruker også kapital, men de er ikke bundet til å investere i denne i Norge). Rene konkurransetsatte næringer har stor betydning i forhold til lønnsoppgjøret fordi utviklingen i lønnsnivået over tid bestemmer om næringen blir værende i Norge eller ikke. Blir lønnsnivået for høyt sammenliknet med produktiviteten, reduseres lønnsomheten, noe som kan føre til at det ikke blir investert i nye arbeidsplasser. Lønnsnivået i de rene konkurransetsatte næringene binder samtidig opp lønnsnivået i resten av økonomien dersom en skal ha samme lønn for samme arbeid uavhengig av næring.

Det største innslaget av rene konkurransetsatte næringer finner man innenfor industrien, men i prinsippet kan slike næringer også være innen tjenesteyting.

</boks5-1a>Industriens konkurranseevne

Økt produksjon i eksportkonkurrerende næringer og økte markedsandeler for importkonkurrerende næringer vil sikre at utenriksøkonomien blir mer robust overfor svingninger i oljeprisen. Blant de eksport- og importkonkurrerende næringene er industrien den viktigste enkelt-næringen. En rimelig god evne for industrien til å konkurrere både ute og hjemme er dermed viktig for å realisere en balansert økonomisk utvikling. Dette behøver imidlertid ikke innebære at industriens konkurranseevne hele tiden må være like god. Da oljeinntektene kom inn i

norsk økonomi, kunne driftsbalansen ovenfor utlandet sikres med en mindre industrisektor. Men oljeinntektene innebærer ikke at norsk industri på varig basis kan ha svakere konkurranseevne enn industrien hos handelspartnerne. I en moderne økonomi er det hele tiden betydelige omstillinger, og et visst antall bedrifter og arbeidsplasser blir hele tiden lagt ned. Dersom Norge skal opprettholde den nødvendige størrelsen på industrien, og konkurranseutsatt sektor generelt, må de bedrifter og arbeidsplasser som blir lagt ned erstattes med nye bedrifter og arbeidsplasser. For at dette skal kunne skje, må bedriftene og arbeidsplassene som etableres ha minst like god konkurranseevne som industrien hos våre handelspartnere. Spesielt må investeringer i norsk industri gi avkastning på linje med investeringer i andre land. Hvis avkastningen på investeringer i Norge blir lavere enn avkastningen i andre land, vil det ikke være mulig å opprettholde en tilstrekkelig stor industri i Norge.

Industriens konkurranseevne avhenger av flere faktorer. Enkelte av faktorene er først og fremst knyttet til forhold i den enkelte bedrift, og vil i mindre grad påvirkes av endringer i de økonomiske rammevilkårene for bedriften. Dette gjelder i stor grad for produktivitet i vid forstand, dvs. bedriftens evne til å utnytte arbeidskraft, kapital og energi på en effektiv måte i produksjonsvirksomheten og til å ta i bruk ny teknologi. Et annet eksempel er markedsføring.

Lønnskostnadene er den enkeltfaktoren som betyr mest for kostnadene ved norsk industriproduksjon. Foruten lønnskostnadene vil andre kostnadskomponenter som energikostnader, kapitalkostnader og kostnader til innenlandsk produsert vareinnsats ha betydning for norske bedrifters muligheter til å kunne hevde seg i den internasjonale konkurransen. Det samme vil være tilfellet for offentlige avgifter og subsidier.

For viktige deler av norsk industri er *energikostnadene*, særlig knyttet til elektrisk kraft, av stor betydning for konkurranseevnen. Også endringer i prisforholdet mellom ulike energibærere kan få betydning for konkurransesituasjonen for norsk industri. Slike endringer kan finne sted i løpet av forholdsvis kort tid. Bruken av olje som energikilde er relativt mindre i enkelte næringer i Norge enn i andre land. Derfor vil lave oljepriser på kort sikt bidra til å svekke den relative konkurransesituasjonen for enkelte norske bedrifter.

Bedriftenes *transport- og logistikkostnader* er også av betydning for konkurranseevnen. Undersøkelser indikerer at transportkostnadene i industrien utgjør om lag 8 prosent av omsetningen (per 1997).

Også *kapitalkostnadene* har betydning for konkurranseevnen. I teorien er det den såkalte brukerprisen på kapital som gjenspeiler kapitalkostnadene. Brukerprisen tar hensyn til markedsprisen på kapitalutstyret, kostnadene ved å binde kapital i bedriften (renten), kapitalslitet og reglene for drifts- og kapitalbeskatning. Brukerprisen på kapital er vanskelig å måle i praksis, men en har data for enkelte viktige komponenter i brukerprisen som f.eks. renter og pris på nytt kapitalutstyr. Det er i prinsippet også mulig å beregne virkninger av skattereglene på brukerprisen.

I lys av den tettere integrasjonen i de internasjonale kapitalmarkedene og at reguleringene av kapitalbevegelser over landegrensene i all hovedsak er tatt bort, er det mindre grunn til å vente at kostnadene for bedriftene ved å ta opp lån skal være vesentlig annerledes i Norge enn i andre land. Likevel er det en klar tendens til at mange bedrifter låner mest i nasjonal valuta. Dette gjelder særlig små og mellomstore bedrifter som produserer for hjemmemarkedene, hvor tilbud av kreditt forutsetter god lokal kunnskap om marked og aktører. Det kan også være rasjonelt å ha gjeld i nasjonal valuta siden andre kostnader og inntekter er i nasjonal valuta. Også slike bedrifter vil imidlertid møte internasjonal konkurranse. Det kan derfor være relevant å sammenlikne lånekostnadene i norske kroner med lånekostnadene for gjennomsnittet av våre handelspartnere. I så fall må en også korrigere for endringer i verdien på den norske kronen i forhold til valutaene til våre handelspartnere.

Avgifter og subsidier som knyttes direkte til bruk av arbeidskraft, f.eks. arbeidsgiveravgift, fanges opp i lønnskostnadene, slik de måles i dette kapitlet. Andre avgifter og subsidier fanges imidlertid ikke opp, f.eks. CO₂-avgifter. Slike avgifter og subsidier vil også påvirke konkurranseevnen, men det er vanskelig å framskaffe sammenlignbare tall mellom land.

Utviklingen i industriens internasjonale konkurranseevne avhenger også av produktivitets- og kostnadsutviklingen i øvrige deler av norsk næringsliv, særlig i de *skjermede næringene*. Disse næringene leverer vareinnsats, energi og kapitalvarer til industrien. Jo billigere disse leveransene kan skje, desto bedre blir industriens internasjonale konkurranseevne. Videre konkurrerer industrien med øvrige næringer om enkelte innsatsfaktorer, særlig arbeidskraft. Lavere lønninger og svekket lønnsomhet i andre næringer kan føre til at industriens konkurranseevne bedres ved at det blir lettere og billigere for industrien å skaffe arbeidskraft og kapitalvarer. Kostnadsutviklingen i industrien kan derfor ikke ses uavhengig av kostnadsutviklingen i norsk økonomi for øvrig.

6.1 Indikatorer for industriens kostnadsutvikling

Tabell 5.1 gir en oversikt over enkelte indikatorer for kostnadsutviklingen i norsk industri i forhold til handelspartnerne. Det understrekes at de angitte tallseriene ikke er ment å gi noe fullstendig og presist bilde av utviklingen i den kostnadsmessige konkurranseevnen, men er ment å antyde noe om tendenser. En nærmere omtale av de enkelte kostnadskomponentene og utviklingen i disse er gitt nedenfor.

Tabell 6.1: Enkelte indikatorer for industriens kostnadsutvikling i Norge i forhold til handelspartnerne ¹⁾²⁾. Prosentvis endring fra året før

	Gj.snitt 1981- 89	Gj.snitt 1991- 99	199 0	199 1	1992	199 3	199 4	199 5	199 6	199 7	199 8	199 9	200 0
Relative timelønnskostnader ³⁾ i felles valuta	-0,4	-0,7	-0,9	-3,8	-1,5	-4,1	-2,2	3,1	-0,3	1,8	-0,5	1 ¹ -4	-3 ⁴ -4
Relative investeringspriser for industrien i felles valuta ⁴⁾	-0,5	..	-4,6	-2,8	-0,2	-2,7	-1,8	4,4	-1,2	1,5	..	..	..
Rentedifferanse ⁵⁾ for nominelle renter korrr. for valutakursendringer	2,0	-0,2	0,3	-1,1	2,9	-2,3	-1,5	1,4	-0,2	0,1	-2,6	1,9	-0,2
Relative konsumpriser i felles valuta	1,1	-1,0	-1,9	-3,3	-0,1	-3,1	-2,5	2,4	-0,9	1,6	-3,0	0,2	-1,1
Memo: Valutakurs ⁶⁾	1,6	0,6	0,3	1,7	-1,1	2,3	1,4	-2,4	0,1	-1,0	3,7	0,9	2,1

¹⁾ For de relative tallene inngår tall for Norge i telleren og handelspartnerne i nevneren. Ved omregning til felles valuta har en benyttet industriens effektive valutakurs. En sterkere kronkurs (dvs. et negativt endringstall for valutakursen) bidrar til å øke verdien på de ulike konkurranseevneindikatorer når disse er regnet i felles valuta. Motsatt vil en svakere kronkurs bidra til å redusere verdien på de ulike konkurranseevneindikatorer når disse er regnet i felles valuta.

²⁾ Det er et brudd i tidsserien for konkurranseevnevektene fra 1992 til 1993 som følge av at OECD har revidert tallene for perioden 1993-1999, men ikke for perioden 1970-1992.

³⁾ Det er usikkerhet knyttet til i hvilken grad det er tatt hensyn til endringene i alle enkeltkomponentene i timelønnskostnadene i tallene for handelspartnerne for 1999 og 2000.

⁴⁾ Tall for relative investeringspriser i industrien er i mangel av tall for 7 nye handelspartnere beregnet som et (vektet geometrisk) gjennomsnitt for 18 (de gamle handelspartnere) av totalt 25 handelspartnere. Disse 18 landene utgjør 95,1 prosent (1999) av de 25 handelspartnerne.

⁵⁾ Rentenivået i Norge fratrasket rentenivået for gjennomsnittet av handelspartnerne.

Kilde: OECD, IMF, Statistisk sentralbyrå, Finansdepartementet og enkelte nasjonale kilder.

6.1.1 Lønnskostnader

Lønnskostnadene er den enkeltfaktoren som betyr mest for kostnadene i norsk industriproduksjon. Målt som andel av verdiskapingen (bruttoproduktet) i industrien utgjorde lønnskostnader mellom 70 og 80 prosent i perioden 1995-2000.

Tabell 6.2: Timelønnskostnader i industrien. Prosentvis endring fra året før ¹⁾

	Gj.snitt 1981- 89	Gj.snitt 1991- 99	199 0	199 1	199 2	199 3	199 4	199 5	199 6	199 7	199 8	199 9	Anslå g 2000
Lønnskostnader pr. time													
Norsk industri ²⁾	9,4	4,1	5,9	5,6	2,6	1,5	2,9	4,6	4,1	4,4	6,3	5 ¹ -2	5 ¹ -4 5) ⁶⁾

Tabell 6.2: Timelønnskostnader i industrien. Prosentvis endring fra året før¹⁾

	Gj.snitt 1981- 89	Gj.snitt 1991- 99	199 0	199 1	199 2	199 3	199 4	199 5	199 6	199 7	199 8	199 9	Anslag 2000
Handelspartnerne	8,1	4,3	6,6	7,8	5,3	3,5	3,8	4,0	4,3	3,6	3,0	3,2	3 ³ ₄ 3)
Relative timelønnskostnader i nasjonal valuta	1,1	-0,1	-0,6	-2,1	-2,6	-1,9	-0,8	0,6	-0,2	0,8	3,2	2 ¹ ₄	1 ¹ ₂
Relative timelønnskostnader i felles valuta	-0,4	-0,7	-0,9	-3,8	-1,5	-4,1	-2,2	3,1	-0,3	1,8	-0,5	1 ¹ ₄	-3 ₄
<i>Memo:</i>													
Valutakurs ⁴⁾	1,6	0,6	0,3	1,7	-1,1	2,3	1,4	-2,4	0,1	-1,0	3,7	0,9	2,1

¹⁾ Tall for handelspartnerne er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, der vektene er de samme som ligger til grunn for beregning av industriens effektive valutakurs. Nasjonalregnskapets lønnsbegrep brukes i sammenlikninger av konkurranseevnen mellom land, og det inkluderer både funksjonærer og arbeidere i industrien. Dessuten inngår skifttillegg og overtidbetaling i industriarbeiderlønningene, jfr. avsnitt 3.1.

²⁾ For 1999 og 2000 er tallene for lønnskostnader per time i Norge ikke korrigert for endringer i antall virkedager fra året før idet OECD ikke innarbeider slike korreksjoner i anslagene for handelspartnerne. En økning på 1 virkedag fra et år til et annet vil anslagsvis redusere veksten i timelønnskostnadene i norsk industri med 1₄ prosentpoeng. I 1999 var det en ekstra virkedag, mens det i 2000 var 2 færre virkedager.

³⁾ Anslaget for handelspartnerne er basert på OECDs anslag til Economic Outlook 68. For 3 av de 7 nye handelspartnerne har en lagt til grunn en beregnet vekst i timelønnskostnadene basert på IMF-statistikk.

⁴⁾ Industriens effektive valutakurs, jfr. tabell 5.1.

⁵⁾ Ifølge SSBs foreløpige nasjonalregnskapstall for 2000, er veksten i lønnskostnader per utførte timeverk i industrien fra 1999 til 2000 beregnet til 5,4 pst. Som en del av lønnsoppgjøret i 2000 bestemte partene at for privat sektor og offentlig sektor skal den resterende del av den femte ferieuken tas ut med 2 feriedager i 2001, og de 2 øvrige i 2002. Opptjeningen av 2 ekstra feriedager både i 2000 og 2001, vil ikke føre til økt årslønn, etter den beregningsmetoden utvalget benytter. I privat sektor vil imidlertid opptjeningen isolert sett øke veksten i de påløpte kostnadene per arbeidet time med om lag 0,8 prosentpoeng i hvert av årene. Som følge av at man i nasjonalregnskapet legger til grunn et prinsipp om utbetalt lønn, blir disse 0,8 prosentpoengene ikke regnet med i tallet på 5,4 pst. Beregningsutvalgets anslag for veksten i timelønnskostnadene i 2000 på 5¹₄ pst. fremkommer dermed som 5,4 pst. pluss 0,8 prosentpoeng (som er bidraget til veksten i timelønnskostnadene som følge av 2 ekstra feriedager) minus bidrag fra vekst i sykefravær, jfr. fotnote 6. Dette innebærer at i anslaget på 5¹₄ pst. fra 1999 til 2000 er ferien inkludert, men ikke virkedager og sykefravær.

⁶⁾ I tallet for 2000 er bidraget til veksten i timelønnskostnadene fra endringer i det norske sykefraværet holdt utenom som følge av at slik informasjon ikke foreligger for 2000 for handelspartnerne. Det anslås at økningen i sykefraværet i fra 1999 til 2000 bidrar til å øke timelønnskostnadene i Norge med 1₄-1₂ prosentpoeng.

Kilde: OECD, IMF, Statistisk sentralbyrå, Finansdepartementet, Beregningsutvalget og nasjonale kilder.

Tabell 5.2 viser øverst utviklingen siden 1980 i lønnskostnader per time i norsk industri sammenliknet med våre viktigste handelspartnerne. Ved å ta hensyn til endringer i valutakursen, kommer en fram til endringer i relative timelønnskostnader i felles valuta. Tallene gir imidlertid ikke uten videre uttrykk for en enkel årsaks-virknings-sammenheng. For eksempel vil en

svekkelse av den norske kronen kunne påvirke prisstigningen, som i neste omgang kan påvirke lønnsveksten¹⁵.

I årene 1989-1994 økte timelønnskostnadene i norsk industri i gjennomsnitt mindre enn hos handelspartnerne, mens økningen var sterkere gjennom størstedelen av 80-tallet. Fra 1988 til 1994 gikk relative timelønnskostnader i felles valuta ned med nesten 15 prosent. Ifølge reviderte tall økte de relative timelønnskostnadene i felles valuta med om lag 4¹/₂ prosent fra 1994 til 1997, hvorav over halvparten kan tilskrives en styrket kronekurs. Foreløpige nasjonalregnskapstall og anslag fra beregningsutvalget tyder på at relative timelønnskostnader regnet i felles valuta økte med om lag 3³/₄ prosent fra 1997 til 1999. I 2000 ble lønnsveksten i norsk industri klart høyere enn hos våre handelspartnere, men dette ble mer enn motvirket av en svekkelse av kronekursen. Beregningsutvalget anslår at timelønnskostnadene i norsk industri økte med 5¹/₄ prosent fra 1999 til 2000. OECD utarbeider anslag for lønnsveksten i industrien hos viktige handelspartnere. Når disse tallene veies sammen, anslås lønnsveksten hos handelspartnerne til i underkant av 4 prosent fra 1999 til 2000. Fra 1999 til 2000 svekket industriens effektive valutakurs seg med 2,1 prosent. Foreløpige og usikre tall tyder dermed på at de relative timelønnskostnadene i norsk industri regnet i felles valuta ble noe redusert fra 1999 til 2000.

Beregningsutvalget lager ikke egne anslag for lønnsveksten hos Norges handelspartnere. OECD¹⁶ utarbeider anslag for lønnsveksten i industrien hos viktige handelspartnere. Når disse veies sammen, anslås en lønnsvekst hos handelspartnerne på 4 prosent fra 2000 til 2001. OECD har videre publisert anslag for lønnsveksten i privat sektor¹⁷ hos viktige handelspartnere. Når anslagene for hvert enkelt land veies sammen, anslås en lønnsvekst i privat sektor hos handelspartnerne på om lag 4 prosent fra 2000 til 2001. EU-kommisjonen anslår lønnsveksten per sysselsatt i EU-landene til om lag 3,2 prosent i 2001.¹⁸ Dette er om lag 1 prosentpoeng lavere enn OECDs anslag for ansatte i privat sektor i EU-området. Anslag fra Consensus Economics¹⁹ og AIECE²⁰, som er en samarbeidsorganisasjon for uavhengige europeiske konjunkturinstitutter, viser en lønnsvekst hos Norges handelspartnere på om lag 3³/₄ prosent.

Det er knyttet usikkerhet til anslagene. OECDs anslag for lønnsveksten i industrien fra 1999 til 2000 er oppjustert med 1¹/₂ prosentpoeng siden beregningsutvalgets rapporten sommeren 2000 (NOU 2000:25). Det er også usikker-

15. Videre vil lønnskostnadsutviklingen per time bli påvirket av endringer i antall virkedager som ikke gir uttrykk for de underliggende tendensene. En økning på 1 virkedag fra et år til et annet vil anslagsvis redusere veksten i timelønnskostnadene i norsk industri med 1¹/₄ prosentpoeng.

16. OECDs anslag ble offentliggjort desember 2000. Anslagene for lønnskostnadsveksten i privat sektor er hentet direkte fra OECD Economic Outlook 68, mens anslagene for timelønnskostnadene i industrien kan bestilles via Internet (www.oecd.org).

17. Privat sektor er definert som økonomien i alt fratrasket offentlig sektor.

18. Anslagene fra EU-kommisjonen ble offentliggjort 22. november 2000 (EUROPEAN ECONOMY. Supplement A. Economic trends. No. 10/11. October/November 2000. Office for Official Publications of the EC. Luxembourg. 84 p. Tabl. Graph.)

19. Anslagene fra Consensus Economics ble offentliggjort 12 mars i år, og kan bestilles via Internett (www.concensuseconomics.com).

20. Anslagene fra AIECE ble offentliggjort i oktober 2000.

het som følge av at OECD ikke korrigerer tallene for lønnsveksten for endringer i kostnadskomponenter som f.eks. arbeidsgiveravgift, faktiske og beregnede pensjonsutgifter.

Boks 6.2 Timelønnskostnader og årslønn

Timelønnskostnadene som omtales i dette kapittelet utgjør samlede lønnskostnader regnet per utførte timeverk. Lønnskostnadene inkluderer i prinsippet direkte lønnskostnader (alle lønnsutbetalinger inklusive overtidsgodtgjørelse og lønn under sykdom, fødselspermisjoner m.v. som betales av arbeidsgiver, samt naturallønn) og indirekte lønnskostnader (arbeidsgiveravgift, faktiske og beregnede pensjonsutgifter betalt av arbeidsgiver). Antall utførte timeverk regnes inklusive overtid, mens fravær holdes utenom.

Årslønn for en lønnstakergruppe er definert som gjennomsnittlig årslønn for arbeidstakere som utfører et fullt avtalefestet normalt årverk. Ved beregning av årslønn forutsettes det at det gis full lønn under ferie, sykefravær, permisjoner m.v. Årslønnen kan dermed sies å gi et samlet uttrykk for veksten i de avtalte lønssatsene for arbeidstakerne i gruppen som en betrakter.

Det følger av definisjonene ovenfor at bl.a. følgende forhold kan bidra til ulik utvikling i timelønnskostnader og årslønn:

- endringer i overtid
- endringer i betalt fravær, f.eks. sykefravær
- endringer i antall virkedager, f.eks. på grunn av endringer i bevegelige helligdager og skuddår
- endringer i arbeidsgiveravgift og pensjonspremier
- endret sats for feriepengene

I tillegg til faktorene som er nevnt i strekpunktene ovenfor vil forskyvninger i sysselsettingen mellom ulike regioner med forskjellig arbeidsgiveravgift bidra til at de samlede timelønnskostnadene for en lønnstakergruppe utvikler seg forskjellig fra årslønnen. Forskyvning i alderssammensetningen og endringer i antall som mottar pensjonsytelser fra bedriftene, vil også bidra til at timelønnskostnadene utvikler seg forskjellig fra årslønnen.

Ifølge foreløpige tall var veksten i timelønnskostnadene fra 1999 til 2000 klart høyere enn årslønnsveksten. Dette skyldes bl.a. at det var to færre virkedager i 2000 enn i 1999, men også at kostnadene ved ferieutvidelsen med 2 dager i 2001 påløp i 2000. Mens virkedager og indirekte lønnskostnader er tatt hensyn til i tallene for norsk industri, er det uklart i hvilken grad dette er gjort i tallene for handelspartnerne. Anslaget for årslønnsvekst er nærmere omtalt i kapittel 3.

Utviklingen i enkeltvalutaer kan avvike betydelig fra industriens effektive valutakurs. Dette innebærer bl.a. at et veid gjennomsnitt ikke gir et fullstendig uttrykk for den endringen i konkurransesituasjonen de enkelte bransjene står overfor.

6.1.2 Kapitalkostnader

Ved siden av lønnskostnadene er kostnadene ved bruk av kapital viktig for industrien. Det er enda vanskeligere å finne enkle, sammenliknbare tall her enn for lønnskostnadene. Tabell 5.3 gir imidlertid en framstilling av to indikatorer som kan antyde noe om utviklingen.

Tabell 6.3: Enkelte indikatorer for kapitalkostnader i industrien ¹⁾

	Gj.snitt 1981- 89	Gj.snitt 1991- 99	199 0	199 1	199 2	199 3	199 4	199 5	199 6	199 7	199 8	199 9	200 0
Nominelle kortsiktige renter, nivå ²⁾ :													
Norge	13,5	6,9	11,5	10,6	11,8	7,3	5,9	5,5	4,9	3,7	5,8	6,5	6,7
Handelspartnerne	9,6	6,4	10,9	9,9	9,9	7,4	6,0	6,6	4,9	4,6	4,8	3,6	4,7
Rentedifferanse korr. for endringer i valutakurs ³⁾	2,0	-0,2	0,3	-1,1	2,9	-2,3	-1,5	1,4	-0,2	0,1	-2,6	1,9	-0,2
Investeringspriser i industrien ⁴⁾													
Norge	6,4	1,5	-0,5	1,7	0,6	3,4	1,0	3,6	-0,2	-0,4	3,2	0,9	4,0
Handelspartnerne ⁵⁾	5,3	..	4,0	2,8	1,9	3,9	1,4	1,7	0,9	-0,9	..	..	..
Relative investeringspriser i nasjonal valuta ^{4) 5)}	1,0	..	-4,4	-1,1	-1,3	-0,5	-0,4	1,9	-1,1	0,5	..	..	..
Relative investeringspriser i felles valuta ^{3) 4) 5)}	-0,5	..	-4,6	-2,8	-0,2	-2,7	-1,8	4,4	-1,2	1,5	..	..	..

¹⁾ Tall for handelspartnerne er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, der vektene er de samme som ligger til grunn for beregningen av industriens effektive valutakurs.

²⁾ 3-måneders renter. OECD Economic Outlook 68, IMF, nasjonale kilder.

³⁾ Valutakursendring er angitt i tabell 5.1.

⁴⁾ Prosentvis endring fra året før.

⁵⁾ Tall for investeringspriser i industrien er i mangel av tall for 7 nye handelspartnere beregnet som et (vektet geometrisk) gjennomsnitt for 18 (de gamle handelspartnerne) av totalt 25 land. Disse 18 landene utgjør 95,1 prosent (1999) av de 25 handelspartnerne.

Kilde: OECD, IMF, nasjonale kilder, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Som det framgår av tabell 5.3, har det for kortsiktige pengemarkedsrenter vært forholdsvis store variasjoner fra år til år i rentedifferansen korrigert for valutakursendringer. Gjennom det meste av 1990-tallet har det i de fleste årene vært billigere, eller like billig, å låne i norske kroner som i gjennomsnittet av handelspartnerens valutaer. Et unntak er 1992 da rentedifferansen var særlig stor i Norges disfavør som følge av uroen i det norske pengemarkedet

før kronen begynte å flyte i desember 1992. Også i 1999 var det klart dyrere å låne i norske kroner enn i gjennomsnittet av handelspartnernes valutaer. I 2000 var det nominelle rentenivået i gjennomsnitt om lag 2 prosentpoeng høyere enn hos våre handelspartnere. På grunn av svekkelsen av kronekursen var imidlertid rentedifferansen regnet i felles valuta om lag null.

Boks 6.3 Renter og lånekostnader

Et problem med rentetallene som er brukt i tabell 5.3 er at det er usikkert hvor relevante kortsiktige pengemarkedsrenter er for bedriftenes lånekostnader. For det første låner bedriftene i liten grad direkte i penge-markedet. For det andre foregår en stor del av opplåningen både i Norge og andre land med lengre rentebindingstid. Graden av rentebinding kan også variere mellom land. Et tredje forhold er at den indikatoren som er stilt opp i tabellen, ikke tar hensyn til forskjeller i skattesystemene mellom land, som også er viktig for å vurdere bedriftenes kapitalkostnader. Et fjerde forbehold er at bedriftenes valg mellom lån i ulike valutaer må tas under usikkerhet om framtidige endringer i valutakurs og renter. Kostnaden ved bruk av kapital påvirkes også av prisutviklingen på selve kapitalutstyret. Tabell 5.3 viser en tallserie for prisutviklingen på industriens investeringer i forhold til den vi kan beregne for handelspart-nerne. Disse tallene kan nok i større grad enn lønnskostnadene påvirkes av mer tilfeldige forhold. Men som vi ser, viser den mye av den samme utviklingstendensen som tallene for lønnskostnadene. Dette kan ha sammenheng med bl.a. at prisnivået for investeringer til dels avhenger av lønningene. De norske lønnskostnadene utgjør, direkte og indirekte gjennom produktinnsatsen, knapt 1/3 av investeringskostnadene til kjøpverdi.

6.1.3 Andre kostnader

Industriens kostnadssituasjon påvirkes i tillegg til lønnsnivå og kapitalkostnader av prisen på andre innsatsfaktorer. Særlig er energikostnader, spesielt knyttet til elektrisk kraft, av stor betydning for konkurranseevnen for viktige deler av norsk industri, jfr. nærmere omtale i boks 5.1. Fra tabell 5.4 ser vi at elektrisitetskostnadene i Norge er vesentlig lavere enn hos handelspartnerne. Prisforskjellen ble klart redusert i perioden 1980-1989, mens den økte fram til 1993. Fra 1993 til 1997 har prisforskjellen blitt noe redusert igjen. I 1998 økte prisforskjellen mellom Norge og handelspartnerne.

Tabell 6.4: Elektrisitetspriser for industrien

[illegible]

Tabell 6.4: Elektrisitetspriser for industrien

	198 2	198 4	198 6	198 8	199 1	199 2	199 3	199 4	199 5	199 6	199 7	199 8
Norge	0,02 0	0,01 8	0,02 6	0,03 2	0,03 5	0,02 3	0,01 9	0,02 0	0,02 2	0,02 5	0,02 4	0,01 9
Handelspartnerne	0,05 1	0,04 4	0,05 7	0,06 4	0,07 4	0,08 0	0,07 2	0,07 1	0,07 7	0,07 4	0,06 5	0,06 6
Relative elektrisitetspriser, prosent ¹⁾	39,2	40,9	45,6	50,0	47,3	29,4	26,3	27,6	29,0	33,1	36,6	29,4

¹⁾ Nivået på prisen i Norge i prosent av nivået for handelspartnerne.

Kilde: Kilde: International Energy Agency, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Bedriftenes transportkostnader er også av betydning for konkurranseevnen. En undersøkelse foretatt av Transportbrukernes Fellesorganisasjon tyder på at transportkostnadene i norsk industri utgjorde om lag 8 prosent av omsetningen i 1997. En tilsvarende undersøkelse for varehandelen tyder på at transportkostnadene i denne næringen utgjorde knapt 6 prosent av omsetningen i 1996. Tall fra European Logistics Association, som omfatter både industrien, varehandelen og øvrige private næringer, tyder på at europeiske bedrifter i gjennomsnitt hadde transportkostnader tilsvarende drøyt 2 prosent av omsetningen i 1997. Tallene kan derfor tyde på at norske transportkostnader er høye i internasjonal sammenheng.

Tabell 6.5: Konsumpriser i Norge og hos handelspartnerne. Prosentvis endring fra året før ¹⁾

	Gj.snitt 1981- 89	Gj.snitt 1991- 99	199 0	199 1	199 2	199 3	199 4	199 5	199 6	199 7	199 8	199 9	200 0
Konsumpriser													
Norge	8,0	2,3	4,1	3,5	2,3	2,3	1,4	2,5	1,2	2,6	2,2	2,3	3,1
Handelspartnerne	5,2	2,7	5,8	5,2	3,5	3,2	2,6	2,6	2,0	2,0	1,7	1,2	2,1
Relative konsumpriser i nasjonal valuta	2,7	-0,4	-1,6	-1,6	-1,2	-1,0	-1,1	-0,1	-0,8	0,6	0,5	1,1	0,9
Relative konsumpriser i felles valuta ²⁾	1,1	-1,0	-1,9	-3,3	-0,1	-3,1	-2,5	2,4	-0,9	1,6	-3,0	0,2	-1,1

¹⁾ Tall for handelspartnerne er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, der vektene er de samme som ligger til grunn for beregningen av industriens effektive valutakurs.

²⁾ Valutakursutviklingen er angitt i tabell 5.1.

Kilde: Kilde: OECD, Consensus Forecasts, Statistisk sentralbyrå, Finansdepartementet og enkelte nasjonale kilder.

Tallene for utvikling i lønnskostnadene for industrien sier indirekte også noe om kostnadsutviklingen for de innsatsfaktorene som kjøpes i Norge. Det skyldes at lønnsutviklingen i industrien gjerne setter et visst mønster for

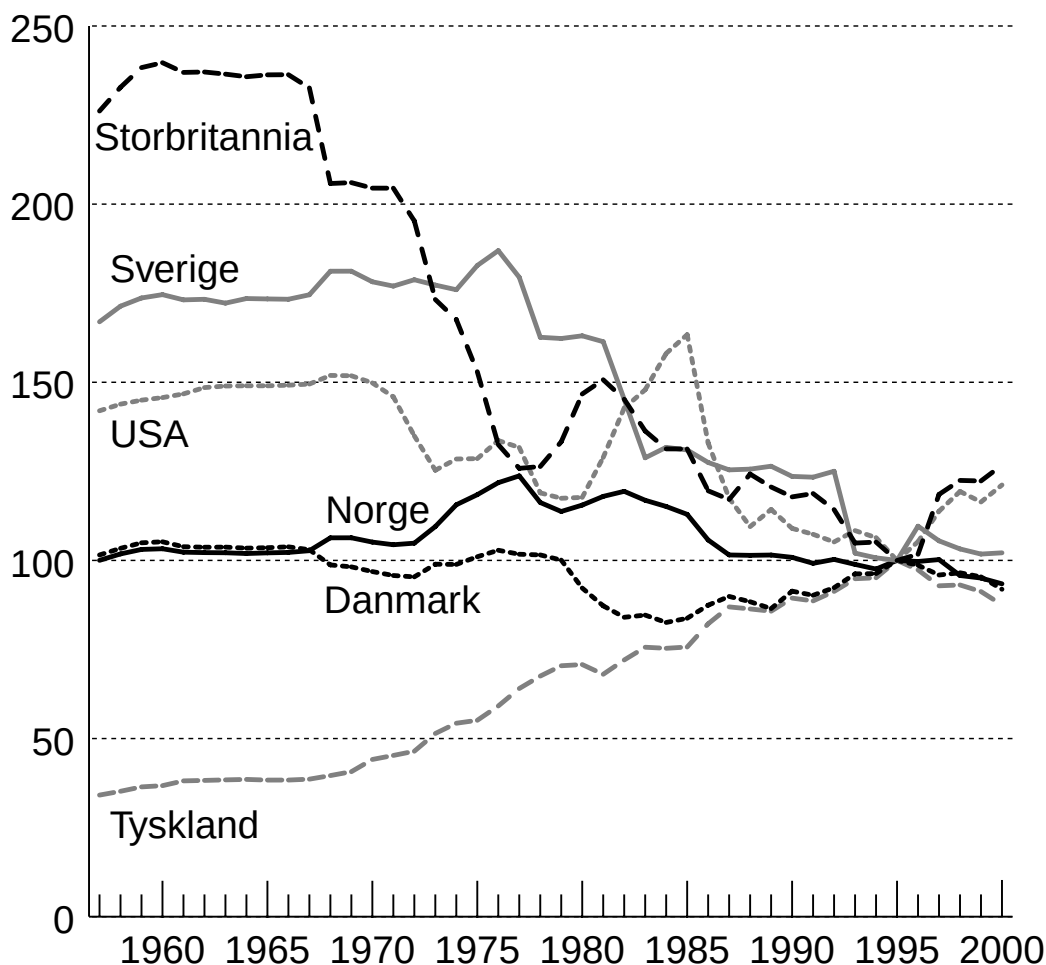
andre næringer og dermed for prisene på de varene og tjenestene de leverer til industrien selv. For å utfylle dette bildet har tabell 5.5 også en framstilling av hvordan det generelle prisnivået i Norge utvikler seg i forhold til utlandet. Som indikator har en benyttet tall for konsumpriser i Norge og hos handelspartnerne, i mangel av brukbare pristall for leveranser til bedriftene. Over tid kan en imidlertid regne med at det er en viss parallellitet i prisutviklingen.

6.1.4 Rammebetingelser

Forutsigbare og stabile rammebetingelser kan bidra til å styrke industriens konkurranseposisjon. Lav og stabil konsumprisvekst samt stabilitet i valutakursutviklingen kan være viktig i denne sammenheng. I tillegg til at konsumprisveksten har vært relativt lav viser tabell 5.5 at Norge gjennom flere år også har hatt en meget stabil konsumprisvekst. De siste fire årene har imidlertid prisveksten hos handelspartnerne falt og blitt klart lavere enn i Norge.

Tallene i tabell 5.5 er basert på de nasjonale konsumprisindeksene i de enkelte land. Disse indeksene er ofte mindre egnet når en skal sammenlikne prisutviklingen i ulike land, bl.a fordi ulike komponenter av prisindeksen beregnes og vektlegges forskjellig. Ved å harmonisere det metodiske opplegget produseres det nå harmoniserte konsumprisindekser i alle EU-land, Island og Norge, som er bedre egnet til internasjonale sammenlikninger. En nærmere omtale av den harmoniserte konsumprisindeksen er gitt i vedlegg 7.

Betydningen av å gi næringslivet stabile rammebetingelser har vært en viktig grunn til at pengepolitikken i Norge gjennom mange år har vært rettet inn mot stabilitet i valutakursen. Utviklingen i den nominelle effektive valutakursen for utvalgte land viser at Norge, i likhet med Danmark og til en viss grad Sverige, har hatt en meget stabil valutakurs de siste 40 årene sammenliknet med bl.a. Storbritannia, Tyskland og USA, jfr. figur 5.1. Dette reflekterer bl.a. at betydningen av å redusere usikkerheten omkring valutakursutviklingen er større i små og åpne økonomier enn i store økonomier med en relativt sett mindre konkurranseutsatt sektor. En nærmere omtale av utviklingen i den norske valutakursen er gitt i vedlegg 8.

Figur 6.1 Utviklingen i nominell effektiv valutakurs for utvalgte land. Indeks 1995=100.

Kilde: Kilde: Norges Bank

6.2 Produktivitetsutviklingen

Utviklingen i arbeidskraftsproduktiviteten kan motvirke en bestemt utvikling i timelønnskostnadene. Det er imidlertid stor usikkerhet både i de norske og de utenlandske produktivitetstallene.

Tabell 6.6: Produktivitetsutviklingen i industrien. Prosentvis endring fra året før.

	Gj.snitt 1981- 89	Gj.snitt 1991- 99	199 0	199 1	199 2	199 3	199 4	199 5	199 6	199 7	199 8	199 9	200 0
Produktivitet målt ved produksjon													
Handelspartnerne ^{1) 4)}	6,1	..	2,9	4,2	4,8	3,6	7,8	7,4	5,6	7,8	6,4	..	..
Norsk industri ⁵⁾	3,5	2,1	6,3	2,5	2,7	0,8	3,4	1,8	3,0	3,6	0,7	1	1 ³ - 4

Tabell 6.6: Produktivitetsutviklingen i industrien. Prosentvis endring fra året før.

	Gj.snitt 1981- 89	Gj.snitt 1991- 99	199 0	199 1	199 2	199 3	199 4	199 5	199 6	199 7	199 8	199 9	200 0
Relativ produktivitet ²⁾	-2,5	..	3,3	-1,6	-2,0	-2,8	-4,1	-5,2	-2,5	-4,0	-5,4	..	..
Produktivitet målt ved bruttoprodukt													
Handelspartnerne ^{1) 3)}	4,3	..	1,3	2,8	2,9	3,1	5,7	3,3	2,2	4,8	2,4	..	..
Norsk industri ⁵⁾	2,4	0,8	2,1	0,9	2,6	0,6	0,8	0,5	0,1	1,0	0,8	¹ ₋₄	¹ ₋₂
Relativ produktivitet ²⁾	-1,8	..	0,8	-1,8	-0,3	-2,4	-4,6	-2,7	-2,1	-3,7	-1,5	..	..

¹⁾ Tall for handelspartnerne er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, der vektene er de samme som ligger til grunn for beregningen av industriens effektive valutakurs.

²⁾ P.g.a. problemer med måling av produktivitet er ikke tallene for norsk industri og handelspartnerne direkte sammenliknbare.

³⁾ Anslag for 2000 basert på OECDs Economic Outlook 68. Anslagene for 3 av de nye handelspartnerne er basert på tallmateriale fra IMF og BLS (Bureau of Labor Statistics).

⁴⁾ Tall for produktivitet målt ved produksjon er i mangel av tall for 7 nye handelspartnere beregnet som et (vektet geometrisk) gjennomsnitt for 18 (de gamle handelspartnerne) av totalt 25 land. Disse 18 landene utgjør 95,1 prosent (1999) av de 25 handelspartnerne.

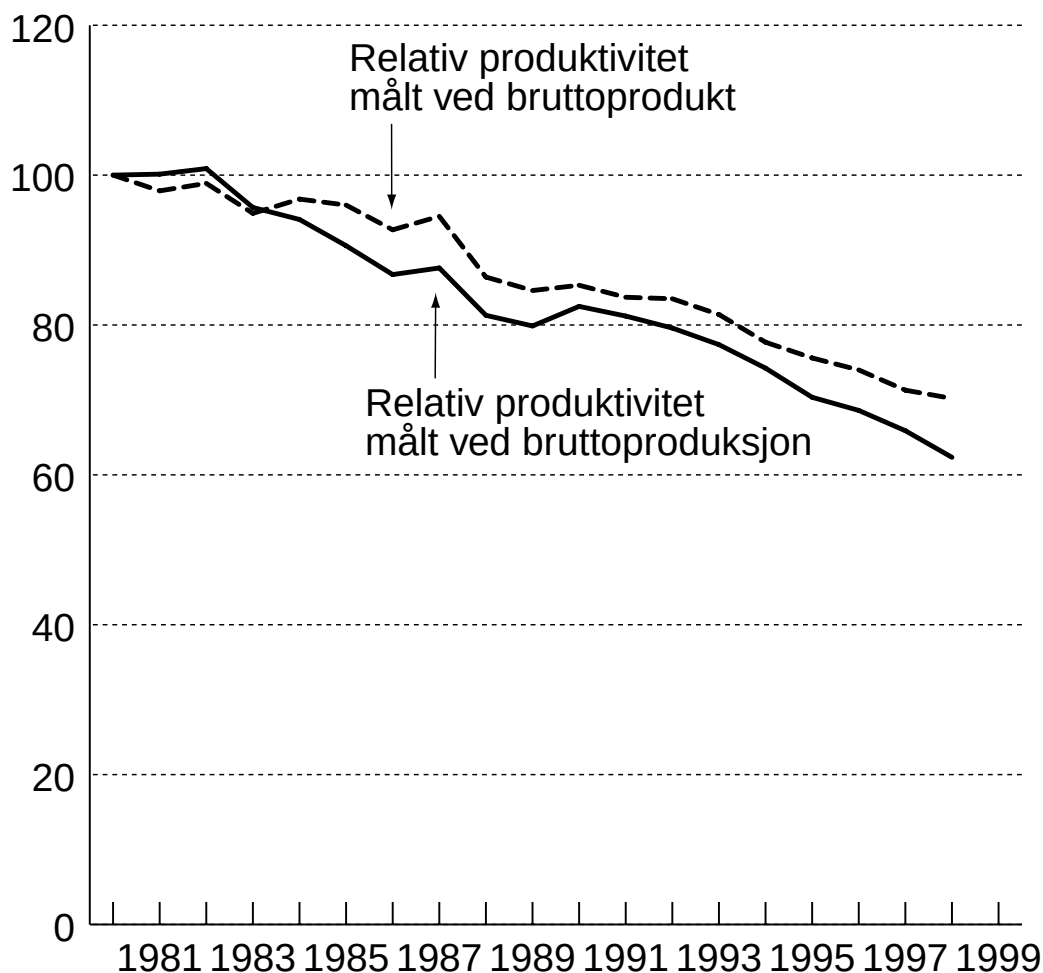
⁵⁾ For 1999 og 2000 er tallene ikke korrigert for endringer i antall virkedager fra året før idet OECD ikke innarbeider slike korreksjoner i anslagene for handelspartnerne. En økning på 1 virkedag fra et år til et annet vil anslagsvis øke antall utførte timeverk med ¹₋₄ prosentpoeng. I 1999 var det en ekstra virkedag, mens det i 2000 var 2 færre virkedager.

Kilde: OECD, IMF, BLS, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Arbeidskraftsproduktiviteten måles ofte som bruttoproduktet i faste priser delt på antall utførte timeverk. Tall for produktiviteten som er beregnet med utgangspunkt i bruttoproduktet viser en systematisk svakere produktivitetsvekst i norsk industri enn hos handelspartnerne. Fra 1986 til 1996 var svekkelsen av relativ produktivitet om lag 20 prosent. Måleproblemene knyttet til produktivitetstallene tilsier imidlertid at deler av denne svekkelsen ikke er reell, jfr. også nærmere redegjørelse i Beregningsutvalgets rapport NOU 1996:4.

En analyse av utviklingen i arbeidskraftsproduktiviteten i industrien med utgangspunkt i mer disaggregerte tall (dvs. på tall for de enkelte industrinæringene) for Norge, Sverige og Tyskland tyder på at norsk industri har hatt en relativt svak produktivitetsutvikling på 1990-tallet. Undersøkelsen viser imidlertid at produktivitetsforskjellen mellom norsk og svensk industri på 1990-tallet dels kan tilskrives forskjeller i produksammensetning, jfr. nærmere redegjørelse i vedlegg 6. Forskjeller i produksammensetning ser imidlertid ikke ut til å kunne forklare produktivitetsforskjellen mellom norsk og tysk industri. Selv om analysen bygger på nasjonalregnskapstall etter ny standard (ENS95), som tar sikte på å begrense måleproblemer og metodiske forskjeller, hefter det fortsatt tvil ved om måle metodene faktisk er like i det norske og svenske nasjonalregnskapet. Dette har sin forklaring i at forskjellene

mellem utviklingen i produksjonen og bruttoproduktet på næringsnivå er så vidt store målt i faste priser.

Figur 6.2 Relativ produktivitet målt ved produksjon og bruttoprodukt. Indeks 1980=100.

Kilde: Kilde: OECD, IMF, BLS og Statistisk sentralbyrå.

Måling av produktivitet i tjenesteytende næringer er mer komplisert enn for vareproduserende næringer fordi datainnhenting til nasjonalregnskapet er mer ufullstendig. SSB arbeider imidlertid med en tallrevisjon, som vil bli publisert i 2002, og som antas å bedre mulighetene til å rapportere produktivitetsutviklingen for tjenesteytende næringer. Det gjenstår imidlertid mye arbeid rundt måling av produktivitet i tjenesteytende næringer, blant annet hvordan man skal måle kvalitetsforbedringer. Utviklingen i produktiviteten i tjenesteytende næringer er likevel viktig fordi tjenesteytende næringer utgjør en stadig økende andel av bruttonasjonalproduktet.

Boks 6.4 Produktivitetssammenlikninger

Usikkerheten i produktivitetstallene (bruttoprodukt i faste priser delt på antall utførte timeverk) er i hovedsak knyttet til tre forhold. For det første er det betydelige metodiske problemer knyttet til målingen av bruttoproduktet i faste priser. Datagrunnlaget for nasjonalregnskapsstatistikken og metoder for bl.a. deflatering ser ut til å variere mellom ulike lands nasjonalregnskapsstatistikker, slik at det er vanskelig å finne gode sammenliknbare tall. Tilgjengelige tall viser bl.a. at siden 1970 har bruttoproduktet i norsk industri målt i løpende priser i felles valuta, i grove trekk utviklet seg parallelt med bruttoproduktet i industrien hos våre handelspartnere. Målt i faste priser har imidlertid bruttoproduktet i norsk industri utviklet seg betydelig svakere enn i industrien hos våre handelspartnere. Den systematiske ulike utviklingen i bruttoproduktet målt i faste og løpende priser kan tyde på at deflateringsmetoden i de norske tallene er forskjellig fra metoden som er benyttet i tallene for handelspartnerne. Ulike deflateringsmetoder slår dermed direkte ut i ulik produktivitetsutvikling. Videre er det en tendens til betydelige revisjoner i produktivitetstallene i ettertid. I de foreløpige regnskapene bygger produksjonsutviklingen på korttidsindikatorer som produksjonsindeksen. Denne indeksen måler den samlede produksjonen, og en får dermed ikke korrigert for bidragene fra utviklingen i produktinnsatsen før senere regnskap foreligger.

For det andre kan tallene for gjennomsnittlig produktivitet i industrien gi et misvisende bilde dersom en ønsker å sammenlikne produktivitetsutviklingen mellom land som har store forskjeller i industristruktur. Analyser av produktivitetsutviklingen i industrien i Norge og Sverige på et mer disaggregert nivå tyder på dette kan være en viktig faktor i forhold til utviklingen i enkeltland (se Økonomiske Analyser 1/2001).

Det tredje problemet med produktivitetsmålet har sammenheng med at tallene blir påvirket av kortsiktige konjunkturelle svingninger som ikke er sammenfallende med de underliggende tendensene.

6.3 Indikatorer for utviklingen i lønnsomheten

Det er en nær sammenheng mellom utviklingen i konkurranseevnen og lønnsomheten. Høyere lønnskostnader, lavere produsentpriser eller svakere produktivitetsutvikling er faktorer som isolert bidrar til lavere lønnsomhet eller svekket konkurranseevne. Motsatt bidrar lavere lønnskostnader, høyere produsentpriser eller sterkere produktivitetsutvikling isolert til høyere lønnsomhet eller bedret konkurranseevne. For at det over tid skal investeres i nye lønnsomme arbeidsplasser i Norge må avkastningen på investert kapital i Norge være på linje med avkastningen utenlands. Hensynet til å opprettholde

en rimelig god lønnsomhet er viktig for en økende del av næringslivet som følge av økt globalisering og sterkere internasjonal konkurranse.

Med utgangspunkt i anbefalinger fra en arbeidsgruppe som har vurdert ulike lønnsomhetsmål (se NOU 2000:25, vedlegg 6), presenteres i dette avsnittet indikatorer som beskriver lønnsomhetsutviklingen både for industrien og andre næringer, jfr. nærmere beskrivelse av de ulike målene i boks 5.5.

Boks 6.5 Indikatorer for lønnsomhetsutviklingen

Lønnsomheten kan måles både ved makroøkonomiske og bedriftsøkonomiske mål, jfr. vedlegg 6 i beregningsutvalgets rapport NOU 2000:25. Makromålene tar utgangspunkt i sentrale nasjonalregnskapssammenhenger mellom innenlandsk verdiskaping og produksjonsfaktorene arbeidskraft og kapital og er basert på tall fra nasjonalregnskapet, mens de bedriftsøkonomiske målene tar utgangspunkt i kjente nøkkeltall fra ordinære regnskaper. Det er til en viss grad samsvar mellom de to lønnsomhetsmålene, men forskjeller mellom nasjonalregnskapet og regnskapsstatistikken vil bidra til avvik.

Makroøkonomiske lønnsomhetsmål

I). driftsresultatandel = $\text{driftsresultat} / \text{totale faktorinntekter}$

II). kapitalavkastningsraten = $\text{driftsresultat} / \text{verdien av kapitalbeholdningen}$

Driftsresultatandelen fanger opp sentrale forhold som påvirker lønnsomheten. F.eks. vil økende lønnskostnader føre til redusert driftsresultatandel, noe som isolert sett innebærer redusert lønnsomhet og svekket konkurranseevne. *Kapitalavkastningsraten* er en indikator for hvor mye kapitaleierne får igjen i forhold til innsatsen (innskutt realkapital).

Bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmål

III). driftsmargin = $\text{driftsresultat} / \text{driftsinntekter}$

IV). totalrentabilitet = $(\text{resultat før ekstraordinære poster} + \text{finanskostnader}) / \text{totalkapital}$

V). egenkapitalandel = $\text{egenkapital pr. 31.12} / \text{sum eiendeler pr. 31.12}$

Driftsmarginen kan beregnes brutto eller netto, dvs. henholdsvis før og etter ordinære avskrivninger. I internasjonale sammenlikninger brukes ofte brutto driftsmargin pga. ulike avskrivningsregler i forskjellige land. Ulik kapitalinnsats og ulik omløpshastighet for kapitalen i ulike bransjer kunne innebære at identiske driftsmarginer kan gi forskjellig kapitalavkastning. Driftsmargin er dermed mer egnet til å analysere utviklingen i lønnsomheten innen en bransje, enn utviklingen i lønnsomheten mel-

lom ulike bransjer. Bruk av driftsmargin bør kombineres med mål for kapitalavkastning for å ta hensyn til forskjeller i kapitalintensitet i de ulike næringene.

Totalrentabiliteten beregnes som resultatet i forhold til kapitalen i bedriften. Det er resultatet inklusive kostnader knyttet til lånefinansieringen som er relevant for å beregne avkastningen på hele kapitalen. For totalrentabiliteten måles resultatet uavhengig av om kapitalen er finansiert av egenkapitalen eller av lånte midler. Totalrentabilitetsmålet svarer i prinsippet til makro lønnsomhetsmålet *kapitalavkastningsraten*. Ulike metoder for å beregne forringelsen av realkapitalen mv. i regnskapsstatistikken og nasjonalregnskapet bidrar imidlertid til at det ikke nødvendigvis er samsvar mellom tall basert på disse to lønnsomhetsmålene.

God lønnsomhet ett bestemt år vil ikke nødvendigvis innebære noen garanti for god lønnsomhet i fremtiden dersom lønnsomheten i det bestemte året skyldes en forbigående oppgangskonjunktur. Generelt, og spesielt i sykliske og svært konkurranseutsatte bransjer eller i bransjer med stor forretningsmessig risiko, vil en tilfredsstillende soliditet være nødvendig for å sikre bedriftens eksistens gjennom konjunkturforløpet. Soliditeten måles ofte ved *egenkapitalandelen*. Ulike bransjer krever ulik soliditet fordi risikoen i ulike bransjer er forskjellig.

6.3.1 Makroøkonomiske lønnsomhetsmål

Tabell 5.7 viser lønnsomhetsutviklingen for industrien og andre næringer med utgangspunkt i de to makroøkonomiske målene *driftsresultatandel* og *kapitalavkastningsraten*.

Tabell 6.7: Lønnsomhetsutviklingen i Norge. Makroøkonomiske mål, prosent. ¹⁾

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
<i>I) Driftsresultatandel (netto)</i>											
- Industri	19,0	17,5	18,7	21,7	21,6	25,1	21,4	20,5	20,4	13,8	14,3 ₂₎
- Varehandel	18,2	20,5	22,1	23,1	24,4	22,0	19,6	17,1	10,3	7,8	
- Hotell og restaurant	7,5	9,7	3,5	5,7	4,0	0,7	1,4	2,2	4,2	4,3	
- Post og telekommunikasjon	22,3	18,1	21,2	29,3	25,0	11,7	18,7	21,9	12,7	7,5	
- Forretningsmessig tjenesteyting	28,8	28,9	30,3	31,1	31,2	31,9	31,5	32,8	31,5	28,2	
- Personlig tjenesteyting	25,2	26,8	27,7	26,6	27,6	29,0	27,8	27,7	28,3	28,4	
<i>II) Kapitalavkastningsrate (netto)</i>											
- Industri	8,5	8,0	8,7	10,9	11,4	14,0	11,5	11,5	11,7	7,4	
- Varehandel	9,7	12,1	13,9	14,4	16,2	14,6	12,5	10,6	5,9	4,2	
- Hotell og restaurant	3,6	5,1	1,8	2,9	2,0	0,3	0,7	1,1	2,1	2,2	

Tabell 6.7: Lønnsomhetsutviklingen i Norge. Makroøkonomiske mål, prosent. ¹⁾

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
- Post og telekommunikasjon	7,9	6,3	8,1	11,6	9,2	3,6	6,4	7,9	4,1	2,2	
- Forretningsmessig tjenesteyting	19,6	21,1	24,0	20,7	20,9	21,3	21,4	25,6	26,1	22,6	
- Personlig tjenesteyting	17,4	19,1	20,1	18,5	18,8	19,5	18,7	18,8	19,6	19,4	

¹⁾ Tallene vil kunne bli påvirket dersom det i en næring er en stor andel selvstendige.

²⁾ Ferieutvidelsen i 2001 og 2002 bidrar til å øke lønnskostnadene på påløpt basis i 2000 og 2001. I tallet for driftsresultatandelen i 2000 er virkningen på lønnskostnadene av ferieutvidelsen imidlertid ikke regnet med som følge av at denne virkningen registreres i nasjonalregnskapet først når feriepengene kommer til utbetaling, dvs. i 2001, jfr. tabell 5.2, fotnote 5.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Tabell 5.7 viser at lønnsomheten i industrien, varehandelen, forretningsmessig tjeneste og personlig tjenesteyting bedret seg i perioden 1990-1995, målt ved både driftsresultatandelen og kapitalavkastningsraten. Eksempelvis økte driftsresultatandelen i industrien fra 19 pst. i 1990 til vel 25 pst. i 1995. For hotell- og restaurantvirksomhet og post- og telekommunikasjon ble lønnsomheten redusert i perioden 1990-1995. I perioden 1995- 1999 ble lønnsomheten redusert for alle næringer (utenom hotell- og restaurantvirksomhet). Tabell 5.7 viser at lønnsomhetsnivået i 1999 for de fleste næringer var lavere enn ved begynnelsen av 1990- tallet. Svekkelsen av lønnsomheten i andre halvdel av 1990-tallet skyldes blant annet en relativt sterk økning i lønnskostnadene og en svak produktivitetsutvikling, jfr. avsnitt 5.1 og 5.2. Som det fremgår av tabellen var det en svak bedring i lønnsomheten (målt ved driftsresultatandelen) i industrien fra 1999 til 2000.

Det kan være betydelig usikkerhet knyttet til internasjonale sammenlikninger av lønnsomhetsutviklingen, blant annet som følge av ulike metoder for å beregne kapitalslitet. Ved å sammenlikne bruttotall kan en unngå noe av denne usikkerheten. Vurderinger av lønnsomhetsutviklingen i Norge og hos handelspartnere vil også være beheftet med usikkerhet som følge av stor usikkerhet knyttet til sammenlikninger av norske og utenlandske produktivitetstall, jfr. boks 5.4.

I tabell 5.8 presenteres lønnsomhetsutviklingen for Fastlands-Norge og fire viktige handelspartnere samt gjennomsnitt for Norges handelspartnere. Sammenlikningen tar utgangspunkt i lønnsomhetsmålet "brutto driftsresultatandel", definert som forholdet mellom brutto driftsresultat og totale faktorinntekter (=brutto driftsresultat + totale lønnskostnader).

Tabell 5.8 viser følgende:

Tabell 6.8: Brutto driftsresultatandel for utvalgte land. ¹⁾ Prosent.

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Fastlands-Norge	36,5	37,0	37,0	38,3	38,1	38,2	36,9	35,9	34,6
Storbritania	35,2	34,1	34,4	36,0	37,2	37,7	38,4	37,9	36,7

Tabell 6.8: Brutto driftsresultatandel for utvalgte land. ¹⁾ Prosent.

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Danmark	38,4	38,7	38,9	39,6	41,2	40,8	40,4	40,1	39,2
Sverige	..	..	..	35,3	37,2	38,9	35,9	35,6	34,6
USA	34,6	34,2	33,9	34,1	34,9	35,2	35,7	35,7	..
Handelspartnere *)	..	..	..	..	..	39,8	39,4	39,4	..
<i>Memo: Industrien ²⁾</i>									
Norge	31,0	29,7	30,5	32,5	31,8	34,1	31,0	29,9	29,8
Danmark	27,6	27,6	29,9	28,9	32,3	31,9	30,7	30,0	31,8
Finland	37,3	30,3	36,4	43,5	44,5	45,4	41,8	44,6	46,2
Tyskland		27,9	24,9	23,1	24,6	24,0	24,0	25,6	28,1

¹⁾ Sammenveid med konkurranseevnevekter. Irland er holdt utenom pga. manglende data.

²⁾ Manglende data gjør at det ikke er mulig å beregne brutto driftsresultatandel for handelspartnerne samlet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, OECD (National Accounts of OECD Countries Volume 1 1988/1998: Main Aggregates, National Accounts of OECD Countries Volume II 1988-1998) og Finansdepartementet.

- Fastlands-Norge har hatt et fall i lønnsomheten i perioden 1995-1997 mot en mer stabil utvikling hos handelspartnere (Sverige har i likhet med Norge hatt en svak lønnsomhetsutvikling i denne perioden).
- Fastlands-Norge hadde i perioden 1995-1997 noe lavere lønnsomhet sammenliknet med et gjennomsnitt av handelspartnerne, men forskjellen er ikke veldig stor.
- Industrien i Norge har på 1990-tallet hatt en noe bedre lønnsomhetsutvikling, målt ved brutto driftsresultatandel, enn Danmark og Tyskland, men en klart svakere utvikling enn Finland.

Lønnsomhetsforskjellene mellom Norge og handelspartnerne i perioden 1995-1997 må ses i sammenheng med bl.a. følgende forhold:

- økte relative timelønnskostnader
- nedgang i relativ arbeidskraftproduktivitet

I den internasjonale sammenlikningen av lønnsomhetstall presenteres ikke tall for kapitalavkastningsrater fordi det per i dag ikke foreligger tall som gjør det mulig å beregne slike. Tall for kapitalavkastningsraten i ulike land vil trolig også være beheftet med betydelig usikkerhet som følge av at det er ulik praksis for å beregne forringelsen av realkapitalen mv. i nasjonalregnskapene.

6.3.2 Bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmål

Tabell 5.9 viser lønnsomhetsutviklingen for industrien og andre næringer med utgangspunkt i bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmål.

Tabell 6.9: Bedriftsøkonomiske mål for lønnsomheten. Norge, prosent.

	1994	1995	1996	1997	1998
<i>III) Driftsmargin (netto)</i>					
- Industri	5,8	7,4	5,6	5,3	4,8
- Varehandel	3,7	3,3	2,9	2,8	2,7
- Hotell og restaurant	4,6	3,7	4,3	4,6	4,0
- Annen tjenesteyting	5,1	7,4	6,5	7,0	4,7
- Andre næringer	9,4	8,7	7,0	9,9	8,2
<i>IV) Totalrentabilitet</i>					
- Industri	9,0	10,3	8,1	8,8	7,7
- Varehandel	11,0	10,5	9,4	9,2	8,5
- Hotell og restaurant	8,6	6,5	7,2	7,3	6,8
- Annen tjenesteyting	6,7	8,7	7,8	6,8	6,3
- Andre næringer	7,4	8,6	6,7	7,1	6,0
<i>V) Egenkapitalandel</i>					
- Industri	30,8	32,4	34,3	36,2	37,4
- Varehandel	29,7	29,6	30,0	29,0	29,2
- Hotell og restaurant	18,9	17,5	17,1	19,4	19,7
- Annen tjenesteyting	39,3	41,8	43,4	42,7	41,9
- Andre næringer	28,6	34,2	40,1	41,8	42,6

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Tabell 5.9 viser at lønnsomheten, målt ved driftsmarginen og totalrentabilitet, for industrien, varehandelen, hotell- og restaurantvirksomhet, annen tjenesteyting og andre næringer har falt etter 1995 samtidig som egenkapitalandelen (soliditeten) i disse fire næringene har økt (industrien, hotell og restaurant, annen tjenesteyting og andre næringer) eller vært stabil (varehandelen).

Tabell 5.10 viser utviklingen i bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmål for industrien i Norge og utvalgte land for perioden 1994-1998. ²¹

Tabell 6.10: Lønnsomhetsutviklingen basert på mikroøkonomiske mål. Industrien. Norge og handelspartnere. Prosent.

	1994	1995	1996	1997	1998
<i>III) Brutto driftsmargin</i>					
- Norge	5,8	7,4	5,6	5,3	4,8
- Handelspartnere *)	2,1	4,8	4,9	5,3	5,4
<i>IV) Totalrentabilitet</i>					
- Norge	9,0	10,3	8,1	8,8	7,7

Tabell 6.10: Lønnsomhetsutviklingen basert på mikroøkonomiske mål. Industrien. Norge og handelspartnere. Prosent.

	1994	1995	1996	1997	1998
- Handelspartnere *)	5,8	9,5	9,3	9,7	11,4
V) Egenkapitalandel					
- Norge	30,8	32,4	34,3	36,2	37,4
- Handelspartnere *)	34,0	35,1	37,9	39,1	38,1

* Et uveid gjennomsnitt av 11 europeiske land samt Japan og USA.

Kilde: Kilde: BACH og Statistisk sentralbyrå

Sammenliknet med et gjennomsnitt av utvalgte handelspartnere hadde norske industribedrifter en lavere egenkapitalandel i perioden 1994-1998, jfr. tabell 5.10. Samtidig har norske industribedrifter hatt en økning i egenkapitalandelen gjennom perioden 1994-1998 mot en mer stabil utvikling hos utvalgte land, noe som blant annet skyldes konjunkturoppgangen i Norge gjennom 1990-tallet. I 1998 er egenkapitalandelen i norske industribedrifter på linje med nivået hos handelspartnerne.

Utviklingen i brutto driftsmargin og totalrentabilitet for industrien i Norge sammenliknet med et gjennomsnitt av utvalgte land tyder på at norske industribedrifter har hatt en svakere lønnsomhetsutvikling i perioden 1994-1998, målt ved brutto driftsmargin. Videre har norske industribedrifter opplevd en nedgang i driftsmarginen gjennom perioden 1994-1998 mot en mer stabil utvikling hos utvalgte land. Tabell 5.10 viser at norske industribedrifter har hatt høyere totalrentabilitet i perioden 1994-1998 sammenliknet med et gjennomsnitt for utvalgte land, men forskjellen har gradvis avtatt gjennom perioden.

6.4 Sammenlikning av nivåer på arbeidskraftkostnader i industrien i Norge og andre land

Avlønningsformen for industriarbeidere har tradisjonelt vært timelønn. En del industriarbeidere kan også ha fast månedslønn. I tillegg til den faste lønnen er

21. Dataene for de utvalgte landene er hentet fra Business Accounts Harmonised Databank (BACH), en database som er utarbeidet i EU-kommisjonen. Databasen inneholder aggregert og harmonisert informasjon fra de årlige årsregnskapene til ikke-finansielle foretak, og dekker 11 europeiske land samt Japan og USA. Landene som omfattes av basen er Østerrike, Belgia, Danmark, Finland, Frankrike, Tyskland, Italia, Japan, Nederland, Portugal, Spania, Sverige og USA. Dataene kan i en viss utstrekning fordeles på næring, og gir balanseoppstilling og resultatregnskap. Harmonisering av regnskapstallene er sentralt i arbeidet med databasen, men det har foreløpig ikke lyktes å harmonisere dataene fullt ut på grunn av forskjeller i regnskapsprinsipper mellom de ulike landene og vanskeligheter med å sette sammen et felles regnskapsoppsett. Sammenlikninger av nivå mellom landene er derfor problematisk, mens sammenlikning av trender er enklere. Det fremgår av tabellene i vedlegget at omfanget av data varierer når det gjelder årgang og næringer. Sammen med de metodiske problemene nevnt ovenfor, kompliserer dette sammenlikning av tall for de ulike landene. Definisjonen av industrinæringen i BACH avviker også noe fra næringsinndelingen som er benyttet for de norske tallene.

arbeidstid innrapportert og omregnet til timefortjeneste og tatt med i sammenlikningene mellom land.

Lønnskostnadene består av lønn per arbeidet time, lønn for ikke-arbeidet tid (f. eks. lønn under sykdom, feriepenger etc.) og andre indirekte personalkostnader som arbeidsgiveravgifter, pensjonsutgifter osv. og som knytter seg til bruken av arbeidskraft. Beregningsutvalget vil imidlertid understreke at en rangering av nivåfall for lønskostnader mellom land isolert sett ikke sier noe om konkurranseevnen.

Konkurransevektene baserer seg på (som ellers i kapittel 5) flere land enn tidligere. Så langt man kan fremskaffe sammenliknbare tall forsøker man å ta disse inn i sammenlikningene. Nivåssammenlikningene omfatter nå 97,2 prosent av landene brukt ellers i kapittel 5. Landene som ikke er med i de relative sammenlikningene (som står for 2,8 prosent av samhandelen) er Thailand, Singapore, Taiwan, Polen, Tsjekkia og Ungarn.

Lønnskostnadsnivå for norske industriarbeidere i 2000 anslås til ca. 18 prosent høyere enn gjennomsnittet regnet i norske kroner for våre handelspartnere, som er med i tabell 5.1 i vedlegg 5. Sør-Korea som kom med i sammenstillingene for første gang i forrige rapport bidrar isolert sett til at det relative lønnsnivå i Norge øker med omlag 2 prosentpoeng. (Jfr. NOU 2000:4)

Utviklingstallene for enkeltland i forhold til Norge viser store fluktasjoner. Blant annet viste de relative lønskostnadene omregnet til norske kroner for Japan 60 prosent i 1990, for å stige til 102 i 1994 og videre ned igjen til 78 i 1998. I 2000 er japanske lønskostnader per arbeidet time for industriarbeidere på norsk nivå, målt i felles valuta.

I tillegg har USA, Storbritannia og Sør-Korea hatt høyere kostnadsvekst i felles valuta enn Norge de siste årene, mens de skandinaviske landene og andre land innenfor EU-området har bedret sin kostnadsposisjon i forhold til Norge, spesielt i 1999 og 2000.

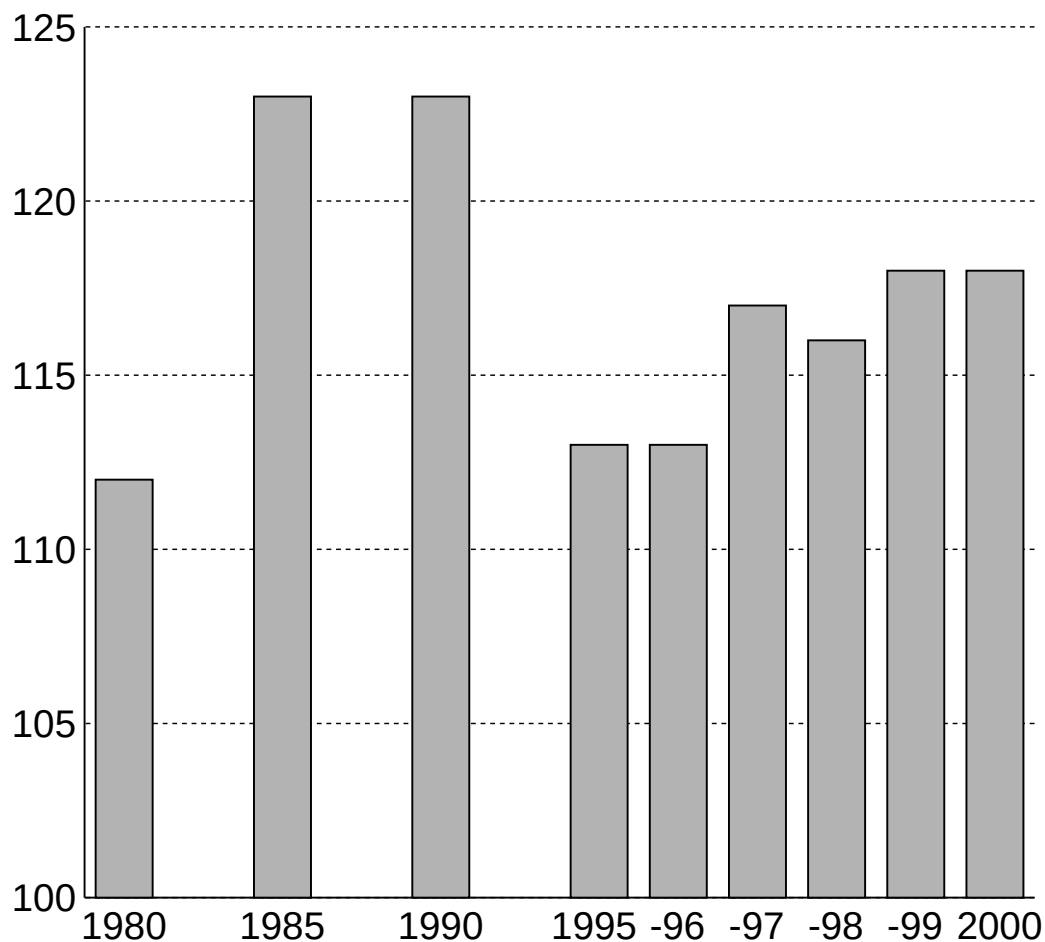
For utviklingen de senere år vises det til vedlegg 5.

Strukturen på timelønnskostnadene varierer sterkt fra land til land. Noen land har forholdsvis høye faktiske lønninger per arbeidet time og lavere indirekte personalkostnader, mens andre land har lave faktiske lønninger per arbeidet time og høyere indirekte personalkostnader, enten det gjelder flere feriedager med full kompensasjon, sykefravær eller andre kostnader. Mens bare Danmark hadde høyere lønn per arbeidet time enn Norge i 1997, hadde 10 land høyere indirekte personalkostnader per arbeidet time målt i norske kroner. For flere detaljer vises det til vedlegg 5.

Funksjonærene slik de defineres i statistikken, har fått stadig større betydning for lønssummen både i Norge og i de fleste andre land. Om lag 45 prosent av lønssummen i norsk industri tilfaller de som i lønnsstatistikken defineres funksjonærer. Tallmessige indikasjoner for enkelte land innenfor EU-området, peker i retning av at lønskostnadene i Norge ligger langt nærmere våre handelspartnere, dersom funksjonærene hadde vært med i sammenlikningene for industrien.

Utvalget vil som følge av en stadig mer harmonisert lønnsstatistikk mellom en del land, se på alternative kilder for å sikre at dekningsgraden og kvaliteten på tall for lønskostnadene i forhold til utlandet blir best mulig.

Utvalget er i gang med gjennomgang av ulike kildematerialer som etter hvert foreligger internasjonalt, for å skissere hvilke muligheter man har for andre sammenlikninger mellom land, enten andre grupperinger og/eller bruk av alternative kildematerialer. Utvalget vil komme tilbake til dette i sommerrapporten.

Figur 6.3 Lønnskostnader per arbeidet time for industriarbeidere i Norge i forhold til handelspartnere. Handelspartnere=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

6.5 Markedsandeler på hjemme- og eksportmarkedene

I ettertid kan en et stykke på vei avlese industriens totale konkurranseevne ved å se på utviklingen i markedsandeler ute og hjemme. Grunnlaget for dette er utdypet i boks 5.6.

Boks 6.6 Om markedsandeler

I ettertid kan industriens totale konkurranseevne et stykke på vei avleses gjennom utviklingen i *markedsandelene* for industriprodukter på *hjemmemarkedene og eksportmarkedene*. I tillegg vil utviklingen i industriens konkurranseevne bl.a. påvirke industriens andel av bruttonasjonalproduktet, sysselsetting og beholdning av realkapital. Utviklingen i disse størrelsene kan dels gi informasjon om evnen til å omsette produkter i konkurranse med andre lands næringsliv, dels om evnen til å konkurrere med andre norske næringer om arbeidskraft og kapital.

Det kan imidlertid ta noe tid før endringer i konkurranseevnen fører til evt. endrede markedsandeler. I tillegg vil forskjeller i selve kostnadsnivået ha betydning for sammenhengen mellom endringer i konkurranseevnen og endringer i markedsandelene. Utviklingen i markedsandelene må dessuten ses i sammenheng med den økonomiske utviklingen for øvrig. Økonomisk vekst kjennetegnes bl.a. ved økt internasjonal spesialisering. Ved økonomisk vekst vil derfor enkelte næringer og bedrifter øke sine markedsandeler, mens andre får reduserte markedsandeler uten at det nødvendigvis gir uttrykk for endringer i konkurranseevnen for landet. Økt internasjonal arbeidsdeling vil for eksempel bidra til en underliggende nedgang i hjemmemarkedsandelene.

I tillegg til en trendmessig nedgang som følge av økende grad av internasjonal arbeidsdeling, vil utviklingen i hjemmemarkedsandelene også kunne avhenge av utviklingen i forholdet mellom importpriser og hjemmemarkedspriser. Det er vanskelig å tallfeste hvor mye av nedgangen i hjemmemarkedsandelene de siste årene som kan tilskrives de ulike forklaringsfaktorene. En analyse ¹⁾<Note Idn=28> av de viktigste industrivarene kan imidlertid tyde på at vel halvparten av nedgangen i hjemmemarkedsandelene fra 1968 til 1994 skyldes økt internasjonal spesialisering. I tillegg har prisene på hjemmemarkedet økt klart kraftigere enn importprisene i denne perioden, noe som også har bidratt til tapet av hjemmemarkedsandeler. Utviklingen i dette prisforholdet kan imidlertid være påvirket av de samme bakenforliggende faktorer som tendensen til økende internasjonal arbeidsdeling. Spesielt kan lavere transportkostnader, bl.a. som følge av utviklingen innenfor informasjonsteknologi, ha bidratt til nedgang i forholdet mellom importpriser og hjemmemarkedspriser i alle land over tid. Betydningen av internasjonal arbeidsdeling samlet sett for nedgangen i hjemmemarkedsandelene er derfor trolig enda større enn antydnet over.

Endringene i norsk industris *eksportmarkedsandeler* kan beregnes ved å sammenligne eksportveksten av tradisjonelle industrivarer (ekskl. skip og oljeplattformer) med veksten i vareimporten hos våre handelspartnere. Importtallene er aggregert med vekter som gjenspeiler landenes betydning for norsk eksport.

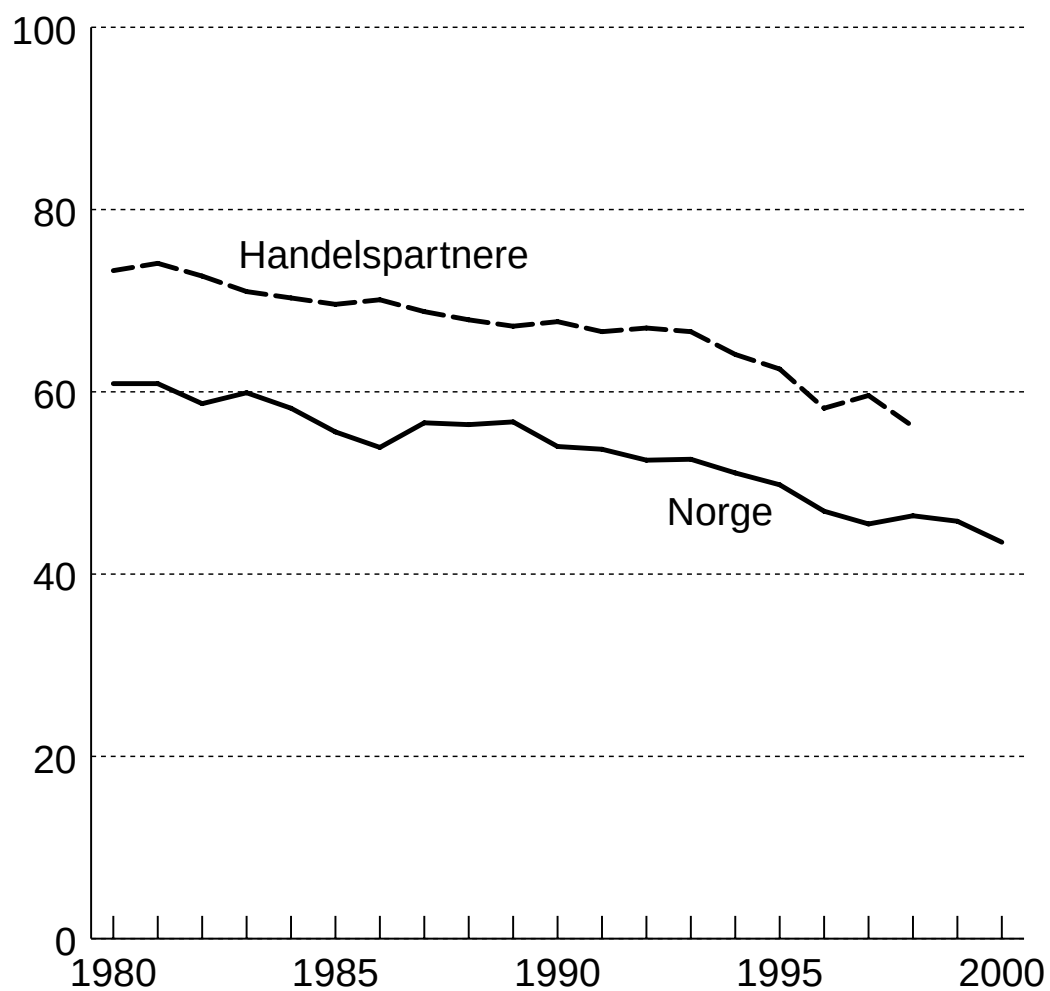
Til forskjell fra hjemmemarkedsandelene, tilsier økt internasjonal handel ingen tilsvarende trend i markedsandelene for eksport ²⁾<Note Idn=29>. Utviklingen i eksportmarkedsandelene bør imidlertid tolkes med stor varsomhet. Endringene i eksportmarkedsandelene blir målt ved å sammenlikne eksportveksten av tradisjonelle industrivarer med veksten i den samlede vareimporten hos våre handelspartnere. For-

skyvninger i sammensetningen av norsk industris eksport i forhold til handelspartnerenes vareimport vil kunne gi endringer i den samlede eksportmarkedsandelen uten at det behøver å være endringer i markedsandelene for undergrupper av industrivarer. Tolkningsproblemet forsterkes når en måler utviklingen i markedsandeler for undergrupper av industrivarer med endringen i den samlede vareimporten hos handelspartnerne som indikator for markedsvekst.

Markedsandeler på hjemmemarkedet er beregnet ved forholdet mellom norske produsenters leveranser av de enkelte varer på hjemmemarkedet og den samlede innenlandske anvendelsen av varer som delvis dekkes av import.

¹⁾ B. E. Naug (1999): "Modelling the Demand for Imports and Domestic Output", Discussion Papers No. 243, Statistisk sentralbyrå. ²⁾ Denne forskjellen henger sammen med måten markedsandelene måles på. Eksportmarkedsandelene for norsk industri beregnes ved å sammenlikne eksportveksten av tradisjonelle industrivarer med veksten i vareimporten for gjennomsnittet av handelspartnerne. Med økt internasjonal handel vil det være en tendens til at både eksporten og importen i de enkelte land øker. Dersom eksporten av industrivarer i Norge øker med like mye som importen hos gjennomsnittet av handelspartnerne som følge av økt internasjonal arbeidsdeling, vil dette ikke slå ut i eksportmarkedsandelen slik denne beregnes. Først når norsk eksport øker mer enn handelspartnerenes import kan en et stykke på vei tolke dette som at norske produsenter vinner markedsandeler på eksportmarkedet. Markedsandelene på hjemmemarkedet for industrivarer beregnes ved forholdet mellom norske produsenters leveranser av industrivarer på hjemmemarkedet og den samlede innenlandske anvendelsen av samme typer varer. Siden den samlede innenlandske anvendelsen inkluderer import som vil ha en tendens til å øke ved økt internasjonal arbeidsdeling, vil det også være en tendens til at hjemmemarkedsandelene faller. Det følger av dette at en bør sammenlikne utviklingen i hjemmemarkedsandelene mellom ulike land for å få et bilde på tap av markedsandeler på hjemmemarkedet som ikke kan tilskrives økt internasjonal arbeidsdeling.

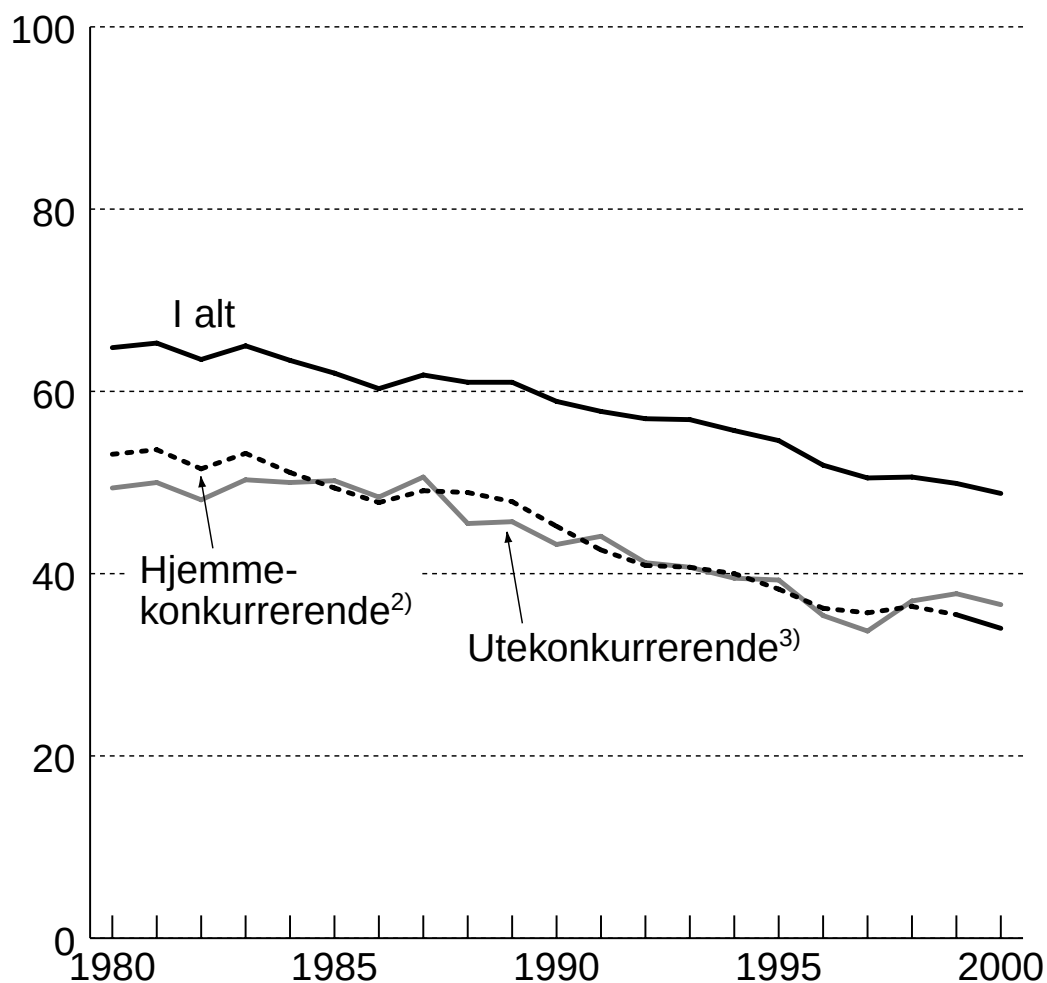
Siden den økonomiske utviklingen er kjennetegnet ved økt internasjonal spesialisering, vil hjemmemarkedsandelene falle trendmessig. Norske hjemmemarkedsandeler bør derfor sammenliknes med hjemmemarkedsandelene hos handelspartnerne, jfr. figur 5.4. Avvik i enkeltår kan ha sammenheng med at konjunkturutviklingen ikke er i fase i Norge og hos handelspartnerne. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall har hjemmemarkedsandelene for de fleste industrivarer falt med om lag 3¹/₄ prosent fra 1997 til 2000. De siste ti årene er det i første rekke produsenter av metaller, kjemiske og mineralske produkter og treforedlingsprodukter som har hatt de største tapene av markedsandeler.

Figur 6.4 Hjemmemarkedsandeler for norsk industri og for handelspartnerne¹⁾

1) 18 (de gamle) av totalt 25 handelspartnere.

Kilde: Kilde: OECD, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

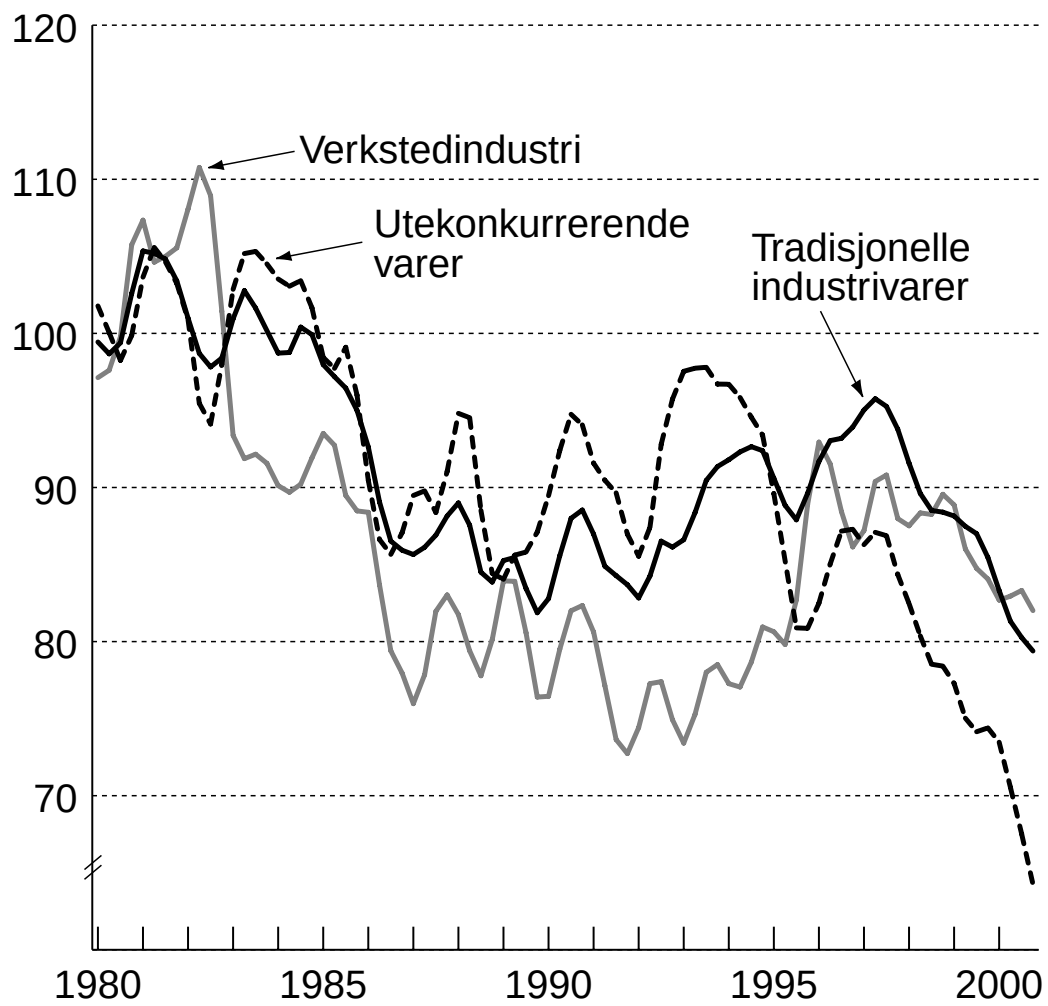
Figur 6.5 Hjemmemarkedsandeler for industrivarer¹⁾. Volumandeler

¹⁾Utenom skip og plattformer. ²⁾

Tekstil- og bekledningsvarer, trevarer, kjemiske og mineralske produkter, andre verkstedprodukter. ³⁾Treforedling, kjemiske råvarer, raffinerte oljeprodukter, metaller, bergverksprodukter.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Foreløpige tall indikerer at eksportmarkedsandelen for tradisjonelle industrivarer falt med om lag 14¹/₂ prosent fra 1997 til 2000. Markedsandelen for verkstedprodukter ble noe mindre redusert (om lag 7 prosent) i samme periode, jfr. figur 5.6. Tapet av markedsandeler de siste tre årene er særlig markert for utekonkurrerende næringer. Opplysninger fra næringen tyder på at dette blant annet kan knyttes til kapasitetsskranker i produksjonen, noe som vil gi fall i markedsandelen så lenge etterspørselen er høyere enn produksjonskapasiteten.

Figur 6.6 Markedsandeler for norsk eksport av tradisjonelle industrivarer. Volumindeks 1980=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Kapittel 7

Økonomiske utsikter ²²

7.1 Internasjonal økonomi

- *Etter tiltakende økonomisk vekst hos handelspartnerne fra 1999 til 2000, er det nå utsikter til en viss avmatning for inneværende år. Dette må ses i sammenheng med at veksten i amerikansk økonomi har avtatt gjennom 2000, samtidig som konjunkturtoppen i Europa ser ut til å være passert.*
- *Den største usikkerheten i anslagene for den økonomiske utviklingen internasjonalt knytter seg til risikoen for et betydelig og langvarig tilbakeslag i amerikansk økonomi, og eventuelle smitteeffekter på den økonomiske veksten i andre land. Det er også tegn til ny usikkerhet knyttet til utsiktene for japansk økonomi.*
- *Solid økonomisk vekst de siste årene bidrar likevel til at arbeidsledigheten ventes å avta noe hos våre handelspartnere i år. Etter svært lav prisvekst de tre siste årene, tok inflasjonen blant Norges viktigste handelspartnere seg opp fra 1999 til 2000, noe som bl.a. må ses i sammenheng med høyere energipriser. For inneværende år ventes inflasjonen hos handelspartnerne å bli på linje med 2000.*

Etter en periode med relativt svak økonomisk utvikling i euro-området tok veksten seg noe opp i andre halvår 1996, og styrkingen fortsatte gjennom 1997 og mesteparten av 1998. Veksten i euro-området avtok imidlertid kraftig mot slutten av 1998 og i begynnelsen av 1999, i hovedsak som følge av lavere eksport. Krisene i Asia og Russland fikk størst betydning for Tyskland og Italia, noe som må ses i lys av disse landenes handelsmønster. Etter den svake utviklingen i begynnelsen av 1999 tok veksten i euro-området seg opp gjennom året, i hovedsak som følge av økt eksportvekst. Den positive utviklingen i eksporten kan tilskrives svekkelsen av euroen og bedringen av situasjonen i Asia og Russland. Foreløpige tall tyder på at den økonomiske veksten i euro-området tok seg ytterligere opp fra 1999 til 2000, noe som i første rekke skyldes økt eksportvekst, men også økt innenlandsk etterspørsel i euro-området. Storbritannia, de fleste nordiske landene og enkelte mindre europeiske land har hatt god vekst gjennom flere år. Etter en midlertidig avdemping av veksten i Tyskland og Danmark i 1999, tok veksten seg klart opp gjennom 2000. I Sverige tiltok den økonomiske veksten fra 1999 til 2000. USA hadde i fjor sitt tiende år på rad med solid vekst. Veksten i USA har særlig vært drevet av kraftig vekst i innenlandsk privat etterspørsel. Gjennom 2000 avtok imidlertid veksten i amerikansk økonomi, og det ligger nå an til klart svakere økonomisk vekst i inneværende år. Japan har hatt svak økonomisk utvikling siden 1992, med unntak av 1996, da bl.a. en ekspansiv finanspolitikk bidro til sterk vekst. Veksten avtok imidlertid markert igjen i 1997 som følge av svak utvikling i innenlandsk etterspørsel. Den økonomiske krisen i Asia bidro til å forsterke den svake utviklingen i 1998. I 1999 tok imidlertid veksten seg noe opp igjen,

22. Arbeidet ble avsluttet 28. mars 2001. Eventuelle økonomiske hendelser etter dette tidspunkt er således ikke omtalt i denne rapporten.

i hovedsak som følge av økt innenlandsk etterspørsel. Den kraftige styrkingen av japanske yen har imidlertid isolert sett bidratt til å dempe eksportveksten. Etter en sterk økonomisk vekst i første halvår i fjor, er Japan igjen inne i en svært ustabil økonomisk utvikling med lav vekst og økende pessimisme.

Veksten i *bruttonasjonalproduktet*(BNP) for euro-området var 3,3 prosent fra 1999 til 2000, som er 1,3 prosentpoeng høyere enn året før. For gjennomsnittet av Norges viktigste handelspartnere økte veksten fra 2,9 prosent i 1999 til 3,7 prosent i 2000. Prognoser fra bl.a. OECD og Consensus Economics indikerer at BNP-veksten for gjennomsnittet av Norges viktigste handelspartnere vil avta fra 2000 til 2001, jfr. tabell 6.1. Det er i hovedsak svakere vekst i amerikansk økonomi som ventes å bidra til svakere vekst i år, men også svakere vekst i euro-området ventes å bidra til lavere vekst.

Den sterke aktivitetsveksten i 2000 ga seg utslag i kraftig økning i importen hos våre handelspartnere. Etter en vekst på 6,1 prosent i 1999 økte importen hos handelspartnerne med 10,5 prosent i 2000. Veksten i handelspartnernes import ventes å bli klart svakere i 2001, noe som bl.a. kan bidra til lavere etterspørsel etter norske eksportvarer.

Den viktigste usikkerhetsfaktoren er nå vekstutsiktene i amerikansk økonomi. Et lavere aktivitetsnivå kan imidlertid føre til ytterligere lettelser i pengepolitikken, noe som kan bidra til å dempe nedbremsingen av det økonomiske aktivitetsnivået i USA. En mer ekspansiv finanspolitikk gjennom skattelettelser kan også bidra til å stimulere veksten i økonomien. Det er usikkerhet knyttet til hvordan aktivitetsnivået i euro-området vil påvirkes av avmatningstendensene i amerikansk økonomi. Et kraftig tilbakeslag i USA kan få betydelige konsekvenser for resten av verdensøkonomien, både som følge av svekkede eksportmuligheter og gjennom finansmarkedene. Konsekvensene kan bli særlig store dersom uroen som nå preger de internasjonale finans- og valutamarkedene vedvarer og forplanter seg til realøkonomien, f.eks. som følge av markerte fall i aksjeverdier eller dollarkursen.

Prisstigningen i USA har holdt seg moderat til tross for sterk vekst i aktivitetsnivået over flere år. Det er stor uenighet om hva som forklarer denne utviklingen. Enkelte hevder dette kan knyttes til effekter av "ny økonomi", karakterisert ved vedvarende høyere produktivitetsvekst bl.a. som følge av ny teknologi, hvor høy stabil vekst er forenlig med lav prisstigning. Det argumenteres dessuten bl.a. med at fleksibiliteten i det amerikanske arbeidsmarkedet har bidratt til å redusere den strukturelle arbeidsledigheten, og at økt konkurranse bl.a. som følge av økt globalisering har bidratt til å dempe prisveksten. Stadig flere er imidlertid skeptiske til forklaringen, og mener at utviklingen først og fremst skyldes forbigående heldige omstendigheter, som for eksempel fallende importpriser.

Tabell 7.1: Internasjonale hovedtall. Prosentvis endring fra året før.

	Bruttonasjonalprod ukt				Konsumprisindeks en				Arbeidsledigheten			
	1999	2000	2001 1)		1999	2000	2001 1)2)		1999	2000	2001 1)	
USA	4,2	5,0	3,5	1,9	2,2	3,4	2,1	2,7	4,2	4,0	4,2	4,5
Japan	0,2	1,5	1,4	1,2	-0,3	-0,7	0,0	-0,3	4,7	4,8	4,6	4,9
Storbritannia	2,2	3,0	2,5	2,5	2,3	2,1	2,4	1,9	5,9	5,7	5,4	3,6 3)
Frankrike	2,9	3,2	2,9	2,9	0,5	1,7	2,1	1,3	11,1	9,8	8,8	8,8
Tyskland	1,6	3,1	2,6	2,3	0,6	1,9	1,6	1,9	9,0	8,5	6,9	8,9
Sverige	3,8	4,0	3,1	2,9	0,3	1,3	1,8	1,7	5,6	4,5	4,1	..
Norges handelspartnere	2,9	3,7	3,2	2,7	1,2	2,2	2,2	2,1	7,0	6,4	5,7	..

1) Anslag basert på OECD Economic Outlook 68 (desember 2000) i venstre kolonne, og anslag fra Consensus Economics (publisert 12. mars 2001) i høyre kolonne.

2) OECDs anslag refererer seg til veksten i deflator på privat konsum.

3) Arbeidsledigheten defineres noe annerledes enn i OECDs statistikk.

Kilde: OECD, IMF, Consensus Forecast og enkelte nasjonale kilder

Høy økonomisk vekst i 2000 bidro til at *arbeidsledigheten* for gjennomsnittet av våre viktigste handelspartnere ble redusert ned fra 7,0 prosent i 1999 til 6,4 prosent i 2000. Det var også nedgang i ledigheten blant EU-landene, som falt fra 9,2 prosent i 1999 til 8,5 prosent i 2000. Bl.a. i lys av at den økonomiske veksten ventes å fortsatt være solid i flere europeiske land, anslås en ytterligere nedgang i arbeidsledigheten hos våre viktigste handelspartnere i år.

De fire siste årene har *prisstigningen* hos Norges viktigste handelspartnere, målt ved de ulike lands nasjonale konsumprisindekser, vært svært lav. Gjennom 2000 økte imidlertid prisstigningen, blant annet som følge av økte energipriser. For gjennomsnittet av våre viktigste handelspartnere og for EU-landene utgjorde veksten i konsumprisene i fjor hhv. 2,2 og 2,3 prosent. Prisstigningen hos Norges viktigste handelspartnere ventes å holde seg på om lag samme nivå i inneværende år. En nærmere omtale av konsumprisveksten hos Norges handelspartnere er gitt i kapittel 5.1.3 og i vedlegg 7.

De siste års finanspolitiske innstramminger har bidratt til å redusere *budsjettunderskuddene* i de fleste europeiske land og i USA. Målt som andel av BNP ble budsjettunderskuddet for EU-landene samlet i 1999 på 0,8 prosent snudd til et budsjettoverskudd i 2000 på 0,7 prosent, målt som andel av BNP. I USA økte budsjettoverskuddet fra 1,0 prosent av BNP i 1999 til 2,3 prosent av BNP i 2000. Etter en relativt stram finanspolitikk i flere år, ventes finanspolitikken i EU å bli mer nøytral i årene framover. Signaler fra den nye amerikanske presidenten bærer bud om en mer ekspansiv finanspolitikk (først og fremst gjennom skattelettelser) i USA i årene som kommer.

Etter de betydelige bevegelsene i de *internasjonale valutamarkedene* i 1998, stabiliserte situasjonen seg noe gjennom 1999 og 2000. Gjennom store deler av 2000 var amerikanske dollar relativt stabil målt mot japanske yen. De siste månedene har dollaren imidlertid styrket seg ovenfor japanske yen. Tyske mark holdt seg stabil mot amerikanske dollar gjennom mesteparten av 1998, men styrket seg kraftig mot slutten av året. Denne styrkingen ble imidlertid mer enn reversert i 1999, da euro svekket seg markert gjennom året. Ulike vekstutsikter og rentedifferansen mellom USA og euro-området kan bidra til å forklare denne kursbevegelsen. Denne utviklingen fortsatte gjennom fjoråret. Ved utgangen av 2000 snudde imidlertid trenden og euroen styrket seg relativt til dollaren. Avmatningstendenser i veksten i amerikansk økonomi og sterkere vekst i euro-området kan trolig bidra til å forklare denne kursbevegelsen. Valutauroen i andre halvdel av 1998 førte til at både den svenske kronen og det britiske pundet svekket seg kraftig mot tyske mark. Gjennom 1999 styrket imidlertid begge disse valutaene seg igjen. Den svenske kronen var ved utgangen av året om lag på linje med nivået før valutauroen i 1998 startet, mens det britiske pundet var sterkere. Gjennom første halvår 2000 styrket både det britiske pundet og svenske kroner seg kraftig mot euro. Dette skyldes blant annet det markerte oppsvinget i landenes økonomi. I andre halvdel av 2000 ble imidlertid denne utviklingen reversert, slik at svenske kroner i forhold til euro er svakere ved inngangen til 2001 sammenliknet med årsskiftet 2000/2001. De siste månedene har det britiske pundet svekket seg i forhold til euro.

Aksjemarkedene var i 2000 preget av uro med kraftig kursfall, spesielt for IT-aksjer. Brede sammensatte indekser viste mindre utslag. Avmatningstendensene i amerikansk økonomi og fortsatt store svingninger i kursen på IT-aksjer har bidratt til at aksjemarkedene i USA og Europa så langt i 2001 har vært preget av uro.

De *kortsiktige rentene* i USA lå stabilt gjennom første halvår 1998, men falt mot slutten av året som følge av at den amerikanske sentralbanken satte ned signalrenten for å motvirke uroen i de internasjonale finansmarkedene. Gjennom 1999 økte de kortsiktige rentene som følge av at sentralbanken hevet den viktigste signalrenten. I perioden fra sommeren 1999 til begynnelsen av 2001 hevet den amerikanske sentralbanken signalrenten med $1\frac{3}{4}$ prosentpoeng av frykt for at den sterke veksten i den amerikanske økonomien skulle føre til tiltakende prisvekst. Tilbakeslaget i amerikansk økonomi som kom til syne i begynnelsen av 2001 har ført til at den amerikanske sentralbanken så langt i år har senket signalrentene i tre omganger med til sammen $1\frac{1}{2}$ prosentpoeng. I Japan har den kortsiktige renten ligget relativt stabilt rundt $1\frac{1}{2}$ prosent i flere år, men falt ytterligere etter at sentralbanken senket en av de viktigste styringsrentene i september 1998. Den kortsiktige renten i Japan har fram til sommeren 2000 ligget stabilt nær null prosent. Høsten 2000 økte den japanske sentralbanken signalrentene med $1\frac{1}{4}$ prosentpoeng, noe som førte til en viss økning i de korte rentene. I mars 2001 reduserte den japanske sentralbanken signalrentene til 0 prosent.. På grunn av nedgang i konsumprisene er imidlertid realrenten fortsatt positiv.

Den europeiske sentralbanken foretak innstramminger i pengepolitikken i 1999 og 2000 – hvor styringsrentene ble økt med $2\frac{1}{4}$ prosentpoeng. Dette

førte til en markert økning i de kortsiktige rentene i euro-området. Signalrentene i euro-området ligger nå på $4\frac{3}{4}$ prosent mot $2\frac{1}{2}$ prosent sommeren 1999. De siste månedene har pengemarkedsrentene i Europa gått noe ned, og det er nå forventninger om rentefall.

Som følge av oppsvinget i den økonomiske veksten i Sverige og Storbritannia i 2000, foretok sentralbankene i både Sverige og England tilstramninger i pengepolitikken i løpet av første halvår 2000. Dette førte til en viss økning i de kortsiktige rentene i disse landene. I andre halvår 2000 var det en fallende tendens for korte renter i Storbritannia, mens korte renter i Sverige har vært mer stabile, blant annet som følge av at den svenske sentralbanken hevet signalrentene med $1\frac{1}{4}$ prosentpoeng i desember 2000. I februar 2001 redusert den engelske sentralbanken styringsrentene med $1\frac{1}{4}$ prosentpoeng som følge av utsikter til at prisveksten vil holde seg i underkant av inflasjonsmålet samtidig som innenlandske forhold og utsiktene internasjonalt trekker i retning av en viss avdemping av den økonomisk veksten i Storbritannia.

Lange renter falt gjennom 2000 både i Europa og USA. Ved utgangen av 2000 lå den amerikanske statsobligasjonsrenten med 10 års løpetid på om lag $5\frac{1}{2}$ prosent i USA, mens renten på europeiske statsobligasjoner med 10 års løpetid lå på om lag $4\frac{3}{4}$ prosent. Siden nyttår har lange renter i Europa vært relativt stabile, mens de falt markert i USA i forkant av den amerikanske sentralbankens beslutning om $1\frac{1}{2}$ prosentpoeng reduksjon i signalrentene den 20. mars 2001.

7.2 Norsk økonomi

- *Etter 5-6 år med sterk vekst i aktiviteten i fastlandsøkonomien, har utviklingen gjennom annet halvår 1998 og ut 2000 vært mer moderat. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall økte bruttonasjonalproduktet (BNP) i Fastlands-Norge med 1,8 prosent fra 1999 til 2000. I forhold til i 1999 tok eksportveksten seg litt opp i fjor, mens fallet i investeringer har bremsset litt opp. Forbruket både i husholdninger og i offentlig forvaltning, økte imidlertid forholdsvis beskjedent i 2000 og noe mindre enn året før. Sysselsettingen målt i personer gikk litt opp i fjor. Arbeidsstyrken økte imidlertid litt mer, slik at arbeidsledigheten økte svakt. Store deler av arbeidsmarkedet oppfattes imidlertid fremdeles som stramt. Høy oljepris bidro til et rekordhøyt overskudd på driftsbalansen overfor utlandet. Prognosene fra Finansdepartementet, Norges Bank og Statistisk sentralbyrå peker i retning av en vekst i fastlandsøkonomien inneværende år under gjennomsnittet for de siste 30 årene.*

Etter vel fem år med høy vekst i BNP for Fastlands-Norge, har veksten fra og med andre halvdel av 1998 vært markert lavere. Kraftig oppgang i rentene, ferdigstillelse av en del store investeringsprosjekter i fastlandsøkonomien og nedgang i oljeinvesteringene bidro til at produksjonsveksten stagnerte. På årsbasis økte BNP i Fastlands-Norge med 0,8 prosent i 1999. Sterk oppgang i kraftproduksjonen bidro til at BNP-veksten i fastlandsøkonomien kom opp i 1,8 prosent i 2000. Eksklusive bruttoproduktet i kraftsektoren var veksten imidlertid bare 1,3 prosent, mens gjennomsnittet for de siste 30 år er om lag 2,5 prosent. Ifølge nasjonalregnskapet økte antall sysselsatte med 0,4 prosent i

2000. Det var i fjor to færre arbeidsdager enn året før, noe som bidro til at antall utførte timeverk likevel gikk ned med 0,9 prosent. Forholdsvis høy produksjonsvekst i petroleumssektoren bidro til at BNP i alt økte med 2,2 prosent i fjor.

Forbruket i husholdningene og ideelle organisasjoner vokste litt mindre i 2000 enn i 1999, mens offentlig konsum vokste klart mindre. *Investeringene* i fast kapital falt fra 1999 til 2000, men noe mindre enn året før. Investeringsnedgangen i fjor kan i stor grad føres tilbake til et kraftig fall i petroleumssektoren. Investeringene i fastlandsøkonomien økte i 2000, etter å ha falt året før. Til tross for sterk etterspørselsvekst i norske eksportmarkeder, økte eksporten av tradisjonelle varer forholdsvis beskjedent i 2000. Moderat vekst i innenlandsk etterspørsel bidro til at importveksten også ble beskjeden.

Den isolerte effekten av endringene i befolkningens størrelse og sammensetning på utviklingen i *arbeidsstyrken* kan for tiden anslås til en årlig økning på rundt 10 000 personer. Ifølge arbeidskraftsundersøkelsen (AKU) økte arbeidsstyrken i perioden 1992 til 1998 med vel 30 000 personer¹ i gjennomsnitt. Som gjennomsnitt per år steg sysselsettingen i perioden med 1,8 prosent, mens den gjennomsnittlige arbeidstiden falt med 0,4 prosent. I de to siste årene har veksten i arbeidsstyrken vært langt mer beskjeden enn i de foregående årene, med 10 000 personer fra 1998 til 1999 og 17 000 personer fra 1999 til 2000. Ifølge AKU ble *arbeidsledighetsraten* halvert²³ fra 1992 til 1998 og kom på årsbasis ned i 3,2 prosent. Gjennom de to siste årene har det vært en svak tendens til økning i arbeidsledigheten. Justert for normale sesongvariasjoner nådde summen av registrert ledige og personer på tiltak en bunn i februar 1999 med 66 600 personer. Deretter økte ledigheten noe og var i januar 2001 kommet opp i 74 100 personer. Ifølge AKU kom bunnen i arbeidsledigheten litt tidligere, i september 1998. Som årsgjennomsnitt økte AKU-arbeidsledighetsraten fra 3,2 prosent i 1998 og i 1999 til 3,4 i 2000. Det var også en svak økning i antall langtidsledige i 2000.

Arbeidsmarkedet utvikler seg nå forholdsvis forskjellig innenfor ulike geografiske, yrkes- og næringsmessige områder. På Østlandet ble arbeidsledigheten redusert fra 1999 til 2000, mens den med unntak av Finnmark økte ellers i landet. Den klart største økningen var i Rogaland hvor den registrerte ledigheten gikk opp med 1,0 prosentpoeng av arbeidsstyrken på årsbasis, men med en tendens til nedgang gjennom året. Det var en tendens til økende ledighet innenfor de fleste yrker, men litt mer markert blant industriarbeidere. I bygg- og anleggsyrkene var ledigheten uendret fra 1999 til 2000, mens den ble redusert for hotell- og restaurantarbeider og i enkelte kontorlag. Samlet sett var beholdningen av ledige stillinger i gjennomsnitt høyere i 2000 enn i 1999. Økningen var størst for handelsarbeid. For helsearbeidere var beholdningen av ledige plasser 60 prosent høyere enn antall registrerte ledige. I vareproduserende næringer var det en klar reduksjon i sysselsettingen fra 1999 til 2000 og antall sysselsatte i industrien ble redusert med 2,6 prosent. Sysselsettingen i tjenesteytende sektorer har derimot økt fra 1999 til 2000, i privat sektor med 1,1 prosent og 1,9 prosent i offentlig forvaltningsvirksomhet.

23. Justert for brudd i AKU.

Ved utformingen av *finanspolitikken* legges det vekt på at den skal virke stabiliserende på økonomien. Målt ved Finansdepartementets olje-, rente- og aktivitetskorrigerede indikator for balansen i statsbudsjettet ble det i 1999 strammet til tilsvarende om lag 0,9 prosent av BNP for Fastlands-Norge. I 2000 var statsbudsjettet målt på denne måten tilnærmet konjunkturnøytralt - og det samme gjelder for det finanspolitiske opplegget for i år.

Driftsbalansen overfor utlandet bedret seg kraftig gjennom de to siste årene. Fra et underskudd på 14,3 milliarder kroner i 1998 bidro oljeprisøkningen til et overskudd på 46,9 milliarder kroner i 1999 og 195,6 milliarder kroner i 2000. Gjennomsnittsprisen på Brent Blend økte fra 96 kroner per fat i 1998 til 141 kroner i 1999 og videre til hele 252 kroner per fat i 2000. I tillegg har investeringsnedgang bidratt til lav import i de to siste årene. Underskuddet på rente og stønadsbalansen økte noe i disse årene, mens overskuddet på handelsbalansen økte betydelig.

Etter at *norske kroner* styrket seg betydelig mot euro gjennom første halvår 1999, har kursbevegelsene vært mer moderate i det de har svingt i intervallet 7,90 og 8,40. Målt som årsgjennomsnitt styrket kronen seg med 2,4 prosent mot euro i 2000. På årsbasis har imidlertid norske kroner svekket seg mot en rekke andre valutaer, spesielt dollar og yen, slik at den importveide kronekursen faktisk svekket seg med 2,5 prosent i fjor.

Norges Bank satte opp sine *signalrenter* med 1,5 prosentpoeng gjennom fjoråret, etter å ha satt dem ned med 2,5 prosentpoeng året før. Både rentene i pengemarkedet og finansinstitusjonenes rentesatser har tilnærmet fulgt utviklingen i signalrentene, de sistnevnte med et visst etterslep. Ved årskiftet 2000/01 lå rentenivået i pengemarkedet således vel 1,5 prosentpoeng høyere enn ett år før, men vel 0,7 prosentpoeng lavere enn ved årsskiftet 1998/99. De makroøkonomiske framskrivningene for 2001 til Norges Bank, Finansdepartementet og SSB er alle gjort med utgangspunkt i at pengemarkedsrenten blir 7,1 prosent som årsgjennomsnitt i 2001, altså 0,5 prosentpoeng høyere enn i fjor. Ettersom pengemarkedsrenta økte gjennom fjoråret fordrer dette imidlertid at rentenivået faller utover året.

Prognosene fra Finansdepartementet, Norges Bank og Statistisk sentralbyrå (SSB) for den økonomiske utviklingen i 2001 er forholdsvis samstemte. Ifølge anslagene fra de tre institusjonene blir det en moderat vekst i aktivitetsnivået i Fastlands-Norge og om lag samme nivå på arbeidsledigheten som året før.

De tre institusjonene venter alle at økningen i husholdningenes *forbruk* blir noe mindre enn i fjor. Finansdepartementets siste anslag, som er fra september i fjor, var imidlertid basert på at veksten i 2000 skulle bli langt høyere enn det de foreløpige nasjonalregnskapstallene viser. Finansdepartementet og SSB anslår at offentlig konsum vil øke med knappe 2,5 prosent i 2001, mens Norges Bank har antatt at økningen blir på 3 prosent. *Investeringsene* i petroleumsvirksomheten har vist seg å være en størrelse det er vanskelig å anslå, og her spriker anslagene en del, fra 4 prosent vekst i prognosen fra Norges Bank til et fall på nær 16 prosent i Finansdepartementets anslag. Boliginvesteringene ventes å forsette å øke klart, mens de øvrige investeringene i fastlandsøkonomien trolig faller slik at de samlede investeringene i Fastlands-Norge blir litt lavere i 2001 enn året før. Anslagene for veksten i *tradisjonell*

vareeksport spriker noe, fra Finansdepartementets anslag på 4,7 prosent til SSBs på 2,3 prosent. Ifølge Consensus Forecasts ble 2001-anslagene for BNP-veksten for Norges Handelspartnere nedjustert mot slutten av 2000 og inn i 2001. Nedjusterte utsikter for etterspørselsveksten i norske eksportmarkeder kan derfor trolig forklare noe av forskjellene.

Klar vekst i petroleumsproduksjonen ventes å bidra til at *BNP* totalt kan vokse med 0,5-1,0 prosentpoeng mer enn aktiviteten i fastlandsøkonomien. Til tross for noe nedgang, ventes oljeprisen å holde seg høy. Uten store forskjeller i volumvekstanslagene for import og tradisjonell vareeksport eller endringer i bytteforholdet for tradisjonelle varer, blir overskuddet på driftsbalansen overfor utlandet anslått å bli meget høye også i år.

Finansdepartementet, Norges Bank og SSB venter at *sysselsettingen* kommer til å øke med noe over 0,5 prosentpoeng i år. Arbeidsstyrken er imidlertid ventet å øke om lag like meget, slik at ledigheten ikke endres særlig.

Tabell 7.2: Utviklingen i noen makroøkonomiske hovedstørrelser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet fremgår

	1999	2000	2001		
	Regnskap		FIN ¹⁾	NB ²⁾	SSB ³⁾
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	2,4	2,1	2,4	1 ¹ ₋₂	1,6
Konsum i offentlig forvaltning	2,7	1,4	2,4	3	2,3
Bruttoinvesteringer i fast kapital	-5,6	-2,7	-3,2	-3 ₋₄	-1,7
-Fastlands-Norge	-2,1	3,5	-0,1	-1	-0,8
-petroleumsvirksomhet ⁴⁾	-12,6	-26,6	-15,9	0	0,0
Eksport	1,7	2,8	6,0	4 ¹ ₋₄	4,0
- tradisjonelle varer	2,6	3,0	4,7	3 ¹ ₋₄	2,3
Import	-3,1	1,2	2,6	2	2,6
- tradisjonelle varer	-2,0	2,4	3,2	-2 ³ ₋₄	2,4
Bruttonasjonalprodukt	0,9	2,2	2,6	2	1,6
- Fastlands-Norge	0,8	1,8	1,8	1 ¹ ₋₄	1,1
Sysselsatte personer	0,7	0,4	0,6	3 ₋₄	0,6
Arbeidsledighetsrate -AKU (nivå)	3,2	3,4	3,3	3 ¹ ₋₄	3,5
Årslønn	4,9	4,3	4	4 ¹ ₋₄	4,3
Konsumprisindeksen	2,3	3,1	2 ³ ₋₄	3	2,5
Driftsbalansen, mrd. kroner	46,9	195,6	159,9	195	169,6
MEMO:					
Pengemarkedsrente (nivå)	6,4	6,6	7,1	7,2 ⁵⁾	7,1
Gjennomsnittlig lånerente (nivå) ⁶⁾	8,4	8,1	..	..	8,9
Råoljepris ⁷⁾ i kroner (nivå)	141	252	180	230	205

Tabell 7.2: Utviklingen i noen makroøkonomiske hovedstørrelser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet fremgår

	1999	2000	2001		
	Regnskap		FIN ¹⁾	NB ²⁾	SSB ³⁾

¹⁾ Anslag ifølge Finansdepartementet, Nasjonalbudsjett for 2001, St. meld nr 1. oktober 2000.

²⁾ Anslag ifølge Norges Bank. Inflasjonsrapport nr. 1 2001, mars 2001.

³⁾ Anslag ifølge Statistisk sentralbyrå, Økonomiske analyser 1/2001, februar 2001

⁴⁾ Inklusive tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning.

⁵⁾ Teknisk forutsetning basert på markedets forventninger.

⁶⁾ Husholdningenes lånerente i private finansinstitusjoner.

⁷⁾ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend

7.3 Anslag på konsumprisutviklingen i 2001

Utvalget har som tidligere år vurdert prisutviklingen for inneværende år. Slike anslag vil alltid være usikre. I vedlegg 1 gis en nærmere beskrivelse av forutsetninger og bakgrunn for anslagene.

Utvalget har også i denne rapporten gjennomført beregninger med den makroøkonomiske modellen KVARTS. I tillegg har utvalget hentet informasjon fra et materiale som utarbeides av Konkurransetilsynet om planlagte prisendringer i næringslivet og offentlige institusjoner fram til mai 2001. Konkurransetilsynets materiale indikerer at det gjennomsnittlige prisnivået i månedene fra januar til mai vil være 3,4 prosent høyere enn i tilsvarende periode i fjor. Det er noe lavere enn i modellberegningene på KVARTS.

I modellberegningene er det lagt til grunn forutsetninger om bl.a. utviklingen i importpriser, råoljepriser og elektrisitetspriser, samt tatt hensyn til effekter på prisutviklingen av det statlige avgiftsopplegget. Utvalget har som en teknisk forutsetning lagt til grunn at den importveide kronekursen, som i tillegg til euro også omfatter blant annet dollar og asiatiske valutaer, blir liggende ut året om lag på det gjennomsnittlige nivået som i årets elleve første uker. Det innebærer at den gjennomsnittlige importveide kronekursen i 2001 blir om lag 1 prosent sterkere enn gjennomsnittskursen i 2000.

I avgiftsopplegget for 2001 er det lagt til grunn Stortingets budsjettvedtak. På årsbasis anslås det at avgiftsendringene ikke vil bidra til å øke prisnivået i 2001 ut over det et prisjustert opplegg vil gjøre, men avgiftene vil påvirke prisforløpet gjennom året. Avgiftsopplegget innebærer bl.a. en generell økning i merverdiavgiftssatsen fra 23 til 24 prosent fra nyttår. I tillegg er det en reell økning i elektrisitetsavgiften, mens avgiften på bensin og autodiesel reduseres. Alkoholavgiftene ble holdt nominelt uendret. Fra 1. juli vil merverdiavgiftssatsen på matvarer og alkoholfrie drikkevarer halveres. Samtidig utvides momsgrunnlaget til å gjelde flere tjenester. Avgiftene på bensin og autodiesel vil fra samme tidspunkt reduseres ytterligere. Samlet vil avgiftsopplegget bidra til å øke prisveksten i første halvår i år, for deretter å bidra til å trekke prisstigningstakten ned.

Målt som vekst over 12 måneder var veksten i konsumprisindeksen 3,4 prosent i januar 2001, en oppgang fra 3,0 prosent i desember i fjor. Oppgangen må ses i sammenheng med avgiftsopplegget. I februar var tolv månedersveks-

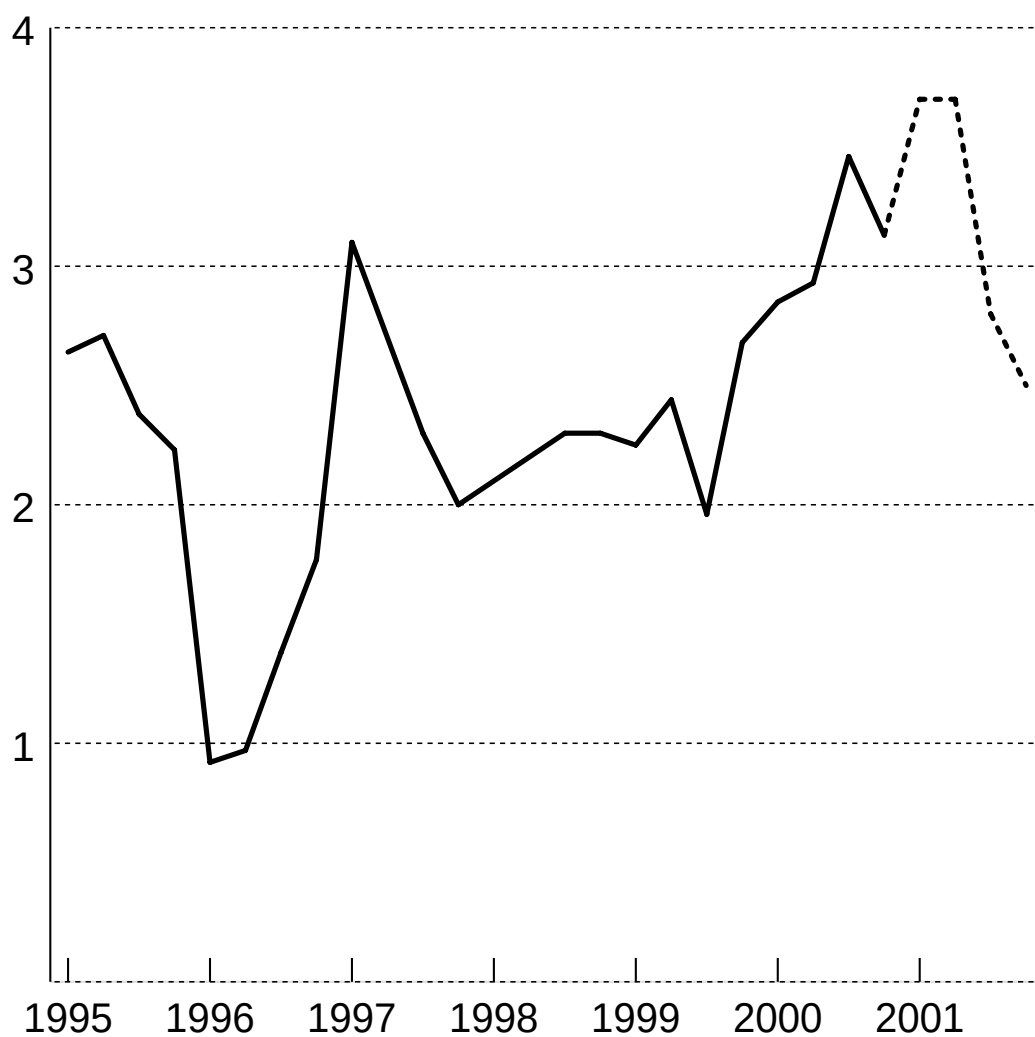
ten i konsumprisene 3,6 prosent. Det var i hovedsak oppgang i elektrisitetsprisene og prisoppgang på en rekke varer etter januarsalget som trakk prisveksten opp, jfr. nærmere omtale i kapittel 4.

Elektrisitets- og bensinprisene har variert betydelig de siste årene. Bensinprisene økte markert gjennom store deler av 1999 og i første halvår i fjor, i hovedsak som følge av økte oljepriser. Bensinprisene avtok imidlertid noe mot slutten av fjoråret. Utvalget har lagt til grunn at oljeprisen og derigjennom bensinprisen avtar noe gjennom inneværende år. Avgiftslettelse fra nyttår og fra 1. juli vil også isolert sett redusere bensinprisene. Normale sesongvariasjoner tilsier at elektrisitetsprisene tar seg opp i vintermånedene og avtar om sommeren. Elektrisitetsprisene økte mot slutten av fjoråret, men oppgangen i fjor høst var mindre enn på samme tid i 1999. Kontraktene som for tiden inngås i terminmarkedet for kraft viser at det er forventninger om klart høyere kraftpriser for inneværende år enn i fjor. Avgiftsøkningen på elektrisitet til husholdningene fra nyttår bidrar isolert sett til å øke elektrisitetsprisene for husholdningene med om lag 7 prosent. Utvalget har lagt til grunn for prisprognosene at den gjennomsnittlige elektrisitetsprisen inkludert avgifter øker med om lag 20 prosent fra 2000 til 2001.

Beregningen på KVARTS-modellen gir en gjennomsnittlig stigning i konsumprisene fra 2000 til 2001 på 3,1 prosent. Dersom importprisene på årsbasis blir 1 prosent høyere eller lavere enn forutsatt, viser modellberegningene at prisstigningen vil bli økt eller redusert med 0,3-0,4 prosentpoeng. En oljepris som er 40 kroner pr. fat lavere enn forutsatt i 2001, vil kunne redusere prisstigningen med 0,2 prosentpoeng på årsbasis. En høyere oljepris vil på tilsvarende måte bidra til høyere prisstigning. En endring i elektrisitetsprisene med 10 prosent sammenliknet med den forutsatte utviklingen, vil ifølge modellberegninger forandre veksten i konsumprisindeksen med 0,4-0,5 prosentpoeng. Ifølge modellen er anslaget på konsumprisveksten fra 2000 til 2001 ganske robust overfor realistiske variasjoner i anslaget for lønnsveksten i år. Høyere lønn ett år vil imidlertid gi impulser til høyere konsumpriser også på lengre sikt.

Forløpet i beregningene viser avtakende prisvekst gjennom året, regnet som vekst fra samme periode året før, fra 3,7 prosent i 1. kvartal til 2,5 prosent i 4. kvartal, jfr. figur 6.1. Prisutviklingen gjennom året påvirkes i stor grad av avgiftsopplegget. Utviklingen i elektrisitets- og bensinprisene vil også påvirke prisveksten gjennom året. Det legges bl.a. til grunn at prisfall i elektrisitetsprisene i første halvår blir mindre i år, noe som vil bidra til å trekke prisstigningstakten opp. På den annen side legges det til grunn at oljeprisen og derigjennom bensinprisen avtar noe gjennom året. En slik utviklingen vil isolert sett bidra til å redusere prisstigningstakten.

Med bakgrunn i de beregningene og forutsetningene som er gjort, anslår utvalget en gjennomsnittlig økning i konsumprisene på om lag 3 prosent fra 2000 til 2001.

Figur 7.1 Konsumprisindeksen. Prosentvis vekst fra samme kvartal året før ¹⁾

1) Den heltrukne linjen illustrerer faktisk utvikling, mens stiplet linje er prognose.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Vedlegg 1**Nærmere om forutsetninger og metoder for anslaget på prisveksten**

Utvalget har til denne rapporten gjennomført beregninger med den makroøkonomiske modellen KVARTS. I tillegg har utvalget hentet informasjon fra et materiale utarbeidet av Konkurransetilsynet om planlagte prisendringer i næringslivet og offentlige institusjoner fram til mai 2001.

Konkurransetilsynets prismateriale

Konkurransetilsynet har samlet inn opplysninger fra private bedrifter og offentlige institusjoner om planlagte prisendringer i perioden desember 2000 – mai 2001.

I prognosen er de innsamlede opplysningene i stor grad benyttet uten videre bearbeiding. Opplysningene kan derfor ses på som et samlet uttrykk for prisforventninger på *tilbudssiden* i økonomien. Prognosen gir ikke uttrykk for Konkurransetilsynets egne vurderinger av prisutviklingen.

En stor del av de næringsdrivende som gir anslag til prognosen er produsenter. Dette gjelder spesielt for industriproduserte konsumvarer. For disse produsentene er det rimelig å tro at det vil gå en viss tid før produsentenes prisendringer slår gjennom i detaljleddet. I prognosen er anslag for slike produkter fordelt utover prognoseperioden, slik at det opprinnelige anslaget først er lagt inn for fullt i konsumprisindeksen i slutten av prognoseperioden. I prognosen har Konkurransetilsynet lagt til grunn at den prosentvise avansen i detaljleddet er uendret.

Konkurransetilsynets materiale gir en samlet konsumprisvekst fra desember til mai på om lag $1\frac{3}{4}$ prosent. For tilsvarende periode ett år tilbake var den faktiske veksten i underkant av $1\frac{1}{2}$ prosent. Konkurransetilsynets materiale indikerte en prisstigning målt over 12 måneder på vel 3,3 prosent i januar 2001, som er marginalt lavere enn den faktiske stigningen denne måneden. Prisstigningen i februar ble anslått til 3,0 prosent. Det er klart lavere enn den faktiske prisveksten på 3,6 prosent. Denne forskjellen skyldes i hovedsak utviklingen i klesprisene og elektrisitetsprisene. Klesprisene økte fra januar til februar, mens det i anslagene var lagt til grunn et fall i prisene. Elektrisitetsprisene økte også mer enn ventet. I mars anslås tolv månederveksten å øke til 3,7 prosent. Denne oppgangen må ses i sammenheng med prisutviklingen fra februar til mars i fjor. I fjor falt elektrisitetsprisene mer og klesprisene økte mindre enn det som er anslått for inneværende år. Prisveksten antas å avta noe i april og mai til hhv. 3,4 prosent og 3,6 prosent. Ifølge prognosen vil det gjennomsnittlige prisnivået for perioden fra januar til mai i år være 3,4 prosent høyere enn prisnivået i tilsvarende periode i fjor.

Nærmere om modellberegningen

KVARTS er en kvartalsmodell for norsk økonomi som er utarbeidet i Statistisk sentralbyrå. Konsumprisutviklingen blir i modellen i stor grad bestemt av utviklingen i importprisene og innenlandske kostnader.

I modellberegninger med KVARTS blir en del størrelser av betydning for konsumprisene anslått utenfor modellen (eksogene variabler). I den modellversjonen av KVARTS som utvalget nå har benyttet, er de viktigste størrelsene som anslås utenfor modellen i denne sammenhengen importpriser, råoljepriser, avgifter, og priser på elektrisitet og norskproduserte primærnæringsvarer (jordbruks-, skogbruks- og fiskeprodukter). Utviklingen i flere av disse størrelsene vil i virkeligheten avhenge av andre forhold i økonomien, jfr. omtalen til slutt i avsnittet om forutsetningene for prisanslagene og omtalen av beregningsresultatene. Utviklingen i importprisene anslås med utgangspunkt i forventet prisutvikling internasjonalt. En har også tatt hensyn til den betydning endringene i valutakursene kan ha for importprisene. For størrelser som fastlegges av det offentlige, er det lagt til grunn at vedtak som er gjort ved inngangen til året, ikke endres i prognoseperioden. Utviklingen i andre størrelser vil i stor grad være et resultat av forhandlinger, og for noen av disse gjøres det beregningstekniske forutsetninger. Dette gjelder i hovedsak utviklingen i prisene på jordbruksvarer.

De økonomiske sammenhengene som er innarbeidet i KVARTS, er tallfestet på grunnlag av tall fra nasjonalregnskapet. I modellen bestemmer importprisene og prisene på norskproduserte varer og tjenester (hjemmepriser), sammen med avgifter og subsidier, prisene på varer og tjenester som går til privat konsum. Hjemmeprisene bestemmes i stor grad av bedriftenes variable enhetskostnader.

Enhetskostnadene bestemmes av produktivitet, timelønnskostnader og produktinnsatspriser. Produktivitetsutviklingen og prisutviklingen for produktinnsats bestemmes i modellen ved egne relasjoner, mens driftsmarginene bestemmes gjennom prisrelasjonene. I flere av prisrelasjonene inngår også graden av kapasitetsutnyttelse.

Videre har modellen egne relasjoner for utviklingen i timelønningene. Hvordan lønnsveksten vil påvirke konsumprisveksten, avhenger også av hvordan lønnsveksten fordeler seg på de ulike sektorene. For eksempel har lønnsutviklingen i varehandelen større betydning for konsumprisveksten enn lønnsutviklingen i industri eller i offentlig sektor, spesielt på kort sikt. Videre vil virkningene på prisutviklingen av en gitt årslønnsvekst også avhenge av forløpet gjennom året, fordi det tar tid før lønnsøkninger slår ut i prisene. Det betyr at lønnsveksten i ett år også får betydning for konsumprisutviklingen i de påfølgende årene.

I hjemmeprisrelasjonene inngår også hjemmeprisen fra foregående periode(r) som forklaringsvariabel. Tilbakedaterte verdier av forklaringsfaktorene får gjennom disse leddene betydning for prisdannelsen i prognoseperioden. Dette betyr også at utviklingen i inneværende periode får betydning for senere perioder.

Ser en bort fra virkninger gjennom lønnsutviklingen, påvirker importprisene hjemmeprisene hovedsakelig gjennom produsentenes produktinnsats. For enkelte varer har det også en viss effekt at innenlandske produsenter konkurrerer med importvarer, men for konsumprisutviklingen sett under ett er denne virkningen liten sammenliknet med virkningen gjennom kostnadene på produktinnsats.

Forutsetninger for prisanslagene

Det er alltid usikkerhet knyttet til forutsetningene for modellberegningene. De viktigste størrelsene som er anslått utenfor modellen er summert opp i tabell 1.1.

Utvalget har nå som tidligere benyttet modellens relasjoner for lønnsutviklingen i de enkelte sektorene (endogen lønnsutvikling) sammen med skjønnsmessige vurderinger. Alternativt kunne en ha valgt å legge beregningstekniske forutsetninger om lønnsveksten (eksogen lønnsutvikling) til grunn i prisprognosen. Når en her har valgt å benytte modellens lønnsrelasjoner, er det for å forenkle beregningene. Denne framgangsmåten innebærer ikke at utvalget tar sikte på å anslå lønnsveksten i prognoseåret.

Importprisene steg kraftig i 2000 etter en nedgang fra 1998 til 1999. Den sterke veksten må ses i sammenheng med at norske kroner i 2000 var 2,5 prosent svakere enn året før. Prisveksten var høy både for varer og tjenester. *Importprisene for tradisjonelle varer* steg fra 1999 til 2000 med 6,1 prosent. Prisveksten var bredt fundert, men særlig tungt veier prisveksten for metaller med 17,5 prosent. Også prisene på andre råvarer, som kjemiske råvarer og raffinerte oljeprodukter steg med mer enn gjennomsnittet. For den største importvaregruppen, verkstedprodukter, var prisveksten 3,3 prosent. Det er i modellberegningen lagt til grunn en gjennomsnittlig importprisvekst for tradisjonelle varer på 1³/₄ prosent fra 2000 til 2001 regnet i norske kroner. Utvalget har i utarbeidingen av prisprognosen teknisk lagt til grunn at den importveide kronekursen, som i tillegg til euro også omfatter blant annet dollar og asiatiske valutaer, holder seg om lag på det gjennomsnittlige kursnivået hittil i år ut året. Dette gir en appresiering av den gjennomsnittlige importveide kronekursen i 2001 på om lag 1 prosent i forhold til gjennomsnittskursen i 2000.

Spotprisen på råolje (Brent Blend) var i gjennomsnitt 28,6 USD eller 252 kroner pr. fat i 2000. Fra et nivå på om lag 200 kroner pr. fat i begynnelsen av 2000 steg oljeprisen fram til begynnelsen av mars. Forventninger om økt produksjon i OPEC-landene bidro til at prisen falt ned mot 200 kroner pr. fat igjen. Gjennom siste halvdel av april og i begynnelsen av mai steg prisen kraftig. Prisen holdt seg høy gjennom sommeren og økte ytterligere i august. Denne økningen skjedde bl.a. på bakgrunn av statistikk som viste lave lager-tall for råolje og fyringsolje i USA. Gjennom store deler av høsten holdt oljeprisen seg på et nivå omkring 300 kroner pr. fat, men falt i desember til under 200 kroner pr. fat. Årsaken til fallet var bl.a. rapporter om økende lagre av råolje. Som følge av fallet i desember vedtok OPEC i midten av januar i år å redusere produksjonen. Etter at oljeprisen holdt seg over 240 kroner pr. fat gjennom store deler av februar, har prisen falt noe i mars. I midten av mars besluttet OPEC å kutte oljeproduksjonen ytterligere fra april. Hittil i år har oljeprisen i gjennomsnitt ligget på om lag 230 kroner pr. fat, mens den 26. mars var 220 kroner. Utvalget har lagt til grunn en gjennomsnittlig oljepris på 205 kroner pr. fat i 2001, som tilsvarer en prisnedgang på i underkant av 20 prosent i forhold til gjennomsnittlig oljepris for 2000. Det er da lagt til grunn at oljeprisen vil avta videre fra nivået i mars. Med en dollarkurs på 9 kroner tilsvarer det en gjennomsnittlig råoljepris på om lag 22 dollar per fat i årets 3 siste kvartaler. Endringer i oljeprisen slår ut i konsumprisene først og fremst gjennom bensinprisene, andre transportkostnader og prisen på fyringsolje.

For å illustrere virkningene av å endre på oljeprisforutsetningen, har utvalget foretatt en beregning der en ser på virkningene på konsumprisene av at oljeprisen blir 40 kroner høyere eller lavere per fat enn det som er lagt til grunn.

Utviklingen i *prisene på norskproduserte jordbruksvarer* vil bl.a. være avhengig av den avtalte rammen i jordbruksoppgjøret og hvor mye av rammen som forutsettes tatt ut ved endring i prisene. Det er også av betydning i hvilken grad markedssituasjonen gjør det mulig å realisere de avtalebestemte prisene. Hjemmeprisene på jordbruksvarene gikk ned med 2,5 prosent fra 1999 til 2000. Som en beregningsteknisk forutsetning er det lagt til grunn at basisprisenivået for norskproduserte jordbruksvarer reduseres med om lag 2¹/₂ prosent også fra 2000 til 2001. Det er imidlertid stor usikkerhet knyttet til om produsentprisene vil øke når merverdiavgiften på matvarer reduseres fra 1. juli. Prisene ut til forbrukerne blir i tillegg til endringer i basisprisene påvirket av eventuelle øvrige kostnadsendringer i varehandelsleddet og avanseendringer i alle ledd.

Selv om det har vært betydelige sesongvariasjoner, har elektrisitetspriser utenom avgifter vist en avtakende trend de siste par årene. Fra 1999 til 2000 økte elektrisitetsprisene til husholdningene i gjennomsnitt med 5,4 prosent, men oppgangen skyldes i helhet avgiftsøkningen fra 1. januar 2000. Markedsforholdene for elektrisitet tilsier at elektrisitetsprisene skal være høyere om vinteren enn om sommeren. I februar i år økte elektrisitetsprisene for sjette måned på rad. Fra desember til januar økte prisene med 10,2 pst. Om lag 7 prosentpoeng av denne økningen tilsvarer avgiftsøkningen fra nyttår. Terminprisene på kraftbørsen viser at det forventes klart høyere kraftprisene i år enn i fjor. Terminprisene viser en nedgang gjennom 2. kvartal i år og en oppgang gjennom 4. kvartal, men prisene viser forventninger om mindre nedgang gjennom første halvår i år enn i fjor. Utvalget har lagt til grunn at elektrisitetsprisene i vintermånedene i 2001 blir liggende høyere enn i sommerhalvåret, men at både nedgangen gjennom første halvår og oppgangen gjennom andre halvår blir mindre enn i fjor. Som årsgjennomsnitt innebærer denne banen at elektrisitetsprisene øker med om lag 20 prosent fra 2000 til 2001. Modellberegninger tyder på at 10 prosent høyere eller lavere elektrisitetspriser enn lagt til grunn bidrar til å endre prisveksten med 0,4-0,5 prosentpoeng på årsbasis.

Husleie er den enkeltkomponenten med størst vekt i konsumprisindeksen. Utviklingen i beregnet husleie og betalt husleie måles gjennom en husleieundersøkelse som dekker alle typer boliger. Utviklingen i beregnet husleie baserer seg på observerte husleier for tilsvarende boliger i leiemarkedet. I årene fra 1988 til 1993 økte husleieindeksen vesentlig sterkere enn totalindeksen, mens den stort sett økt mindre enn totalindeksen i årene fra 1993 til 1996. I 1997 tok stigningen i husleiene seg opp, og var fra midten av 1997 til midten av 1998 høyere enn veksten i totalindeksen. Stigningen i husleiene avtok midlertidig i siste halvdel av 1998, men har igjen vært høyere enn veksten i konsumprisindeksen gjennom mesteparten av 1999 og i 2000. Fra august i 1999 ble metoden for å beregne selveiernes bokostnader lagt om. Det innebærer bl.a. at bokostnadene nå antas å stige i takt med husleiene i leiemarkedet, mens bokostnadene tidligere ble anslått å øke i takt med den gjennomsnittlige veksten i husleiene i både borettslag og i leiemarkedet. Bereg-

ninger tyder på at denne omleggingen bidro til å øke konsumprisene i 2000 med 0,1 prosentpoeng.

Rentesatser inngår ikke direkte i konsumprisindeksen, og virkninger av renteendringer på konsumprisindeksen vil komme indirekte gjennom kostnadene for utleiery og borettslag, samt gjennom effekten på det generelle kostnadsnivået i næringslivet. Disse effektene av renteendringer er imidlertid usikre, og det kan ta tid før de får betydning. Det samme gjelder utviklingen i andre kostnader som påvirker husleiene, bl.a. kommunale takster og avgifter, lønnskostnader mv.

I beregningene med KVARTS har en benyttet modellens relasjon for husleie. Dette har gitt en anslått vekst i husleiene fra 2000 til 2001 på 4,3 prosent. Fra 1999 til 2000 økte husleieindeksen med 4,4 prosent.

Prisene på varer som går til konsum i modellen inkluderer *avgifter og subsidier*, og vil dermed bli påvirket av det avgiftsopplegget som Stortinget vedtar.

Hovedtrekkene i avgiftsopplegget som Stortinget vedtok for 2001 innebar følgende avgiftsendringer fra 1. januar:

- Den generelle merverdiavgiftssatsen økte fra 23 til 24 prosent.
- Elektrisitetsavgiften økte nominelt med 32 prosent, samtidig økte grunnavgiften på fyringsolje.
- Avgiften på bensin og autodiesel ble nominelt redusert med 50 øre pr. liter.
- Årsavgiften på motorvogner økte nominelt med 13,1 prosent.
- Alkoholavgiftene ble i hovedsak holdt nominelt uendret.
- Øvrige avgifter ble i hovedsak justert med 2,8 prosent.

Fra 1. april vil det bli foretatt følgende nominelle avgiftsendringer som samlet sett trolig ikke vil påvirke konsumprisene:

- For at flypassasjeravgiften skal være i overensstemmelse med EØS-avtalen vil avgiften legges om slik at det blir lik sats på flyginger innenlands og utenlands. Det innebærer at avgiften på flyging innenlands øker med 10,3 prosent, mens avgiften på flyging utenlands avtar med 44,8 prosent.
- Engangsavgiften på biler legges om fra en importavgift til en registreringssavgift. Denne omleggingen ville reelt sett innebærer redusert merverdiavgift, og for å kompensere for dette økes engangsavgiften med 27,5 prosent.

Avgiftsopplegget for 2001 innebærer i tillegg følgende endringer fra 1. juli i år:

- Merverdiavgiftssatsen på matvarer og alkoholfrie drikkevarer halveres fra 24 til 12 prosent.
- Grunnlaget for merverdiavgiften utvides. Det innføres en generell merverdiavgiftsplikt på omsetningen av tjenester. Noen tjenester vil imidlertid fortsatt være unntatt avgiftsplikt.
- Avgiften på bensin og autodiesel reduseres med 32 øre pr. liter.

Et prisjustert avgiftsopplegg innebærer at satsene for mengdeavgifter justeres med den anslåtte prisveksten, mens satsene for verdiavgiftene holdes uendret. En slik endring av avgifts- og subsidieopplegget vil påvirke prisnivået, men kan sies å være nøytralt i forhold til prisveksten. Utvalget har gjennom-

ført beregninger for å vurdere prisvirkningene i 2001 av det vedtatte avgiftsopplegget for 2001. Beregningene indikerer at det vedtatte avgiftsopplegget isolert sett ikke bidrar til å endre prisstigningen i nevneverdig grad i forhold til en prisjustering i henhold til Beregningsutvalgets anslag. Avgiftsopplegget vil imidlertid påvirke prisforløpet gjennom året. Avgiftsopplegget vil bidra til å øke prisveksten i første halvår i år for deretter å bidra til å trekke prisstigningsstakten ned.

Det er som vanlig usikkerhet knyttet til takster og avgifter som fastsettes i kommunesektoren. Utviklingen i disse påvirkes av den generelle kostnadsutviklingen, men kommunenes relativt frie adgang til å fastsette gebyrer gjør at andre økonomiske forhold i den enkelte kommune vil spille inn. For offentlige varer og tjenester har en ved å benytte modellens prisrelasjoner forutsatt at prisveksten på disse følger kostnadsutviklingen i produksjonen av tjenestene.

Tabell 1.1: Hovedforutsetninger for KVARTS-beregning av konsumprisvekst fra 2000 til 2001. Prosentvis vekst fra året før.

Varegruppe	2000	2001
<i>Importpriser:</i>		
Tradisjonelle varer	6,1	1,7
Ikke-konkurrerende importvarer	4,1	2,6
Primærnæringsvarer	3,7	12,7
Råvarer og lite bearbejdede varer	13,2	3,6
Andre varer	5,1	0,8
Råolje	79,4	-18,6
Priser på jordbruksvarer ¹⁾	2,5	-2,6
Elektrisitetspris ²⁾	5,5	20,1

¹⁾ Prisen på jordbruksprodukter til produsent eksklusive subsidier og avgifter.

²⁾ Prisen på elektrisk kraft som husholdningene betaler.

Som nevnt, vil det ofte være en forenkling å forutsette at enkelte størrelser i modellen kan fastlegges uavhengig av de øvrige. Dette gjelder i særlig grad dersom en skal vurdere virkningene av å endre en av forutsetningene. Det er først og fremst på noe lengre sikt at slike effekter virker inn. I vurderingen av prisutsiktene for 2001 betyr forenklingen som ligger i modellen i form av eksogene anslag noe mindre.

Resultater:

Beregningen som har blitt gjennomført med KVARTS, gir en økning i konsumprisene på 3,1 prosent fra 2000 til 2001. Dette er samme prisvekst som året før. Utviklingen gjennom året er vist i figur 6.1. i avsnitt 6.3.

Målt som vekst over fire kvartaler indikerer modellberegningen at prisstigningen avtar fra hhv. 3,7 prosent i 1. og 2. kvartal til hhv. 2,8 prosent og 2,5 prosent i 3. og 4. kvartal, jfr. figur 6.1. Prisutviklingen gjennom året påvirkes i

stor grad av avgiftsopplegget. Utviklingen i elektrisitets- og bensinprisene vil også påvirke prisveksten gjennom året. Det legges til grunn at elektrisitetsprisene gjennom inneværende år vil ligge høyere enn i fjor. Det legges bl.a. til grunn at prisfall i første halvår blir mindre i år, noe som vil bidra til å trekke opp prisveksten. På den annen side legges det til grunn at oljeprisen og derigjennom bensinprisen avtar noe gjennom året. En slik utviklingen vil isolert sett bidra til å redusere prisstigningstakten.

I modellberegningen har en som nevnt i hovedsak nyttet modellens relasjoner for lønnsdannelse. Den gjennomsnittlige årslønnsveksten i modellberegningen er 4¹/₄ prosent fra 2000 til 2001, mot 4¹/₂ prosent året før.

Det er foretatt modellberegninger for å illustrere prisvirkningene av endringer i noen av forutsetningene, jfr. tabell1.2.

Tabell 1.2: Modellresultater. Beregnet vekst i konsumprisindeksen fra 2000 til 2001 og isolerte virkninger av enkelte endringer i forutsetningene. Konsumprisvekst i prosent fra samme periode året før.

	1. kv	2. kv	3. kv	4. kv	Året
Vekst i konsumprisindeksen	3,7	3,7	2,8	2,5	3,1
Isolerte prisvirkninger av en økning i ¹⁾ :					
Årslønnsveksten ²⁾ med 1 prosentpoeng	0,1	0,1	0,2	0,2	0,1-0,2
Oljeprisen med 40 kroner pr. fat	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2
Elektrisitetsprisen med 10 prosent	0,4	0,5	0,5	0,5	0,4-0,5
Importprisene med 1 prosent	0,3	0,3	0,4	0,4	0,3-0,4

¹⁾ En like stor *reduksjon* i kostnadskomponentene bidrar ifølge beregningene til en tilsvarende *reduksjon* i prisveksten.

²⁾ Det er lagt til grunn at en endring i årslønnsveksten på 1 prosentpoeng følger av endringer i tillegg fra og med 1. kvartal.

Vedlegg 2**Lønnsoppgjørene i 2000**

I 2000 var det etter vanlig mønster igjen hovedrevisjon for de fleste tariffområder. Både i LO/NHO-området og i LO/HSH-området ble oppgjøret gjennomført som et samordnet oppgjør og med forbundsvise tilpasninger. I hovedoppgjørene i staten og kommunene er det alltid sentrale forhandlinger.

Lønnsoppgjørene i privat sektor*LO/NHO-oppgjøret*

Representantskapet i LO behandlet kravene foran lønnsoppgjøret 8. februar. Sentrale punkter i vedtaket var:

- generell forbedring av kjøpekraften
- særskilte tillegg til lavlønte
- likelønnsprofil og bedre uttelling for langtidsutdannede, særlig i kvinnedominerte områder
- arbeidet med å innføre den 5. ferieuken fullføres (6 uker for de over 60 år) ved at arbeidstiden reduseres med 30 timer per år med full lønnskompensasjon

Sekretariatet i LO fikk fullmakt til å utforme de endelige kravene, herunder avtaleperiode og justeringsklausuler.

Hovedstyret i NHO la bl.a. følgende til grunn for de sentrale og lokale lønnsoppgjørene i 2000:

- den lokale og sentrale lønnspolitikk skal føres i samsvar med de forutsetninger som partene sluttet seg til gjennom Riksmeglingsmannens vedtatte forslag til oppgjør for 1999, og som også er nedfelt i Arntsen-utvalgets innstilling. Det vil si at den alminnelig lønnsvekst må bringes på linje med våre handelspartnere.
- de lokale forhandlinger skal gjennomføres etter overenskomstenes bestemmelser – de fire kriterier, dvs. økonomi, produktivitet, konkurranseevne og fremtidsutsikter - og i tråd med NHOs tariffpolitiske mål.
- lønnsutviklingen for funksjonærer i NHO-bedrifter skal fortsatt følges nøye. Det er viktig at den utvikling som ble påbegynt i 1999 videreføres.
- de sentrale forhandlinger om avtaleperiodens lengde/reguleringsbestemmelser, utløpstid, kompetansereformen, fleksible arbeidstidsordninger og likestilling føres på grunnlag av det fremlagte notat fra Arbeidsutvalget.

Årets inntektsoppgjør startet 6. mars med forhandlinger mellom LO og NHO. Den 16. mars ble det brudd i forhandlingene, og oppgjøret gikk til mekling. Partene ble 1. april enige om å anbefale et meklingsforslag. Forslaget ble forkastet i uravstemming og det ble streik fra 3. mai. Partene gikk i ny mekling 8. mai, og den 9. mai ble partene enige om å anbefale et nytt meklingsforslag. Dette forslaget ble 25. mai godkjent i en ny uravstemming. Forslaget hadde følgende hovedpunkter:

- det gis et generelt tillegg på kr. 1,50 per time med virkning fra 9. mai 2000.
- i tillegg gis særskilte lavlønn/likelønns tillegg med virkning fra 9. mai 2000. For avtaleområder med lønnsnivå på 87 prosent og lavere av gjenn-

omsnittlig industriarbeiderlønn er tillegget kr. 2 per time, dvs. totalt kr. 3,50 per time. For avtaleområder med lønnsnivå mellom 87 prosent og 92 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn utgjør tillegget kr. 1,50 per time, dvs. totalt kr. 3.- per time.

Som ledd i det samordnede oppgjør ble det også gjennomført forbundsvis tilpasningsforhandlinger. Disse tilleggene utgjorde i gjennomsnitt 20 øre per time.

For 2001 ble det enighet om:

- det gis et generelt tillegg på kr. 1.- per time fra 1. april 2001.
- i tillegg gis tilsvarende lav- og likelønnstillegg i 2001 som i 2000.

For industriarbeidere er tariff tilleggene beregnet til å slå ut med gjennomsnittlig kr. 2,20 per time eller 1,7 prosent fra 9. mai 2000, mens tariff tilleggene i 2001 er beregnet til gjennomsnittlig kr. 1,48 per time eller 1,1 prosent fra 1. april 2001.

Den femte ferieuken innføres med full lønnskompensasjon ved at alle ansatte innen dette avtaleområdet får to ekstra feriedager i 2001 og de resterende to dagene i 2002. Arbeidstakere over 60 år beholder fordelene ved én uke lengre ferie. Kostnadene for bedriftene av de to første feriedagene påløper i 2000 og av de to neste feriedagene i 2001. Opptjeningen av to ekstra feriedager både i 2000 og i 2001 vil isolert sett øke veksten i de påløpte kostnadene per arbeidet time med ca 0,8 prosentpoeng i hvert av disse to årene.

Partene ble også enige om at de lokale forhandlingene skal føres på basis av de enkelte overenskomstene og slik at tillegg skal gis på grunnlag av den enkelte bedrifts økonomiske virkelighet, dvs. bedriftens økonomi, produktivitet, framtidsutsikter og konkurranseevne.

Kompetansereformen var et sentralt forhandlingstema også i lønnsoppgjøret i 2000. Partene var enige om å utrede hvordan en støtteordning til livsopphold under utdanningspermisjon kan utformes. Fra partenes side er det forutsatt at et eventuelt forslag skal gjelde hele arbeidslivet.

I et brev fra Statsministeren av 9. mai 2000 til Riksmeklingsmannen heter det:

"Jeg viser til brev av 8.5 om meklingen med henblikk på å få slutt på streiken mellom LO/NHO.

Regjeringen legger til grunn at partene er enige om at utviklingen av en eventuell ordning vedrørende støtte til livsopphold ved utdanningspermisjon må skje i et samspill mellom arbeidslivets parter og de politiske myndigheter.

Partene ønsker å få utredet nærmere hvordan en slik støtteordning kan utformes og at dette bør skje i et utredningsarbeid sammen med myndighetene.

Regjeringen bekrefter at et slikt utredningsarbeid vil bli igangsatt med sikte på å etablere en ordning som gjelder hele arbeidslivet. Regjeringen vil utarbeide mandat og framsdriftsplan for utredningsarbeidet i nært samarbeid med partene og fremme nødvendige forslag for Stortinget."

Oppgjørene i privat sektor utenom LO/NHO-området

Hovedstyret i *Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund* (YS) vedtok den 9. februar 2000 bl.a. følgende retningslinjer/krav for hovedoppgjøret 2000:

"Reallønnsvekst for alle yrkesgrupper og for alle inntektsnivåer.

Kvinnedominerte yrkers status både lønnsmessig og på andre måter skal høynes i hovedtariffperioden. Ved hovedtariffoppgjøret 2000 må det tillates nødvendig lønnsvekst utenom den generelle reallønnsveksten i samfunnet, for å løse denne lønnsprioriteringen. For å få til dette, må de statlige bevilgninger, herunder overføringene til kommunene, økes.

Hovedoppgjøret 2000 og statens medfinansiering til kompetansereformen må sees i sammenheng, herunder etablering av en modell for trepartsfinansiering av etter- og videreutdanningsreformen.

En utvidelse av ferien med to virkedager fra ferieåret 2001 og resten av den femte ferieuken fra ferieåret 2002. Den enkelte arbeidstaker skal selv kunne velge hvordan den utvidede ferien skal tas ut."

YS førte ikke sentrale forhandlinger verken med NHO eller HSH i 2000. Forhandlingene i disse områdene ble gjennomført som forbundsvis forhandlinger.

I varehandelen ble det brudd i forhandlingene mellom LO og Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon (HSH). Dermed gikk oppgjøret til meklings. Den 16. mai ble partene enige om et anbefalt meklingsresultat som innebar følgende tillegg fra 1. april 2000:

- Kr 1,50,- per time i generelt tillegg til alle.
- Kr 1,50,- per time i lavlønn/likelønnstillegg for avtaleområder med lønnsnivå mellom 87,1 prosent og 92 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn, dvs. totalt kr 3,- per time.
- Kr 2,- per time i lavlønn/likelønnstillegg for avtaleområder med lønnsnivå lavere enn 87 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn, dvs. totalt kr. 3,50 per time.

I oppgjøret ble det innen hvert overenskomstområde brukt kr. 0,20 per time til justeringer av minstelønnsseter o.a. Dessuten ble det fra 1. februar 2000 gitt et garantitillegg som slo ut med 0,1 prosent i rammen for 1999-2000.

For 2001 ble det enighet om disse tilleggene fra 1. april:

- det gis et generelt tillegg på kr. 1,- per time
- det gis lavlønn/likelønnstillegg som i 2000, dvs. henholdsvis kr. 2 eller 1,50 per time alt etter gjennomsnittlig lønnsnivå i overenskomstområdet i forholdet til gjennomsnittet for industriarbeidere.

Som i LO/NHO-området ble det enighet om at den 5. ferieuken innføres med 2 dager i 2001 og resten i 2002 med full lønnskompensasjon, som en avtalefestet rettighet. Deltidsansatte som arbeider 3 dager eller mindre per uke kan kreve at den avtalefestede ferien plasseres i arbeidsfrie perioder.

HSH og forbundene PRIFO og NOFU (YS) førte forhandlinger om funksjonæravtalen.

Både i *forretnings- og sparebanker* og i *forsikringsvirksomhet* ble partene enige om et generelt tillegg på alle trinn på lønnsregulativet fra 1. mai 2000 på 1,3 prosent og på 1,2 prosent fra 1. mai 2001.

Også i disse områdene er det enighet om at den 5. ferieuken innføres med 2 dager i 2001 og resten i 2002 med full lønnskompensasjon, som en avtalefestet rettighet.

Oppgjørene i offentlig sektor

Den 10. april innledet Staten og LO Stat, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund-Stat, Akademikernes Fellesorganisasjon, Akademikerne og Norsk Lærerlag forhandlinger om en ny hovedtariffavtale for det *statlige tariffområdet* for perioden 1. mai 2000 til 30. april 2002. Den 4. mai ble det brudd i forhandlingene og oppgjøret gikk til mekling. Den 26. mai ble partene enige om å anbefale Riksmeklingsmannens skisse som bl.a. omfattet følgende:

- det gis et generelt tillegg på kr. 5000 på alle lønnstrinn på lønnstabellen fra 1. mai 2000
- det skal føres sentrale justeringsforhandlinger per 15. juli 2000 innenfor en økonomisk ramme på 2,2 prosent per dato
- med virkning fra 1. september 2000 forhandles det innenfor en ramme på 0,85 prosent per dato av lønnsmassen, herav utgjør 0,1 prosent lønnsmidler som blir ledige på grunn av lønnsendringer ved skifte av arbeidstakere.
- med virkning fra 1. mai 2001 gis et generelt tillegg på kr. 2 200 på lønnstabellen
- det skal føres sentrale justeringsforhandlinger per 1. september 2001 innenfor en økonomisk ramme på 1,0 prosent per dato
- med virkning fra 1. oktober 2001 føres det lokale forhandlinger innenfor en ramme på 0,6 prosent per dato av lønnsmassen, herav utgjør 0,1 prosent lønnsmidler som blir ledige på grunn av lønnsendringer ved skifte av arbeidstakere.
- Det innføres en del endringer i fellesbestemmelser, bl.a. mulighet for partene lokalt til å avtale fleksible arbeidstidsordninger.

I oppgjørene mellom staten og Politiets Fellesforbund, Norges Ingeniørorganisasjon og Norges Farmaceutisk Forening la Riksmeklingsmannen fram en skisse som var tilnærmet lik skissen for hovedsammenslutningene og Norsk Lærerlag og som ble anbefalt av partene.

Som i oppgjørene i privat sektor er det avtalt at den resterende delen av den femte ferieuken tas ut med 2 feriedager i 2001 og de øvrige i 2002 for statsansatte. For skoleverket er imidlertid de 2 ekstra feriedagene både i 2001 og 2002 tatt ut i penger i stedet for redusert tilstedeværelsesplikt. Dette utgjør vel 1¹/₂ prosent med virkningsdato 1. januar 2001.

Den 26. mai gikk det et brev til fra statsråden i Arbeids- og administrasjonsdepartementet til hovedsammenslutningene i staten og Norsk Lærerlag. Brevet hadde følgende innhold:

"Vi viser til møte i dag 25. mai 2000, der arbeidet med oppfølging av rekrutteringsmeldingen ble drøftet.

Stortinget behandlet i vår St. melding nr. 12 (1999-2000) ".... Og yrket skal båten bera"

Regjeringen vil følge opp Stortingets behandling av rekrutteringsmeldingen. Videre vil Regjeringen legge til rette for at den enkelte

skole får større frihet til å organisere arbeidet og arbeidstiden for blant annet å gi rom for mer lokalt utviklingsarbeid og mer plass for den enkelte lærers kreativitet.

Vi er derfor innstilt på i samarbeid med organisasjonene å utarbeide en 3-årig handlingsplan tilpasset behovene i dagens og morgendagens skole. Handlingsplanen skal konkretisere tiltak for å nå målene i rekrutteringsmeldingen. Erfaringer gjennom forsøks- og utviklingsarbeid er viktige forutsetninger for bl.a. å gi større muligheter for den enkelte skole til selv å organisere virksomheten.

Regjeringen er innstilt på at de gevinster som oppnås kan tas ut i form av lønnskompensasjon. Lønnskompensasjon som følge av endringer pr 1. august 2000 gis med virkning fra samme dato.

Det er viktig for regjeringen at skolen får god tilgang på kvalifiserte lærere og skoleledere. I den sammenheng er lønn et sentralt virkemiddel".

Særavtalen om arbeidstid for undervisningspersonale ble etter forhandlinger endret i en retning som skal innebære mulighet for større fleksibilitet i undervisningsplanleggingen. Som kompensasjon fikk alle lærere og skoleledere med godkjent utdanning 2 lønnstrinn fra 1. august 2000.

Partene var enige om å gjennomgå statens lønns- og forhandlingssystem. I en protokolltilførsel heter det bl.a.:

"Med utgangspunkt i det inntektspolitiske samarbeidet, statens behov for omstilling og den økende konkurransen om arbeidskraften i arbeidslivet, er partene enige om å sette ned en parts sammensatt intern arbeidsgruppe for å gjennomgå statens lønns- og forhandlingssystem.

Arbeidsgruppen skal på fritt grunnlag evaluere og drøfte forslag om endringer i statens lønns- og forhandlingssystem.

Arbeidsgruppen skal avgi innstilling innen 30. november 2001."

I hovedoppgjøret i det *kommunale tariffområdet* våren 2000 ble også budd i forhandlingene og oppgjøret gikk til mekling. Den 26. mai ble KS, LO, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund, Akademikernes Fellesorganisasjon og Akademikerne enige om å anbefale Riksmeklingsmannens skisse til ny hovedtariffavtale i kommunene fra 1. mai 2000 til 30. april 2002. Avtalen omfattet bl.a. følgende:

- det gis et generelt tillegg på kr. 5 000 fra 1. mai 2000
- det er gjennomført sentrale justeringer per 1. mai på 1,1 prosent
- det er avsatt en pott til lokale forhandlinger per 1. august på 1,5 prosent
- med virkning fra 1. mai 2001 gis et generelt tillegg på kr. 2 200
- det er gjennomført sentrale justering per 1. juli 2001 på 0,4 prosent
- det er avsatt en pott til lokale forhandlinger per 1. november 2001 på 0,9 prosent

Som i oppgjørene i privat sektor og i staten er det avtalt at den resterende delen av den femte ferieuken tas ut med 2 feriedager i 2001 og de øvrige i 2002.

I oppgjørene mellom KS og Norges Ingeniørorganisasjon, Norges Farmaceutisk Forening og Norsk Lærerlag la Riksmeklingsmannen fram en skisse som var tilnærmet lik skissen med forhandlingssammenslutningene.

Tre enkeltforbund vedtok ikke å anbefale Riksmeklingsmannens forslag og tok ut medlemmer i streik. Det var Norsk Lærerlag, Fellesorganisasjonen

for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere og Det norske maskinistforbund.

Elektrisitetsverkene er eget forhandlingsområde. Det ble i 2000 også ferdigforhandlet en ny hovedtariffavtale for e-verkene. Avtalekomplekset består her av en hovedtariffavtale og lokal sværaftale.

Partene ble enige om å sette ned to parts sammensatte utvalg som skal se på henholdsvis avtalestruktur og lønssystemet og forhandlingsbestemmelsene i KSs tariffområde. I mandatet for utvalget for avtalestruktur heter det:

- ivaretagelse av helhetlige løsninger for kommunesektoren
- tilpasning til nye drifte- og styringsformer
- forenkling
- ivaretagelse av ulike sektors behov for lokale løsninger.

Utvalget skal legge fram sin rapport med forslag innen 31.08.01

Utvalget som skal se på lønssystemet og forhandlingsbestemmelsene skal vurdere:

- fortsatt sentralt sikret grunnlønnsplassering for tilsatte i KSs tariffområde
- nye avlønningsformer
- virksomhetenes ulike behov, lokale forskjeller og særskilte forhold
- enklere administrasjon
- klarere funksjonsfordeling mellom det sentrale og det lokale nivå
- kjønnsnøytral innretning

Utvalget skal legge fram sin rapport med forslag innen 01.11.01

Statsministeren sendte 26. mai et brev til Kommunenes Sentralforbund om lønnsoppgjøret i kommunesektoren. Brevet lyder som følger:

"Jeg viser til brev av 26. mai 2000 om meklingen.

Jeg vil innledningsvis understreke at lønnsoppgjøret i kommunesektoren er partenes ansvar.

Det økonomiske opplegget for 2000 var i Nasjonalbudsjettet basert på en forutsetning om lønnsvekst på om lag 3¹/₄% fra 1999 til 2000. Anslaget på lønnsvekst ble i Revidert nasjonalbudsjett endret til om lag 3³/₄%. Denne endringen slo blant annet ut i en beregnet høyere skatteinngang og høyere lønnsutgifter for kommunesektoren.

I årets lønnsoppgjør har utvidet ferie vært et særskilt tema. Resultatet av forhandlingene i LO/NHO-området ble en utvidelse av ferien med 2 dager i 2001 og ytterligere 2 dager i 2002. Regjeringen legger til grunn at det vil bli en slik utvidelse også for ansatte i offentlig sektor.

Regnskapsforskriftene for kommunene innebærer at det må avsettes midler til feriepenger året før utbetalingen skjer. Dette er i tråd med de prinsippene som gjelder for privat sektor, mens statlige virksomheter ikke gjør en slik avsetning. Utgifter til samme ferieutvidelse periodiseres m.a.o. ulikt i staten og kommunesektoren. Regjeringen ser at de økonomiske virkningene av en slik forskjell ikke er et tilsiktet resultat. Avsetningene i kommuner og fylkeskommuner kan betraktes som en form for bundet sparing, og gir derfor ikke grunnlag for økt aktivitet det året de avsettes. Denne merutgiften kan stipuleres til ca 1 mrd kr. i 2000.

Av denne grunn er Regjeringen innstilt på å foreslå en tilleggsbevilgning for 2000 til kommuner og fylkeskommuner av tilsvarende størrelse.

Staten forhandler nå også med lærerne. Kommunenes lønnsutgifter i 2000 vil bli påvirket av disse forhandlingene. Regjeringen er innstilt på å vurdere utfallet av disse forhandlingene sin innvirkning på kommunesektorens økonomi.

Regjeringen vil fremme en proposisjon med forslag om tilleggsbevilgninger for 2000 i tråd med det som er beskrevet over. Denne proposisjonen vil bli lagt fram til høsten etter at lønnsoppgjørene er endelig avsluttet."

I *Oslo kommune* ble partene etter forhandlinger og mekling bl.a. enige om følgende tillegg:

- det gis et generelt tillegg på kr. 5 000,- til alle per 1. mai 2000 og kr. 2 200,- per 1. mai 2001
- en pott på 1,55 prosent til sentrale justeringer per 1. juni 2000
- en pott på 1,45 prosent til lokale forhandlinger per 1. juni 2000
- det avsettes 0,35 prosent av lønnsmassen på årsbasis til lokale forhandlinger med virkning fra 1. juli 2001
- en 5. ferieuke innføres i løpet av 2002 med 2 dager i 2001 og 2 dager i 2002

En del enkeltforbund i Oslo kommune vedtok ikke å anbefale Riksmeklingsmannens forslag og tok ut medlemmer i streik. Det var Norsk Lærerlag, Fellestorganisasjonen for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere, Norsk Helse- og Sosialforbund, Norsk Musikerforbund, Norsk Kantor- og organistforbund og Skolenes Landsforbund.

Også i Oslo kommune ble partene enige om å sette ned to partsammensatte utvalg som skal se på henholdsvis avtalestruktur og lønssystemet og forhandlingsbestemmelsene. Partene er enige om at utvalgene skal utrede tilsvarende problemstillinger som utvalgene i KSs tariffområde.

Konflikter i 2000-oppgjørene

I LO/NHO-oppgjøret ble meklingsresultatet av 1. april forkastet i uravstemmingen og fra 3. mai gikk over 80 000 arbeidere ut i streik. Den 8. mai ble meklingen gjenopptatt og den 9. mai kom partene fram til et nytt meklingsforslag som partene anbefalte. Streiken ble avsluttet samme dag. Forslaget ble 25. mai godkjent i en ny uravstemming.

Det var også streik i andre tariffområder. Arbeidstvistene mellom følgende parter ble løst ved tvungen lønnsnemndbehandling:

- Norsk Helse- og Sosialforbund og Oslo kommune
- Det norske maskinistforbund og Kommunenes Sentralforbund
- Fellesorganisasjonen for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere og Oslo kommune
- Oljearbeidernes Fellessammenslutning og Oljeindustriens Landsforening
- Lederne og Oljeindustriens Landsforening

Andre arbeidskonflikter ble etter til dels langvarig streik løst etter ny mekling mellom partene. Dette gjaldt:

- Norsk Lærerlag og Kommunenes Sentralforbund
- Norsk Lærerlag og Oslo kommune
- Fellesorganisasjonen for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere og Kommunenes Sentralforbund

- Skolenes Landsforbund og Oslo kommune
- Norsk Musikerforbund og Oslo kommune
- Norsk Kantor- og Organistforbund og Oslo kommune

Vedlegg 3**Definisjoner av en del lønnsbegreper**

I dette vedlegget gis definisjoner på en del sentrale begreper som bl.a. brukes i kapitlet om lønnsutviklingen.

Årslønn

Beregningene av årslønnsnivå er basert på oppgaver over time- eller månedsfortjeneste eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre typer tillegg. Beregningene inneholder de samme lønnskomponentene for alle grupper. Utvalget har utført beregningene av lønnsnivå både for heltidsansatte, dvs. for lønnstakere som har utført et fullt normalt årsverk og per beregnet årsverk. Et fullt normalt årsverk svarer imidlertid ikke til det samme antall arbeidstimer for alle lønnstakergrupper. Begrepet "per beregnet årsverk" omfatter både heltids- og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter. Ved beregningene forutsettes det at det gis godtgjørelse for ferie- og sjukefravær, permisjoner m.m. som er lik lønnsinntekten for arbeidet tid av tilsvarende lengde som fraværet.

Lønn per normalårsverk ifølge nasjonalregnskapet

Lønn ifølge nasjonalregnskapet omfatter kontantlønn medregnet overtidsbetaling, naturlønn og lønn under sjukdom og fødselspermisjon betalt av arbeidsgiver. Dette er således et mer omfattende lønnsbegrep enn det som nyttes ved beregning av årslønn, jfr. definisjon av årslønn ovenfor. Antall normalårsverk framkommer som summen av antall heltidsansatte og antall deltidsansatte omregnet til heltid med dellønnsbrøken som vekt. Denne definisjonen innebærer at timeverksinnholdet i et normalårsverk er lik faktisk arbeidstid for heltidsansatte. Antall timer per normalårsverk vil kunne variere mellom næringer og over tid.

Overheng

Overhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved utløpet av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli dersom det ikke gis lønnstillegg eller foregår strukturendringer i det andre året.

Tariff tillegg og lønnsøkinger ellers blir ofte gitt til ulike tidspunkter for ulike lønnstakergrupper og spredt utover hele året. Beregninger av overheng og årslønnsvekst er derfor nødvendig hvis det skal være mulig å sammenlikne lønnsutviklingen for ulike lønnstakergrupper fra ett år til det neste.

Tariffmessig lønnsøkning

Tariffmessig lønnsøkning er lønnsøkning fastsatt i tariffavtaler som følge av sentrale eller forbundsvisе forhandlinger mellom arbeidstakernes og arbeidsgivernes organisasjoner. Tariffmessig lønnsøkning kan være generelle tillegg, lavlønns tillegg, garantit tillegg, tillegg på minstelønns satser etc. som følge av

sentrale eller forbundsvisе forhandlinger. Tillegg ved lokale forhandlinger er lønnsglidning i privat sektor. I offentlig sektor er tillegg ved lokale forhandlinger normalt en del av rammen fastsatt sentralt.

Lønnsglidning

Lønnsglidning framkommer beregningsmessig som forskjellen mellom total lønnsøking i en bestemt periode og tariffmessig lønnsøking i den samme perioden. Lønnsglidningen blir dermed en restpost. Det er et sammensatt lønnsbegrep som bl.a omfatter lønnstillegg som er gitt ved lokale forhandlinger på de enkelte arbeidsplasser, økt fortjeneste p.g.a. økt akkord eller strukturelle endringer i sysselsettingen, f. eks. gjennom forskyvninger i timeverkene mellom bransjer med ulikt lønnsnivå eller endret bruk av skiftarbeid.

Vedlegg 4

Undersøkelser av lønnsgapet mellom kvinner og menn

Det vises til vedlegg 5 i NOU 2000:4 "Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 2000".

Vedlegg 5

Sammenlikning av nivåer på arbeidskraftkostnader i industrien i Norge og i andre land

Tabell 5.1 viser lønnskostnader per time for industriarbeidere i forhold til våre samhandelsland, målt i felles valuta. De faktiske valutakursene er lagt til grunn sammen med konkurransevekter som er brukt for øvrig i kapittel 5.

Sør-Korea er med i sammenlikningene fra 1985. Nivåsammenlikningene omfatter ca.97,2 prosent av konkurrentene (1999-vekter) som er brukt ellers i kapittel 5. Landene som ikke er med i de relative sammenlikningene (som står for knapt 3 prosent av samhandelen) er Thailand, Singapore, Taiwan, Polen, Tsjekkia og Ungarn.

Lønnskostnadene består av lønn per faktisk arbeidet time, lønn for ikke-arbeidet tid (f. eks. lønn under sykdom, feriepengene etc.) og andre indirekte personalkostnader som arbeidsgiveravgifter, pensjonsutgifter og som knytter seg til bruken av arbeidskraft.

Lønnskostnadstallene er i hovedsak basert på datasammenlikninger av BLS (Bureau of Labor Statistics) i USA, men foreløpige 2000-tall er i tillegg bygd på vekstanslag fra OECD for enkeltland som er tillagt 1999-nivåtallene. Valutakurser fra Norges Bank er brukt ved omregning til norske kroner.

Innholdet i lønnsbegrepene kan være noe forskjellig landene imellom. Beregningsutvalget mener likevel at de relative lønnskostnadstallene "grovt sett" vil gi relevante indikasjoner på lønnsforskjellene landene imellom.

Lønnsbegrepene som brukes av BLS i sammenlikningen, faller ikke helt sammen med ILOs definisjon av totale lønnskostnader. Eurostats standard for lønnskostnader faller ganske nær ILOs definisjon og utvalget er i gang med en utredning og sammenlikning av definisjoner og ulike kildematerialer.

Basis for beregningene i tabell 5.1 er arbeidet tid, i dette tilfelle arbeidet time i ulike land. Lønn for ikke-arbeidet tid (feriepengene, sykefravær betalt av bedriften etc.) kommer som påslag i forhold til arbeidet tid. Av andre indirekte lønnskostnader utgjør bedriftens pensjonskostnader, enten gjennom arbeidsgiveravgifter og/eller egne spesielle ordninger en vesentlig del. En rekke andre ordninger knyttet til arbeidsgivers bruk av arbeidskraft vil også inngå. Noen indirekte lønnskostnader er ikke med. Blant annet er rekrutteringskostnader, opplæringskostnader, arbeidsklær og bedriftsfasiliteter som f.eks. kafe og helsetjenestekostnader ikke med i sammenlikningen. Grunnen til dette er at det ikke finnes data over slike kostnader i alle landene. I de land hvor slike kostnader er tilgjengelig utgjør de utelatte kostnadene mindre enn 4 prosent av de totale lønnskostnadene. I noen land, særlig i Norden, kan de utelatte kostnadene være påbudt ved lov eller avtale (f. eks. bedriftshelsetjenesten i Norge) og påløper automatisk ved ansettelse. Slike kostnader kan i andre land være frivillige og/eller driftskostnader, ikke knyttet til lønn.

I takt med utviklingen av pensjonsordninger for ansatte betalt av bedriften, ved blant annet oppbygging av fond som skal sikre utbetalinger fra pensjonsalder, er en del av kostnadene for bedriften relatert til et lønnsbegrep som inneholder påløpt, men ikke realiserte lønnskostnadselementer. Et viktig ele-

ment er bonusutbetalinger. Slike forhold skaper stadig større usikkerhet i sammenlikningen mellom land.

Noen av komponentene i lønnskostnadstallene er nokså løst anslått. Statistikken må derfor ikke sees på som et presist uttrykk for kostnadsforholdene mellom land. Nivåssammenlikningen er basert på gjennomsnittet for industriarbeidere og er ikke representativ for alle deler av industrien. Lønnsforskjellene mellom bransjer i f.eks. Japan og USA kan være svært store, mens bransjeforskjellene i Tyskland og i nordiske landene er langt mindre.

I tabell 5.1 er Tyskland representert med gjennomsnittstall for både tidligere Vest og Øst-Tyskland fra 1995. Ettersom en stor andel av industrisyssetningen i et samlet Tyskland var lokalisert i tidligere Vest-Tyskland, betydde dette skiftet bare omlag 3 prosent lavere lønnsnivå for Tyskland ved overgangen fra 1993 til 1994. I forhold til gjennomsnittet for norske handelspartnere betydde denne endringen bare omlag 0,5 prosentpoeng.

Utviklingstallene for enkeltland i forhold til Norge viser store fluktuasjoner. Blant annet viste de relative lønnskostnadene omregnet til norske kroner for Japan 60 prosent i 1990, for å stige til 102 i 1994 og videre ned igjen til 78 i 1998. I 2000 er japanske lønnskostnader per arbeidet time for industriarbeidere på norsk nivå, målt i felles valuta.

I tillegg har USA, Storbritannia og Sør-Korea hatt høyere kostnadsvekst i felles valuta enn Norge de siste årene, mens de skandinaviske landene og andre land innenfor EU-området har bedret sin kostnadsposisjon i forhold til Norge, spesielt i 1999 og 2000.

Strukturen på lønnskostnadene varierer sterkt fra land til land. Noen land har forholdsvis høye faktiske lønninger per arbeidet time og lavere indirekte personalkostnader, mens andre land har lave faktiske lønninger per arbeidet time og høyere indirekte personalkostnader. Tabell 5.2 viser hvordan forholdet mellom direkte lønn per arbeidet time og indirekte personalkostnader var i 1999, målt i norske kroner.

Sammenlikningene i tabell 5.1 og 5.2 gjelder bare arbeidere i industrien. Det er først og fremst for denne gruppen at totale lønnskostnader per time har vært harmonisert.

Funksjonærene har fått stadig større betydning for lønnssummen både i Norge og i de fleste andre land. Om lag halvparten av lønnssummen i norsk industri tilfaller de som i lønnsstatistikken defineres funksjonærer.

Arbeidstid og de indirekte personalkostnader er forskjellige for arbeidere og funksjonærer landene imellom. Også fordelingen av antall funksjonærer og arbeidere kan være svært forskjellig. Tallmessige indikasjoner for enkelte land innenfor EU-området peker i retning av at lønnskostnadene i Norge ligger langt nærmere våre handelspartnere dersom funksjonærene hadde vært med i sammenlikningene for industrien.

Utvalget er i gang med gjennomgang av ulike kildematerialer som etter hvert foreligger internasjonalt, for å skissere hvilke muligheter man har for andre sammenlikninger mellom land, enten andre grupperinger og/eller bruk av alternative kildematerialer. Utvalget vil komme tilbake til dette i sommerrapporten.

Tabell 5.1: Totale lønnskostnader for voksne industriarbeidere i norske kroner ²⁾. Indeks Norge=100

Land	1980	1985	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Tyskland ³⁾	106	92	102	126	121	113	114	109	104
Japan	48	61	60	98	84	82	78	88	100
Sveits	96	93	97	120	113	102	104	99	96
Danmark	94	79	84	99	96	93	97	96	92
Belgia	113	87	89	109	104	96	99	95	91
Sverige	108	93	98	88	97	94	94	90	90
USA	85	126	70	71	71	77	79	80	89
Østerrike	77	73	83	104	99	92	95	91	87
Finland	71	79	98	99	93	90	92	88	85
Nederland	104	85	84	99	93	88	90	88	85
Storbritannia	65	60	59	56	56	65	70	69	73
Frankrike	77	73	72	82	80	76	78	75	73
Canada	75	106	74	67	66	69	66	65	72
Italia	70	74	81	67	71	74	73	69	66
Irland	51	57	54	56	58	57	57	58	56
Spania	51	45	53	53	54	52	52	51	49
Hellas	-	35	32	38	38	39	38	38	35
Sør-Korea ¹⁾	-	12	17	30	33	34	23	28	35
Portugal	18	15	18	22	22	23	23	23	22
Norge i forhold til gjennom- snitt av landene overfor=100	112	123	121	113	113	117	116	118	118

¹⁾ Sør-Korea kom med i sammenstillingen fra forrige rapport. Dette bidrar til at det relative lønnsnivå i Norge i forhold til de land som tidligere var med ligger om lag 2 prosentpoeng høyere.

²⁾ Omregning til norske kroner ved årlige gjennomsnittlige valutakurser på Oslo Børs.

³⁾ Hele Tyskland er med fra 1994.

Kilde: Bureau of Labor Statistics (BLS), OECD og lokale anslag

Tabell 5.2: Direkte og totale lønnskostnader for voksne industriarbeidere. I norske kroner i 1999. ¹⁾

	Gjennomsn. timefortj. per arbeidet time ¹⁾	Indirekte personalkost. ²⁾ i % av lønn for arbeidet i tid	Totale lønnskostnader per arbeidet time	
	1999	1999	1999	Anslag 2000
	kr.	pst	kr.	kr.
Tyskland	117	74,9	204	(205)
Norge	132	41,6	187	(197)
Japan	96	71,2	164	(197)
Sveits	119	54,3	184	(188)
Danmark	145	23,5	179	(182)
Belgia	94	89,0	178	(180)
Sverige	101	66,1	168	(178)
USA	108	38,1	150	(175)
Østerrike	87	96,9	171	(172)
Finland	95	72,7	165	(167)
Nederland	95	72,7	163	(166)
Canada	91	34,4	122	(143)
Storbritannia	97	33,0	129	(142)
Frankrike	73	91,6	139	(143)
Italia	65	98,8	130	(130)
Irland	83	31,9	109	(111)
Spania	—	—	94	(96)
Hellas	—	70,9 (98)	70	(70)
Sør-Korea	—	—	52	(68)
Portugal	—	—	43	(44)

¹⁾ Omregning til norske kroner ved årlige gjennomsnittlige valutakurser på Oslo Børs.

²⁾ Indirekte personalkostnader per faktisk arbeidet time i norske kroner. Gjelder både lønn for ikke-arbeidet tid (lønn under sykdom, feriepenger, etc.) og andre indirekte personalkostnader.

Kilde: Kilde: Bureau of Labor Statistics, USA.

Vedlegg 6**Produktivitetsutviklingen i et internasjonalt perspektiv****1 Sammenlikninger av produktivitet i et internasjonalt perspektiv ²⁴**

En viktig faktor bak utviklingen i industriens kostnadsmessige konkurranseevne er utviklingen i arbeidskraftsproduktiviteten, som vanligvis måles som bruttoproduktet i faste priser sett i forhold til antall utførte timeverk. Sammenlikninger av nasjonalregnskapstall har antydnet at produktivitetsutviklingen i industrien målt på denne måten systematisk har vært svakere i Norge enn hos våre handelspartnere. Ifølge nasjonalregnskapstall for Norge og våre viktigste handelspartnere, som nylig ble sammenstilt i en BLS-studie, var svekkelsen av relativ produktivitet vel 25 prosent fra 1978 til 1999. Samtidig viser produktivitetstallene i denne studien at utviklingen for Norges del var ytterligere ugunstig i årene etter 1993 enn tidligere.

Sammenlikninger av produktivitetsutviklingen i industrien for ulike land basert på nasjonalregnskapstall er imidlertid beheftet med stor usikkerhet. Som redegjort for i beregningsutvalgets rapporter NOU 1996:4 og NOU1999:12, er usikkerheten i hovedsak knyttet til tre forhold:

- Forskjeller i metoder og datagrunnlag for beregning av bruttoproduktet i faste priser, slik at det er vanskelig å finne gode sammenlignbare tall. Datagrunnlaget for nasjonalregnskapet og metoder for blant annet deflatering varierer til dels betydelig mellom land, og slår direkte ut i beregnede produktivitetstall. Dette understrekes i de nevnte NOU-rapportene, idet en finner vesentlig mindre produktivitetsforskjeller mellom norsk industri og våre handelspartnere når produksjon og ikke bruttoprodukt, målt i faste priser, legges til grunn for beregningene.
- Tallene for gjennomsnittlig produktivitet i industrien gir et misvisende bilde i sammenlikninger av produktivitetsvekst mellom land som har store forskjeller i industristruktur og/eller produktsammensetning. Forskjellig registrert produktivitetsvekst kan avspeile ulik produktsammensetning fordi det er store forskjeller i produktivitetsveksten for ulike produkter, rimeligvis av teknologiske årsaker.
- Produktivitetstall kan bli påvirket av kortsiktige konjunkturelle svingninger som ikke er sammenfallende på tvers av landegrensene.

Måleproblemene og de metodemessige vanskelighetene innebærer at deler av den relative svekkelsen i norsk arbeidskraftsproduktivitet siden 1978 trolig ikke er reell. Det Europeiske Nasjonalregnskapssystem (ENS95), som er den nye standarden som gjelder for utarbeidelse av nasjonalregnskapet i EU, tar sikte på å begrense disse problemene gjennom felles definisjoner og metoder. Standarden sier blant annet at bruttoproduktet i faste priser metodisk skal fremkomme ved først å deflatere produksjonen og produktinnsatsen hver for seg og deretter ta differansen, det vil si såkalt dobbel deflatering. Norge har

24. Avsnitt 1 er nær identisk med analysen som ble presentert i Økonomiske Analyser 1/2001.

lenge fulgt en slik praksis. Gjennom EØS-samarbeidet forplikter også Norge seg til å utarbeide nasjonalregnskapet i henhold til ENS95. Arbeidet med å konvertere nasjonalregnskapene til den nye standarden har imidlertid kommet kort i de fleste EU-land, slik at gode sammenliknbare tall fremdeles er svært begrenset.

For å undersøke med mer disaggregerte tall i hvilken grad forskjeller i produktsammensetning kan forklare den svakere produktivitetsutviklingen i norsk industri på 1990-tallet, presenteres en analyse basert på datamateriale for Norge, Sverige og Tyskland. Norske nasjonalregnskapstall foreligger etter ny standard tilbake til 1970, mens det svenske og tyske nasjonalregnskapet kun foreligger for perioden fra 1993 til 1999. Med et datamateriale som omfatter nasjonalregnskapstall for 23 ulike industrinæringer, er detaljeringsnivået trolig så høyt at produktene i stor grad er substituerbare innenfor hver næring. Det burde derfor være mulig å benytte materialet til å korrigere for produktivitetsforskjeller som skyldes ulik produktsammensetning.

Det tilgjengelige datamaterialet for Sverige og Tyskland ser ut til å støtte det generelle inntrykket en har hatt av produktivitetsutviklingen i norsk industri sett under ett. Når en måler industriproduktiviteten som bruttoproduktet i faste priser delt på antall utførte timeverk, viser tallene at norsk industriproduktivitet under ett ble svekket med om lag 13 prosent og 23 prosent fra 1993 til 1999 sammenlignet med produktiviteten i henholdsvis Tyskland og Sverige. Målt på denne måten var produktivitetsveksten i norsk industri 0,6 prosent i gjennomsnitt per år i perioden fra 1993 til 1999, mot en vekst på vel 5 prosent i svensk industri og 3,5 prosent i tysk industri i samme periode. Problemet med kortsiktige konjunkturrelle svingninger i en periode med sammenhengende konjunkturoppgang forstyrrer dette bildet noe, om enn ikke kvalitativt. På midten av 1990-tallet opplevde svensk, tysk og norsk industri et midlertidig, men kraftig tilbakeslag i produksjonsveksten. Dette ga seg utslag i et fall i produktivitetsveksten i svensk og tysk industri fra henholdsvis 9,8 og 7,8 prosent i 1994 til 0,6 og 2,7 prosent i 1995. Produktivitetsveksten i norsk industri falt tilsvarende fra 0,7 prosent i 1994 til 0,2 prosent i 1995.

Undersøkelser av betydningen av endringer i industristruktur og næringsvis produktivitetsutvikling, støtter hypotesen om at hoveddelen av produktivitetsveksten i industrien i alt i hvert enkelt land er drevet av næringsvis produktivitetsutvikling. Bare en liten del av produktivitetsveksten i hvert enkelt land ser ut til å skyldes endringer i industristruktur. Den lavere produktivitetsveksten i norsk industri sett under ett gjenfinnes også som betydelig lavere produktivitetsvekst enn svensk og tysk industri i de fleste næringer. Beregninger tyder på at gjennomsnittlig årlig vekst i arbeidskraftsproduktiviteten i perioden 1993 til 1999 har variert fra rundt -2 til i underkant av 6 prosent for de viktigste undernæringer innen norsk industri. For svensk og tysk industri har tilsvarende tall variert fra henholdsvis -2 til vel 11 prosent og fra nær -1 til om lag 9 prosent. Det kan derfor være grunn til å tro at den mye svakere produktivitetsutviklingen i norsk industri på 1990-tallet i alle fall i noen grad reflekteres av forskjeller i produktsammensetning. Denne hypotesen kan belyses ved å legge norsk industristruktur til grunn ved beregning av produktivitetsutvikling i svensk og i tysk industri. Slike beregninger antyder at den gjennomsnittlige årlige veksten i svensk produktivitet i perioden fra

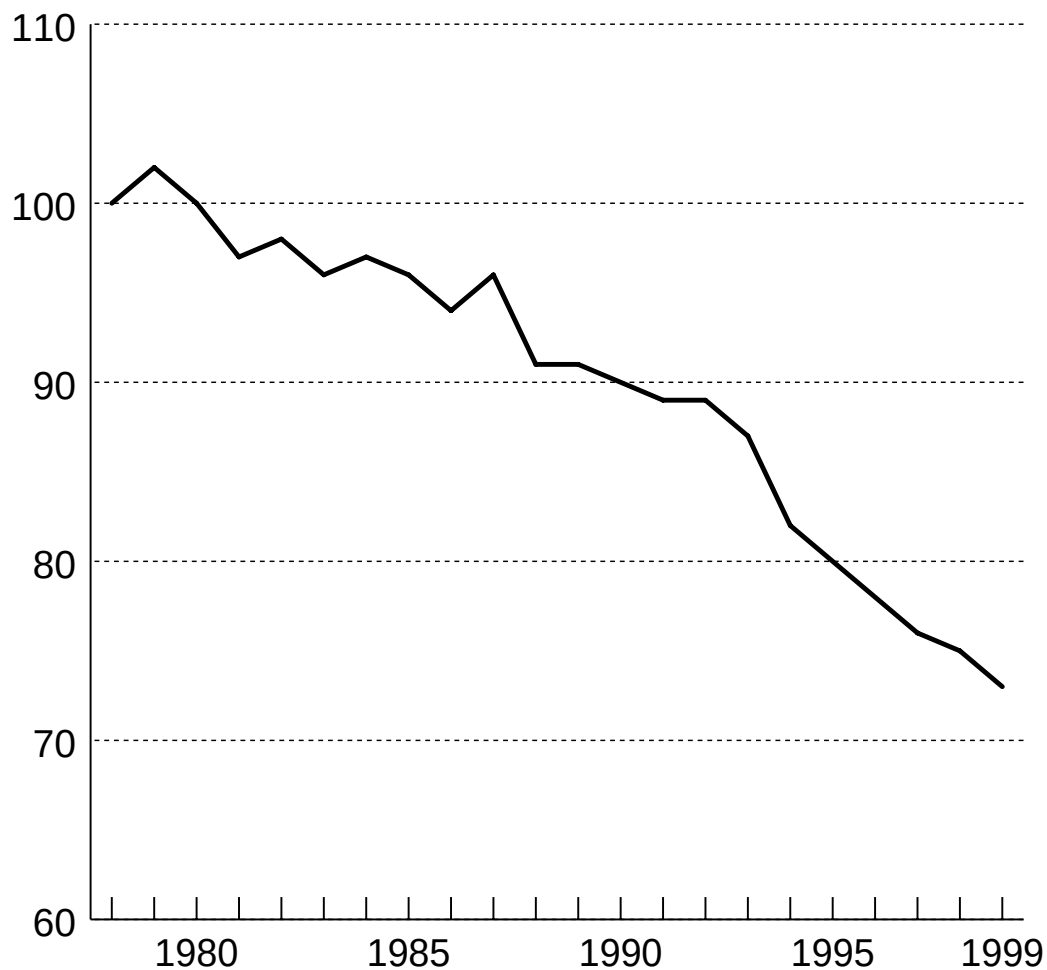
1993 til 1999 bare ville vært vel halvparten av hva den faktisk var dersom Sverige hadde hatt Norges industristruktur. Forskjellen i årlig gjennomsnittlig produktivitetsvekst i perioden fra 1993 til 1999 reduseres følgelig fra 4,5 prosentpoeng til rundt 2 prosentpoeng. Den relative svekkelsen i produktiviteten målt på denne måten ville således vært vel 11 prosent, mot en relativ svekkelse på 23 prosent i tilfellet der produktivitetsforskjeller som skyldes ulik produksammensetning ikke korrigeres for i beregningene. Det synes imidlertid ikke som om forskjeller i produksammensetning er noen sentral faktor bak den svake produktivitetsutviklingen i norsk industri sett i forhold til tysk industri. Her var da også forskjellen i produktivitetsutviklingen vesentlig mindre i utgangspunktet (13 prosent).

Bildet så langt kan tyde på at forskjellen i produktivitetsutviklingen mellom norsk og svensk industri dels skyldes forskjeller i produksammensetning og dels reelt svakere produktivitetsvekst i de fleste norske undernæringer. Med ny felles nasjonalregnskapsstandard, bør produktivitetsforskjeller som skyldes ulike målemetoder reduseres. Betydningen av eventuelle gjenstående forskjeller i målemetoder kan belyses i en sammenligning mellom norsk og svensk industri ved å benytte et alternativt mål på arbeidskraftsproduktiviteten, nemlig produksjonen i faste priser delt på antall utførte timeverk. Målt på denne måten, viser tallene en langt sterkere produktivitetsutvikling for Norge og en noe sterkere utvikling for Sverige enn om en måler produktiviteten med utgangspunkt i bruttoproduktet. Forskjellen i årlig gjennomsnittlig produktivitetsvekst i perioden fra 1993 til 1999, målt ved produksjon i faste priser delt på antall utførte timeverk, var bare 0,4 prosentpoeng når norsk industristruktur legges til grunn for beregninger av svensk produktivitetsutvikling. Tall for produksjonen i faste priser etter næring i henhold til den nye standarden foreligger foreløpig ikke for Tyskland.

Forklaringen med forskjeller i målemetoder synes altså fortsatt å spille en viss rolle. En sammenligning av utviklingen i bruttoprodukt og produksjon viser at målt i faste priser har bruttoproduktet vokst 10 prosentpoeng mindre enn produksjonen i norsk industri sett under ett i perioden fra 1993 til 1999. Den tilsvarende vekstforskjellen i svensk industri er ifølge tallene 4 prosentpoeng. Gjennomgående (med unntak av noen få næringer) finner en svakere utvikling i bruttoproduktet enn i produksjonen, målt i faste priser, på næringssnivå i Norge. Selv om dobbel deflatering benyttes som metode for beregning av bruttoprodukt i faste priser i begge land, kan det ulike vekstforholdet mellom bruttoprodukt og produksjon i faste priser tyde på at forskjellige vurderinger og beregningspraksis i nasjonalregnskapene gir seg utslag i svakere utvikling i bruttoproduktet i faste priser i hoveddelen av norsk industri sammenlignet med svensk industri. Denne konklusjonen synes styrket ved det faktum at den svakere utviklingen i bruttoproduktet målt i faste priser i norsk industri i noen grad er utlignet med sterkere prisvekst målt i felles valuta. En slik utligning er det en skulle forvente dersom den registrerte forskjellen i produktivitetsveksten skyldes målefeil i tall for bruttoproduktet i faste priser. For gitte tall for bruttoproduktet i verdi og antall utførte timeverk vil en undervurdering av bruttoproduktet i faste priser, og dermed undervurdering av produktivitetsveksten, slå ut i en tilsvarende overvurdering av prisveksten. Datamaterialet viser en systematisk svakere utvikling i produktinnsatsprisen

målt i felles valuta (med unntak av noen få næringer) i norsk industri enn i svensk industri. Det samme gjelder for produksjonsprisen målt i felles valuta, men i mindre grad. En detaljert granskning av de norske og svenske nasjonalregnskapstallene tyder dermed på at deler av den sv akere produktivitetsutviklingen i norsk industri motsvares av en noe bedre utvikling i det næringsvise bytteforholdet (forholdet mellom produksjonspris og produktinnsatspris målt i felles valuta), og dermed i en sterkere prisvekst for bruttoproduktet. Om dette bare avspeiler forskjeller i beregningspraksis eller reelle forskjeller mellom norsk og svensk industri gjenstår å avdekke. Dersom den svakere produktivitetsveksten i norsk industri skyldes ulik produktsammensetning, skulle en også fra et konkurranseevnesynspunkt forvente at svakere produktivitetsvekst falt sammen med høyere prisvekst i bruttoproduktet, noe en observerer i datamaterialet for en del av næringene.

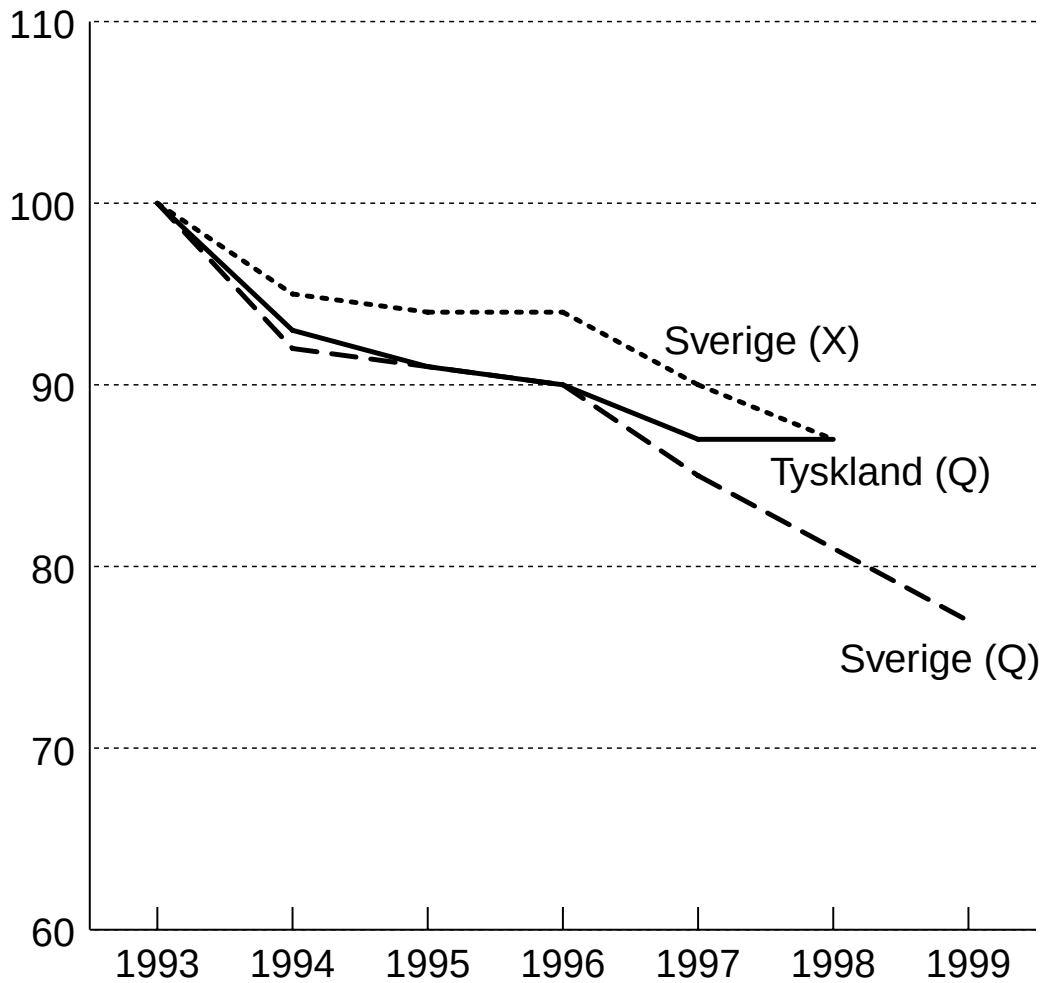
Bildet som her er tegnet tyder på at produktivitetsutviklingen i norsk industri var svak på 1990-tallet. Både målt ved bruttoprodukt og bruttoproduksjon har norsk industri hatt en svakere produktivitetsvekst enn svensk industri etter 1993. Denne undersøkelsen, med mer disaggregerte tall, viser at produktivitetsforskjellen mellom norsk og svensk industri på 1990-tallet dels kan tilskrives forskjeller i produktsammensetning. Samtidig bør det understrekes at det fortsatt hefter tvil ved om målemetodene faktisk er like i det norske og svenske nasjonalregnskapet, idet forskjellene mellom utviklingen i produksjonen og bruttoproduktet på næringsnivå er så vidt store. Når mer disaggregerte tall for flere land foreligger etter den nye regnskapsstandarden bør det undersøkes om hoveddelen av produktivitetsforskjeller mellom norsk industri og våre øvrige handelspartnere også kan tilskrives ulik produktsammensetning.

Figur 6.1 Produktivitet målt ved bruttoprodukt i norsk industri relativt til handelspartnerne¹⁾. Indeks 1978=100.

1) Tall for handelspartnerne er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, der konkurranseevnevekter (IMF-vekter i 1994) er benyttet som vekter. På grunn av at tall for handelspartnerne i hovedsak er basert på tall fra de gamle nasjonalregnskapssystemer i de enkelte land og ikke den nye ENS95-standard, er ikke tallene for norsk industri og handelspartnerne direkte sammenlignbare.

Kilde: Kilder: Bureau of Labor Statistics (USA) og NOU 2000:25.

Figur 6.2 Produktivitet målt ved bruttoprodukt (Q) og produksjon (X) i norsk industri relativt til svensk og tysk industri¹⁾. Indeks 1993=100.

¹⁾For Tyskland forekommer tall for antall sysselsatte etter næring i henhold til ENS95, mens tall for utførte timeverk kun finnes for industrien totalt. På grunn av at tall for timeverk etter næring for Tyskland er konstruert med utgangspunkt i disse tallene, er ikke tallene for norsk og tysk industri direkte sammenlignbare

Kilde: Kilder: Statistisk sentralbyrå og Statistisk sentralbyrå i Sverige og Tyskland

Tabell 6.1: Produktivitsutviklingen i industrien¹⁾ målt ved bruttoprodukt og produksjon. Gjennomsnittlig prosentvis vekst ved endring i industristruktur og/eller næringsproduktivitet. 1993-1999

Endring i	Bruttoprodukt				Produksjon ⁴⁾	
	Norge	Sverige	Tyskland ²⁾	Handelspartnere ³⁾	Norge	Sverige
Industristruktur og næringsproduktivitet	0,6	5,1	3,5	3,4	2,2	5,5

Tabell 6.1: Produktivitetsutviklingen i industrien ¹⁾ målt ved bruttoprodukt og produksjon. Gjennomsnittlig prosentvis vekst ved endring i industristruktur og/eller næringsproduktivitet. 1993-1999

Endring i	Bruttoprodukt				Produksjon ⁴⁾	
	Norge	Sverige	Tyskland ²⁾	Handelspartnere ³⁾	Norge	Sverige
Industristruktur	-0,2	0,0	0,0		-0,7	0,0
Næringsproduktivitet	0,8	4,5	3,7		3,0	5,0
Norsk industristruktur		2,7	3,7			3,4

¹⁾ Industrien omfatter 23 ulike næringer klassifisert i henhold til det Europeiske Nasjonalregnskapssystem (ENS95).

²⁾ For Tyskland forekommer tall for antall sysselsatte etter næring i henhold til ENS95, mens tall for utførte timeverk kun finnes for industrien totalt. På grunn av at tall for timeverk etter næring for Tyskland er konstruert med utgangspunkt i disse tallene, er ikke tallene for norsk og tysk industri direkte sammenlignbare.

³⁾ Tall for handelspartnernes er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, der konkurransevektene (IMF-vekter i 1994) er benyttet som vektorer. På grunn av at tall for handelspartnernes i hovedsak er basert på tall fra de gamle nasjonalregnskapssystemer i de enkelte land og ikke den nye ENS95-standarden, er ikke tallene for norsk industri og handelspartnernes direkte sammenlignbare.

⁴⁾ Tall for produksjonen etter næring i henhold til ENS95 foreligger foreløpig ikke for Tyskland. Produksjonstallene for Sverige foreligger for perioden 1993-1998.

Kilde: Kilder: Statistisk sentralbyrå, Bureau of Labor Statistics (USA), NOU 2000/25 og Statistisk sentralbyrå i Sverige og Tyskland.

Vurdering:

Sammenlikninger av nasjonalregnskapstall har antydnet at produktivitetsutviklingen i industrien gjennom de siste 20-30 årene systematisk har vært svakere i Norge enn hos våre handelspartnere. Slike sammenlikninger er imidlertid beheftet med stor usikkerhet. Usikkerheten skyldes blant annet forskjeller i metoder og datagrunnlag for nasjonalregnskapene, som slår direkte ut i beregnede produktivitetstall. Dessuten kan beregnede tall for gjennomsnittlig produktivitet i industrien gi et misvisende bilde i sammenlikninger av produktivitetsvekst mellom land som har store forskjeller i produktsammensetning. Det Europeiske Nasjonalregnskapssystem (ENS 95), som er en ny felles regnskapsstandard, tar sikte på å begrense måleproblemer og metodiske forskjeller. Analysen av utviklingen i arbeidskraftsproduktiviteten i industrien basert på tall for de enkelte industrinæringer for Norge, Sverige og Tyskland tyder på norsk industri har hatt en relativt svak produktivitetsutvikling på 1990-tallet. Denne undersøkelsen, med mer disaggregerte tall, viser at produktivitetsforskjellen mellom norsk og svensk industri på 1990-tallet dels kan tilskrives forskjeller i produktsammensetning. Samtidig bør det understrekes at det fortsatt hefter tvil ved om målemetodene faktisk er like i det norske og svenske nasjonalregnskapet, idet forskjellene mellom utviklingen i produksjonen og bruttoproduktet på næringsnivå er så vidt store målt i faste priser.

2 Muligheter for å utvide rapporteringen til øvrige næringer (utenom industri)

De metodiske problemene forbundet med måling av produktivitet i tjenesteytende næringer er svært store, og måleproblemene er større enn for industrinæringene. Dette har først og fremst sammenheng med at data for tjenesteytende sektorer innhentes på en annen måte enn for industrinæringene.

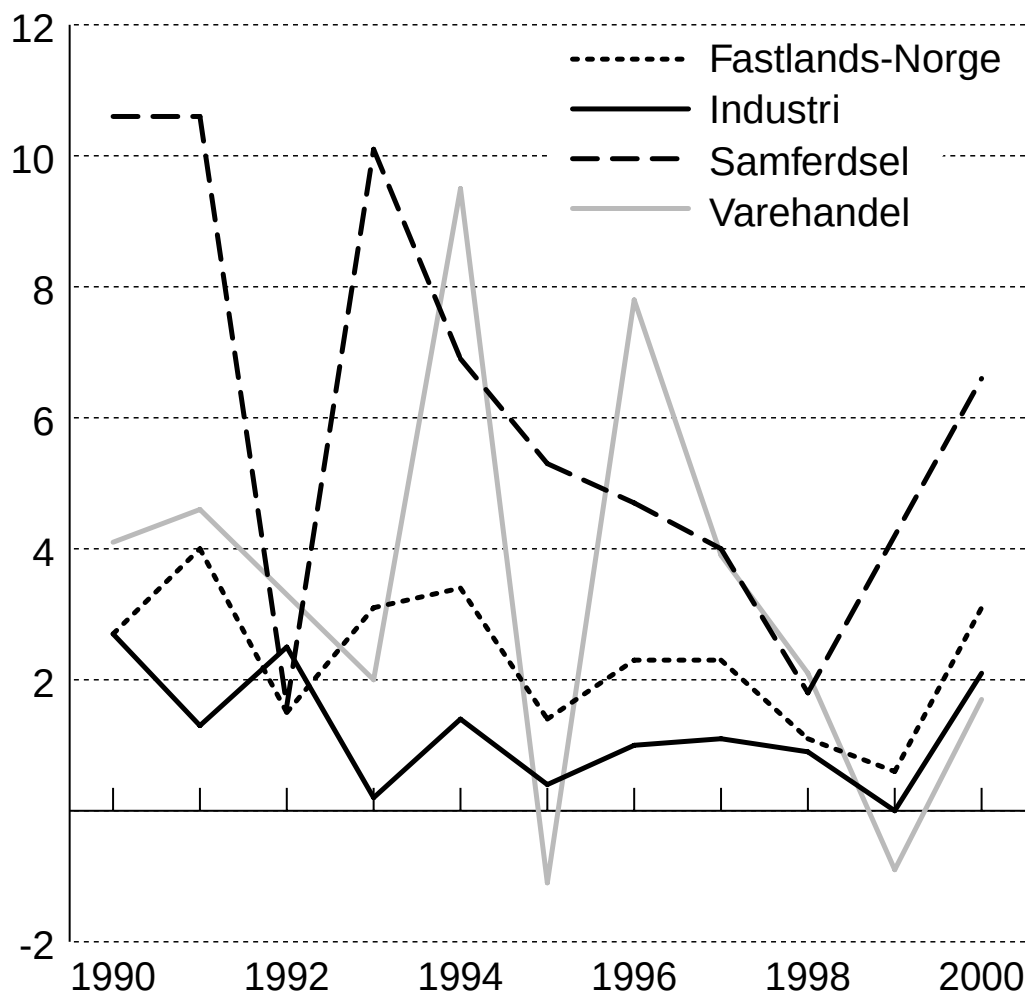
Industriregnskapet, som er Nasjonalregnskapets hovedkilde for industrinæringene, har en lang tradisjon i Norge. Med utgangspunkt i industriregnskapet hentes det inn data for både produksjon, produktinnsats og sysselsetting. Det finnes ikke noe tilsvarende for tjenesteytende næringer. Beregningen av produksjonen i disse næringene er i stor grad basert på indikatorer. Måleproblemene i de tjenesteytende næringene knytter seg både til dekomponering av produksjonen i pris og volum, og til at datainnhenting er ufullstendig.

Det er tjenesteytende næringer som i nyere tid har vært gjenstand for de største revisjonene ved hovedrevisjoner av nasjonalregnskapet. SSB arbeider for tiden med en tallrevisjon av nasjonalregnskapet, som vil bli publisert i 2002. Revisjonen innebærer at flere datakilder, herunder regnskapsstatistikk, vil bli benyttet. Ifølge Seksjon for nasjonalregnskap ligger det an til en vesentlig oppjustering av produksjonsnivået for mange tjenesteytende næringer. Det innebærer at særlig bruttoproduksjon per timeverk, men også bruttoprodukt per timeverk, vil bli revidert.

Etter at nye nasjonalregnskapstall blir publisert neste år, bør mulighetene til å vurdere produktivitetsutviklingen i tjenesteytende sektorer være betydelig bedre. Etter hvert som ny strukturstatistikk bygges ut, vil datainnhenting for tjenesteytende næringer nærme seg datainnhenting for industrien.

Det er særlig for to sektorer – varehandel og samferdsel – det har vært håp om å beregne relativt pålitelige tall for produktivitetsutviklingen. I disse sektorene har datainnhenting i noen grad vært mer omfattende enn i andre tjenesteytende sektorer. I varehandelen har en benyttet avanseundersøkelser for beregning av bruttoproduksjonen. Disse undersøkelsene gjøres imidlertid ikke så ofte. Den siste ble foretatt i 1995, og det var da ti år siden forrige undersøkelse. I periodene mellom avanseundersøkelsene benyttes fremskrivninger. Beregningen av bruttoproduksjon i samferdsel er basert på flere indikatorer. Utover på 1990-tallet ble imidlertid indikatorene gradvis mindre pålitelige. Dette hadde blant annet sammenheng med strukturelle endringer, for eksempel endringen av Televerket.

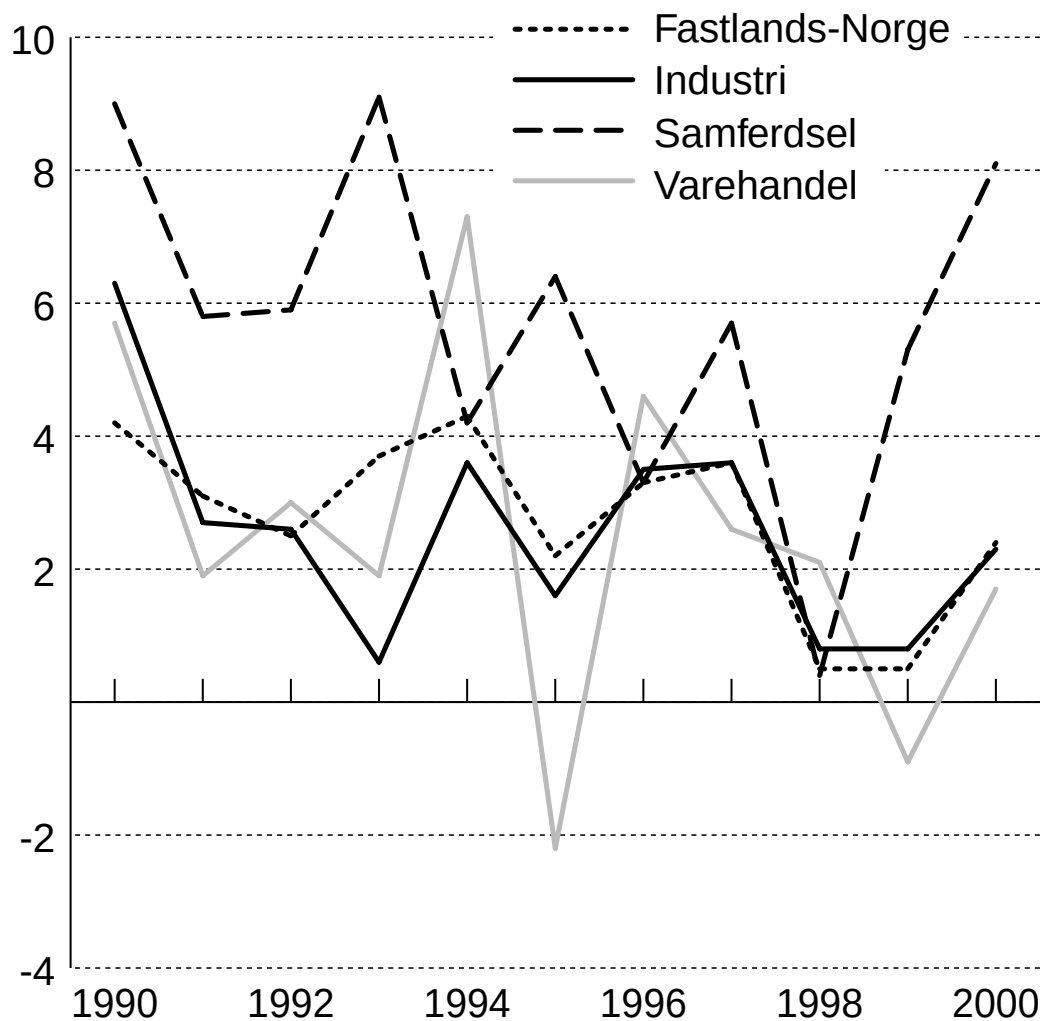
Figur 6.3 og figur 6.4 illustrerer måleproblemene i næringene varehandel og samferdsel. Måleproblemene i andre tjenesteytende næringer er trolig enda større. Begge figurene viser produktivitetsveksten i Fastlands-Norge, industrien, varehandel og samferdsel. I figur 6.3 er produktivitetsveksten beregnet på grunnlag av bruttoproduktet, mens det i figur 6.4 er brukt bruttoproduksjon. Produktivitetsutviklingen i Fastlands-Norge og i industrien er mye jevnere enn utviklingen i de to tjenesteytende næringene. Figurene 6.3 og 6.4 gir likevel et inntrykk av en gjennomsnittlig produktivitetsvekst over noen år i varehandels- og samferdselsnæringene.

Figur 6.3 Produktivitetsvekst i Fastlands-Norge ¹⁾, industri, samferdsel og varehandel, målt som bruttoprodukt per utførte timeverk. 1990-2000

1) Eksklusive kraftforsyning, boligjenester og offentlig forvaltning

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur 6.4 Produktivitetsvekst i Fastlands-Norge ¹⁾, industri, samferdsel og varehandel, målt som bruttoproduksjon per utførte timeverk. 1990-2000

1) Eksklusive kraftforsyning, boligjenester og offentlig forvaltning

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Vurdering:

Det er store problemer knyttet til måling av produktivitet i tjenesteytende næringer. I den grad beregningsutvalget skal rapportere slike produktivitetstall for Norge og de viktigste handelspartnerne, må det understrekes at slike tall er beheftet med betydelig usikkerhet. Problemene er knyttet til måten nasjonalregnskapet er bygget opp på. Videre er det grunn til å tro at spesielt kvalitetsforbedringer er vanskelig å måle. Det er grunn til å tro at måleproblemene vil bli mindre etter hvert som ny strukturstatistikk utvikles.

Vedlegg 7**Nærmere om den harmoniserte konsumprisindeksen**

Maastricht-traktaten, som ble vedtatt i 1991, inneholder konvergenskriterier som måtte oppfylles før endelig etablering av den Økonomiske og Monetære Union. Et av kriteriene var knyttet til nivået på inflasjonen og at den målbare størrelsen skal være sammenlignbar mellom land. De nasjonale konsumprisindeksene i de enkelte landene er ofte lite egnet når en skal sammenligne prisutviklingen mellom land, bl.a. fordi ulike komponenter av prisindeksen beregnes og vektlegges forskjellig. Dette er noe av grunnen til etableringen av en harmonisert konsumprisindeks (HKPI).

Ved å samordne det metodiske opplegget produseres det nå harmoniserte konsumprisindekser i alle EU-land, samt Island og Norge, som er bedre egnet til internasjonale sammenlikninger. Den harmoniserte konsumprisindeksen (HKPI) vil for de fleste land eksistere parallelt med den tradisjonelle konsumprisindeksen (KPI).

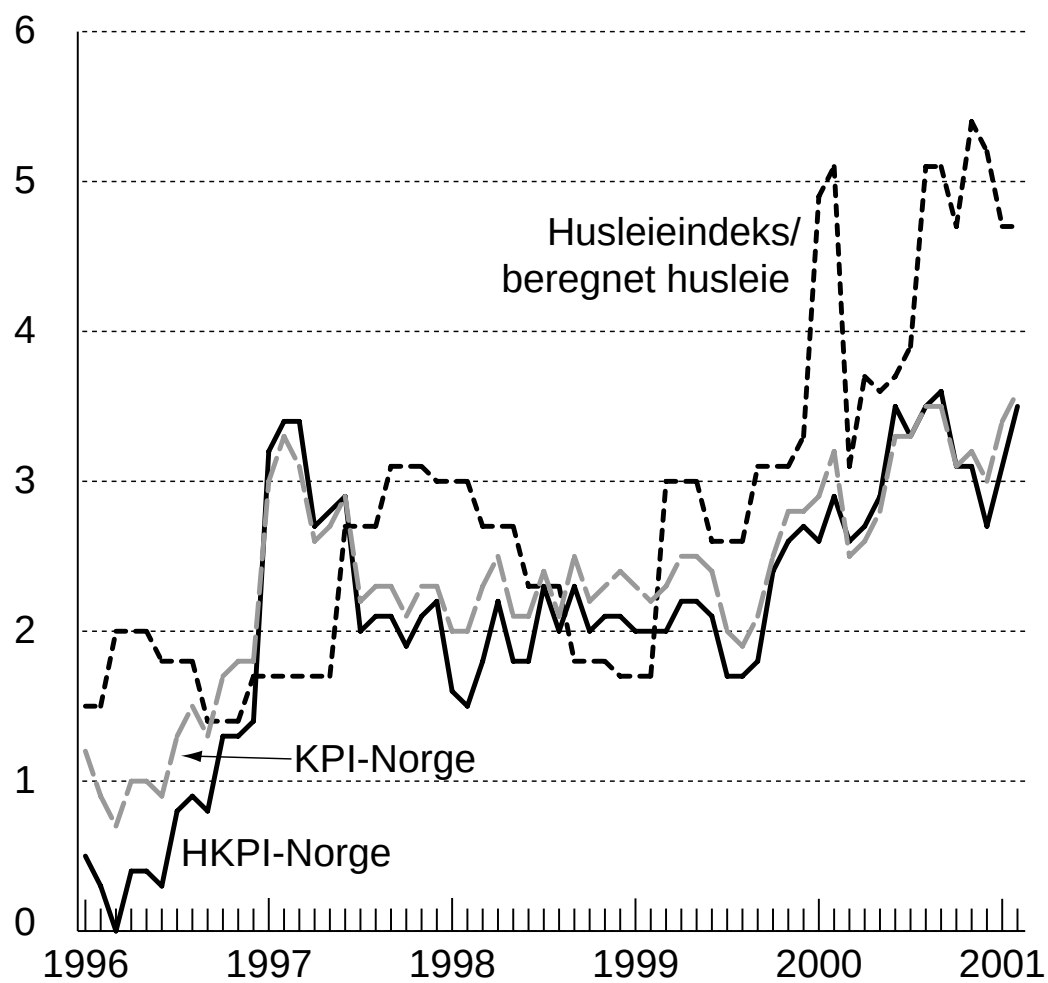
I Norge dekker den harmoniserte konsumprisindeksen om lag 88 prosent av forbruksutgiftene som inngår i den tradisjonelle konsumprisindeksen. Det eneste området som nå er utelatt fra den harmoniserte indeksen (HKPI), men som derimot er dekket i den tradisjonelle konsumprisindeksen (KPI), er selveieres bokostnader (beregnet husleie)²⁵. I henhold til EØS bestemmelser må alle land som lager harmoniserte konsumprisindekser kontrollere vektene som brukes i beregningene årlig etter visse kriterier. I Norge bygger vektene i både KPI og HKPI på et gjennomsnitt av resultater fra Forbruksundersøkelsen siste tre år. Vektene implementeres imidlertid til forskjellige tidspunkter.

I HKPI er beregnet husleie utelatt. Derimot inngår betalt husleie. Dette innebærer totalt sett at husholdningenes gjennomsnittlige boutgifter blir mindre vektlagt i HKPI enn i KPI, og tilsvarende får utviklingen mindre innvirkning.

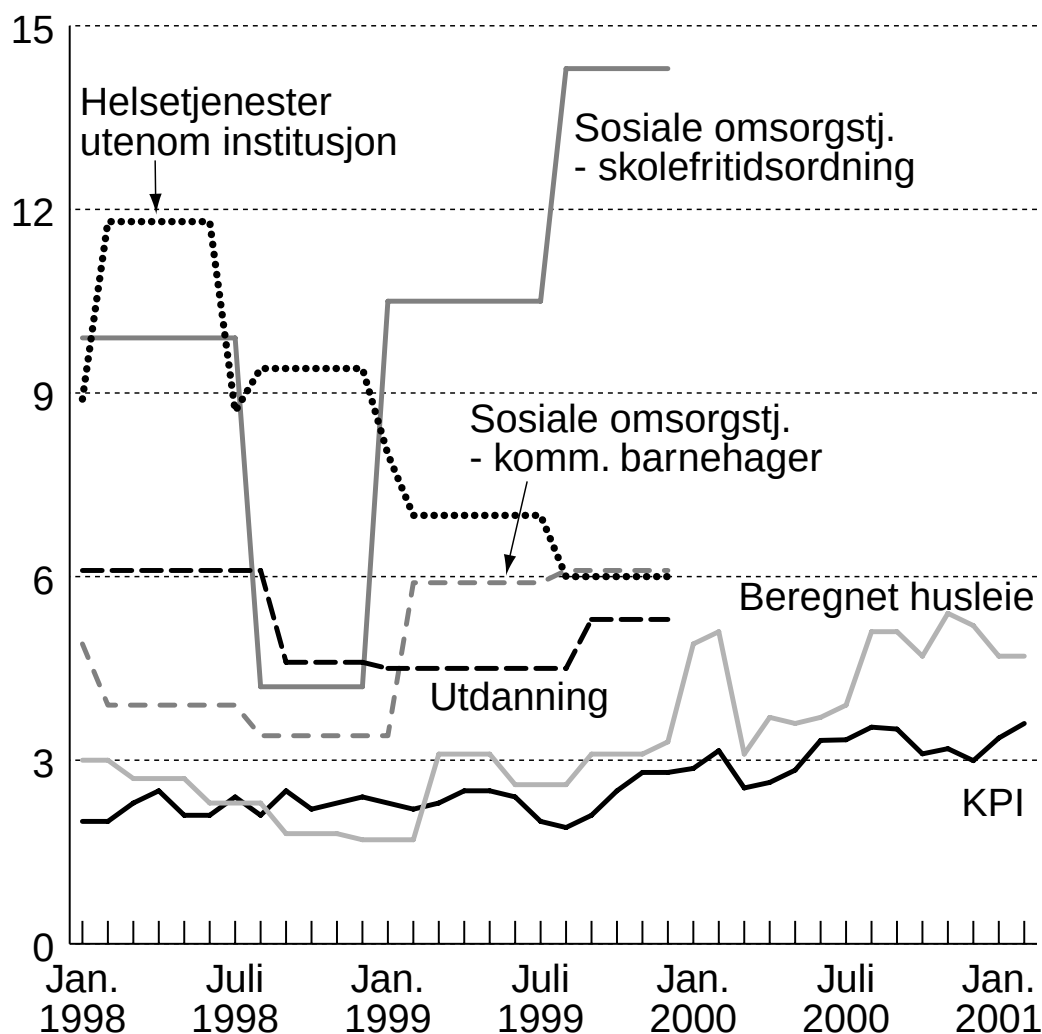
Figur 7.1 viser utviklingen i HKPI, KPI og husleie i Norge for perioden fra 1996 til og med februar 2001. Figuren viser at HKPI har vært noe lavere enn KPI i perioden fra 1996 til februar 2001, bortsett fra i første halvår 1997 og i deler av 2000. I siste halvår i 1998 og i begynnelsen av 1999 var KPI høyere enn HKPI, selv om veksten i husleieindeksen var lavere enn veksten i totalindeksen. Dette skyldes i hovedsak at barnehagetakster, skolegang og enkelte helsetjenester, som den gang var utelatt fra HKPI men inngikk i KPI, hadde en vesentlig høyere 12-månedersvekst enn KPI totalt i perioden, jfr. figur 7.2. At HKPI var moderat høyere enn KPI i deler av 2000, til tross for at veksten i beregnet husleie var høyere enn veksten i totalindeksen²⁶, skyldes trolig blant annet enkelte omlegginger av HKPI fra og med januar i fjor.

25. Helse og utdanningstilbud berørt av offentlige overføringer og forsikringstjenester ble tatt inn i HKPI fra og med januar 2000.

26. Den markerte stigningstakten i husleieindeksen i januar og februar 2000 skyldes tekniske endringer. Fra og med januar 2000 blir husleiene registrert og innarbeidet i konsumprisindeksen månedlig, mot tidligere i hvert kvartal.

Figur 7.1 Prisutviklingen i Norge. Vekst i pst. fra samme måned året før. KPI, HKPI, og husleieindeksen/beregnet husleie

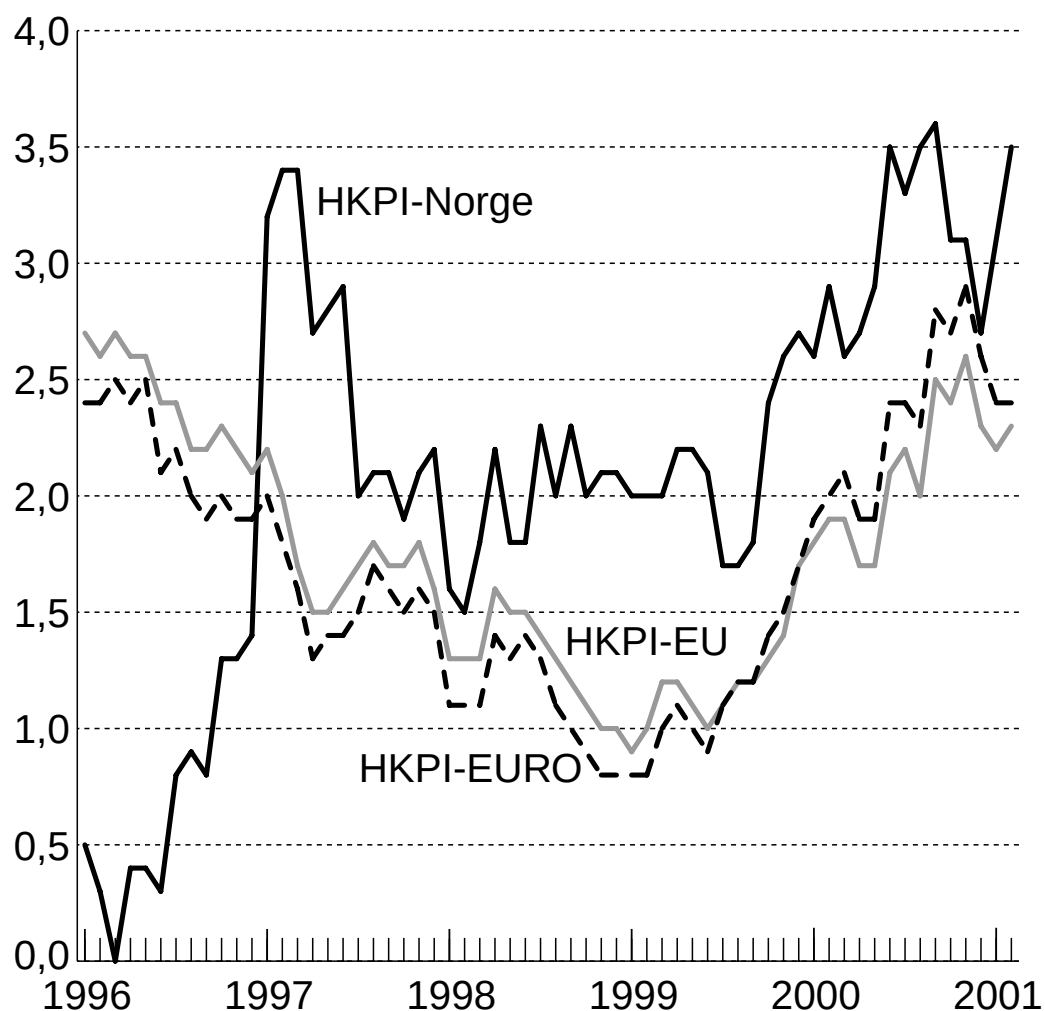

Figur 7.2 Andre tjenester som er utelatt fra HKPI¹⁾. Prosentvis vekst målt over 12-måneder i 1998, 1999 og 2000

I 2000 var den gjennomsnittlige stigningen i HKPI i Norge 3,0 prosent, mens den tilsvarende veksten i KPI var 3,1 prosent. Tilsvarende er det variasjoner mellom KPI og HKPI i andre land. For eksempel var veksten i den nasjonale konsumprisindeksen i Danmark 2,8 prosent i 2000, mens årsveksten i den harmoniserte indeksen var 2,7 prosent.

Figur 7.3 gir en oversikt over tolv månedersveksten i den harmoniserte konsumprisindeksen i Norge, EU-landene og euro-området i perioden fra 1996 til februar 2001. I 1996 var prisstigningen i Norge lavere enn prisstigningen i EU-landene og euro-området. Fra og med 1997 har prisstigningen i Norge vært høyere enn prisstigningen i EU og euro-området. For eksempel var gjennomsnittlig årlig konsumprisvekst i Norge, målt ved HKPI, 3,0 prosent i 2000, mens den tilsvarende prisstigningen var 2,1 prosent i EU-landene og 2,3 prosent euro-området, jfr. tabell. 7.1. Imidlertid avtok forskjellen i prisstigningstakten noe mot slutten av fjoråret. I 4. kvartal var prisveksten i gjennomsnitt 3,0 prosent i Norge, mens den var henholdsvis 2,4 prosent og 2,7

prosent i EU-landene og i euro-området. De to første månedene i år har forskjellen i prisstigningen tiltatt igjen, noe som delvis må ses i sammenheng med økningen i merverdiavgiftssatsen fra nyttår.

Figur 7.3 Harmonisert konsumprisindeks (HKPI) i Norge, EU-landene og euro-området. Vekst i prosent fra samme måned året før

Tabell 7.1: Harmonisert konsumprisindeks for Norge, EU-landene og euro-området. Gjennomsnittlig årlig vekst

	1996	1997	1998	1999	2000
Norge	0,7	2,6	2,0	2,1	3,0
EU-landene	2,4 ¹⁾	1,7	1,3	1,2	2,1
Euro-området	2,2	1,6	1,1	1,1	2,3

¹⁾ Estimert

Vedlegg 8**Kursutviklingen for norske kroner ²⁷***Endringer i kursordningen for norske kroner*

Verdien av den norske kronen var fra desember 1978 knyttet til en kurv av våre viktigste handelspartneres valutaer. Kurven ble opprinnelig beregnet som et veid aritmetisk gjennomsnitt av indekser for de aktuelle valutaene. Enkeltindeksene ble på sin side beregnet som forholdet mellom den løpende kursen på den enkelte valuta og gjennomsnittskursen i august 1978; den såkalte basiskursen. I juni 1984 gikk en over til å beregne kurven som et veid geometrisk gjennomsnitt av de enkelte valutakursindeksene.

Vektene i kurven gjenspeilte opprinnelig tilnærmet de enkelte lands direkte betydning for norsk utenrikshandel, målt som deres andel av summen av norsk eksport og import. Dollaren hadde en større vekt i kurven enn det den direkte handelen med USA skulle tilsi, mens de resterende valutaer til sammen hadde en tilsvarende mindre vekt. I august 1982 gikk en over til nye vekter i kursindeksen basert på IMF's såkalte konkurransevekter. Disse vektene tok i tillegg til bilaterale handelsforhold også hensyn til konkurransen norske eksportører møter fra andre eksportører på eksportmarkedene.

Når en ser bort fra variasjoner innenfor de tillatte svingningsmarginene ble verdien av den norske kronen justert fem ganger fra 1982 til 1992:

- I august 1982 ble antallet valutaslag i kurven utvidet fra 12 til 14 i forbindelse med at en gikk over til vekter basert på IMF's konkurransevekter.
- I september 1982 ble basiskursene for de fjorten kurvvalutaene justert opp med 3 prosent.
- I juni 1984 ble beregningsmetoden for kursindeksen endret ved at en gikk over fra aritmetisk til geometrisk gjennomsnittsberegning.
- I september 1984 ble det besluttet at Norges Bank inntil videre skulle styre mot en noe svakere krone. I august 1985 ble dette formalisert ved at det ved forskrift fra Finansdepartementet ble fastslått at kursindeksens verdi inntil videre skulle holdes i den øvre fjerdedel av det tillatte svingningsintervallet.
- 11. mai 1986 ble kronen nedskrevet ved at sentralverdien for kursindeksen ble økt fra 100 til 112.

Slik kurven var konstruert hadde den en gjennomsnittsverdi lik 100 i august 1978. Dette var kursindeksens opprinnelige sentralverdi. I august 1985 ble svingningsmarginen offisielt fastlagt til $\pm 2,25$ prosent av kursindeksens sentralverdi.

Sett under ett bidro de fire første justeringene til at kronens verdi ble redusert med om lag 10 prosent. I 1986 fram til devalueringen i mai lå kurvindeksen i gjennomsnitt nær midtpunktet i den øvre fjerdedelen av det fastsatte svingningsområdet (101,69). Den nye sentralverdien som ble fastsatt ved devalueringen 11. mai 1986 lå 10,1 prosent over dette nivået.

27. Arbeidet ble avsluttet 28. mars 2001. Eventuelle økonomiske hendelser etter dette tidspunkt er således ikke omtalt i denne rapporten.

Den 19. oktober 1990 bestemte Regjeringen Syse at kronens internasjonale verdi med virkning fra 22. oktober skulle knyttes til regne- og valutaenheten European Currency Unit (ECU). Dette innebar et endret vektgrunnlag for norske kroner. Sentralkursen for norske kroner ble satt til 7,9940 kroner for en ECU, som var markedsverdien torsdag 18. oktober kl. 1415. Omleggingen medførte således ingen opp- eller nedskriving av kronekursen. Kronens tillatte svingningsmargin rundt sentralkursen var som før $\pm 2,25$ prosent. Sverige og Finland knyttet sine valutaer til ECU henholdsvis i mai og juni 1991.

Den 10. desember 1992 ble svingningsmarginene for den norske kronen satt ut av kraft inntil videre. Den 6. mai 1994 ble det ved kongelig resolusjon fastsatt ny forskrift for kronens kursordning. Den nye forskriften var en presisering og videreføring av retningslinjene som var fulgt siden kronens svingningsmarginer ble opphevet i 1992. Den operative retningslinjen for Norges Bank er at pengepolitikken skal innrettes mot å videreføre en stabil valutakurs overfor de europeiske valutaene, med utgangspunkt i kursleiet siden kronen begynte å flyte den 10. desember 1992.

I forbindelse med etableringen av ØMU fra 1. januar 1999 opphørte ECU å eksistere. Samtidig ble euro etablert som ny valuta, og kursforholdet mellom ECU og euro ble satt lik 1:1 på overgangstidspunktet. I denne sammenheng uttalte Norges Bank at euro dermed ville inngå som en viktig europeisk valuta på samme måte som ECU har vært en sentral styringsparameter i gjennomføringen av pengepolitikken. Videreføring av gjeldende retningslinjer kunne dermed skje uten at kronens internasjonale verdi ble endret.

Nærmere om euro, ECU og effektiv kronekurs

ØMU ble formelt vedtatt etablert gjennom Maastricht-traktaten fra 1992. Etableringen av ØMU fra 1. januar 1999 innebar en felles valuta og en felles pengepolitikk i de elleve EU-landene som deltok i unionen fra starten av. Disse deltakerlandene var Belgia, Finland, Frankrike, Irland, Italia, Luxembourg, Nederland, Portugal, Spania, Tyskland og Østerrike. Euro erstatter de nasjonale valutaene i deltakerlandene. Hellas er senere blitt godkjent som tolvte ØMU-medlem med virkning fra 1. januar 2001. I første omgang er det kun mulig å benytte euroen ved bruk av kort eller ved overføringer mellom bankkonti. Sedler og mynt vil bli innført fra 1. januar 2002.

Euroen er den klart viktigste valutaen i både industriens effektive valutakurs og i den importveide valutakursen (med 44 land), jfr. tabell 8.1.

Tabell 8.1: Nåværende konkurranseevnevekter og importvekter

	Vekter i industriens effektive valutakurs ¹⁾	Importvekter ²⁾³⁾
Euro	41,8	380,4
Danmark	8,1	74,5
Sverige	19,8	165,2
Hellas	0,2	1,2
Storbritannia	12,1	102,4

Tabell 8.1: Nåværende konkurranseevnevekter og importvekter

	Vekter i industriens effektive valutakurs ¹⁾	Importvekter ²⁾³⁾
Sveits	1,2	13,6
Japan	4,8	47,9
USA	6,5	72,3
Canada	0,6	19,4
Singapore	0,3	8,8
Sør-Korea	2,1	11,4
Thailand	0,2	3,1
Taiwan	0,6	7,6
Polen	1,1	6,8
Tsjekkia	0,4	3,0
Ungarn	0,2	1,8
Argentina	..	1,5
Australia	..	4,5
Bangladesh	..	0,6
Brasil	..	0,6
Chile	..	1,4
Kina	..	22,7
Colombia	..	1,5
Hong Kong	..	4,9
Indonesia	..	2,2
India	..	3,3
Island	..	2,8
Sri Lanka	..	0,3
Marokko	..	1,0
Malaysia	..	2,9
Filippinene	..	0,7
Pakistan	..	1,2
Russland	..	18,3
Tyrkia	..	3,4
Sør-Afrika	..	2,2
	100,0	1000,0

¹⁾ OECD-vekter i 1999.²⁾ Gjennomsnitt for perioden 1996-1998.³⁾ Importveid nominell effektiv kurs er beregnet på grunnlag av 44 land.

Fram til 1. januar 1999 ble ECU benyttet som regne- og valutaenhet for transaksjoner mellom EU-landene. ECU bestod av et visst antall enheter av de enkelte EU-landenes valutaer. Sammensetningen av ECU ble vurdert hvert femte år, eller hvis en valutas effektive vekt endret seg med mer enn 25 prosent.

Tabell 8.2 gir bl.a. en sammenlikning av vektene i den tidligere kurvindeksen og beregnede vektor i oktober 1990 for de valutaene som var med i ECU. Før omleggingen av kurssystemet var ECU-landenes vekt i kurvindeksen i underkant av 60 prosent. Tar en hensyn til at svenske kroner og finske mark den gang fulgte en kurv av valutaer og at østerrikske schilling og sveitsiske franc var nært knyttet til tyske mark, hadde ECU-landene en vekt på vel 74 prosent.

Tabell 8.2: Vekter i den tidligere kurvindeksen, ECU-indeksen og konkurransevektene

	Vekter i den tidligere kurvindeksen per 18.10.90	Direkte + indirekte 1)	Tidligere vektor i ECU-indeksen pr. 18.10.90 2)	Tidligere konkurransevektene (IMF-vektene i 1994)
Østerriksk schilling (ATS)	1,5	..	..	1,6
Belgisk franc (BEF)	2,4	3,2	7,8	3,2
Kanadisk dollar (CAD)	3,6	..	..	1,5
Dansk krone (DKK)	6,8	8,3	2,6	5,0
Finsk mark (FIM)	3,0	..	..	4,0
Fransk franc (FRF)	9,2	10,5	19,3	7,3
Tysk mark (DEM)	17,7	24,9	30,3	14,7
Italiensk lire (ITL)	3,3	4,2	9,8	5,4
Japansk yen (JPY)	6,0	6,9	..	10,1
Nederlandsk gylden (NLG)	4,6	5,6	9,5	6,1
Svensk krone (SEK)	15,0	..	..	13,4
Sveitsisk franc (CHF)	1,2	..	..	1,6
Britisk pund (GBP)	14,7	17,2	12,6	12,7
Amerikansk dollar (USD)	11,0	18,8	..	10,5
Spansk peseta (ESP)	..	0,3	5,3	1,9
Luxembourgsk franc (LUF)	..	..	0,3	..
Portugisisk escudo (PTE)	..	..	0,8	..
Irsk pund (IEP)	..	..	1,1	1,0
Gresk drachme (GRD)	..	..	0,7	0,0
Sum	100,0	100,0	100,0	100,0

¹⁾ Beregnede vektor per 18. oktober 1990, der en har tatt utgangspunkt i de direkte vektene i kurvindeksen samtidig som en har tatt hensyn til at svenske kroner og finske mark fulgte en kurv av valutaer, at østerrikske schilling fulgte tyske mark, at utviklingen i sveitsiske franc og tyske mark ofte var parallell og tilsvarende for utviklingen i kanadiske dollar og amerikanske dollar.

²⁾ Vektene er basert på gjennomsnittlige valutakurser i 1997.

Vektene i den tidligere kurvindeksen var konstruert slik at utviklingen i denne indeksen kunne benyttes som uttrykk for den effektive valutakursen. Det var også kurvindeksen som inngikk i beregningene av industriens kostnadmessige konkurranseevne. Som nevnt innebar tilknytningen av kronen til ECU et endret vektgrunnlag for norske kroner. Som tabell 8.2 viser var det betydelig forskjell mellom ECU-vektene og de tidligere kurvvektene. Kurvvektene var beregnet med utgangspunkt i relativt gamle data (1975). En valgte derfor å ta i bruk nye vekter ved beregning av effektiv valutakurs.

De nye vektene for beregning av effektiv valutakurs ga en mye bredere dekning av norsk industris konkurranseforhold sammenliknet med vektene i den tidligere kurvindeksen. Dette har sammenheng med at de nye vektene også tok hensyn til konkurranse fra hjemlandets produsenter på eksportmarkedene for norsk industri og konkurransen som den hjemmekonkurrerende industrien møtte på det norske markedet. Det krevdes betydelige datamengder og et stort beregningsopplegg for å beregne slike vekter. IMF hadde utført slike beregninger på bakgrunn av data fra 1980. I tillegg til de tidligere såkalte kurvlandene inngikk også Spania og Irland i disse vektene. For å fange opp endringer i handelsmønsteret etter 1980 ble IMF's vekter korrigert løpende for endringer i de bilaterale handelsstrømmene.

I en geometrisk indeks med løpende oppdaterte vekter ville valg av basiskurser påvirke utviklingen i indeksen fra periode til periode. Som basiskurser nyttet en de bilaterale valutakursene som ble registrert torsdag 18. oktober 1990. Det innebar at kursindeksens verdi ved tidspunktet for kronens tilknytning til ECU var lik 100.

En svakhet med denne metoden for beregning av konkurransekursindeksen var at metoden som ble brukt for årlig oppdatering av IMF's 1980-vekter ga et noe unøyaktig bilde av konkurranse situasjonen. Bl.a. på bakgrunn av dette tok en i september 1995 i bruk nye vekter i konkurransekursindeksen basert på beregninger fra OECD. Både IMF og OECDs beregningsmetoder er basert på aggregerte handelsstrømmer for industrivarer. Ut fra dette beregnes de ulike landenes betydning for Norges eksport og import av industrivarer, hvor det også tas hensyn til konkurransen på hjemmemarkedet og i tredjeland. En fordel med å gå over til vektene fra OECD er at disse oppdateres løpende.

Overgangen fra IMF- til OECD-vekter innebar at amerikanske dollar, tyske mark og japanske yen fikk noe mindre vekt enn tidligere, samtidig som de nordiske landene, særlig svenske kroner, fikk økt vekt. I forbindelse med omleggingen av konkurransekursindeksen i 1995 ble også Hellas og Portugal inkludert, slik at indeksen etter dette besto av valutaene til 18 av Norges viktigste handelspartnere. Hovedforklaringen på at enkelte land fikk vesentlig større eller mindre vekt enn i den gamle indeksen, lå ikke i overgangen fra IMF til OECD som kilde for vektene, men at metoden som tidligere ble brukt for årlig oppdatering av IMF's 1980-vekter som nevnt ga et noe unøyaktig bilde av konkurranse situasjonen.

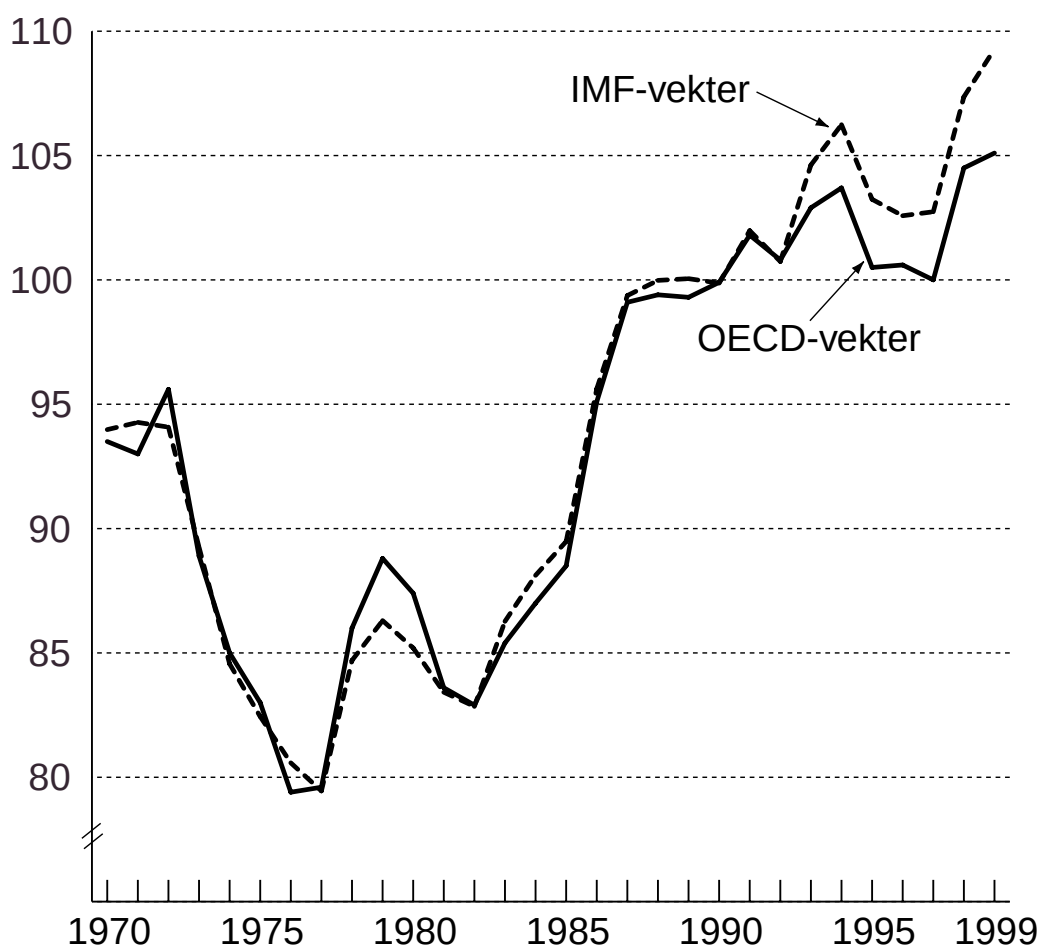
Med virkning fra 1. februar 2000 endret Norges Bank konstruksjonen av industriens effektive valutakurs, og samtidig utvidet antallet valutaer i indeksen. Omleggingen hadde sin bakgrunn i flere forhold:

- Industriens effektive valutakurs hadde før omleggingen vært beregnet

med utgangspunkt i valutakursenes endring i forhold til basiskursene 18. oktober 1990. Kursene for enkeltvalutaer veies med løpende årlige handelsvekter. Denne metoden hadde enkelte svakheter. Blant annet ville endringer i vekten til en valuta som lå langt fra sin basiskurs føre til relativt store endringer i den aggregerte indeksen.

- Elleve av valutaene i den gamle kurven ble fra 1. januar 1999 erstattet av euro.
- Landene som var inkludert i den gamle indeksen utgjorde en synkende andel av norsk utenrikshandel. Fra å dekke 98,5 prosent av handelen med industrivarer i 1970 har dekningsgraden falt til 89 prosent i 1996. Det er særlig Asia som var underrepresentert i indeksen.

Industriens effektive valutakurs blir nå beregnet som en kjedeindeks. En unngår dermed store endringer i indeksen som følge av endringer i vektene. Vektene vil som før bli oppdatert fortløpende. I tillegg til de eksisterende 18 landene i indeksen inkluderes Singapore, Sør-Korea, Taiwan og Thailand fra 1984, og Polen, Tsjekkia og Ungarn fra 1994, slik at industriens effektive valutakurs nå omfatter 25 land. Utvidelsen innebærer at rundt 94 prosent av handelen med industrivarer dekkes av indeksen i 1996, mot 89 prosent i den tidligere indeksen. For eurolandene er dagens valutakurser erstattet med euro.

Figur 8.1 Industriens effektive kronekurs (beregningsopplegg frem til 1. februar 2000)

Kilde: Kilde: Norges Bank

Figur 8.1 gir en oversikt over utviklingen i kronens internasjonale verdi målt ved den tidligere konkurransekursindeksen (for 18 land) , med henholdsvis IMF-vekter og de gamle OECD-vektene. For årene før 1980 er den tidligere kurvindeksen sammenfallende med konkurransekursindeksen beregnet på bakgrunn av IMF-vektene. Figuren er basert på årstall for de bilaterale valutakursene. Fallende kurve i figuren innebærer en styrking av kronekursen målt ved industriens effektive valutakurs og bidrar dermed isolert sett til svekkelse av industriens kostnadmessige konkurranseevne. Også i indeksen med OECD-vekter er det brukt basisvekter fra 18. oktober 1990, og som det også framgår av figuren er det derfor relativt små endringer i forløpet. Den svenske kronen svekket seg imidlertid betydelig mot norske kroner ved årsskiftet 1992/93 og ble liggende på et historisk lavt nivå fram til og med første halvår 1995. Ettersom svenske kroner har betydelig større vekt i indeksen med OECD-vekter, har dette ført til at industriens effektive kronekurs de siste årene er sterkere målt ved indeksen med OECD-vekter.

Utviklingen i den norske kronekursen

Før tilknytningen til ECU var det betydelige svingninger i kursen mellom norske kroner og ECU, mens kurvindeksen viste en mer stabil utvikling omkring sentralverdien. Den ulike utviklingen avspeilte i stor grad endringer i kursen på amerikanske dollar og japanske yen mot ECU. Etter ECU-tilknytningen fram til desember 1992 (da den norske kronen ble gjort flytende) var forholdet mellom norske kroner og ECU svært stabilt rundt sentralverdien, mens kronens verdi målt ved industriens effektive valutakurs viste betydelige svingninger.

Fra oktober 1990 fram til juni 1991 svekket industriens effektive valutakurs seg med 3,1 prosent for så å styrke seg med 2,3 prosent fra juni til desember 1991. Denne utviklingen må ses i sammenheng med kursutviklingen for amerikanske dollar og japanske yen, samt devalueringen av finske mark med 12,3 prosent 15. november 1991. Høsten 1992 var preget av betydelig uro på valutamarkedene i Norden og i EU. Valutakrisene i Norden og i EU var i utgangspunktet delvis uavhengige, men virket også til å forsterke hverandre.

De mange kursjusteringene i Europa bidro i seg selv til svakere tillit til ordningen med faste kurser i Europa. Hver ny kursnedskrivning økte dessuten presset for konkurrerende nedskrivning i de øvrige landene, for å unngå at konkurranseevnen ble for sterkt svekket.

Disse forholdene førte til en rekke ekstraordinære begivenheter på valutamarkedet:

- 8. september 1992 oppga Finland den faste valutakursen overfor ECU.
- 14. september 1992 ble italienske lire skrevet ned med 7 prosent overfor de andre EMS-valutaene.
- 17. september 1992 lot Italia sin valuta flyte. Storbritannia trakk seg helt ut av valutakursmekanismen ERM, men er fortsatt med i EMS (Det europeiske monetære systemet). Samtidig ble spanske pesetas nedskre-

- vet med 5 prosent.
- 19. november 1992 lot Sverige kronen flyte.
 - 22. november 1992 ble verdien av spanske pesetas og portugisiske escudos skrevet ned med 6 prosent overfor de andre EMS-valutaene.
 - 23. november 1992 ble den islandske kronen skrevet ned med 6 prosent.
 - februar 1993 ble irske pund skrevet ned med 10 prosent overfor de andre EMS-valutaene.
 - 13. mai 1993 ble verdien av spanske pesetas og portugisiske escudos skrevet ned med hhv. 8 prosent og 6 prosent overfor de andre EMS-valutaene.

Etter den svenske beslutningen om å la kursen flyte 19. november 1992 opplevde Norge en betydelig valutautgang. Fra begynnelsen av desember slo spekulasjoner mot flere av EU-valutaene over på norske kroner og stanset den påbegynte rentenedgangen. Den 10. desember ble svingningsmarginene for den norske kronen satt ut av kraft inntil videre. Umiddelbart svekket kronkursen seg med 6 prosent mot ECU. Deretter styrket kronen seg noe igjen fram til utgangen av året.

Gjennom første halvår 1993 syntet det som om spenningene innenfor det europeiske valutasystemet var redusert, til tross for uroen i markedene for spanske pesetas og portugisiske escudos. Uroen blusset imidlertid opp igjen i juli 1993 med press først mot danske kroner og noe senere mot franske og belgiske franc. Uroen som toppet seg i begynnelsen av august, ledet fram til at svingningsmarginene rundt sentralverdiene for EMS-valutaene ble midlertidig utvidet til +/- 15 prosent. På bilateral basis ble imidlertid Tyskland og Nederland enige om å holde fast på den tidligere svingningsmarginen på +/- 2¹/₄ prosent for sine valutaer.

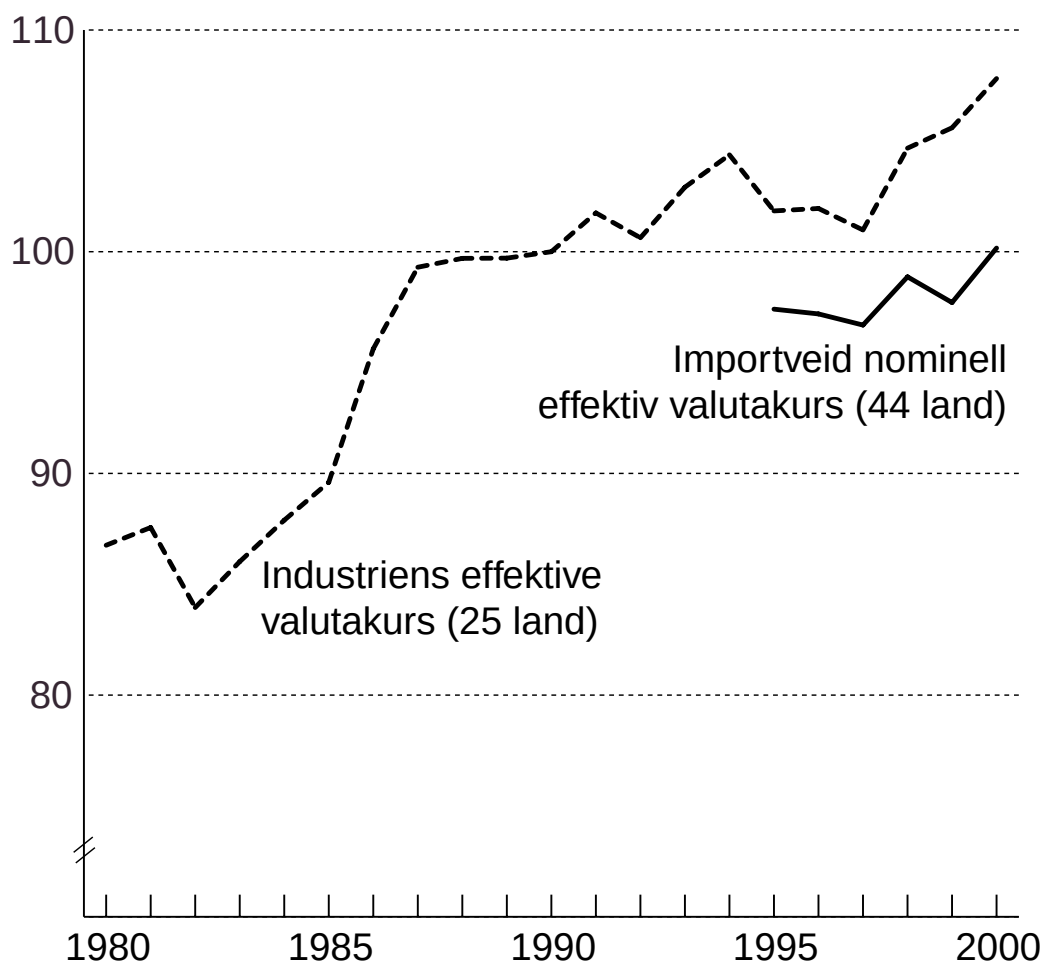
Siden utvidelsen av svingningsmarginene i begynnelsen av august 1993, avtok spenningene innen det europeiske valutasystemet igjen. Flere av valutaene lå tidlig høsten 1993 utenfor de tidligere yttergrensene rundt sentralverdien, men i løpet av høsten konvergente valutaene, og mot slutten av 1993 lå de fleste valutaene innenfor det tidligere svingningsintervallet. Verdien av norske kroner var relativt stabil gjennom hele 1993, og opphevelsen av svingningsmarginene innenfor det europeiske valutasamarbeidet fra 2. august bidro heller ikke til å endre situasjonen for den norske kronen.

Kronekursen lå gjennom 1994 i intervallet 4 -5 prosent svakere enn den tidligere sentralverdien mot ECU. Etter å ha svekket seg de første månedene av 1994, styrket industriens effektive valutakurs seg igjen, og var i desember 1994 0,5 prosent sterkere enn gjennomsnittet for hele 1994. I gjennomsnitt svekket den norske kronen seg med 1,4 prosent fra 1993 til 1994 målt ved industriens effektive valutakurs.

Også i 1995 var de internasjonale valutamarkedene preget av uro. Kursbevegelsene mellom hovedvalutaene, amerikanske dollar, japanske yen og tyske mark, var svært store og preget av en betydelig svekkelse av amerikanske dollar i første halvår. Gjennom hele 1995 styrket imidlertid kursen på amerikanske dollar seg mot yen, mens den svekket seg mot tyske mark. Også for flere av de europeiske valutaene var det periodevis nokså urolig, noe som til tider resulterte i spenning i det europeiske valutakurssamarbeidet ERM. Kursen på svenske kroner styrket seg betydelig i slutten av 1995. Styrkingen

skjedde imidlertid fra et svakt nivå de første månedene av året, og gjennomsnittlig kurs på svenske kroner svekket seg med 4,5 prosent mot tyske mark fra 1994 til 1995.

Den norske kronen var relativt lite påvirket av uroen i valutamarkedet i 1995. Målt i forhold til ECU var valutakursen ved utgangen av året om lag uendret i forhold til ved årets begynnelse. Målt ved industriens effektive valutakurs appresierte kronen 2,4 prosent fra 1994 til 1995. Appresieringen gjennom 1995 hadde i stor grad sammenheng med den betydelige svekkelsen av kursen på britiske pund i løpet av året, men også den markerte svekkelsen av amerikanske dollar bidro. Styrkingen av kursen på svenske kroner gjennom 1995 virket i motsatt retning på den norske kronen.

Figur 8.2 Importveid kronekurs (44 land) og industriens effektive kronekurs

Kilde: Kilde: Norges Bank

I løpet av 1996 styrket den norske kronen seg med knapt 3 prosent mot ECU, fra indeksverdien 104 ved årsskiftet til 101 ved utgangen av året. Industriens effektive kronekurs var likevel om lag uendret i 1996 i forhold til året før, i hovedsak som følge av appresieringen av amerikanske dollar, britiske pund

og svenske kroner i forhold til norske kroner. Etter et betydelig appresieringsspress styrket kronen seg i løpet av høsten 1996 og inn i 1997. Industriens effektive valutakurs appresierte med rundt 1¹/₄ prosent gjennom de tre siste månedene i 1996.

Det var betydelige bevegelser i de internasjonale valutamarkedene i 1997 og 1998. Amerikanske dollar styrket seg markert mot japanske yen gjennom 1997 og i første halvår i 1998. I løpet av andre halvår 1998 ble imidlertid styrkingen av den amerikanske dollaren mer enn reversert, og var ved utgangen av 1998 klart svakere enn ved begynnelsen av året. Den amerikanske dollaren styrket seg også mot tyske mark gjennom 1997, men stabiliserte seg i første halvår 1998. Gjennom andre halvår 1998 svekket dollaren seg også mot tyske mark, men svekkelsen var mindre markert enn mot japanske yen. Valutamarkedet i Europa var i 1998 preget av stabilitet mellom de elleve valutaene som inngår i euro, mens det var større svingninger i en del av de øvrige valutakursene, som for eksempel britiske pund og svenske kroner.

Den norske kronen styrket seg med 2,2 prosent fra 1996 til 1997, målt i forhold til ECU, mens industriens effektive valutakurs i samme periode styrket seg med 1,0 prosent. Styrkingen av kronen som tok til høsten 1996 fortsatte de første månedene i 1997, men ble mer enn reversert i 2. kvartal. Industriens effektive valutakurs svekket seg i perioden fra mai til august 1997 betydelig mer enn ECU-indeksen. Det hadde sammenheng med at amerikanske dollar styrket seg mot norske kroner.

Målt mot ECU viste den norske kronen en svak svekkelse gjennom første halvår 1998. Fra slutten av august svekket imidlertid kronen seg kraftig mot ECU, og kom i midten av oktober helt ned mot 115 mot ECU-indeksen. I slutten av oktober styrket kronen seg igjen, og lå på et nivå rundt 108-109 målt mot ECU-indeksen fram til desember. Etter at kronen igjen ble satt under press i desember svekket kronen seg igjen helt ned mot 115 målt mot ECU-indeksen. I gjennomsnitt svekket kronen seg med 5,5 prosent mot ECU-indeksen fra 1997 til 1998. På grunn av svekkelsen av den amerikanske dollaren gjennom annen halvdel av 1998 var svekkelsen av industriens valutakurs mindre enn målt mot ECU-indeksen. Svekkelsen av kronekursen i 1998 må ses i lys av den internasjonale uroen generelt i finansmarkedene. Råvareprodusenter som Norge ble rammet spesielt hardt som følge av uroen i råvaremarkedene.

Etter de betydelige bevegelsene i de internasjonale valutamarkedene i 1998, stabiliserte situasjonen seg noe gjennom 1999. Etter å ha vært relativt stabil gjennom første halvår i fjor, svekket amerikanske dollar seg mot japanske yen gjennom andre halvdel av 1999. Etter introduksjonen i januar 1999 svekket euroen seg markert mot både amerikanske dollar og japanske yen gjennom året. Ulike vekstutsikter og rentedifferansen mellom USA og euroområdet kan forklare denne kursbevegelsen. Valuttauroen i andre halvdel av 1998 førte til at både den svenske kronen og det britiske pundet svekket seg kraftig mot tyske mark. Gjennom 1999 styrket imidlertid begge disse valutaene seg igjen.

Etter den markerte svekkelsen mot ECU gjennom annet halvår 1998 styrket kronen seg markert mot euro gjennom første halvår 1999. Fra et nivå ved årsskiftet på 8,9 målt mot euro styrket kronen seg til under 8,1 i begynnelsen av juli 1999. Etter dette lå kronekursen mellom 8,1 og 8,4 målt mot euro, og i

desember 1999 var kursen 9,0 prosent sterkere enn i samme måned året før. Styrkingen av kronekursen gjennom 1999 må ses i sammenheng med rentedifferansen mellom Norge og euro-området, samt svekkelsen av euro mot amerikanske dollar. I tillegg har trolig utsikter til avdemping i innenlandsk kostnadsvekst samt oljeprisøkningen i annet halvår bidratt. I gjennomsnitt styrket kronen seg med 1,8 pst. mot euro fra 1998 til 1999. Verdien av den norske kronen endret seg ikke like markert mot andre viktige valutaer som svenske kroner og amerikanske dollar. Industriens effektive valutakurs styrket seg derfor mindre enn eurokursen gjennom første halvår 1999. Gjennom annet halvår svekket industriens effektive valutakurs seg mer enn eurokursen, i hovedsak som følge av at styrkingen mot den svenske kronen i første halvår ble reversert. I desember 1999 var industriens effektive valutakurs 2,9 prosent sterkere enn i samme måned året før. I gjennomsnitt var imidlertid industriens effektive valutakurs 0,9 prosent svakere i 1999 enn i 1998.

I første halvår 2000 var kursen på norske kroner relativt stabil målt mot euro, med en variasjon fra 8,0 til 8,3. I andre halvår 2000 var det noe større svingninger i kronekursen hvor kronen først styrket seg mot euro for mot slutten av året å svekke seg mot euro. I gjennomsnitt styrket kronen seg med 2,4 prosent mot euro fra 1999 til 2000. Siden årsskiftet har kronekursen målt mot euro ligget mellom 8,1 og 8,3, og den 26. mars var kursen knapt 8,1. Verdien av den norske kronen svekket seg markert mot amerikanske dollar gjennom 2000, men mot slutten av året styrket norske kroner noe. Fra et nivå ved årsskiftet 1999/2000 på rundt 8,0 var kursen 8,8 ved årsskiftet 2000/2001. Siden årsskiftet har kronen svekket seg noe mot dollar, og kursen den 26. mars var vel 9,0. Amerikanske dollar styrket seg markert mot euro gjennom 2000, men mot utgangen av fjoråret styrket euroen seg mot dollar, noe som trolig kan ses i sammenheng med utsikter til avmatning i veksten i amerikansk økonomi, og mindre differanse mellom korte renter i USA og euro-området. I første halvår 2000 svekket den norske kronen seg markert mot svenske kroner. Denne utviklingen ble mer enn reversert i andre halvår. Fra et nivå ved årsskiftet 1999/2000 på rundt 94,3 var kursen 93,2 ved årsskiftet 2000/2001. Målt mot britiske pund har den norske kronen variert betydelig i løpet av 2000. Gjennom 2000 svekket kronen seg med om lag 1¹/₂ prosent mot britiske pund. Den norske kronekursen, målt ved industriens effektive valutakurs, svekket seg fra 1999 til 2000 med 2,1 prosent. Siden årsskiftet har den effektive kronekursen styrket seg med om lag 2¹/₄ prosent.

Vektene for den importveide kronekursen er basert på bilateral handel i varer eksklusive olje og gass, skip og oljeplattformer. Figur 8.2 viser utviklingen i den importveide kronekursen (44 land) de siste årene. Etter at den importveide valutakursen i gjennomsnitt holdt seg relativt stabil fra 1995 til 1997, svekket den seg med 2,3 prosent i gjennomsnitt fra 1997 til 1998. Den importveide valutakursen styrket seg med 1,2 prosent i gjennomsnitt fra 1998 til 1999. I 2000 svekket den importveide valutakursen seg med 2,5 prosent. Hitil i år har den importveide valutakursen (44 land) styrket seg med om lag 2 prosent.

Vedlegg 9**Tabellvedlegg****Tabell 9.1: Skattesatser og beløpsgrenser mv. etter 1997-, 1998-, 1999-, 2000 og 2001-regler**

	1997- regler	1998- regler	1999- regler	2000- regler	2001- regler
<i>a. Trygdeavgift</i>					
Lønnsinntekt	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst
Næringsinntekt i jordbruk, skogbruk og fiske	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst
Annen næringsinntekt ¹⁾	10,7 pst	10,7 pst	10,7 pst	10,7 pst	10,7 pst
Pensjonsinntekt	3,0 pst	3,0 pst	3,0 pst	3,0 pst	3,0 pst
<i>b Toppskatt til staten</i>					
Sats, 1. trinn	9,5 pst	9,5 pst	Opphevet	Opphevet	Opphevet
Nedre grense:					
1. trinn, klasse 1	233 000 kr	248 000 kr	Opphevet	Opphevet	Opphevet
1. trinn, klasse 2	282 500 kr	300 000 kr	Opphevet	Opphevet	Opphevet
Sats, 2. trinn ²⁾	13,7 pst	13,7 pst	Opphevet	Opphevet	Opphevet
Nedre grense:					
1. trinn, klasse 1	262 500 kr	272 000 kr	Opphevet	Opphevet	Opphevet
2. trinn, klasse 2	294 000 kr	305 000 kr	Opphevet	Opphevet	Opphevet
Sats, trinn 1 ³⁾			13,5 pst.	13,5 pst.	13,5 pst.
Nedre grense, trinn 1:					
klasse 1			269 100 kr	277 800 kr	289 000 kr
klasse 2			318 600 kr	329 000 kr	342 200 kr
Sats, trinn 2				19,5 pst.	19,5 pst.
Nedre grense:					
Nytt 2. trinn klasse 1				762 700 kr	793 200 kr
Nytt 2. trinn, klasse 2				762 700 kr	793 200 kr
<i>Skatter på alminnelig inntekt</i>					
<i>c Kommune, fylkes- og fellesskatt</i>					
Finnmark og Nord- Troms	24,5 pst	24,5 pst	24,5 pst	24,5 pst	24,5 pst
Landet ellers	28,0 pst	28,0 pst	28,0 pst	28,0 pst	28,0 pst
<i>d Maksimale marginale skattesatser</i>					
Samlet maksimal marginalsatt på lønn og personinntekt fra næringsvirksomhet i jordbruk, skogbruk og fiske	49,5 pst	49,5 pst	49,3 pst	55,3 pst	55,3 pst
Samlet maksimal marginalsatt på personinntekt fra annen næringsvirksomhet	52,4 pst	52,4 pst	52,2 pst	55,3 pst	55,3 pst
<i>Standardfradrag mv.</i>					

Tabell 9.1: Skattesatser og beløpsgrenser mv. etter 1997-, 1998-, 1999-, 2000 og 2001-regler

	1997- regler	1998- regler	1999- regler	2000- regler	2001- regler
<i>e Klassefradrag</i>					
Klasse 1	24 100 kr	25 000 kr	26 300 kr	27 700 kr	28 800 kr
Klasse 2	48 200 kr	50 000 kr	52 600 kr	55 400 kr	57 600 kr
<i>f Minstefradrag</i>					
Sats	20,0 pst	20,0 pst	21,0 pst	22,0 pst.	22,0 pst
Øvre grense	31 300 kr	32 600 kr	34 900 kr	36 600 kr	40 300 kr
Nedre grense	3 700 kr	3 700 kr	3 900 kr	4 000 kr	4000 kr
Lønnsfradrag ⁴				30 600 kr	31 800 kr
<i>g Særfradrag for alder</i>	17 640 kr	12 000 kr	17 640 kr	17 640 kr	17 640 kr
<i>h Særfradrag for uførhet</i>	17 640 kr	17 640 kr	17 640 kr	17 640 kr	17 640 kr
<i>i Avtrappingssats, skattereduksjon- sregelen</i>	55,0 pst	55,0 pst	55,0 pst	55,0 pst	55,0 pst
<i>j Skattefrie nettoinntekter, pensjonis- ter</i>					
Enslige	67 000 kr	69 700 kr	71 800 kr	73 800 kr	76 800 kr
Ektepar	104 400 kr	108 500 kr	117 500 kr	120 600 kr	125 400 kr
<i>k AMS</i>					
Maksimalt sparebeløp:					
Klasse 1	5 000 kr	5 000 kr	5 000 kr	Opphevet	Opphevet
Klasse 2	10 000 kr	10 000 kr	10 000 kr	Opphevet	Opphevet
Sats	15,0 pst	15,0 pst	15,0 pst	Opphevet	Opphevet
<i>l foreldrefradrag (for barn under 12 år)</i>					
Øvre grense, ett barn	20 000 kr	20 700 kr	25 000 kr	25 000 kr	25 000 kr
Øvre grense, to eller fl	23 900 kr	24 700 kr	30 000 kr	30 000 kr	30 000 kr
<i>m Forsørgerfradrag i skatt (pr. barn)</i>					
Barn (under 16 år)	1 820 kr	1 820 kr	1 820 kr	1 820 kr	Opphevet
Ungdom (mellom 16 og 18 år)	2 540 kr	2 540 kr	2 540 kr	1 820 kr	Opphevet
<i>n Generelle satser for barnetrygd ⁵</i>					
1. barn	11 112 kr	11 112 kr	11 112 kr	9 948 kr	11 664 kr
2. barn	11 628 kr	11 628 kr	11 112 kr	9 948 kr	11 664 kr
3. barn	13 092 kr	13 092 kr	13 092 kr	10 944 kr	11 664 kr
4. barn	13 740 kr	13 740 kr	13 092 kr	10 944 kr	11 664 kr
5. og følgende barn	14 136 kr	14 136 kr	13 092 kr	10 944 kr	11 664 kr
<i>o Sum barnetrygd og forsørgerfradrag (til orientering)</i>					
1. barn	12 932 kr	12 932 kr	12 932 kr	11 768 kr	11 664 kr
2. barn	26 380 kr	26 380 kr	25 864 kr	23 536 kr	23 328 kr
3. barn	41 292 kr	41 292 kr	40 776 kr	36 300 kr	34 992 kr
4. barn	56 852 kr	56 852 kr	55 688 kr	49 064 kr	46 656 kr

Tabell 9.1: Skattesatser og beløpsgrenser mv. etter 1997-, 1998-, 1999-, 2000 og 2001-regler

	1997- regler	1998- regler	1999- regler	2000- regler	2001- regler
Tillegg per barn utover 4 barn	15 956 kr	15 956 kr	14 912 kr	12 764 kr	11 664 kr
p Ekstra barnetrygd til barn mellom 1-3 år	7 884 kr	7 884 kr	7 884 kr	7 884 kr	7 884 kr
q Ekstra barnetrygd i Finnmark og Nord-Troms	3 792 kr	3 792 kr	3 792 kr	3 792 kr	3 792 kr

- 1) For næringsdrivende over 12 G betales 7,8 pst. trygdeavgift.
 2) For skattytere i Finnmark og Troms gjelder kun trinn 1.
 3) For skattytere i Finnmark og Nord-Troms utgjør satsen 9,5 pst.
 4) Skattyter må velge mellom minstefradrag og lønnsfradrag.
 5) Fom. 1 .mai 2000 ble barnetrygden utvidet til å gjelde t.o.m. den måneden barnet fyller 18 år. Fra 1. juli 2000 gjelder barnetrygden t.o.m. måneden før barnet fyller 18 år.

Kilde: Kilde: Finansdepartementet.

Tabell 9.2: Utvikling i grunnbeløpet, minstepensjonene for enslige og ektepar og pensjonene til enslige fødte uføre/unge uføre i perioden 1.5.1993-1.5.2001. Kroner

	Grunnbeløp et	Årlig minstepensjon for enslig	Årlig minstepensjon for ektepar	Årlig pensjon til enslige fødte uføre / unge uføre ¹⁾	
				Pensjon før 1.1.92 ²⁾	Pensjon tidligst fra 1.1.92 ³⁾
1.05.93-31.12.93	37 300	59 868	96 816	92 688	88 992
1.01.94-30.04.94	37 300	59 868	101 088 ⁴⁾	92 688	88 992
1.05.94-31.12.94	38 080	61 116	103 200	94 620	90 852
1.01.95-30.04.95 ⁵⁾	38 080	61 512	103 992	94 620	90 852
1.05.95-30.04.96	39 230	63 372	107 136	97 488	93 600
1.05.96-30.04.97	41 000	66 240	111 984	101 892	97 836
1.05.97-30.04.98 ⁶⁾	42 500	69 360	117 456	105 672	101 412
1.05.98-30.04.99 ⁷⁾	45 370	81 360	140 040	112 752	108 252
1.05.99-30.04.00	46 950	84 204	144 912	116 676	112 032
1.05.00-30.04.01	49 090	88 032	151 512	121 992	117 132

- 1) Personer som er født uføre eller har blitt uføre før fylte 26 år har rett til en garantert minstepensjon fra folketrygden.
 2) Uførepensjonen er beregnet ut i fra 3,3 i sluttpoengtall og en pensjonsprosent på 45 pst.
 3) Uførepensjonen er beregnet ut i fra 3,3 i sluttpoengtall og en pensjonsprosent på 42 pst.
 4) Hevingen av særtillleggsats for ektepar fra 1.1.94. Ny sats 2*60,5 pst. av grunnbeløpet, dvs. dobbelt av satsen for enslige.
 5) Heving av særtillleggssatsen fra 1.1.95. Høy sats utgjør 61,55 pst. av grunnbeløpet.

⁶⁾ Heving av sært tilleggssatsen fra 1.5.97. Høy sats utgjør 63,2 pst. av grunnbeløpet.

⁷⁾ Heving av sært tilleggssatsen fra 1.5.98. Høy sats utgjør 79,33 pst. av grunnbeløpet.

Kilde: Kilde: Sosial- og helsedepartementet.

Tabell 9.3: Gjennomsnittlig timefortjeneste (eksklusive overtidstillegg og omregnet til 40/37,5 t/uke) for voksne kvinnelige arbeidere i prosent av tilsvarende timefortjeneste for menn i tidsrommet 1980-1998

Kvinneandel i lønnsnivå prosent 1)			Bransje	1980	1983	1985	1987	1990	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
1980	1998	1998 ²⁾													
16	17	117,80	Industrien i alt	84,0	86,4	86,4	87,1	89,7	90,3	90,5	90,5	90,4	90,6	90,5	90,9
28	33	107,70	Kjøttindustri	87,9	89,9	89,6	90,1	91,0	91,5	92,1	91,4	92,0	92,4	92,4	91,7
44	43	103,24	Fiskeindustri	93,7	93,2	91,7	93,9	96,1	94,7	93,7	92,8	93,1	93,7	94,0	94,6
61	55	119,41	Sjokolade, sukkerv. ind	91,1	91,3	92,5	92,6	95,2	95,4	95,7	95,8	96,3	96,9	96,2	95,3
29	30	113,62	Bakeri og konditori	80,7	84,8	83,6	84,8	83,7	88,9	90,5	89,3	90,2	90,3	89,6	89,3
68	60	102,10	Tekstil- og beklædning	89,7	91,6	89,6	88,8	91,0	92,1	92,5	92,6	92,2	92,2	92,3	91,7
87	82	96,77	Konfeksjonsfabrikker	88,0	91,8	86,8	86,2	85,1	93,4	94,4	94,8	96,0	95,4	96,0	94,4
7	18	106,79	Treindustri	91,8	93,9	96,8	94,9	98,7	100,0	100,7	101,5	100,8	100,1	100,7	100,2
12	11	116,17	Treforedling-papirv. ind	89,0	92,4	92,4	92,9	93,0	93,5	93,1	93,1	92,4	91,5	92,2	92,0
17	21	146,99	Grafisk industri	82,3	82,4	82,0	81,0	85,9	86,5	87,2	87,5	87,5	88,3	88,3	88,4
21	19	113,02	Kjemisk industri alt	88,3	91,1	91,6	91,9	92,4	91,8	92,9	93,0	93,0	92,9	92,3	92,4
4	9	126,47	Elektrokjemisk ind.	94,6	97,1	98,3	96,5	97,3	99,3	99,9	100,3	100,1	100,7	99,8	102,5
8	8	116,55	Mekaniske verksteder	89,4	91,2	92,1	91,6	92,9	92,3	92,1	92,6	92,0	92,9	92,7	93,0
75	67	94,27	Vaskerier og renserier	89,3	93,2	92,1	93,1	94,6	95,0	94,5	96,0	96,6	96,9	97,4	96,9

¹⁾ Antall arbeidstimer utført av kvinner som andel av det totale antall arbeidstimer.

²⁾ Gjennomsnittlig timefortjeneste for voksne arbeidere (eksklusive overtidstillegg og omregnet til 40/37,5 t/uke).

Kilde: Kilde: NHOs kvartalsstatistikk for arbeidere

Tabell 9.4: Beregnet årslønnsvekst ¹⁾ for flere grupper. Utfyllingstabell til tabell 3.1 og 3.2.

	Arbeidere i NHO-bedrifter ²⁾ :									
	Arbeidere	Industri-	Nærings- og	Tekstil- og	Tre-	Treforedling- og	Grafisk	Kjemisk	Mineralbarb.	Elektronisk
År	i alt	arbeidere	nyttelse	bekledning	industri	papirvareind.	industri	industri	industri	industri
1990-91	4,8	4,8	5,6	4,7	4,2	4,7	4,5	5,2	3,8	7,0
1991-92	3,0	3,0	3,5	3,1	1,4	2,0	2,0	3,2	3,0	3,0
1992-93	2,8	2,4	2,4	2,9	1,9	2,4	1,8	3,1	1,2	2,0
1993-94	2,6	2,9	2,7	2,1	3,8	3,5	0,8	2,7	2,9	3,9
1994-95	2,9	3,4	3,1	2,3	3,7	5,2	2,8	3,8	3,7	2,9
1995-96	4,2	4,2	3,6	4,2	4,8	6,0	3,4	4,5	3,8	6,0
1996-97	4,3	3,7	3,4	3,6	4,1	2,0	3,9	4,3	4,1	2,7
1997-98	6,2	5,6	5,3	6,6	6,4	5,6	5,3	5,6	5,7	4,8
1998-99	4,9	4,7	4,2	3,1	2,5	5,3	4,2	3,2	6,1	6,0
1999-00	4,5	4,5	3,9	3,9	4,3	8,1	4,4	2,9	6,1	4,3
1990-00	48,2	46,8	44,7	43,0	43,8	54,7	38,4	45,8	48,4	51,6
Gj. sn per år	4,0	3,9	3,8	3,6	3,7	4,5	3,3	3,8	4,0	4,2
Årslønn 1999	kr 247 100	kr 242 400	kr 227 200	kr 207 500	kr 216 200	kr 234 100	281 900 ⁶⁾	kr 229 800	kr 220 600	kr 263 500
	Arbeidere i NHO-bedrifter ²⁾ :									
		Bygg- og anleggsvirksomhet			Funksjonærer i NHO-bedrifter				Varehandel	
År	Jern- og metallindustri	I alt	Byggevirksomhet	Landtransport	I alt	Industriefunksjon	Forretnings- og sparebanker ⁵⁾	I alt	Engros handel	Detailhandel
1990-91	4,9	3,4	1,8	6,1	5,8	5,4	5,9	5,6	5,8	6,2
1991-92	2,9	2,5	0,9	2,1	4,3	3,8	3,0	3,7	4,0	3,6
1992-93	3,0	2,7	1,3	1,9	3,7	3,5	3,6	3,2	2,9	3,1
1993-94	2,9	0,3	2,5	2,3	3,5	3,5	3,8	2,8	3,0	3,2
1994-95	3,4	1,1	3,7	2,4	3,7	3,8	3,7	3,3	3,3	4,2
1995-96	3,4	4,3	4,5	5,2	4,3	4,3	4,7	5,3	5,0	4,6
1996-97	4,6	5,8	5,8	3,9	4,8	4,7	4,9	4,7	5,1	4,1
1997-98	5,6	6,9	6,8	6,4	6,6	6,8	6,8	6,2	5,4	7,1
1998-99	5,3	5,7	5,8	4,8	4,8	4,7	5,2	5,0	4,8	3,7
1999-00	4,1	5,3	5,5	4,2	4,6	4,7	5,4	4,8	4,9	4,8
1990-00	48,1	44,9	45,8	46,9	56,9	55,5	58,2	54,6	54,0	54,6

Tabell 9.4: Beregnet årslønnsvekst ¹⁾ for flere grupper. Utfyllingstabell til tabell 3.1 og 3.2.

År	Arbeidere i NHO-bedrifter ²⁾ :					Treforedling- og papirvare ind.	Grafisk industri	Kjemisk industri	Mineralbarb. industri	Elektronisk industri
	Arbeidere i alt	Industriarbeidere	Nærings- og nytelse	Tekstil- og bekledning	Treindustri					
Gj. sn per år	4,0	3,8	3,8	3,9	4,6	4,5	4,7	4,5	4,4	4,5
Årslønn 1999	kr 249 100	kr 258 900	kr 256 500	kr 216 600	kr 343 800	kr 334 800	kr 311 600	kr 268 800	kr 299 300	kr 226 500
År	Hotell- og rest. ³⁾	For- sikring	Forret- ningsm . tjenes- teyting	I alt	Staten			Kommunene		
					Sivil ytre etat ⁴⁾	Forretn. drift ⁴⁾	Skoleverket	I alt	Helse	For- retn. drift ⁴⁾
1990-91	6,6	4,4	5,4	4,9	6,2	6,9	3,8	5,5	5,6	-
1991-92	3,3	3,3	4,2	4,3	1,4	0,4	3,6	2,9	3,5	-
1992-93	1,7	3,4	3,9	2,6	4,2	2,4	2,1	2,5	2,8	3,5
1993-94	1,9	5,0	2,8	2,2	2,3	3,8	1,7	2,4	2,4	2,2
1994-95	2,3	2,3	2,6	3,1	3,6	2,7	2,7	2,8	2,9	4,2
1995-96	4,3	4,1	4,0	4,4	4,5	3,8	4,1	4,4	5,1	5,0
1996-97	4,0	5,5	4,3	4,3	4,2	2,1	3,5	3,9	4,0	2,4
1997-98	6,2	7,3	5,9	6,4	7,6	6,8	5,8	5,9	5,9	-
1998-99	4,1	4,3	5,4	4,7	2,0	3,1	4,5	5,0	-	-
1999-00	4,0	3,9	4,5	4,5			6,0	4,0		
1990-00	45,6	53,0	52,3	49,9	42,1	36,7	44,8	46,9	-	-
Gj. sn per år	3,8	4,3	4,3	4,1	3,6	3,2	3,8	3,9	-	-
Årslønn 1999	kr 198 100	kr 330 900	kr 327 200	kr 272 200	kr 267 200	kr 248 300	kr 268 300	kr 240 800	-	-

¹⁾ Veksttallene er per årsverk for arbeidere i NHO-bedrifter, staten, skoleverket, kommunene og for hotell- og restaurantvirksomhet. For de andre er de for heltidsansatte.

²⁾ Gjelder for arbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 37,5 t/uke.

³⁾ Omfatter månedslønne, prosentlønn og timelønne arbeidstakere. Både heltids- og deltid-ansatte er med i veksttallet. Årslønnsnivået er et gjennomsnitt for fastlønn og prosentlønn. Veksttallet fra 1996 til 1997 er justert for bedrifter som tidligere var medlemmer i Forbundet for Overnatting og Servering (FOS), og som ikke var med i statistikken for 1996. Denne gruppen utgjør 30-40 prosent i grunnlagsmaterialet og er med i veksttallet for 1997-98 og etterfølgende år.

⁴⁾ Lønnsutviklingen mellom lønnsstatistikkens tellingstidspunkter. For de andre er det lagt til grunn årsgjennomsnittet.

⁵⁾ Fondsmeglere i finansinstitusjoner kom med i statistikken i 1995. Disse er ikke med i veksttallet for 1994-95, men er med i beregningen for årene etter.

⁶⁾ Det mangler noen store aviser med høyt lønnsnivå.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Tabell 9.5: Gjennomsnittlig årslønn¹⁾ per 1.9/1.10 og vekst fra året før for heltidsansatte etter næring fordelt på utdanningsgrupper.

	Heltidsansatt e med i undersøkelsen	Årslønn per 1.9/1.10			Vekst fra året før	
	1999	1997	1998	1999	1998	1999
<i>Industri</i>						
I alt	12 6442	240 100	257 000	269 300	7,0	4,8
Utdanning på ungdomsskolenivå	20 237	215 100	230 300	237 600	7,1	3,2
Utdanning på videregående skolenivå	80 478	228 300	245 100	256 000	7,4	4,4
Inntil 4 års utdanning på høyskole eller universitet	14 456	306 000	329 100	352 600	7,5	7,1
Mer enn 4 års utdanning på høyskole eller universitet	4 408	386 400	419 100	447 900	8,5	6,9
Annen eller uoppgitt utdanning	6 863	230 700	240 600	252 000	4,3	4,7
<i>Bygge- og anleggsvirksomhet</i>						
I alt	40 193	236 600	254 100	266 500	7,4	4,9
Utdanning på ungdomsskolenivå	5 370	226 000	242 200	253 500	7,2	4,7
Utdanning på videregående skolenivå	27 929	228 700	245 600	258 500	7,4	5,3
Inntil 4 års utdanning på høyskole eller universitet	3 127	314 400	330 300	349 000	5,1	5,7
Mer enn 4 års utdanning på høyskole eller universitet	695	424 900	426 600	447 200	0,4	4,8
Annen eller uoppgitt utdanning	3 072	232 000	246 400	255 400	6,2	3,7
<i>Varehandel</i>						
I alt	85 070	243 100	261 500	271 100	7,6	3,7
Utdanning på ungdomsskolenivå	11 306	219 700	233 000	240 300	6,1	3,1
Utdanning på videregående skolenivå	57 689	232 600	248 100	258 200	6,7	4,1
Inntil 4 års utdanning på høyskole eller universitet	11 335	306 500	331 000	349 000	8,0	5,4
Mer enn 4 års utdanning på høyskole eller universitet	1 487	384 400	417 600	443 900	8,6	6,3
Annen eller uoppgitt utdanning	3 253	251 500	260 700	260 500	3,7	-0,1
<i>Finanstjenester</i> ²⁾						

Tabell 9.5: Gjennomsnittlig årslønn ¹⁾ per 1.9/1.10 og vekst fra året før for heltidsansatte etter næring fordelt på utdanningsgrupper.

	Heltidsansatte med i undersøkelsen	Årslønn per 1.9/1.10			Vekst fra året før	
		1997	1998	1999	1998	1999
I alt	29 408	291 300	314 200	329 000	7,9	4,7
Utdanning på ungdomsskolenivå	953	241 900	262 900	273 800	8,7	4,1
Utdanning på videregående skolenivå	17 664	261 600	280 000	294 000	7,0	5,0
Inntil 4 års utdanning på høyskole eller universitet	8 936	336 700	361 000	374 100	7,2	3,6
Mer enn 4 års utdanning på høyskole eller universitet	1 447	448 500	476 000	488 800	6,1	2,7
Annen eller uoppgitt utdanning	408	334 900	377 200	385 200	12,6	2,1
<i>Statsansatte ³⁾</i>						
I alt	129 570	244 500	264 200	271 600	8,1	2,8
Utdanning på ungdomsskolenivå	7 564	214 600	230 500	236 900	7,4	2,8
Utdanning på videregående skolenivå	57 767	224 000	241 800	247 500	7,9	2,4
Inntil 4 års utdanning på høyskole eller universitet	35 745	246 900	269 000	275 800	9,0	2,5
Mer enn 4 års utdanning på høyskole eller universitet	25 529	293 800	317 700	329 600	8,1	3,7
Annen eller uoppgitt utdanning	2 965	255 600	272 600	278 600	6,7	2,2
<i>Skoleverket</i>						
I alt	66 021	247 100	268 400	273 400	8,6	1,9
Utdanning på videregående skolenivå	4 053	218 100	232 900	238 600	6,8	2,4
Inntil 4 års utdanning på høyskole eller universitet	54 246	243 900	266 200	271 400	9,1	2,0
Mer enn 4 års utdanning på høyskole eller universitet	7 005	281 100	302 500	311 400	7,6	2,9
Annen eller uoppgitt utdanning	717	225 000	246 500	253 100	9,6	2,7
<i>Kommuneansatte ⁴⁾</i>						
I alt	135 031	225 100	244 900	250 100	8,8	2,1
Utdanning på ungdomsskolenivå	10 512	191 200	209 600	212 200	9,6	1,2
Utdanning på videregående skolenivå	61 117	200 000	218 900	222 100	9,5	1,5

Tabell 9.5: Gjennomsnittlig årslønn ¹⁾ per 1.9/1.10 og vekst fra året før for heltidsansatte etter næring fordelt på utdanningsgrupper.

	Heltidsansatte med i undersøkelsen	Årslønn per 1.9/1.10			Vekst fra året før	
		1997	1998	1999	1998	1999
Inntil 4 års utdanning på høyskole eller universitet	49 086	233 500	252 500	259 400	8,1	2,7
Mer enn 4 års utdanning på høyskole eller universitet ⁵⁾	10 028	350 500	381 300	395 200	8,8	3,6
Annen eller uoppgitt utdanning	4 288	260 900	286 400	297 000	9,8	3,7

¹⁾ Beregnet årslønn ut fra registrert månedslønn i lønnsstatistikken per 1.9/1.10, dvs. månedslønn 1.9/1.10*12. Må ikke forveksles med årslønn for eksempel i tabellene 3.1 og 3.2 som viser gjennomsnittlig årslønn for året.

²⁾ Omfatter bank- og forsikringsvirksomhet og annen finansiell tjenesteyting

³⁾ Omfatter ikke NSB BA og Luftfartsverket

⁴⁾ Omfatter ikke Oslo kommune og ansatte i kraftproduksjon og kraftforsyning

⁵⁾ Omfatter godtgjørelse for tariffestet utvidet arbeidstid for leger

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 9.6: Gjennomsnittlig lønn ¹⁾ per årsverk ²⁾ 1.9/1.10 og vekst fra året før etter næring fordelt på utdanningsgrupper.

	Ansatte med i undersøkelsen	Lønn per 1.9/1.10			Vekst fra året før	
	1999	1997	1998	1999	1997-1998	1998-1999
<i>Industri</i>						
I alt	136 478	238 300	255 500	267 400	7,2	4,7
Utdanning på ungdomsskolenivå	22 455	213 500	229 000	236 100	7,3	3,1
Utdanning på videregående skolenivå	86 695	227 200	244 000	254 700	7,4	4,4
Inntil 4 års utdanning på høyskole eller universitet	15 462	303 200	326 400	349 200	7,7	7,0
Mer enn 4 års utdanning på høyskole eller universitet	4 544	384 600	417 700	445 600	8,6	6,7
Annen eller uoppgitt utdanning	7 322	227 600	239 400	250 300	5,2	4,6
<i>Bygge- og anleggsvirksomhet</i>						
I alt	41 851	236 300	253 300	265 800	7,2	4,9

Tabell 9.6: Gjennomsnittlig lønn ¹⁾ per årsverk ²⁾ 1.9/1.10 og vekst fra året før etter næring fordelt på utdanningsgrupper.

	Ansatte med i undersøkelsen	Lønn per 1.9/1.10			Vekst fra året før	
		1997	1998	1999	1997-1998	1998-1999
Utdanning på ungdomsskolenivå	5 656	225 700	241 400	252 700	7,0	4,7
Utdanning på videregående skolenivå	29 002	228 500	245 000	257 900	7,2	5,3
Inntil 4 års utdanning på høyskole eller universitet	3 296	313 100	327 600	345 500	4,6	5,5
Mer enn 4 års utdanning på høyskole eller universitet	706	424 800	425 800	446 400	0,2	4,8
Annen eller uoppgitt utdanning	3 191	231 800	245 600	254 500	6,0	3,6
<i>Varehandel</i>						
I alt	133 641	232 000	247 900	259 100	6,9	4,5
Utdanning på ungdomsskolenivå	21 076	209 500	221 600	229 700	5,8	3,7
Utdanning på videregående skolenivå	88 589	223 200	236 800	248 800	6,1	5,1
Inntil 4 års utdanning på høyskole eller universitet	14 968	293 200	317 000	336 700	8,1	6,2
Mer enn 4 års utdanning på høyskole eller universitet	1 701	378 800	413 000	437 500	9,0	5,9
Annen eller uoppgitt utdanning	7 307	236 300	239 900	236 300	1,5	-1,5
<i>Finanstjenester ³⁾</i>						
I alt	35 385	283 800	306 800	320 800	8,1	4,6
Utdanning på ungdomsskolenivå	1 303	236 700	257 100	266 000	8,6	3,5
Utdanning på videregående skolenivå	22 178	256 000	274 800	288 000	7,3	4,8
Inntil 4 års utdanning på høyskole eller universitet	9 935	330 800	355 300	367 800	7,4	3,5
Mer enn 4 års utdanning på høyskole eller universitet	1 499	446 200	472 800	484 800	6,0	2,5
Annen eller uoppgitt utdanning	470	324 200	365 500	375 300	12,7	2,7

¹⁾ Beregnet årslønn ut fra registrert månedslønn i lønnsstatistikken per 1.9/1.10, dvs. månedslønn 1.9/1.10*12. Må ikke forveksles med årslønn for eksempel i tabellene 3.1 og 3.2 som viser gjennomsnittlig årslønn for året.

²⁾ Omfatter både heltids- og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter.

³⁾ Omfatter bank- og forsikringsvirksomhet og annen finansiell tjenesteyting

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 9.7: Lønnsvekst ¹⁾ og lønnsnivå etter utdanningsnivå i kommunene. 1998-2000. Per årsverk.

	I alt	Utdanningsni vå I ²⁾	Utdanningsni vå II ³⁾	Utdanningsni vå III ⁴⁾	Utdanningsni vå IV ⁵⁾
1998-99	1,6	2,6	1,7	0,9	0,8
1999-2000	4,4	3,8	5,5	3,3	3,2
Lønnsnivå 2000, kr	252 000	397 900	272 200	235 800	218 300
Antall årsverk 2000	258 973	15 300	72 888	86 135	60 629

¹⁾ Lønnsvekst fra dato til dato

²⁾ Høyere akademisk utdanning

³⁾ Akademisk utdanning lavere grad og 3-årig utdanning.

⁴⁾ Fagbrev og videregående utdanning

⁵⁾ Ungdomsskole, folkeskole

Kilde: Kilde: Kommunenes Sentralforbund

=====